

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

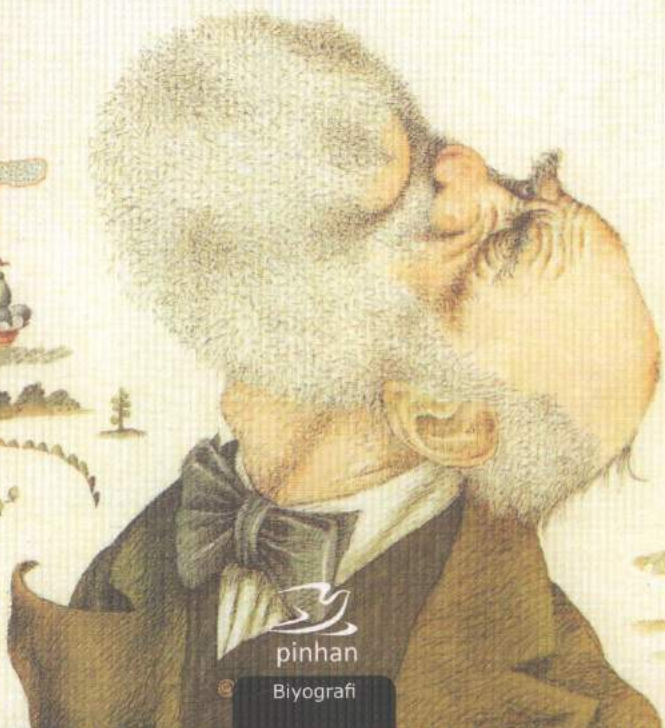
- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Otobiyografi

Charles Darwin

Editor: Nora Barlow

pinhan

Biyografi

PİNHAN YAYINCILIK

Litros Yolu, Fatih San. Sitesi No: 12/214-215

Topkapı/Zeytinburnu İstanbul

Tel: (0212) 259 27 60 Faks: (0212) 565 16 74

www.pinhanyayincilik.com

info@pinhanyayincilik.com

Sertifika No: 20913

Kaynak Metin: *The autobiography of Charles Darwin 1809-1882. With the original omissions restored. Edited and with appendix and notes by his grand-daughter Nora Barlow. London: Collins.*

© Pinhan Yayıncılık, 2017

Türkçe çeviri © Serda Brauns, 2017

Birinci Basım: Mayıs 2017

Genel Yayın Yönetmeni: Mahmut Sever

Dizgi: Özlem Sümbül

Teknik Hazırlık, Baskı ve Cilt:

Yaylacık Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.

Litros Yolu Fatih San. Sitesi No: 12/197-203

Topkapı-İstanbul Tel: (0212) 567 80 03

Sertifika No: 11931

Pinhan Yayıncılık: 135 Biyografi Dizisi: 1

ISBN: 978-605-9460-18-7

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metnin, gerek görsel malzemenin yayınevinden izin alınmadan herhangi bir yolla çoğaltılması, yayımlanması ve dağıtılması 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun hükümlerine aykırıdır ve hak sahiplerinin maddi ve manevi haklarının çiğnenmesi anlamına geldiği için suç oluşturur.

OTOBİYOGRAFİ

Charles Darwin

Editör
Nora Barlow

Çeviren
Serda Brauns

Çeviri Editörü
Derman Kızılay

İçindekiler

Nora Barlow'un Önsözü	7
Giriş.....	13
Otobiyografi	19
Düşüncelerimin ve Karakterimin Gelişimine Dair Anılar	21
Cambridge, 1828-1831	53
Tazı Yolculuğu: 27 Aralık 1831'den 2 Ekim 1836'ya	67
2 Ekim 1836'da İngiltere'ye Dönüşümden	
29 Ocak 1839'daki Evliliğime	77
29 Ocak 1839'daki Evliliğim ve Upper Gower Street'teki	
Günlerimden 14 Eylül 1842'de Londra'dan ayrılıp	
Down'a Yerleşmemize.....	89
Down'a Yerleştikten Sonraki Yaşamım:	
14 Eylül 1842'den 1876'ya	105
Ekler.....	131
I. Bölüm: Charles Darwin ve Büyükbabası Dr. Erasmus	
Darwin Üzerine	133
II. Bölüm: Darwin-Butler İhtilafı	149
Notlar	201

Nora Barlow'un Önsözü

Charles Darwin yaşlılığında hem kendisine eğlence olması için hem de çocuklarını ve ailesinin gelecek nesillerini ilgilendirebileceğini düşündüğü için hatıralarını kaleme almıştır. Yüz yirmi bir sayfalık özgün metni 1876 yılının Mayıs ve Ağustos tarihleri arasında, bize söylediğine bakılırsa akşamüstleri bir saatini ayırarak tamamlamıştır. Yaşamının son altı yılı boyunca bu metni aklına yeni anılar geldikçe genişletmiş ve altmış yedi sayfayı daha ait oldukları yerlere eklemiştir. Elinizdeki baskı Cambridge Üniversitesi Kütüphanesinde eski deri cildiyle saklanan el yazması metnin aslının eksiksiz bir kopyasıdır.

Otobiyografi ilk olarak 1887'de, yani Darwin'in ölümünden 5 yıl sonra, oğlu Francis tarafından derlenerek *Darwin'in Hayatı ve Mektupları* adlı eserin bir bölümü olarak John Murray tarafından basılmıştır. Metnin uygun görülmemeyerek bu baskıya dahil edilmeyen pek çok parçası bulunmaktadır.

Bu metin iki kez yeniden basılmıştır. 1929'da "Düşünün-rün Kütüphanesi" (Watts &Co.) serisinin 7 numaralı cildi olarak başlı başına bir kitap olarak yayımlanmıştır. Bu baskının iki eki bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Francis Darwin'in *Hatıralar'ı*, ikincisi ise yine Francis Darwin'in babasının dini görüşleri hakkındaki açıklamasını içermektedir. 1950'de Henry Schuman, New York, *Charles Darwin'in Otobiyografisi* adı altında bir cilt yayımlamıştır. Bu baskı G. G. Simpson'ın *Darwin'in Anlamı* başlıklı giriş niteliğinde bir deneme yazısını, Francis Darwin'in *Hatıra-*

lar'ını ve Charles Darwin'in Türlerin Kökeni'nin Gelişimi Üzerine Not ve Mektupları'nı içermektedir. Tüm bu metinler elyazması orijinal metin yeniden incelenmeksizin doğrudan 1887 baskısından alınmışlardır. Daha evvel basılmamış olan pasajlardan alınan kimi parçalar da metne dahil edilerek el yazması metin öğrencilerin ilgisine sunulmuştur.

Metnin aslına sadık kaldım ve neredeyse altı bin kelimeyi bulan eksik parçaları yeniden ekledim. Birçok ufak tefek hatayı ve önceki sunumlara sızmış olan değişiklikleri düzelttim. Gerektiği yerlerde tutarsız noktalama işaretlerini değiştirdim ve sadece resmi kısaltmaları kullandım çünkü bu iki unsur metnin akıcı olarak okunmasına engel oluyordular. Metnin tamamı boyunca Charles Darwin'in kullandığı parantezler yay, benim eklediklerim ise köşeli parantezdir. *Otobiyografi*'nin Francis Darwin'in baskısındaki dipnotlar F.D. ile, benim eklediklerim ise N.B. ile imzalanmıştır. Metnin devamlılığını sağlamak adına önceki baskılardan çıkarılmış olan bölümleri işaretlemedim.

Daha önce yayımlanmamış mektupları da içeren bir Ekler ve Notlar bölümü metinde ortaya çıkan meseleleri açıklamaktadır. Eklerin İkinci Bölümünde Samuel Butler ile olan tartışmasına oldukça geniş bir yer verilmiştir ve kimilerine göre bu tartışma gerektiğinden fazla vurgulanmış gibi görünebilir. Fakat yayımlanmamış olan mektupların çoğunlukla yanlış anlaşılmış olan bu karmaşık hikayeyi biraz daha aydınlattığını düşünüyorum. Dahası bu bölümün Darwin'in ilk evrimciler hakkındaki görüşlerinin devamı niteliğini taşıması bakımından da büyük ilgi görmesi olasıdır.

Metnin ciltlenmiş olan orijinal halini Cambridge Üniversitesi Kütüphanesine teslim etmeden evvel aylarca saklamam için bana emanet eden Charles Darwin'e teşekkürü bir borç bilirim. Kütüphane müdürü metni son kez gözden geçirmem için bana gereken imkanları sağladı. Göstermiş olduğu bu nezaketten ötürü kütüphane müdürüne ve yar-

dımları için Bay R.V. Kerr'e ve Bay Pilgrim'e de minnettarım.

Yardımları için ayrıca eşime, oğullarıma, kız kardeşim Bayan Rees Thomas'a, kuzenlerim Bayan Cornford'a ve merhum Bayan Raverat'a, Bayan Sybil Fountain'a, Bay Argent'a ve Dr. Padel'a da teşekkürlerimi sunarım.

“Eğer yirmi yıl daha yaşayabilseydim ve bir o kadar daha çalışabilseydim, *Türlerin Kökeni*’ndeki pek çok şeyi değiştirmem gerekirdi ve böylece çalışmamla ilgili ortaya atılan tüm o fikirler de değişmek zorunda kalırdı! Olsun, bir başlangıç yaptım ve bu da mühim bir şey...”

Charles Darwin’den J.D. Hooker’a, 1869

Giriş

Charles Darwin'in 67 ile 73 yaşları arasında yazmış olduğu hayatı ve eserleri ile ilgili düşüncelerini içermekte olan bu eseri hem tarihte iz bırakacağından hem düşünce tarihine de kaynaklık edeceğinden her daim referans gösterilecektir. Darwin bize 19. yüzyılın ortalarında *Türlerin Kökeni*'nin yayımlanmasının ardından gerçekleşen ve kısa sürede tüm bilgi alanlarına yayılan devrimin öncüsü olarak hâlâ yol göstermektedir. Fakat yeni nesiller geçmiş sürekli olarak yeniden değerlendirmelidir. İnancın rüzgarlarının değiştiği o fırtınalı dönemleri kavramak için çağdaş ve hatasız kaynaklara özellikle ihtiyaç vardır. Öncü kişiler yaşadıkları yer ve zaman içinde değerlendirilmeli ve dile getirdikleri fikirler ölümünden sonra türeyen dogmalara kulak asmadan dinlenmelidir. *Otobiyografi*'de Charles Darwin, düşüncelerinin ve kuramlarının aşama aşama olgunlaşma hikayesini anlatır. Bu hikaye, 1858'de A. R. Wallace ile Linne makalesini ve 1859'da *Türlerin Kökeni*'ni yazmasına kadar uzanır.

1887'de yayımlanması önlenen kısımları metne yeniden ekleme zamanı gelmişti. Yetmiş yıl önce dostların hislerine duyulan saygı dikkate alındığından sert bir dilde yazılmış olan bazı pasajlar sansürlenmişti. Ancak bu düşünceler artık hem zararsız görünmekte hem de saçıkları ışıltıyla geçmiş aydınlatmaktadırlar.

Söz konusu sansür *Türlerin Kökeni* yayımlandıktan sonra başlayan ve bin sekiz yüz seksenlerin başında Francis Darwin'in *Charles Darwin'in Hayatı ve Mektupları* adlı eseri

üzerinde çalışırken bile hâlâ devam etmekte olan gerginlikten kaynaklandı. Nitekim Charles Darwin'in ailesi onun dini görüşleriyle ilgili pasajların bir kısmının yayımlanması konusunda fikir ayrılığındaydı. Metni düzenlemekte olan Francis eserin eksiksiz olarak yayınlamanın doğru olacağı görüşündeydi. Ailenin diğer üyeleri ise Charles'ın şahsına özel ve yayımlama amacı olmadan yazdığı görüşlerinin kaba bir dil içermesinden ötürü Charles'a zarar vereceği görüşündeydiler.

Metni devam eden neslin bir üyesi olarak kaleme aldığımdan bugün bize sağlam ve ayrılmaz bir bütün gibi görünen amcaların ve teyzelerin arasında zamanında böyle bir gerginliğin yaşandığını tasavvur etmek oldukça zor. Fakat Charles'ın ölümünün hemen ardından, *Hayatı ve Mektupları* yayımlanmadan önce fikir çatışması öylesine şiddetliymiş ki iş dava açmaya kadar bile gitmiş. 1942'da Leonard Darwin¹ bana şu satırları yazmıştı: "Hâlâ hayatta olan ve o zamanlar *Otobiyografi*'nin yayımlanması konusunda ortaya çıkan derin fikir ayrılıklarını hatırlayabilen tek insanım. Etty² yayımlanmasına engel olmak için yasal işlem başlatmaktan söz edecek kadar ileri gitti. Bunu yalnızca Frank'a karşı olduğu için de yapmış olabilir. Etty, Charles'ın din üzerine yazdığı bu pasajların kabataslak, üzerinde pek düşünülmeden yazılmış metinler olduğunu, bu şartlar altında metinleri yayınlamanın hem Charles'ın hatırasına saygısızlık olduğunu hem de sağ olsa kendisinin de buna şiddetle karşı çıkacağını düşünüyordu. Annemin bu kısımların yayımlanmaması konusunda Frank'a son sözü söylemiş olması beni pek de şaşırtmaz." *Otobiyografi*'nin Francis tarafından yazılan nüshasına Bayan Darwin'in el yazısıyla eklenen yorum duruma müdahale etmiş olabileceği fikrini desteklemektedir. Bu yorum gere-

¹ Charles Darwin'in dördüncü oğlu, Kraliyet Mühendisleri Kolordusuna Binbaşı olmuştur.

² Henrietta, Charles'ın en büyük kızı, R.B. Litchfield ile evlenmiştir.

ken yere dipnot olarak eklenmiştir. Mektubunda “söz etmek” fiilinin altının çizilmesi Leonard’ın kardeşi Henrietta’nın yasal işlem başlatmayacağına emin olduğunu gösteriyor diye düşünüyorum. Birbirine kenetlenmiş olan bu ailede fikirlerin ayrı düştüğü ve gerilimin yükseldiği açıktır. Charles Darwin’in ve eşinin arasındaki görüş farklılıkları bu iki ebeveyni birbirinden ayırmamıştır ancak evlatlar arasında yaşanan bu bölünme içlerinden bir kısmının babalarının bilimsel kimliğine diğer kısmının da annelerinin dini inançlarına sadakat göstermelerinden ötürü yaşanmıştır diyebiliriz. Bin sekiz yüz altmışları ve yetmişleri şiddetle kasıp kavuran bilim ve din çatışması sonrasında sessiz kalma arzusu peyda olmuştur ve bu arzuyu günümüzde anlamak güçtür. Charles’ın kişisel ya da toplumsal çekişmelere yol açabilecek her durumdan imtina etmesi ölümünden sonra ailesinin düştüğü bu ayrılıkta yankısını bulmuştur. Francis, Charles’ın dini inancına ve onun bu konudaki sessizliğine *Hayatı ve Mektupları*’nın I. Cilt, VIII. Bölümünde değinir. Sözlerinin kayda değer bir kısmı *Otobiyografi*’nin aile sansürüne tabi tutulan pasajlarından alınmıştır. Bu pasajlar elinizdeki metinde asıl yerlerine yeniden eklenmişlerdir.

Evrım teorisi artık yaygın olarak kabul edilmektedir ve *Türlerin Kökeni*’nin yazarının ölümü üzerinden yetmiş yıldan fazla zaman geçmiştir. Ölümünden çok kısa bir süre sonra metinden çıkarılan bölümleri yeniden yerlerine koyma zamanı gelmiştir. Zira temel inançları dönüştüren kişiler hakkında elimizde bulunan tüm kanıtlar değerlidir. Evrim öncesi zamanı hayal etmek zor olduğu için yaşanan bu değişimin ne kadar kökten olduğunu günümüzde tasavvur edebilmek oldukça güçtür.

Ortaya atıldığı günden geriye doğru bakılırsa evrimin aslında eskilere dayanan bir tarihi vardır. Kimileri iki bin yıllık tarihten de de öteye dayanan bu zaman zinciri içinde Charles Darwin’i şanslı bir halka olarak görmektedir. Doğruluğu ispatlanmamış olan evrimin kokusu o sıra ortalar-

da dolanırken artık doğru zamana gelinmişti. Gerçi kuramların yeni görüşler ve kanıtlar ışığında baştan yorumlanması için her an doğru an sayılır. Bilimin uzmanlık alanı da tam anlamıyla budur. Darwin'in düşünce şeklinde boş fikirlere yer yoktu ve zihninde özgürce dolaşmakta olan kuramların hepsi gerekli gözlem ve deneylere hazır haldelerdi. Düşmanca tutum sergilemeye oldukça meyilli olan dış dünya karşısında evrim savını kuramlaştırabilmek ve gereken kanıtları toplayabilmek için yirmi yılını harcadı. Başkalarını ikna etmeden önce birikmiş kanıtların kendisini ikna etmesi gerekti. Şüphelerini kanıtları kadar açık bir dille ifade etti. Darwin'in kitapları bilginin geleceğine uzanan köprüler gibidir. Dogmatik saplantı Darwin'in temel düşünce biçimine tamamen ters düşer.

Sonraki keşifler Darwin'in konumu sarsmadı. Aksine, Mendel genetiği ve sitoloji ile genetik varyasyon çalışmalarındaki ilerlemeler *Türlerin Kökeni*'ndeki ana fikri doğrulamış ve desteklemiştir. Böylece Darwin, 19. yüzyıldaki tutuculuğu evrim inancıyla kırmış ve ileriki çalışmalarla arasında diğer isimlere göre daha sıkı bir bağ oluşmuştur. *Otobiyoğrafı*'de Darwin'in tarihteki yerini nasıl aldığını görebilirsiniz ve Darwin bize bilinçli ifadelerin de ötesine geçen şeyler anlatmaktadır. Bu eserde Darwin-Wedgewood soyunun hem gen ataları hem de Faydacılık ve Whig geleneklerinin temsilcileri olarak resmedildiğini görebilmekteyiz. Darwin'in doğa bilimlerine karşı baskın gelen sevgisi koleksiyonculuğa ve avcılığa gençken duyduğu hevesten ibaretken bu hevesin zaman içinde bir kuramcının olgunlaşan tutkusuna nasıl dönüştüğüne tanıklık edeceğiz. Çekingenliğin yerini yavaşça bilimsel korkusuzluğa bıraktığını, ama asla dogmatik kesinliğe dönüşmediğini göreceğiz. *Türlerin Kökeni*'nin sonraki baskılarında, Darwin'in kazanılan niteliklerin kalıtım yoluyla aktarıldığına olan inancının pekiştiğini görürüz. Darwin'in kullanılabilecek işlevini koruması, kullanılmayanın da işlevsizleşmesi kuramının evrim tablosuna sağladığı katkıya olan inancı

daha da artar. Bu durum, söz konusu etkenlerin Doğal Seçilimde¹ sırayla üstendikleri rollere ilişkin ifade muğlaklığına yol açmıştır. Darwin'in temel etken olarak gördüğü doğal seçilime olan inancı asla sarsılmadı. Diğer etmenleri çalışmasına dahil etmesi Darwin'in konunun içerdiği ve henüz çözülememiş olan sorunların da farkında olduğunu göstermektedir. Hatta yakın zamanda yayımlanan çalışmalara bakılırsa Darwin'in tereddütleri onun bilgeliğini ortaya koyuyor da diyebiliriz².

Otobiyoğrafi'deki aslının birebir sureti olan bir bölüm bu tereddütleri ortaya çıkarmaktadır. Darwin'in düşüncelerinin birbirlerine karşı üstünlük sağlamak için çarpıştıklarını ve bu çarpışmanın eklemeler ve eksiltmeler yapılmasına yol açtığını görebiliriz. Söz konusu cümle sayfa 77'de yer almaktadır.

Önemli insanların yaşadıkları dönemki gerçek portrelerini görebilmeye bugün her zamankinden daha çok ihtiyaç vardır. Çünkü, iki farklı düşünce okulu öğretilerine kanıt teşkil etmeleri için tarihi kişiliklerin her birine kendi düşünceleri ışığında şekil vermekteler. Marksist öğretiye göre birey çevresinde bulunan iktisadi şartların bir ürünüdür: Devrimci, sanatçı ve mucit kaynayan iktisadi ihtiyaçtan dolayı köpük misali ortaya çıkar. Durumu farklı temellere dayandırsa da Freudcu öğreti de benzer şekilde doğuştan gelen genetik özellikleri dikkate almadan insanın başarısını tecrübe ettiği her neyse ona uyum sağlayıp sağlayamamasına bağlar. Şüphesiz ki her iki görüşün de geçerli yanları vardır, zira çevresel etkiler olmadan insan ne fiziksel ne de zihinsel olarak gelişebilir. Oto-portreler hem insanı, hem de insana etki eden şartları açığa vurmakta başarılıdırlar. *Otobiyoğrafi* bazılarında Darwin'in bir metafizikçi ve evrenselliğe ulaşmış olan evrim çalışmasının ötesine geç-

¹ Bkz. *Türlerin Kökeni*'nin ilk baskısının C. Darlington tarafından yeniden basımı, Watts & Co. 1950.

² C. Darlington, *Embriyolojinin İlkeleri*, 1956.

me iddiasında olan bir düşünür olmadığını kanıtlayacaktır. Darwin'in sözlerini okuyanlar karakterindeki nadir rastlanan sadeliği ve kusursuz dürüstlüğü fark edeceklerdir. *Otobiyografi*, Charles Darwin'in keşifleriyle gösteriş yapmadan ya da yerleşik inançlara aniden saldırmadan araştırmaların derin kavrayış ve düşüncelerin izinde yürütülmesi gerektiğini göstererek ve yeni çalışma sahaları açarak Victoria döneminin tüm düşünsel seyrini değiştirdiğini gözler önüne sermektedir.

Otobiyografi

Düşüncelerimin ve Karakterimin Gelişimine Dair Anılar

Alman bir editörün düşüncelerimin ve karakterimin gelişim hikayesini yazmamı istemesi üzerine, bu girişimin beni eğlendirebileceğini ve çocuklarımı ya da onların çocuklarını ilgilendirebileceğini düşündüm. Büyükbabam kısa ve yavan bile olsa ne düşündüğünü, ne yaptığını ve nasıl çalıştığını anlatan bir hikaye yazmış olsaydı bu benim oldukça ilgimi çekerdi. Okumak üzere olduğunuz ve kendimle ilgili olan anlatıyı sanki ölmüşüm de geriye dönüp başka bir dünyadan kendi hayatıma bakıyormuşum gibi yazmaya çalıştım. Bu şekilde yazmak benim için pek de zor olmadı, zira yaşantımın sonuna geldim sayılır. Üslubum konusunda özel bir çaba da sarf etmedim.

12 Şubat 1809'da Shrewsbury'de doğdum. Babam güçlü zihinleri olan insanların genellikle hayatın çok erken dönemlerine dek uzanan anıları olduğuna inanırdı. Bu benim için geçerli olmasa gerek, zira hatırladığım en eski anım dört yaşımı birkaç ay geçmişken Abergele'e yüzmeye gidişimiz ve bu gezideki kimi olayları ve yerleri net olarak hatırlıyorum.

Annem Temmuz 1817'de, ben sekiz yaşımı doldurduktan az bir zaman sonra vefat etti. Tuhaftır annemin ölüm döşeğindeki hali, siyah kadife elbisesi ve ilginç bir modele sahip olan çalışma masası dışında onunla ilgili pek bir şey hatırlamıyorum. Unutkanlığımdan kısmen de olsa kız kardeşlerim sorumlu. Çok üzüldükleri ve annemin yatalak

halinden de etkiledikleri için hiçbirisi annem hakkında konuşmadı ve annemin adını bile anmadılar. Aynı yılın baharında bir yıl boyunca kalacağım Shrewsbury'deki¹ gündüz okuluna gönderildim. Okula gitmeden önce ablam Caroline tarafından eğitildim, ancak bu eğitim beklentileri pek de karşılamadı. Bana öğrenme hızımın küçük kardeşim Catherine'den çok daha yavaş olduğu söylendi. Yaramaz bir çocuktum diyebilirim. Caroline fevkalade kibar, zeki ve azimliydı. Hele de beni geliştirebilmek için gereğinden fazla azim gösteriyordu. Aradan geçen uzun yıllara rağmen onun bulunduğu bir odaya girmek üzereyken hâlâ daha "Beni bu kez ne ile suçlayacak bakalım" diye düşündüğümü ve söyleyeceklerini umursamamak için kendimi yüreklendirdiğimi açıkça hatırlıyorum.

Bahsettiğim gündüz okuluna başlamadan evvel doğa tarihine ve özellikle koleksiyonculuğa olan ilgim gelişmişti. Kendimi bildim bileli bitkilerin isimlerini kestirmeye çalıştım. Deniz kabukları, mühürler, posta pulları, madeni paralar ve mineraller dahil her türlü şeyi topladım. İnsanlar sistematik bir doğacı, virtüöz ya da pinti olmaya yönelten koleksiyonculuk tutkusu bende çok kuvvetliydi, belli ki doğuştan gelmekteydi ve bu ilgi kız ve erkek kardeşlerimin hiçbirinde yoktu.

O yıl yaşadığım küçük bir olay aklımda derin bir iz bıraktı. Bunun nedeni sanırım olayın sonradan içime fena halde dert olmasıyla ilgili. Bu anı çok erken yaşta bitkilerin çeşitliliğine merak duyduğumu göstermesi bakımından da

¹ High Street'te bulunan ve Üniteryen Mabedinin vaizi olan Rahip G. Case'e ait okul. Üniteryen olan Bayan Darwin, Rahip Case'i düzenli olarak ziyaret edermiş. Babam ise henüz küçük bir çocukken ablaları ile oraya gidermiş. Ancak hem kendisi, hem de erkek kardeşi vaftiz edilmişler ve İngiltere Kilisesi'ne bağlı kalmaya karar vermişler. İlk çocukluk yıllarından sonra babam kiliseye gidermiş fakat Rahip Case'inkine gitmemiş. St. James Gazetesi'nin 15 Aralık 1883 sayısına göre bugün Bağışsız Hristiyan Kilisesi olarak bilinen mabette babamın resmini barındıran bir tablet dikilidir. – F.D.

ilginç sayılır. Küçük bir çocuğa (sanırım yıllar sonra ünlü bir likenolojist ve botanist olan Leighton'dı bu çocuk¹), sulamada belirli renkli sıvılar kullanarak farklı renklerde çuha çiçekleri üretebileceğimi söyledim. Elbette ki bu koca bir yalandı, çünkü böyle bir şeyi hiç denememiştim. İtiraf emeliyim ki, küçük bir çocukken heyecan yaratmak maksadıyla yalanlar uydurmaya pek düşkündüm. Mesela, bir gün babamın ağaçlarından çok kıymetli olan meyvelerini toplayıp çalılarının arasına sakladım, sonra da nefes nefese koşarak çalınmış bir yığın meyve bulduğum haberini herkese yaymıştım.²

Aşağı yukarı aynı yaşlardayken hatta belki biraz daha küçüktüm, yemek için meyve çaldım. Meyve çalmak için bir gün ustaca bir plan yapmıştım. Mutfağın bahçesi akşamları kilitli tutulurdu ve yüksek bir duvarla çevriliydi. Çevredeki ağaçlara tırmanarak duvarın üstüne kolaylıkla ulaşabiliyordum. Duvarın üstündeyken uzun bir sopayı büyük bir saksının dibindeki deliğe sokup saksıyı yukarı doğru kaldırıyordum ve ödülüm olan şeftalileri ve erikleri ziyan etmeden saksının içine düşürüyordum. Küçük bir çocukken yakınlarda kulübede yaşayan çocuklara ve gençlere dağıtmak için elma çaldığımı ve meyveleri onlara vermeden önce ne kadar hızlı koşabildiğimi göstererek hepsine hava attığımı hatırlıyorum. Gösterdikleri şaşkınlığın ve hayranlığın elmaların hatrına olduğunun farkında

¹ Rahip W. A. Leighton babamın bir arkadaşıydı ve Bay Case'in okulunda tanışmışlardı. Bay Leighton babamın bir gün okula bir çiçek getirip annesinin ona çiçeğin içine bakarak bitkinin adını bilmeyi öğrettiğini söylemiş. Bay Leighton hikayenin devamını şöyle anlatıyor: "Bu söylediği şey bende büyük bir merak uyandırdı ve ona defalarca bunu nasıl yapabildiğini sordum. Ancak tabii ki bu beceri bir başkasına aktarılabilir türden bir beceri değildi." F.D. William Allport Leighton (1805-1899), botanist, öğrenim yeri: Cambridge Üniversitesi, St. John College; eserleri: *Shropshire'in Florası*, *Büyük Britanya'nın Liken Florası* ve diğerleri. – N.B.

² Darwin'in babası, bu masum yalanları suçmuş gibi görmektense yalanlar ortaya çıktığında durumu hafifçe tiye alarak Darwin'in yalana olan yatkınlığına bilgece bir tutumla yaklaşmıştır. – F.D.

da değildim elbette ki. Daha evvel benim kadar hızlı koşabilen bir çocuğa hiç rastlamadıklarını söylediklerinde duyduğum sevinci anlatamam!

Bay Case'in gündüz okulunda yaşadığım bir diğer olayı daha net bir biçimde hatırlıyorum. Bir süvarinin defin töreniydi bu. Askerin atının semerinden sarkan boş çizmeleri ile filintasını; ve mezarının başında havaya ateş açıldığını hâlâ tüm berraklığıyla hatırlıyor olmam şaşırtıcı. Bu sahne bende ne kadar şiirsel düş gücü varsa, her zerresini harekete geçirdi.¹

1818 yazında, Shrewsbury'de bulunan 1825'in yazının ortalarına kadar yani on altı yaşına basana dek yedi yılını geçireceğim Dr. Butler'ın o büyük okuluna başladım. Bu okula yatılı olarak başladım ve bu gerçek bir mektepli hayatı sürmek için büyük bir şanstı. Okulun evime uzaklığı bir buçuk kilometreden biraz fazlaydı o yüzden her fırsatta geceleri isimlerimiz okunmadan ve okulun kapıları kilitlenmeden önce geri dönmek üzere yola çıkıp evime koşarak giderdim. Sanırım bu durum evdeki şefkati ve eve duyduğum ilgiyi koruyabilmem için bana pek çok açıdan avantaj sağladı. Okul hayatımın başlarında geç kalmamak için sıklıkla çok hızlı koşmam gerektiğini hatırlıyorum. Çevik bir koşucu olmam sayesinde genellikle başarılı oldum, ama tereddüt ettiğim anlarda Tanrıya samimiyetle dua ettim. Başarımı hızlı koşmama değil de dualarımın kabul edilmesine bağladığımı ve bana yardım eli uzatılmış olmasına da hayret ettiğimi çok iyi hatırlıyorum.

¹ İlginçtir başka bir Shrewsburyli çocuk daha bu askeri cenaze töreninden etkilenmiştir. İsmi Bay Gretton olan bu adamın *Hafza'nın Geçmişe Dönüşü* adlı eserinde anlattığına göre, bu sahne kendisinin de zihninde öylesine güçlü bir yer etmiştir ki, Saint Chad kilisesinin mezarlığında zavallının gömüldüğü noktayı gözü kapalı olarak bile bulabileceğini söyler. Bahsi geçen asker bir Enniskillen Süvarisidir. Komutanı yakın dönemde Waterloo'da yaralanmıştır ve birliği Fransa'nın zırhlı süvarilerine karşı büyük bir hizmette bulunmuştur. – F.D.

Babam ve kız kardeşlerim çocukken yalnız başıma uzun yürüyüşlere çıkmaktan büyük keyif aldığımı söylerlerdi. Bu yürüyüşler sırasında çok derin düşüncelere dalmış olduğumu hatırlasam da ne düşünmüş olduğum hakkında pek bir fikrim yok. Bir defasında okula dönerken öyle derin düşüncelere dalmıştım ki, Shrewsbury'deki eski surların tepesinden -bu surlar halka açık ve korkuluksuz bir yürüyüş yoluna çevrilmişlerdi- boşluğa adım atarak yere düştüm. Yükseklik sadece iki metre kadardı; ama yine de bu kısa, ani ve hiç beklenmedik düşüş sırasında aklımdan geçen düşüncelerin sayısı hayret vericiydi ve ruhbilimcilerin ispat etmiş oldukları, her bir düşüncenin kayda değer miktarda zaman aldığı kuramı ile de çelişmekteydi.

Okula başladığımda oldukça saf bir çocuktum. Garnett adında bir çocuk beni bir gün bir pastacıya götürdü ve dükkan sahibi ona güveniyordu ve Garnett hiç ödeme yapmadan birkaç tane pasta aldı. Dışarı çıktığımızda ona neden ödeme yapmadığını sordum ve şu cevabı aldım: "Amcam kendisine ait eski şapkayla gizli selamı verenlere istedikleri her şeyin dükkan sahipleri tarafından ücretsiz olarak verilmesi şartıyla bu kasabaya büyük miktarda para bıraktı, bilmiyor musun?" Sonra da şapkayla ne yapılması gerektiğini gösterdi. Ardından yine kendisine güven duyan birinin dükkanına girdik ve şapkasını yine gerektiği gibi oynattı ve tabii ki istediği birkaç parça şeyi para vermeden alabildi. Dükkandan çıktığımızda şöyle söyledi: "Pastacıya kendi başına gitmek istersen (pastacının yerini hâlâ hatırlarım) sana şapkamı vereyim ve gerektiği gibi selam verirsen istediğin her şeyi alırsın." Garnett'ın bu cömert teklifini memnuniyetle kabul ettim, dükkandan içeri girdim ve eski şapkayla gereken işareti yaparak pasta sipariş ettim. Tam pastalarla dışarı çıkıyordum ki dükkan sahibi üzerime atıldı. Canımı kurtarmak için pastaları fırlatıp koşmaya başladım ve üçkağıtçı Garnett'ın kahkahalarını duyunca afalladım.

İnsancıl bir çocuktum diyebilirim. Bunu tamamen eğitime ve ablalarımın bana iyi birer örnek olmalarına borçluyum. İnsancıl olmak doğuştan gelen bir özellik midir yoksa sonradan kazanılan bir nitelik midir emin değilim. Yumurta toplamaya bayılırdım ama bir kuşun yuvasından tek yumurtadan fazlasını asla almadım. Sadece bir defasında değerli oldukları için değil de cesaretimi sınamak için yumurtaların hepsini almıştım ve bu da bir istisna olarak kaldı.

Balık tutmaktan büyük zevk alırdım ve bir nehir ya da gölün kenarında saatlerce oturup olta mantarını izlerdim. Maer'de¹ solucanları tuz ve su ile öldürebileceğim söylenedikten sonra başarısız olmak pahasına da olsa bir daha asla canlı bir solucanı oltaya takmadım.

Gündüzleri okula gittiğim dönemde ya da belki de daha öncesinde, henüz çok küçük bir çocukken, güç sahibi olma duygusunun verdiği zevkten olsa gerek, zalimce davranarak yavru bir köpeği dövdüm. Ancak attığım dayak pek şiddetli değildi ki yavru köpek hiç ulumadı. Köpeği hırpaladığım yer evimize yakın olduğundan olayı gayet net hatırlıyorum. Suçu işlediğim noktayı tam olarak hatırlıyor olmamdan da anlaşılacağı üzere bu davranışımın otürü yıllarca vicdan azabı çektim. O yıllardan itibaren köpeklerle karşı duyduğum ve sonraları tutkuya dönüşen sevgi yüzünden çektiğim azap oldukça ağır oldu. Sahiplerine duydukları sevgiyi çalmakta öylesine ustaydım ki köpekler de bunu biliyor gibiydiler.

Zihinsel gelişime Dr. Butler'ın okulu kadar zarar veren başka hiçbir yer yoktur. Zira okulda klasik eğitim kati olarak benimsenmişti ve biraz antik coğrafya ile tarih haricinde pek bir şey öğretilmiyordu. Benim için okul bir eğitim aracı olarak işlevsizdi. Hayatım boyunca hiçbir dile

¹ Amcası Josiah Wedgwood'un (genç olan) evi. – F.D. Burada en küçükleri Charles'ın karısı olacak olan Wedgwood kuzenleri yaşamaktaydı. Maer Shropshire kırsalının ortasında bulunmaktaydı ve Shrewsbury'den 32 kilometrelik bir atlı yolculuk uzaklığındaydı. – N.B.

tam anlamıyla hakim olamadım. Okulda şiir yazmaya önem veriliyordu ve ben de şiir yazmada hiçbir zaman başarılı olamadım. Arkadaşlarımın eski şiirlerden oluşan derlemeleri vardı. Bir araya gelip bu şiirleri birbirine ilâştirerek ve bazen de başka çocukların yardımını alarak konuları kotarabiliyordum. Bir önceki günün derslerini ezberlemeye büyük özen gösterilirdi ve bunu sabah ayını esnasında Vergilius ya da Homeros'tan kırk ya da elli dize yutarak kolaylıkla başarabiliyordum. Fakat bu uğraş tamamiyle anlamsızdı zira her bir dize kırk sekiz saat içinde zihinden uçup gidiyordu. Tembel biri değildim ve şiir yazma dışındaki klasik dönem konularını özenle çalışırdım ve hiç kopya çekmedim. Çalıştıklarım arasında en çok zevk aldıklarım ise Horatius'un çok beğendiğim birkaç kasidesiydi. Okuldan ayrıldığımda ne çok başarılı ne de başarısız bir öğrenciydim. Sanırım tüm öğretmenlerim ve babam tarafından ortalama zeka seviyesinin oldukça altında kalan sıradan bir oğlan olarak değerlendiriliyordum. Babamın şu sözleri beni kahretmişti: "Sen kuş vurmak, köpek sevmek ve fare yakalamaktan başka hiçbir şeyle ilgilenmiyorsun. Hem kendini hem de tüm aileni rezil edeceksin." Tanıdığım en iyi kalbe sahip olan ve anısına tüm kalbimle sarıldığım babam bu sözleri öfkesinden dolayı sarf etmiş ve aslında bana haksızlık etmişti.

Bu kısma pek çok açıdan çok değerli bir insan olan babama dair birkaç sayfa ekleyeceğim.¹

Babam 1.87 boyunda, geniş omuzlu ve iri yapıydı, o kadar ki gördüğüm en heybetli adamdı. En son tartıldığında 152 kiloydu fakat sonrasında çok kilo aldı. Çok iyi bir gözlemciydi ve insanların duygularını paylaşırdı. Bu konularda babamı geçen hatta ona yetiştirebilen kimseyi tanımadım. Babam başkalarının yalnızca üzüntülerini de-

¹ Bu bölüm 1878 ya da sonrasında yazılmıştır ve *Hayatı ve Mektupları'nın* 1. cildine dahil edilmiş olmasına rağmen "Düşünürün Kütüphanesi" (Watts & Co.) serisindeki *Otobiyografi*'ye dahil edilmemiştir. – N.B.

ğil mutluluklarını da paylaşırdı ve bu özelliği nedeniyle hep başkalarını mutlu etmek için planlar yapmıştır ve savurganlığı sevmemesine rağmen çoğu zaman da eli açık davranmıştır. Örneğin, Shrewsbury’de küçük bir işletmeci olan Bay B– bir gün babama gelip acil olarak 10 bin Sterlin borç alması gerektiğini aksi takdirde iflas edeceğini ve borçla ilgili herhangi bir yasal güvence de veremeyeceğini söyledi. Babam Bay B– ‘nin yasal güvenceyi neden sağlamadığına dair yaptığı açıklamayı dinledi ve adamın parayı önünde sonunda kendisine geri ödeyebileceğine kanaat getirdi. Babam insan sarrafı sayılırdı ve adama güvenilebileceğinden emindi ve gençliğinde kendisi için çok büyük bir meblağ sayılan bu parayı Bay B– ‘ye borç verdi. Bir süre sonra borç kendisine geri ödendi.

İnsanların babama karşı sınırsız güven besleyebilmelerinin temelinde babamın karşısındaki kişinin duygularını paylaşmaktaki becerisi yatıyordu sanırım ve bu durum ayrıca kendisinin çok başarılı bir doktor olmasını da sağladı. Yirmi bir yaşına gelmeden mesleğini icra etmeye başlamıştı ve ilk senede kazandığı vizite ücreti iki at ve bir hizmetkarın masrafını karşılamaya yetiyordu. Ertesi sene muayene alanı daha da genişlemişti ve altmış yılı aşkın bir süre hastalarına muayeneye gitmeye devam etti. Babam bir gün başlangıçta mesleğinden nefret ettiğini üç kuruşluk bir güvence sağlamasaydı ya da dedem zamanında kendisine başka bir alternatif daha sunsaydı bu mesleğe asla başlamayacağını söylemişti. Hayatının sonlarına doğru ameliyatın düşüncesi bile midesini bulandırıyor ve birinin kanamasını görmeye güç bela tahammül edebiliyordu. Bu dehşeti bana da aşıldı. Öğrencilik yıllarımda Plinius’un (sanırım adı buydu) sıcak suyla dolu bir küvetin içinde ölene kadar kan kaybettiğini okuduğumda duyduğum dehşeti hatırlıyorum. Babam bana kanama ile ilgili iki tuhaf hikaye anlattı. Hikayelerden biri gençliğinde Masonluğa girdiği dönemle alakalı bir hikaye. Kendisi de Mason olan ve babamın kan konusu ile ilgili hassasiyetini bilmez-

likten gelen bir arkadaşı, tam da toplantıya girerlerken gelişigüzel bir ihtarda bulunmuş: “Birkaç damla kan kaybetmek senin için sorun olmaz herhalde?” Anlattıklarına bakılırsa üyeliğe kabul edilirken babamın gözlerini bağlamışlar ve ceketinin kolları sıvamışlar. Hâlâ böyle bir tören yapılıyor mudur bilemiyorum ama babam bu vakayı hayal gücünün kudretine dair mükemmel bir örnek olarak anlattı, zira kanın kolundan aşağı süzüldüğünü tüm canlılığıyla hissettiğini fakat sonrasında kolunda sivrisinek ısırığı kadar bile bir delik bulamadığını hayretler içinde anlattı.

Bir gün Londralı usta bir kasap büyükbabama bir şeyler danışmaya gelmiş. Tam o sırada çok hasta bir adamı içeri taşımışlar. Büyükbabam hasta adama refakat eden eczacıya zaman kaybetmeden adamın kanını akıtmasını söylemiş ve kasaptan da hastanın kolunu tutmasını rica etmiş, fakat kasap bir bahane uydurarak oradan ayrılmış. Sonrasında da büyükbabama Londra’daki herkesten fazla hayvan öldürmüş olmasına rağmen her ne kadar abes görünse de hastadan akan kanın kendisini fenalaştıracağını söylemiş.

Babam insanların güvenini çabuk kazanabildiğinden özellikle de kadın hastaları çektikleri sıkıntı ne olursa olsun pedere günah çıkarırmışçasına gelip her şeyi babama danıştırlardı. Babam hastalarının önce sıhhatleri ile ilgili yavaştan sızlanmaya başladıklarını muayeneden sonra sorunun ne olduğunun çok geçmeden ortaya çıktığını söylediler. Babam hastalarına çektikleri sıkıntının zihinsel olduğunu söyleyerek hepsinin içlerini dökmelerini sağlar ve hiçbirinden bir daha fiziksel olarak herhangi bir şikayet daha işitmezdi. Aile içinde yaşanan münakaşalar sıkça karşılaştığı bir konuydu. Erkekler eşleri ile ilgili şikayette bulunduklarında ve münakaşa eğer ciddiye babam her seferinde aynı reçeteyi öğütlerdi. Tabi dediklerini her hasta uygulamazdı ancak harfi harfine uygulandığı takdirde verdiği reçete daima başarılı olurdu. Adam karısına birlikte mutlu mesut yaşamadıkları için çok üzgün olduğunu,

ayrılırlarsa şüphesiz daha mutlu olacağını, kendisini katiyen suçlamadığını (erkeklerin söylemeyi başaramadıkları nokta tam da burasıydı), hiçbir akrabasına ya da arkadaşına karşı kendisini kötülemeyeceğini ve son olarak da ona gücünün yettiği ölçüde nafaka ödeyeceğini söyleyecekti. Sonrasında kadının bu öneriyi değerlendirmesi beklenecekti. Bunun üzerine kendisinde herhangi bir kusur olmadığını düşünen kadının öfkesi dinecekti. Çok geçmeden kadın kendisine karşı çıkması gereken bir suçlama yöneltmediği ve ayrılmayı kendisi değil de kocasının teklif ettiği için kendisinin tuhaf bir duruma düştüğünü hissedecekti. İstisnasız her kadın böyle bir durumda kocasına ayrılmayı aklından bile geçirmemesi için yalvarır ve genellikle daha sonrasında da kocasına çok daha iyi davranırdı.

İnsanların güvenini çabuk kazandığından acı çeken ve suçluluk duygusu hissedenler de babama pek çok tuhaf itirafta bulunmuşlardır. Nice perişan halde olan evli kadınlar tanımış olduğundan söz ederdi babam. Yirmi yıl otuz yıl boyunca iyi geçinip de bir anda birbirlerinden nefret eden eşler tanımıştı. Babam bu durumu çocuklar büyüdükten sonra eşlerin arasındaki ortak bağın kaybolmasına bağlardı.

Fakat babamın en önemli becerisi kısa bir süre için görmüş olduğu insanların bile karakter ve düşüncelerini saptayabilmesiydi. Bu konudaki başarısına tarık olduğumuz ve bazıları neredeyse olağanüstü sayılabilecek sayısız durum yaşanmıştır. Bu özelliği babamı değersiz arkadaşlar edinmekten daima (bir istisna haricinde, ki o adamın da karakteri kısa bir süre sonra ortaya çıkmıştı) korumuştur. Bir gün zengin bir adammış izlenimini vermeye çalışan bir rahip Shrewsbury'ye yerleşmişti. Herkes ziyaretine giderken rahip pek çok eve de davet edildi. Babam onu ziyaret ettikten sonra eve geldiğinde, kız kardeşlerime rahibi ya da ailesini katiyen evimize davet etmemelerini söyledi. Çünkü rahibin güvenilmeyecek bir adam olduğunu hissetmişti. Birkaç ay sonra ağır borçları olan rahip aniden

ortadan kayboluverdi ve bilindik türde bir üçkağıtçı olduğu böylece ortaya çıktı. Babam bir gün pek çok kimsenin cesaret edemeyeceği türde bir itimat örneği gösterdi. Hiç tanımadığımız İrlandalı bir adam bir gün babamı ziyarete geldi ve cüzdanını kaybettiğini, İrlanda'dan gelecek para eline ulaşana kadar Shrewsbury'de kalmanın kendisi için ciddi sıkıntı oluşturacağını söyledi. Ardından babamdan 20 Sterlin borç istedi ve adamın yalan söylemediğine emin olan babam bu isteği hemen yerine getirdi. İrlanda'dan bol teşekkürlü bir mektup geldiğinde, notta söz vermiş olduğu gibi 20 Sterlinlik bir banknot gönderdiği yazılıydı; ancak banknot falan yoktu. Babama bu durumun şaşırtıcı olup olmadığını sorduğumda ise zerre kadar şaşırmadığını söyledi. Ertesi gün 20 Sterlini önceki mektuba koymayı unutmuş olduğu için (gerçek bir İrlandalıya yakışan bir şekilde) defalarca özür dileyen bir mektup daha geldi.

Bir gün babamın bir akrabası¹ hiç iş tutmayan tembellik eden oğluyla ilgili akıl danışmaya babama geldi. Babam da "Budala oğlun sana büyük bir miras bırakacağını sanıyor herhalde. Söyle ona sana tek bir metelik bile bırakmayacağım" dedi. Akrabası da oğlunun bu saçma fikre kapılmış olduğunu utanarak itiraf etti ve babama bunu nereden bildiğini sordu. Babam ise katiyen bir şey bilmeden bu yorumu yaptığını söyledi.

— Kontu çılgın fakat bir o kadar da kibar davranan yeğenini babama getirmiş. Genç adam o kadar çılgınca bir fikre kapılmış ki yeryüzünde işlenen tüm suçların hesabının kendisinden sorulacağını iddia ediyormuş. Sonrasında amcasıyla bu vaka hakkında konuşan babam, "Yeğeninizin çok çirkin bir suçtan sorumlu olduğuna eminim" demiş. Bunun üzerine — Kontu feryat etmiş: "Aman Tanrım, Dr. Darwin, bunu size kim söyledi? Bu gerçeği bizden başka kimsenin bilmediğini sanıyorduk!" Bu hikayeyi babam

¹ 1824'te Robert'ın en büyük kızı Marianne ile evlenmiş olan damadı, Henry Parker. – N.B.

bana yıllar sonra anlattı ve ben de ona bu suçlamaların gerçeklik barındıran tarafını yalan olanından nasıl ayırt ettiğini sorduğumda ise bana her zamanki gibi bunu nasıl başardığını kendisinin de bilmediğini söyledi.

Sıradaki hikaye babamın çok iyi tahminlerde bulunabildiğini gösteren bir hikaye. Lansdowne'in ilk Markizi Lord Sherburn¹, Avrupa meseleleri konusundaki bilgisiyle (Macaluae'in de belirttiği gibi) meşhurdur ve kendisiyle bu konuda gurur duyardı. Babama sağlığı konusunda bir şey danışmaya gelmişti, sonra da Hollanda'nın durumu hakkında nutuk çekmeye başladı. Babam tıp ihtisasını Leyden'de yapmıştı ve bir gün bir arkadaşıyla taşranın içine doğru uzun bir yürüyüşe çıkmış. Arkadaşı babamı İngiliz bir kadınla evli olan bir din adamının (adını unuttuğum için Rahip A— diyelim) evine götürmüş. Babam çok acıkmış ve evde yemek olarak peynirden başka pek bir şey yokmuş ve babam da peynir hiç yemezmiş. Yaşlı kadın bu duruma şaşırmış ve kederlenmiş. Babamı peynirin Lord Sherburn'ün da memleketi olan Bowood'dan gönderilmiş mükemmel bir peynir olduğuna ikna etmeye çalışmış. Babam Bowood'dan kadına neden peynir gönderildiğini merak etmiş ancak pek de üstünde durmamış. Ta ki yıllar sonra Lord Sherburn Hollanda hakkında bu şekilde konuşmaya başlayınca babam rahibi aniden hatırlayıvermiş sonra da "Rahip Bay A— oldukça hünerli bir adam ve Hollanda'nın durumu hakkında da epey bilgili gibi görünmüştü gözüme" demiş. Babam konuyu hemen değiştiren Kontun afalladığını görmüş. Ertesi sabah babam Kontan seyahatini ertelediğini ve kendisi ile görüşmek istediğini söyleyen bir not almış. Yanına gittiğinde ise Kont şöyle söylemiş: "Dr. Darwin, Rahip Bay A—'nın Hollanda hakkındaki bilgi kaynağım olduğunu nasıl keşfettiğinizi bilmek hem benim, hem de Rahip Bay A— için çok önem-

¹ "Shelburne" olarak okunmalı – metrin içinde tutarlı olarak hatalı yazılmış. – N.B.

li.” Böylece babam meselenin aslını açıklamak zorunda kalmış. Lord Sherburn’ün kendisinin tahmin etme konusundaki diplomatik becerisinden son derece etkilenmiş olduğunu düşünen babam yıllarca dostları vasıtasıyla Lorddan nezaket dolu notlar almış. Lord bu hikayeyi çocuklarına anlatmış olsa gerek zira Sör C. Lyell yıllar önce bana Lansdowne Markizinin (ki o yıllarda bu kişi ilk Markiz’in oğlu ya da torunu oluyordu), beni hiç görmemiş olmasına rağmen neden benle ve ailemle bu kadar ilgilenildiğini sordu. Athenæum Kulübüne 40 yeni üye eklendiğinde (o zamanlar 40 hırsız olarak anılırlardı) üye olmak isteyen adaylar arasında büyük bir mücadele vardı. Ben üye olmayı istemediğim halde Lord Lansdowne beni aday gösterip seçilmemi sağladı. Eğer tahminim doğruysa, Athenæum’a üye olarak seçilmemi sağlayan babamın yarım asır önce Hollanda’da yiyemediği peynir sayesinde peş peşe gerçekleşen tuhaf olaylar zinciridir.

Babam gençliğinde zaman zaman yaşadığı ilginç olayları ve konuşmaları not almış ve bu hikayeleri ayrı bir zarf içinde saklamıştır.

Gözlemlerinin keskinliği babamın herhangi bir hastalığın seyrini büyük bir ustalıkla tahmin edebilmesini sağlamaktaydı. İyileşmek için de bir sürü küçük detaylar içeren tedavi yöntemleri önerirdi. Bir gün bana babamı sevmeyen Shrewsburyli genç bir doktorun bilimsellikten tamamen uzak olduğunu düşünse de babamın hastalığın akıbetini tahmin etme konusunda eşi benzeri olmayan biri olduğunu itiraf ettiğini söylemişlerdi. Doktor olmamı arzu ettiği dönemlerde babam bana hastalarıyla ilgili bir şeyler anlatırdı. Eskiden hastanın kanını akıtma yöntemi evrensel bir yöntemmiş. Fakat babam bu yöntemin hastaya fayda etmediğini aksine zararı dokunduğunu savunmuş hep. Eğer bir gün hastalanacak olursam, doktorun benden küçücük bir miktar dışında asla kan almasına izin vermememi öğütledi. Tifonun ayrı bir hastalık olarak tanınmasından çok önce, tifo adı altında iki farklı hastalığın birbirleriyle karış-

tırıldığını da anlattı. İçki içilmesine şiddetle karşıydı ve ölçülü de olsa sürekli kullanıldığında alkolün doğrudan oluşan ya da kalıtsal olarak aktarılan kötü etkilerinin birçok vakada rastlandığına şahit olmuştu.¹ Ancak hayatları boyunca bol miktarda alkol tüketmiş olmalarına rağmen alkolün kötü etkilemediği insanlar bulunduğunu da itiraf eden babam kimlerin alkolden zarar görmeyeceğini önceden tahmin edebildiğini savunmuştu. Kendisi asla bir damla alkollü sıvı tüketmedi. Babamın bu görüşü bana en elverişli şartlarda bile kişinin yanılabilceğini gösteren bir olayı hatırlattı. Babam nezahet sahibi bir çiftlik sahibini içki içmemesi konusunda şiddetle uyarmış ve onu yüreklendirmek için kendisinin içkiye asla el sürmediğini söylemiş. Bunun üzerine şu yanıtı almış: “Haydi ama Doktor, iyiliğimi düşünerek konuştuğunu biliyorum fakat şu söylediğin hiç olmadı işte. Her akşam yemekten sonra büyük bir bardak sıcak cin ve su içtiğini bilmiyor muyum san-ki?”² Babam da bunu nereden çıkarıyorsun diye sormuş. Adam da “Aşçım evvelden senin mutfağında iki ya da üç yıl kadar hizmetçilik yapmış. Uşağının her gün cin ve suyu hazırlayıp sana getirdiğini görmüş” diye yanıtlamış. Babamın akşam yemeğinden sonra uzun ve geniş bir bardaktan sıcak su içmek gibi tuhaf bir alışkanlığı vardı. Uşak da bardağa önce biraz soğuk su koyar -hizmetçi kızın cin sandığı buydu- sonra da mutfaktaki kazandan aldığı kaynar su ile bardağın kalanını doldururdu.

Babam bana mesleğinde tecrübe ettiği ve faydalı bulduğu birçok ufak tefek şey anlatırdı. Mesela hanımlar dertlerini paylaşıırken sıklıkla ağlayıp sızlanırlarmış ve bu da babamın çok kıymetli olan zamanının boşa gitmesine neden olurmuş. Kısa bir süre sonra hanımlara kendilerine hakim olmalarını, toparlanmalarını öğütlemenin onları her

¹ Bkz. s. 201'deki not: Robert'ın babası Dr. Erasmus Darwin tarafından gönderilen bu mektup alkol konusunu ele almaktadır. – N.B.

² Bu inarış hâlâ sürmektedir ve Shrewsbury'nin eski sakinlerinden biri ağabeyime bundan bahseder. – F.D.

zamankinden daha fazla ağlattığını fark etmiş. Sonra hepsine ağlamaya devam etmelerini ve ağlamanın kendilerini her şeyden çok rahatlatacağını söylemeye başlamış. Bu sözler üzerine kadınların her biri istisnasız olarak ağlamayı kesmiş ve dertlerini anlatmışlar ve böylece babam da tavsiye vermeye başlayabilmiş. Durumu ağır olan hastaların canı alışlagelmedik bir yiyecek çektiğinde babam bu yiyeceğin akıllarına nereden geldiğini sorarmış. Eğer nereden geldiğini bilmediklerini söylerlerse bu durumun içgüdüsel bir arzu olduğunu düşünen babam yiyeceği yemelerine müsaade edermiş ve bu çoğunlukla sonuç başarılı olurmuş. Fakat söz konusu yiyeceğin bir başkasına iyi geldiğini duyduklarından istediklerini söylerlerse yiyeceği yemelerine müsaade etmezmiş.

Bir gün babam insan doğasına dair tuhaf bir örnek verdi. Gençken Shropshirelı seçkin bir beyefendinin sağlık durumunu tartışmak üzere söz konusu ailenin hekimi babamı çağırmış. Yaşlı doktor adamın karısına hastalığın ölümcül olduğunu söylemiş. Babam doktorla aynı fikirde değilmış ve beyefendinin iyileşeceğini savunmuş. Savunduğu bu görüş her yönüyle hatalıymış ve (sanırım otopsi yoluyla) hatası anlaşılmış ve babam da hatasını kabul etmiş. Sonrasında da bu ailenin kendisine bir daha hiçbir şey danışmaması gerektiğine ikna olmuş. Vefat eden adamın eşi aile doktorunu kovmuş ve birkaç ay sonra da babamı yanına çağırtmış. Babam da duruma öyle şaşırmış ki dul kadının kendisini neden çağırdığını öğrenmesini rica etmiş. Dul kadın da arkadaşına, “Dr. Darwin kocamın iyileşeceğini savunurken en başından beri kocamın öleceğini söyleyip duran o iğrenç doktoru bir daha asla görmek istemiyorum!” demiş. Bir gün babam bir hanımefendiye kocasının öleceğini söylemiş. Birkaç ay sonra son derece akli başında biri olan bu kadını yeniden gördüğünde kadın kendisine, “Daha çok gençsin, müsaade et de sana bir tavsiyede bulunayım. Hastasına refakat eden birine elinden geldiğince umut veren şeyler söyle. Sen beni söyledik-

lerinle zamanında çaresizliğe sürükledin ve o andan itibaren ben gücümü yitirdim.” Babam o günden sonra hastanın iyiliği için ona refakat eden kişinin umudunu korumaya çalışmanın refakatçinin gücünü muhafaza etmesini sağladığını gördüğünü ve bunun da son derece önemli olduğunu fark ettiğini söyledi. Bazen gerçekte çeliştiği için bu şekilde davranmak babama çok zor gelmiş. Fakat Bay Pemberton adlı yaşlı bir beyefendi babamı çağırtmış ve kendisine şöyle söyleyerek babamı yaşadığı bu tereddütten kurtarmış: “Seni tanıdığım ve hakkında duyduğum şeylere dayanarak konuşacağım. Sana ölecek miyim diye sorsam bana gerçeği söyleyecek türde bir adam olduğunu biliyorum. Sana ne söylersem söyleyeyim bana daima ölmeyeceğimi söyleyeceğine söz verdiğin takdirde beni tedavi etmene izin vereceğim.” Babam da sözlerinden bir mana çıkarmamaya razı olması karşılığında Bay Pemberton’ın bu anlaşmasını kabul etmiş.

Babamın özellikle tarihler konusunda olağanüstü bir hafızası vardı, öyle ki çok yaşlı bir adamken Shropshire’lı pek çok kişinin doğum, evlilik ve ölüm günlerini bilmekteydi. Bir gün bana bu yetinin canını fena halde sıktığını, çünkü bir tarih duyduğunda asla unutmadığını ve bu nedenle birçok arkadaşının ölümelerini sık sık anımsadığını söyledi. Bu kuvvetli hafıza sayesinde sayısız ilginç hikaye bilirdi. Bunları anlatmaktan da keyif alırdı ve usta bir konuşmacıydı. Genellikle keyfi yerinde olurdu, güler ve herkesle - çoğu zaman hizmetkarlarıyla- özgürce şakalaşırdı. Öte yandan herkesin verdiği emirlere harfi harfine uymalarını sağlamakta da ustaydı. Birçok kişi ondan pek korkardı. Babam bize bir gün gülerek pek çok kişinin Bayan Piggot’un (Shropshire’lı soylu bir yaşlı hanımefendiydi bu hanım) kendisini çağırtmış olup olmadığını sorup durduklarını söyledi. Sonunda babam bunu neden merak ettiklerini sormuş ve bir şekilde müthiş derecede rencide ettiği Bayan Piggot’un herkese “O şişko yaşlı doktoru çağırıp kendisi hakkında ne düşündüğünü yüzüne söyleyeceğim.”

dediğini öğrenmiş. Bayan Piggot babamı görmek istemiş istemesine ancak cesareti kırıldığından babama karşı herkesten daha nazik ve daha cana yakın davranmış. Çocukken karısı çılgın biri olan Binbaşı B –'nin evinde kalmaya gitmiştim. Zavallı kadın beni görür görmez müthiş derecede dehşete kapılıp acı içinde ağlayarak defalarca "Baban da geliyor mu?" diye sordu, sonra çok geçmeden sakinleşti. Eve döndüğümde babama kadının neden bu denli korkuya kapıldığını sordum ve babam da bunu duyduğuna memnun olduğunu zira kadını kasıtlı olarak korkuttuğunu söyledi. Böylece kadın her saldırganlaştığında kocası Dr. Darwin'i çağıracağını söyleyip karısını korkutarak ona sözünü geçirebilecek ve kadın da daha fazla sınır koymaya gerek kalmadan güvende ve çok daha mutlu olabilecekti. Dr. Darwin'le kadını korkutmaya çalışmak kadının uzun yaşamının geri kalanında ciddi anlamda işe yaradı.

Babam öyle çok hassas bir insandı ki ufak tefek birçok olay canını sıkıyordu ya da ona büyük acı verirdi. Yaşlanıp yürüyemez olduktan sonra bir gün ona neden spor olsun diye arabayla dışarı çıkmadığını sordum ve bana "Shrewsbury'deki her bir yol bana acı bir olayı hatırlatıyor" dedi. Morali genellikle iyi olurdu. Onu kızdırmak kolaydı fakat çok iyi bir yüreğe sahip olduğundan pek çok insan tarafından da içtenlikle sevilirdi.

Öyle temkinli ve iyi bir işadamıydı ki, hemen hiçbir yatırımında para kaybetmedi ve böylece çocuklarına da büyük bir servet bıraktı. Asılsız inanışların nasıl kolayca türeyip yayıldıklarını gösteren bir hikaye biliyorum. Shropshire'ın en eski ailelerinden birinin mensubu bir toprak beyi ve bir bankanın da ortağı olan Bay E – intihar etmişti. Prosedür gereği çağırılan babam adamın cesedinin başına gitmiş. Bu arada işlerin eski günlerde nasıl döndüğünü anlatmak gerekirse ailemin saygı duyduğu çok önemli bir adam olan Bay E –'nin bedeni üzerinde herhangi bir tahkikat yapılmamış olduğunu belirtmem gerek. Babam bankadaki herkesin olayı duyunca telaş edeceğini düşünerek eve döner-

ken bankaya (aynı bankada kendi adına bir hesabı da vardı) uğrayıp müdürü olaydan haberdar etmenin gerekli olduğunu düşünmüş. Babam bankaya girmiş, tüm parasını çekmiş, bankadan çıkmış sonra geri dönüp “Bu arada Bay E – kendisini öldürdü” diyerek ayrılmış. Bu hikaye dört bir yana yayılmış. Görünüşe bakılırsa bu hikayeden sonra bankanın kapısından çıkana dek kimse parasının güvende olduğuna inanmamaya başlamış. Babam bu hikayeyi üzerinden zaman geçtikten sonra banka müdüründen dinlemiş. O gün babamın bankadan kuruş para çekmemiş olduğunu kanıtlamak için prensip sahibi hiç kimse müşterisinin hesabını bir başkasına göstermezken banka müdürü babamın hesap defterini birçok kişiye göstermek zorunda kalmış. Babamın bu bilgiyi öğrendikten sonra durumu kişisel çıkarları için kullanmaya kalkışması onursuzca bir davranış olurdu. Yine de babamın bu davranışı bazı kimselerde büyük hayranlık uyandırmıştı. Hatta yıllar sonra bir beyefendi babama, “Ah Doktor, akıllıca davranıp paranızı o bankadan çekerek ne mümtaz bir işadamı olduğunuzu gösterdiniz” demiş.

Babamın düşünceleri bilimsel sayılmazdı ve bildiklerini genel geçer yasalar altında sınıflandırmaya çalışmazdı. Yine de meydana gelen her şey için bir kuram geliştirdi. Bilgi anlamında ondan fazla bir şey kazandığımı sanmıyorum ama ahlaki yönden tüm çocuklarına emsal teşkil ederek her birine büyük fayda sağlamış olduğuna inanıyorum. Babamın altın kurallarından biri (uyulması güç olan) de şuydu: “Saygı duyamayacağın bir kimseyle asla arkadaş olma.”

Babamın babasına (*Botanik Bahçesi'nin* yazarı) gelince, ona dair tüm gerçekleri yayımlanmış olan *Hayat* adlı eserden toparlayarak bir araya getirdim.¹

¹ Bkz. Ekler, 1. Bölüm s. 138, “Charles Darwin ve Büyükbabası Dr. Erasmus Darwin Üzerine”.

Babam hakkında bu kadar şey yazdıktan sonra kardeşlerim hakkında da birkaç söz ekleyeceğim.

Ağabeyim Erasmus son derece açık bir zihne sahipti; edebiyat, sanat ve hatta bilim gibi farklı alanlara ilgi duyardı ve her biri ile ilgili bilgi sahibiydi. Kısa bir süreliğine bitkiler toplayıp kuruttu ve bir dönem de kimya alanında deneyler yaptı. İyi huylu bir insandı ve ince zekası Charles Lamb'ın çalışmalarında ve mektuplarında gördüğüm türdendi. Çok iyi yürekliydi ancak çocukluğundan beri sağlığı pek yerinde değildi ve bu nedenle hep güçsüz düşerdi. Pek neşeli biri sayılmazdı ve özellikle yetişkinlik döneminde pek bir keyifsizdi. Çocukken çok kitap okurdu ve okuldayken bana kitaplar ödünç vererek beni okumaya teşvik etti. Ancak düşüncelerimiz ve zevklerimiz öylesine ayrıydı ki kendi bilgi birikimim açısından ona çok şey borçlu olduğumu söyleyemem. Kimisi karakter olarak çok keskin çizgilere sahip olan ve çok farklı karakterdeki dört kız kardeşim için de aynı durum geçerli. Hepsi de tüm hayatları boyunca bana karşı son derece nazik ve sevecen davrandılar. Eğitim ve çevrenin herhangi bir kişinin zihninde büyük bir etki yaratmadığı ve çoğu niteliğimizin içkin olduğu konusunda Francis Galton'a katılıyorum.

Abimin karakteri ile ilgili yukarıda kısaca bahsettiklerim Carlyle'ın *Anılar*'ında yayımlandı ve eserde anlatılanlar bana göre gerçeklikten uzak ve değersizler.

Öğrencilik yıllarımda sahip olduğum özelliklerime geri dönüp baktığımda görüyorum ki birbirinden farklı ve sağlam ilgi alanlarına sahip olmam, ilgimi çeken her şeye karşı azimle bağlanmam ve karmaşık olan her konuyu ve her şeyi çözmeye çalışmaktan keyif almam geleceğimi hazırlayan önemli niteliklerdi. Özel bir öğretmenden Eukleides dersleri aldım ve geometrik sağlamalardaki netlikler beni ziyadesiyle tatmin ediyordu ve bu tatmin olma duygusu hafızamda belirgin bir yer edindi. Aynı şekilde amcamın (Francis Galton'un babasının) bir barometrenin verniyesinin çalışma prensibi ile ilgili yaptığı açıklamanın bana bü-

yük haz verdiğini de hatırlıyorum. Bilim dışındaki ilgi alanlarıma gelince, farklı konularda kitaplar okumaya meraklıydım. Genellikle okulun kalın duvarlarındaki eski pencerelerden birinin önüne oturup saatlerce Shakespeare'in tarih türündeki oyunlarını okurdum. Byron ile Scott'ın o günlerde yeni yayımlanmış olan şiirlerini ve Thomson'un *Mevsimler*'i gibi başka şiirler de okudum. Bundan bahsetmemin nedeni hayatımın ilerleyen yıllarında Shakespeare dahil her tür şiirden aldığım zevki tamamen kaybetmiş olmamdır. Şiirden aldığım zevkle bağlantılı olarak gördüğüm bir manzara karşısında uyanan o berak hazzı zihnimde ilk kez 1822'de Galler sınırlarında yaptığım bir at gezisinde duydum. Bu haz hissettiğim diğer tüm estetik zevklerden daha uzun soluklu olmuştur.

Çocuğun birinin *Dünya'nın Harikaları* isimli bir kitabı vardı ve üniversite hayatımın başlarında o kitabı sık sık okuyup içindeki bazı ifadelerin doğruluğunu diğer çocuklarla tartışırdım. Kitabı okuduktan sonra uzak ülkelere gitme arzusu duymaya başlamıştım ve bu arzumu da *Tazı* ile yaptığım yolculuk ile gerçekleştirebildim. Okul hayatımın geri kalanında avlanmaya karşı büyük bir tutku duymaya başladım ve en kutsal amaç uğrunda mücadele edenler bile benim kuş avlamak için gösterdiğim azmin yarısını dahi gösterebilmiş değillerdir. İlk çulluğumu öldürüşümü nasıl da iyi hatırlıyorum! Öyle çok heyecanlanmıştım ki ellerimin titremesi yüzünden tüfeğimi yenden dolduramamıştım. Avcılığa karşı duyduğum ilgi kalıcı oldu ve zamanla usta bir atıcı oldum. Cambridge'deyken tüfeği omuzuma atarken aynanın karşısına geçip düzgün atıyor muyum diye kontrol ederdim. Bir de bir arkadaşımın yanına bir mumu sağa sola sallamasını isterdim. Muma küçük bir kapsül yerleştirdikten sonra ateş ettiğimde eğer doğru nişan almışsam kurşunun hızıyla ortaya çıkan o ufak esinti mumu söndürürdü. Kapsülün patlaması büyük bir çatırtı sesi çıkarırdı ve üniversitedeki bir hocamın, "Bu nasıl şey! Bay Darwin odasında saatlerce kırbaç

mı şaklatıyor nedir? Ne zaman penceresinin altından geçsem bir çatırtı sesi duyuyorum” dediğini biliyorum.

Okuldaki çocuklar arasında içtenlikle sevdiğim birçok arkadaşım vardı. O zamanlar mizacen pek müşfik olduğumu düşünüyorum. Bu çocuklardan kimileri bir hayli zekiydiler fakat “noscitur a socio”dan (tanıdıklardan duyduklarımdan) yola çıkarak söyleyebilirim ki aralarından hiçbiri tanınmış kişiler olamadılar.

Bilimle olan alakama gelince, büyük bir şevkle ancak pek de bilimsel olmayan yöntemlerle mineral toplamaya devam ettim. Beni ilgilendiren tek şey *isim* vereceğim yeni bir mineral bulmaktı ve mineralleri sınıflandırmaya neredeyse hiç uğraşmadım. Böcekleri biraz titiz bir ilgiyle gözlemlemiş olsam gerek. On yaşındayken (1819’da) üç haftalığına Galler’in deniz kıyısında bulunan Plas Edwards’a gittim. Burada, Shropshire’da bulunmayan büyük siyah ve kırmızı renkte yarım kanatlı bir böcek, çok sayıda güve (*Zygæna*) ve bir kaplan böceği görmek beni çok şaşırttı. Ablam koleksiyon yapmak uğruna böcekleri öldürmenin doğru olmadığını söyleyince ben de ölü halde bulduğum böceklerin tümünü toplamaya karar verdim. White’ın *Selborne*’ını okuduktan sonra kuşların davranışlarını gözlemlemekten ve bu konu hakkında notlar tutmaktan büyük keyif aldım. O kadar saftım ki bir ara varlıklı erkeklerin her birinin niçin kuşbilimci olmaya çalışmadıklarına hayret ediyordum.

Üniversite hayatımın sonlarına doğru ağabeyim kimya alanında sıkı çalışıyordu. Okulun bahçesinde hırdavatların saklandığı yere tam teçhizatlı bir laboratuvar kurdu ve burada yaptığı deneylerle gazların tümünü ve birçok bileşkeni elde etti. Deneylerinin çoğunda ona yardım etme de izin verdi. O dönemde Henry ve Parkes’in *Kimyanın Soruları ve Cevaplar*’ı gibi kimya ile ilgili birçok kitap okumaktaydım. Bu tür konular fazlasıyla ilgimi çekiyordu ve çoğu akşam ağabeyimle geç saatlere kadar çalışmayı sürdürüyorduk. Deneysel bilimin anlamını bana uygulamalı

olarak gösterdiği için çalışmalarımız okulda aldığım eğitimi destekler nitelikteydiler. Ağabeyimle kimya alanında çalıştığımız bir şekilde okulda duyuldu ve yaptığımız şey eşine pek rastlanmayan bir vaka olduğundan bana “Gaz” lakabını taktılar. Bir defasında da böyle lüzumsuz konularla vakit kaybettiğim için müdür Dr. Butler beni herkesin önünde azarladı ve haksızlık ederek “poco curante” [umursamaz] olduğumu söyledi. Ne anlama geldiğini bilmediğimden bu laf bana o an korkunç bir ithammış gibi gelmişti.

Babam okulda pek parlak bir öğrenci olmadığımı görüp akıllıca davranarak beni erkenden okuldan aldı ve ağabeyimle beraber beni (Ekim 1825’te) Edinburgh Üniversitesi’ne¹ gönderdi. Burada iki yıl ya da iki akademik dönem boyunca kaldım diyebilirim. Ağabeyim tıp eğitimi alıyordu ancak doktorluk yapmaya pek niyetli olduğunu sanmıyordum ve ben de tıp çalışmaya başlamak üzereydim. Ancak çok geçmeden yaşanan ufak tefek olaylardan sonra babamın bana yaşamımı rahatça sürdürmeme yetecek kadar miras bırakacağına ikna oldum. Şu anki kadar zengin bir adam olacağımı asla hayal etmemiş olsam da bırakılacak olan mirasa olan güvenim beni tıp öğrenmek adına üstün bir çaba göstermekten alıkoymaya yetti.

Edinburgh’da dersler uygulama olmadan yalnızca sözlü olarak anlatılmaktaydı ve Hope’un² kimya dersi dışında bütün dersler bir hayli sıkıcıydılar. Ders dinlemenin okumayla kıyaslanınca getirisinden çok götürüsünün olduğu

¹ Dr. Darwin, Bayan Mackay’in Lothian Sokağında bulunan 11 numaralı evde kalmıştır. Edinburgh Üniversitesi’nin kayıtlarının gün ışığına çıkarılabileceği az da olsa ne tür bilgi varsa tümü *Haftalık Edinburgh Bülteni*’nin 22 Mayıs 1888 tarihli sayısında ve St. James Gazetesi’nin 16 Şubat 1888 tarihli sayısında yayımlandı. St. James’te yazana göre o dönemde kütüphaneyi en çok kullanan öğrenciler Charles Darwin ve ağabeyi Erasmus’muş. – F.D.

² Thomas Charles Hope, 1766-1844. Edinburgh Üniversitesi’nde Kimya Profesörü, 1799-1843. – N.B.

kanısındaım. Dr. Duncan'ın kış sabahları saat 8'de başlayan Materia Medica dersi korkunç bir dersti. Dr. Munro da insan anatomisi üzerine olan derslerini kendisi kadar sıkıcı hale getirirdi ve bu durum anatomiden tiksintimeme neden oldu. Diseksiyon uygulamaya teşvik edilmemiş olmam büyük talihsizliktir. Zira teşvik edilseydim hem duyduğum bu tiksintiden kısa sürede kurtulur hem de diseksiyon gelecekte yapacağım tüm çalışmalara muazzam derecede katkı sağlardı. Diseksiyon yapamamak ve çizimde beceriksiz olmak bana ciddi anlamda zarar vermiştir. Hastanede hastaların yattığı koğuşlara düzenli olarak giderdim. Bazı vakalar beni epey rahatsız etmiştir. Kimisinin görüntüleri hâlâ gözümün önünden gitmez. Fakat bu rahatsızlığın devamsızlık yapmama yol açmasına asla müsaade etmedim. Tıp eğitimim boyunca hastalarla ilgilenmeyi neden hiç sevemedim bilemiyorum, halbuki Edinburgh'a gitmeden önceki yaz Shrewsbury'de çocuk ve kadınlardan oluşan yoksul bir grup hastayla ilgilenmeye başlamış ve karşılaştığım vakaların tümünü mümkün olduğunca eksiksiz bir şekilde tanımlayıp hastalıkları bütün belirtileriyle beraber yazmaya çalışmışım ve tuttuğum notları yüksek sesle babama okurdum. Babam da tetkiklerimi sürdürmemi önerirdi ve hangi ilaçları verebileceğim konusunda tavsiyelerde bulunurdu ve reçeteleri de kendim hazırlardım. Bir ara aynı anda ilgilendiğim ondan fazla hastam vardı ve o dönemde işime büyük bir ilgi ile sarılmaktaydım.¹ İnsan sarrafı olan babam bana ileride başarılı bir doktor olacağımı söyledi. Başarılı doktordan kastı çok sayıda hastası olan bir doktor olmaktı aslında. Babama göre başarının sırrı insanların güven duymasını sağlayabilmekte gizliydi ve benim başkalarında güven uyandırabileceğimi düşünmesini sağlayan şey neydi bilemiyorum. İki defa Edinburgh'daki hastanenin ameliyathanesinde

¹ Bir ailenin tamamını potasyum tartarat ile tedavi ederek aldığı başarılı sonuçlardan duyduğu gururdan bahsettiğini duydum. – F.D.

bulundum ve ikisinde de çok ciddi iki ameliyata tanık oldum. Hastalardan biri çocuktı ve iki operasyonun da tamamlanmasını bekleyemeden çıkıp gittim. Bir daha da ameliyatlara katılmadım ve ne sebepten olursa olsun bir daha asla bir operasyona katılmamaya da kararlıyım çünkü o zamanlar ameliyatlarda kloroform kullanılmamaktaydı. Tanık olduğum bu iki vakayı seneler boyunca hafızamdan silemedim.

Ağabeyim üniversitede sadece bir yıl kaldı ve sonraki yıl kendi başımın çaresine bakmak zorunda kaldım. Bu durum aslında işime yaradı çünkü doğa bilimlerine ilgi duyan birçok genç adamı yakından tanıma fırsatı yakaladım. Ainsworth¹ ile tanıştım. Ainsworth ilerleyen yıllarda Asur kentlerine yaptığı gezileri yayımlamış Werner² bir jeologdu ve birçok konu hakkında bilgili sayılırdı ancak yüzeysel bir insandı ve düşünmeden konuşan biriydi. Dr. Coldstream³ ise farklı bir genç adamdı; ciddi, resmiyeti elden bırakmayan, son derece dindar ve çok iyi yürekli bir insandı. Daha sonra zooloji alanında birkaç iyi makale de yayımladı. Bir diğer genç adam ise zamanında iyi bir botanikçi olacağına inandığım Hardie'ydi. Hardie genç yaşta Hindistan'da öldü. Son olarak da yaşça benden büyük olan Dr. Grant⁴ ile tanıştım. Fakat onunla nasıl tanıştığımı hatırl-

¹ William Francis Ainsworth, 1807-1896, L.R.C.S., Edinburgh 1827. Londra, Paris ve Brüksel'de jeoloji okudu. 1835'te Fırat Nehri keşif gezisinde cerrah ve jeolog olarak görev aldı. 1838-40 arasında Keldani Hristiyanları keşif gezisine önderlik etti. – N.B.

² Abraham Gottlob Werner, 1750 -1817, jeolog. Neptünizmi (tüm kayaların suda çökelen madenlerden oluştuğu kuramını) savunmaktaydı. – N.B.

³ Dr. Coldstream 17 Eylül 1863'te öldü, bkz. Dini Kitap Cemiyeti'nin 19 No.lu ve 16° Ciltli Kitapçığı (tarihsiz). – F.D. Bu dipnot *Düşünür'ün Kütüphanesi* serisinde yer almış ancak *Hayatı ve Mektupları*'na dahil edilmemiştir. – N.B.

⁴ Robert Edmund Grant, 1793-1874, Londra Üniversitesi'nde Karşılaştırmalı Anatomi ve Zooloji Profesörü 1827-1874, F.R.S. 1836. T. H. Huxley, Grant hakkında "... O zamanın biyologları arasında (1851-8) University College'lı Dr. Grant haricinde evrim hakkında söyleyecek tek sözü olan

layamıyorum. Zooloji alanında çok önemli birkaç makale yayımladı fakat UCL Profesörü olarak Londra'ya geldikten sonra bilim alanında hiçbir şey yapmaması benim için her zaman bir muamma oldu. Onu iyi tanurdım; sade ve ciddi görünüşün ardında hevesli ve heyecanlı bir insan vardı. Bir gün birlikte yürürken aniden Lamarck'ı ve Lamarck'ın evrim üzerine olan görüşlerini çok beğendiğini dile getirdi. Kendisini sessizlik içinde büyük bir hayretle dinledim ancak söylediklerinin fikirlerimi etkilediğini söyleyemem. Evveliden büyükbabamın yazdığı ve Lamarck'ın görüşlerine benzer görüşleri savunan *Zoonomi*'yi okumuştum ve o kitaptaki fikirlerden de hiç etkilenmemiştim. Yine de erken yaşta bu tür görüşlerin savunulduğunu ve övüldüğünü duymak bu fikirleri *Türlerin Kökeni*'nde farklı bir yaklaşımla tartışmamı sağlamış olabilir. O zamanlar *Zoonomi*'ye hayranlık duymuştum, ancak aradan on ya da on beş yıllık bir süre geçtikten sonra kitabı yeniden okuduğumda tartışılan olaylar üzerine uzun uzadıya savunulan görüşler beni büyük hayal kırıklığına uğrattı.¹

Dr. Grant ve Dr. Coldstream deniz biyolojisi ile yakından ilgiliydiler. Dr. Grant gelgit havuzlarından hayvan toplarken ona sık sık eşlik ettim ve sonrasında bu hayvanları elimden geldiğince parçalarına ayırıp inceledim. Sonra Newhavenlı balıkçılardan bazıları ile arkadaş oldum ve istiridye avına çıktıklarında onlara eşlik ettim ve böylece birçok numune topladım. Fakat diseksiyon konusunda yeteri kadar tecrübeli olmadığım için ve mikroskopum da kötü olduğundan yaptığım çalışmalar pek de verimli olmadı. Buna rağmen küçük de olsa çok ilginç bir keşifte bulundum ve bununla ilgili olarak yazdığım kısa bir makaleyi 1826 yılının başında Plinius Derneği'nin bir toplantısında okudum. Flustra'nın sözde yumurtalarının tüyçük-

kimseyi tanımadım, ki onun müdafaasının davaya katkıda bulunacağı hiç hesaba katılmamıştı." *Hayatı ve Mektupları*, 2. Cilt, s. 188. – N.B.

¹ Bkz. Ekler, 1. Bölüm s. 133, "Charles Darwin ve Büyükbabası Dr. Erasmus Darwin Üzerine". – N.B.

leri sayesinde bağımsız olarak hareket edebilme yetisine sahip olduğunu ve aslında larva olduğunu belirttim. Başka bir makalemde ise o zamana kadar *Fucus loreus*'un genç hali olduğu varsayılan küre şeklindeki gövdenin soluca-nımsı *Pontobdella muricata*'nın yumurtasının kılıfı olduğunu açıkladım.

Plinius Derneği'ne¹ Profesör Jameson² çok destek vermişti. Hatta derneğin kurucusu da kendisiydi sanırım. Dernek, üniversitede bodrum katındaki bir odada toplanıp doğa bilimleri üzerine makaleler okumak ve tartışmak amacıyla bir araya gelen öğrencilerden oluşmaktaydı. Toplantılara düzenli olarak katılıyordum ve gayretimi arttırdığı, kafa dengi yeni insanlar tanımamı sağladığı için bu toplantılar bana büyük fayda sağladı. Bir akşam gençlerden biri ayağa kalktı ve uzunca bir süre kekeledikten sonra yüzü kızarak "Başkanım ne söyleyeceğimi unuttum" dedi. Zavallı genç adam bir hayli afallamış görünüyordu ve üyeler de öylesine şaşırmışlardı ki genç adamı yaşadığı gerginlikten kurtarmak için söyleyecek tek bir söz bile bulamadılar. Küçük cemiyetimizin yaptığı toplantılar esnasında okunan makalelerden hiçbiri basılmadı. Yazdığım makaleleri o dönem yayımlatma zevkinden mahrum kalmış olsam da Dr. Grant Flustra üzerine yazdığı mükemmel inceleme yazısında benim küçük buluşumdan da söz etmiştir.

Kraliyet Tıp Cemiyeti'ne üyeydim ve toplantılarına düzenli olarak katılıyordum. Fakat cemiyette sadece tıp alanında konular işlendiğinden toplantılarda tartışılanlar pek ilgimi çekmiyordu zira çoğunlukla boş şeyler hakkında konuşulurdu. Fakat cemiyette aralarında Sör J. Kay-

¹ Dernek 1823'te kuruldu ve 1848'e doğru giderek sönükleşerek dağıldı (*Haftalık Edinburgh Bülteni*, 22 Mayıs 1888). – F.D.

² Robert Jameson, 1774-1854, doğa tarihi alanında kraliyet profesörü ve Edinburgh Müzesi'nin müdürü 1804-1854. Werner Cemiyeti'ni kurmuştur, 1808. – N.B.

Shuttleworth'ün¹ de bulunduğu birkaç iyi konuşmacı da vardı. Dr. Grant beni ara sıra Werner Cemiyeti'nin toplantılarına götürürdü. Burada doğa tarihi üzerine çeşitli makaleler okunur, tartışılır ve sonrasında da *Tutanaklar*'da yayımlanırdı. Audubon'un² Waterton³'la acımasızca alay ederek Kuzey Amerika kuşlarının davranışları ile ilgili ilginç söylemlerde bulunduğunu duydum. Bu arada, Edinburgh'da Waterton ile seyahat etmiş geçimini ölü kuşların içini doldurarak sağlayan ve bu işi ustalıkla yapmakta olan siyahi bir adam vardı ve bu adamdan para karşılığında ders alırdım ve sık sık kendisiyle sohbet ederdim. Oldukça zeki ve hoşsohbet bir adamdı.

Bay Leonard Horner⁴ bir gün beni Edinburgh Kraliyet Cemiyeti'nin bir toplantısına götürdü ve cemiyetin başkanlığını Sör Walter Scott yapmaktaydı. Scott bu makama layık olmadığını düşündüğünü söyleyip toplantıda bulunanlardan özür diledi. Walter Scott'a ve karşımdaki manzaraya huşu ve derin bir saygı ile baktım. Hem bu cemiyete hem de birkaç yıl önce Kraliyet Tıp Cemiyeti'ne onursal üye seçilmiş olmaktan duyduğum onuru gençliğimde yaptığım bu ziyaretlere borçluyum. O günlerde biri bana bu şekilde onurlandırılacağımı söyleseydi alay ettiğini düşünür İngiltere Kralı seçilmemin daha olası olduğunu söylerdim.

Edinburgh'daki ikinci yılımda Jameson'un Jeoloji ve Zooloji derslerine katıldım fakat dersler inanılmaz derecede

¹ James Phillips Kay Shuttleworth, ilk Baronet, 1804-1877, M.D. Edinburgh, 1827. Fakirlik Kanunu Komisyonu Yardımcı Yargıcı, 1835. İlk Eğitim Konseyi Heyet Sekreteri, 1839-49. Çeşitli bilimsel komisyonların üyesi, vs.- N.B.

² John James Audubon, 1780-1851. Ornitolojist ve *Amerika'nın Kuşları ve Kuzey Amerika'nın Dörtayaklıları* adlı eserlerin yazarı.- N.B.

³ Charles Waterton, 1782-1865. Doğa bilimci ve gezgin, *Güney Amerika'da Geziler*'in yazarı.- N.B.

⁴ Leonard Horner, 1785-1864. Jeolog ve eğitimci. Londra Enstitüsünün kurulmasına yardımcı oldu, 1827. Fabrika Yasalarının çıkarılmasında etkin bir rol oynadı.- N.B.

sıkıcıydı. O kadar sıkıcıydı ki yaşadığım süre boyunca asla jeoloji üzerine bir kitap okumamaya ya da herhangi bir şekilde jeoloji ile ilgili hiçbir çalışma yapmamaya karar verdim. Yine de jeolojiye felsefi olarak yaklaşılmaya hazırdım. Shropshire'da yaşayan ve kayalar hakkında bir hayli bilgili olan yaşlı Bay Cotton bu sıkıcı derslerden iki-üç yıl kadar önce bana Shrewsbury kasabasında çan taşı olarak bilinen büyük bir kayadan bahsetmişti. Aynı türde bir kayanın Cumberland ya da İskoçya'ya kadar uzanan bölgede hiçbir yerde bulunmadığını söyledi. Kimsenin kayanın bulunduğu o noktaya nasıl geldiğini açıklayamadığını ve dünyanın sonu gelene bunu başaran birinin çıkmayacağını iddia etti. Bu sözler beni etkilemişti ve mucizevi taşla ilgili düşüncelere daldım. Öyle ki, buzulların büyük kayaları taşıdıklarını ilk defa okuduğumda çok heyecanlandım ve jeoloji alanındaki gelişmelerle gurur duydum. Şimdi 67 yaşındayım ve Profesör Jameson'un Salisbury Craigs'deki bir saha dersinde amygdala içeren ve her iki yanında da kurumuş katmanlar bulunan volkanik bir set hakkındaki konuşmasını dinledim ve etrafımız volkanik kayalarla çevriliydi. Profesör Jameson'a göre bu set üstten tortu ile doldurulmuş bir çatlağı. Söz konusu dolgunun aşağıdan erimiş halde zerk edildiğini savunan insanlar olduğunu da istihza ile sözlerine ekledi. Bu dersi düşündüğümde jeolojiyle ilgilenmeyi istemeyişim beni pek de şaşırtmıyor.

Jameson'un derslerine katılırken müze müdürü Bay Macgillivray¹ ile tanıştım. Macgillivray sonraları İskoçya'daki kuşlar üzerine geniş kapsamlı ve mükemmel bir kitap yayımladı. Görünüşü ve tavırları ile soylu bir beyefendiye pek benzemiyordu. Onunla doğa tarihi üzerine çok ilginç sohbetlerimiz oldu ve bana karşı çok nazık dav-

¹ William Macgillivray, 1796 -1852. Kraliyet Cerrahlar Koleji Müzesi Müdürü, Edinburgh, 1831-41. Doğa Tarihi Profesörü, Aberdeen, 1841. *Britanya Kuşlarının Tarihi* adlı eserin yazarı.- N.B.

randı. O dönemlerde büyük bir şevkle olmasa da deniz yumuşakçaları toplamaktaydım ve Macgillivray de bana ender bulunan birkaç deniz kabuğu verdi.

İki yıl boyunca yaz tatillerimi tamamen eğlenceye ayırdım ve elimde ilgiyle okuduğum bir kitap olurdu her zaman. 1826 yazında iki arkadaşım ile sırt çantalarımızı da alarak Kuzey Galler'de uzun bir yürüyüşe çıktık. Çoğu gün 50 kilometre kadar yürüdük ve Snowdon'a tırmandık. Kardeşim Caroline ile de Kuzey Galler'de at gezisine çıktık ve o gezide yarımızda kıyafetlerimizi taşıyan bir hizmetkarımız da vardı. Bay Owen'ın Woodhouse'daki ve amcam Jos'un¹ Maer'deki evlerinde geçirdiğim sonbaharları ise avcılığa adadım. Ava çıkmaya öyle hevesliydim ki sabah giyinirken zaman kaybetmemek için yatmadan önce av çizmelerimi yatağın yanına koyardım. 20 Ağustos günü kayıntıvuğu avladığım sırada hiç fark etmeden Maer'in uzağında bir yerde buldum kendimi. Günün geri kalanında av bekçisi ile sık fundalıkların ve genç sarıçamların arasında binbir güçlükle bata çıka yürümek zorunda kaldım. Sezon boyunca vurduğum her kuşun eksiksiz kaydını tuttum. Bir gün Woodhouse'da çok sevdiğim ve evin en büyük oğlu Yüzbaşı Owen ve yine çok sevdiğim Owen'ın kuzeni Binbaşı Hill (sonradan Lord Berwick oldu) ile avlanıyorduk. Her ateş ettiğimde kuş vurduğumu düşündüğümünden o anda ikisinden biri tüfeğini doldurur gibi yaparak "O kuşu kayda geçiremezsin çünkü ben de senle aynı anda ateş ettim" diye bağıırıyordu ve şakayı kavrayan av bekçisi de onların tarafını tutuyordu. Beni alaya aldıklarını düşündüm. Birkaç saat sonra şaka yaptıklarını söylediler. Bense yaptıklarını hiç şakaymış gibi algılamadım. Epey kuş vurmuştum ama kaç tane olduğunu sayamadım ve her birini listeme ekleyemedim. Her vurduğum kuş için düğmemin iliğine bağladığım ipe düğümler atıyordum ve bu yaptığımı muzip arkadaşlarım fark etmişlerdi.

¹ Josiah Wedgewood, Etruria Works'ün kurucusunun oğlu.- F.D.

Ava çıkmayı çok seviyordum. Ancak sanırım bu sevgiden biraz utanıyordum zira avcılığın neredeyse entelektüel bir uğraş olduğuna kendimi ikna etmeye çabalıyordum. Öyle ya, en çok av hayvanının nerede bulunacağını kestirmek ve köpekleri iyi takip etmek bir hayli beceri gerektiriyordu.

1827 yılında Maer'e yaptığım sonbahar ziyaretlerinden birinde o ana dek dinlediğim sağlam konuşmacılardan biri olan Sör J. Mackintosh¹ ile tanıştım. Mackintosh'un sonradan "O genç adamda ilgimi çeken bir şeyler var" dediğini duydum ve bu sözleri gururumu okşamıştı. Benle ilgili böyle düşünmesinin temel nedeni söylediği her şeyi büyük bir ilgiyle dinlediğimi görmesiydi bence. Bahsettiği tarih, siyaset ve ahlak felsefesi konularında kara cahildim. Ünlü birinin bir kişiden övgü ile bahsetmesi o kişinin hiç şüphesiz kibirlenmesine neden olur ancak işitilen bu tür sözlerin genç bir adamı doğru yolda tutmaya katkı sağlaması açısından önemli olduğuna inanıyorum.

Sonraki iki üç yıl boyunca sonbaharda ava çıktığım dönemler dışında kalan vakitlerde de Maer'de oldukça eğlendim. Özgürdüm ve civarda yürüyüş veya binicilik yapmak çok zevkliydi ve akşam müzik eşliğinde hoş sohbetler ediliyordu ve bu sohbetler büyük aile davetlerinde olduğu gibi şahsi konular içermiyorlardı. Yazları maaile eski sütunları olan girişin merdivenlerinde otururduk. Önde de çiçek bahçesi vardı. Evin karşısındaki sarp ve ağaçlıklı kıyı göle yansırı ve gölün orasında burasında hoplayan bir balık ya da yüzeyde gezinen bir su kuşu bulunurdu. Hiçbir şey zihnimde Maer'deki akşamlar kadar canlı bir görüntü bırakmadı. Amcam Jos'a yürekten bağlıydım ve ona büyük saygı duyuyordum. Çekinilecek bir adammış izlenimi verirdi zira çok sessiz ve mesafeliydi

¹ Sir James Mackintosh, 1765-1832, felsefeci ve tarihçi. Edinburgh'da tıp okumuştur. O ve Maerli Josiah Wedgwood, Allen kardeşlerinden ikisi ile evlendikleri için aileler arasında bir bağlantı vardı.— N.B.

ama bazı zamanlarda benimle açık açık konuşurdu.¹ Kesinlikle dürüst ve yargılarına asla gölge düşürmeyen bir adamdı. Yeryüzündeki hiçbir kuvvet onu doğru bildiği yoldan bir adım olsun ayırmayı başaramamıştır. Zihnimde amcama, şimdilerde pek hatırlayamadığım "nec vultus tyranni, &c.,"² dizesini içeren Horatius'un o ünlü lirik şiirini yakıştırdım hep.

¹ Sydney Smith, Maer'i sık sık ziyaret eden bir misafirdi ve Bayan Litchfield annesinin hatırladığı Wedgewood'un yaptığı bir konuşmayı şöyle alıntılar: "... Wedgewood mükemmel bir adam... ne yazık ki arkadaşlarından nefret ediyor." *Emma Darwin*, 1. Cilt, s. 74.- N.B.

² Justum et tenacem propositi virum
Non civium ardour prava jubentium,
Non vultus instantis tyranni
Mente quatit solida. – F.D.

Cambridge, 1828-1831

Edinburgh'da iki akademik yıl geçirdikten sonra babam doktor olma fikrinden hoşlanmadığımı fark etti ya da belki de bunu kız kardeşlerimden duydu ve bana din adamı olmamı önerdi. Kendini av partilerine kaptırmış aylak bir adam olmam fikrine çok haklı olarak şiddetle karşıydı, ki o zamanlar için o noktaya varacak olması muhtemeldi. Önerisini değerlendirmek için biraz zaman istedim. Zira konu hakkında o zamana kadar duyduklarım ve düşündüklerim nedeniyle vicdanım İngiltere Kilisesi'nin tüm dogmalarına inandığımı ilan etmeye el vermiyordu. Onun dışında kırsalda yaşayan bir rahip olma düşüncesi hoşuma gitti. Pearson'un Hristiyanlık öğretisi üzerine yazdıklarını ve teoloji ile ilgili birkaç kitap daha okudum. O günlerde İncil'de yazılanların kelimesi kelimesine doğru olduğundan zerre kadar şüphe duymuyordum ve bu nedenle kısa zamanda kendimi öğretimizin bütünüyle kabul edilmesi gerektiğine ikna ettim. Anlamadığım ve aslında anlaşılmaz olan bir şeye inandığımı söylemenin ne denli mantıksızca olduğu o dönem katiyen aklıma gelmedi. Herhangi bir dogmanın doğruluğunu tartışmayı arzu etmediğimi söylemek doğru bir hareket olabilirdi. Ancak hiçbir zaman "credo quia incredibile" diyecek kadar ahmak da olmadım.

Ortodoksların acımasız saldırılarına uğradığımı düşündüğümde bir zamanlar din adamı olmaya niyetlenmiş olmam gülünç geliyor. Din adamı olma niyetimden ve babamın bu arzusundan aslında resmen vazgeçtim sayılmaz. Cambridge'den ayrılarak *Tazı*'ya bir doğa bilimci

olarak katıldığım da bu fikir kendiliğinden sönüverdi. Frenolojistlere bakılırsa bir açıdan din adamı olmak için biçilmiş kaftandım. Birkaç sene önce Alman bir psikoloji cemiyeti bana mektup gönderip ciddi ciddi bir fotoğrafımı istedi. Bir süre sonra da kafamın şeklinin aleni bir biçimde bir tartışmaya konu edildiği toplantının tutanağı elime ulaştı. Konuşmacılardan biri Rahab yumrumun on rahibe yetecek kadar gelişmiş olduğunu açıklamıştı.

Din adamı olmam gerektiğine karar verildiği için İngiliz üniversitelerinin birinden mezun olmam icap ediyordu. Fakat okulu bıraktığımdan beri hiçbir klasiğin kapağını açmamıştım. Aradan geçen iki yıl içinde bazı Yunan harfleri de dahil öğrendiğim her şeyi neredeyse tamamen unuttuğumu dehşetle gördüm. Bu yüzden Cambridge'e herkes gibi Ekim'de başlamadım. Önce Shrewsbury'de özel bir öğretmenle çalıştım ve Cambridge'e Noel tatilinden sonra, 1828'in başlarında gittim. Okul seviyesindeki bilgimi kısa sürede geri kazanmıştım ve Homeros ve Yeni Ahit gibi kolay Yunanca kitapları orta derece yeterlikle çevirebiliyordum.

Akademik çalışmalar söz konusu olduğunda Edinburgh'daki gibi Cambridge'de de geçirmiş olduğum üç yıllık zaman dilimi tamamiyle boşa gitti. Matematik öğrenmeye giriştim ve hatta 1828 yazında özel bir öğretmen ile (çok sıkıcı bir adamdı) Barmouth'a gittim. Matematikte çok yavaş ilerleme kaydettim. Cebirin başlangıç seviyesinde öğretilen işlemlere bir anlam veremediğimden problem çözmek bana itici geliyordu. Gösterdiğim bu sabırsızlık çok budalacaydı ve sonraki yıllarda matematiğin belli başlı temel ilkelerini biraz olsun anlamak için cebir öğrenmeye çabalamadığıma pişman oldum. Matematiksel anlayışla donanmış insanların fazladan bir duyuları daha var sanki. Yine de matematik alanında belli bir seviyenin ötesinde bir başarı elde edemezdim. Klasiklere gelince, birkaç zorunlu derse katılmak dışında hiçbir şey yapmadım ve neredeyse hepsine laf olsun diye katıldım. İkinci senemde bir ya da

iki ay kadar çalışıp ön lisans sınavını kolayca geçtim. Son senemde de lisans derecem almak için biraz daha sıkı çalıştım. Klasikler, cebir ve Eukleides üzerine bilgilerimi pekiştirdim ki Eukleides bana önceleri okulda çalıştığım dönemki kadar büyük keyif verdi. Lisans sınavını geçmek için ayrıca Paley'nin *Hristiyanlığın Kanıtları* ve *Ahlak Felsefesi* adlı eserlerine çalışmam gerekiyordu. Bunu da hakkını vererek yaptım ve eminim ki isteselerdi Paley'ninki gibi açık bir dil kullanmayı beceremesem de *Kanıtlar* isimli eserinin aslına sadık bir kopyasını yazabilirdim. Bu işleri ezberlemeye çalışmadan dikkatlice çalışmak o zamanlarda da hissettiğim ve bugün de inandığım gibi akademik programın zihin eğitimime en az fayda sağlayan kısmıydı. O zamanlar Paley'nin fikirlerinin dayanağı üzerine kafa yormadan söylediği her şeyin doğru olduğunu kabul ettim ve uzun uzun akıl yürütmesi beni büyüledi ve ikna oldum. Paley ve Eukleides üzerine soruları iyi yanıtlayarak ve klasiklerde yeterli seviyede başarı sağlayarak οί πολλοί [çoğunluğun] arasında onur derecesi almak amacıyla okula girmemiş olan kalabalığın içinde kendime iyi bir yer edindim. Ne tuhaftır ki kaçıncı sırada yer aldığımı hatırlamıyorum. Sanırım beşinci, onuncu ya da on ikinci sıradaydım, bilemiyorum.¹

Üniversitede birçok dalda herkese açık konferanslar verilmekteydi ve bunlara katılım gönüllüydü. Fakat Edinburgh'da kürsüde yapılan konuşmalardan öylesine bıkmıştım ki Sedgwick'in² etkileyici ve ilginç konuşmalarını dinlemeye bile gitmedim. Eğer gitseydim çok daha önce jeolog olurdu. Henslow'un³ botanik derslerine katıldım. Fevkalade anlaşılması kolay ve hayranlık uyandıran çizim-

¹ Ocak 1831'de açıklanan listede onuncu sırada yer almış. – F.D.

² Adam Sedgwick, 1785-1873. Woodward Jeoloji Profesörü, Cambridge, 1818. F.R.S., 1830. – N.B.

³ John Stevens Henslow, 1796-1861. Botanik Profesörü, Cambridge, 1827-61. Darwin'e *Tazı*'da doğabilimci görevini elde etmesi için yardımcı oldu ve Darwin ona karşı her zaman büyük bir saygı duydu. – N.B.

leri olduğundan bu dersleri çok sevdim fakat botanik okumadım. Henslow öğrencilerini ve üniversitenin kıdemli üyelerini yürüyüşe, arabalarla veya nehirde bir mavna ile saha gezintilerine çıkarır ve gözlemledikleri nadir bitkiler veya hayvanlar üzerine ders anlatırdı. Bu gezintiler çok zevkli geçirdi.

Görüldüğü üzere Cambridge'deki hayatımın yönleri iyi olsa da zamanımı orada üzücü şekilde boşa harcıyordum ve hatta boşa harcanmıştan da beter oldu. Atıcılığa ve avlanmaya, bunlar yetmediğinde de taşrada ata binmeye olan tutkumdan ötürü bir avcılık grubuna katıldım. Bu grubun içinde birkaç sefih ve fesat genç adam da vardı. Sık sık akşamları birlikte yemek yiyorduk. Bu yemeklere yüksek sınıftan insanlar da katılıyordu. Bazen çok içiyor, çakırkeyif halde şarkılar söylüyor ve sonrasında kağıt oynuyorduk. Zamanımı bu şekilde geçirmekten utanç duyuyor olmam gerektiğini biliyorum. Fakat arkadaşlarımdan bazılarının çok latif insanlar olmaları ve hepimizin neşesinin fevkalade yerinde olmasından ötürü bu zamanları büyük keyifle anmaktan kendimi alamıyorum.¹

Fakat karakteri birbirinden farklı olan pek çok arkadaşımın olduğunu bilmek beni memnun ediyor. Sonraları Senior Wrangler derecesi alan Whitley² ile çok yakındık ve sürekli uzun yürüyüşlere çıkardık. Resme ve iyi gravürlere karşı zevk duymamı sağladı ve tavsiye ettiklerinden bazılarını satın aldım. Sık sık Fitzwilliam Galerisi'ne giderdim. Zevkim şüphesiz oldukça iyiydi ki daima en iyi resimlerini beğenirdim ve galerinin yaşlı küratörü ile bunlar üzerine söyledim. Ayrıca Sör J. Reynolds'un kitabını büyük bir ilgiyle okudum. Sonradan edindiğim bu zevki yıllarca kaybetmedim ve Londra'daki Ulusal Galeri'deki resimle-

¹ Babamın çağdaşlarından bazılarının verdiği bilgilere göre bu eğlencelerin içkili doğasını biraz abartmıştı. – N.B.

² Rahip C. Whitley, Durham'ın Muhterem Vaizi, öncesinde Durham Üniversitesi'nde Felsefe okutmanlığı yapmıştır. – F.D.

rin pek çoğu bana büyük keyif verdi. Sebastian del Piombo'nun resimleri bana ulvi birer esermiş gibi gelirdi.

Yüksek Wrangler derecesi alan cana yakın dostum Herbert¹ aracılığıyla bir müzikseverler grubuna da katıldım. Bu insanlarla arkadaşlık etmek ve onları çalarken dinlemek müzik konusunda zevk sahibi olmamı sağladı. Hafta içi yaptığım yürüyüşleri çoğunlukla King's College Şapelinin ilahisini duyabileceğim şekilde ayarlardım. Bu bana öyle yoğun bir haz verirdi ki bazen bu hazzı iliklerime kadar hissederdim. Bu zevkin yapmacık bir tarafı olmadığına eminim çünkü King's College'a genellikle kendi başıma giderdim ve bazen korodakileri odamda şarkı söylemeleri için kiralardım. Fakat müzik kulağım öyle noksan- dır ki uyumsuz bir sesi yakalayamam, tempo tutamam ya da bir melodiyi doğru olarak hiç mırıldanamam. Buna rağmen müzikten keyif alıyor olmam tam bir muamma aslında.

Müziksever arkadaşlarım bu durumu kısa sürede fark ettiler. Sonra da beni ara sıra sınava tabi tutup benimle eğlendiler. Bir parçayı alışlagelenden çok daha hızlı ya da yavaş çaldıklarında kaç melodi tanıyabileceğimi test ediyorlardı. "Kralımız Çok Yaşa" isimli parça her zamankinden farklı çalındığında çözülmesi zor bir bilmeceye dönüşüyordu. Kulağı neredeyse benimki kadar kötü olan biri daha vardı ve ilginçtir bu kişi az da olsa flüt çalabiliyordu ve müzik sınavlarından birinde bu adamı yenebilmiştim.

Cambridge'deyken en heves duyduğum şey böcek toplamaktı. Hiçbir şey bana bundan daha büyük zevk vermedi. Bende ki tutku sadece böcekleri toplamakla ilgiliydi çünkü hiçbirinin anatomik yapılarını incelemiyordum. Arada sırada kitaplardaki tanımlara bakarak böceklerin yüzeysel niteliklerini kıyaslıyordum. Hepsine bir isim veriyordum. Hevesimin şiddetini gösteren bir örnek vere-

¹ Rahmetli John Maurice Herbert, Cardiff İl Mahkemesi ve Monmouth Gezici Hakimi. – F.D.

yim. Bir gün yaşlı bir ağacın kabuğunu soydum ve iki tane nadir bulunan böcek buldum ve birini sağ diğerini de sol elimle yakaladım. Sonra yeni bir türde üçüncü bir böcek gördüm ve onu kaybetmeyi göze alamadığımdan sağ elimde tuttuğum böceği ağzıma atıverdim. Böcek ağzımın içine dilimi yakan son derece acı bir sıvı püskürttü ve böceği tükürüp atmak zorunda kaldım. Böylece hem ağzımdaki böcekten oldum hem üçüncü böceği de kaybettim.

Toplama işinde çok başarılıydım ve iki yeni yöntem icat ettim. Kışın yaşlı ağaçlardan yosun kazınması ve büyük bir torbaya doldurması ve yine aynı şekilde mavnaların dibinden bataklıktan gelen saz döküntülerini toplaması için bir işçi tuttum. Bu sayede çok sayıda son derece nadir türde böcek elde etmiş oldum. Stephen'ın *Resimleriyle Britanya Böcekleri*'nde o büyülü "C. Darwin tarafından bulunan bir böcektir" yazısını gördüğümde ilk şiirinin yayımlandığını gören bir şair kadar duygulanmışımdır. Zeki ve tatlı bir adam olan ikinci dereceden kuzenim W. Darwin Fox sayesinde entomoloji alanıyla tanıştım. Kuzenim o dönem Christ's College'a gidiyordu ve aramızda samimi bir ilişki oluştu. Sonrasında Trinity'de okuyan ve yıllar sonra ünlü bir arkeolog olan Albert Way¹ ile dost oldum ve birlikte böcek toplamaya da çıktık. Aynı üniversitede okuyan ve daha sonra önde gelen bir ziraatçi olan ve büyük bir demiryolu şirketinin başkanlığını yapan ve meclise de girmiş olan H. Thompson² ile dost oldum. Belli ki böcek toplamaya duyduğum merak gelecekte başarılı olacağıma işaret ediyormuş!

Cambridge'deyken topladığım böceklerin birçoğunun zihnimde silinmez izler bırakmış olmasına şaşırıyorum. İyi bir ganimet bulduğum belli başlı yerlerin, yaşlı ağaçların ve tümseklerin görüntülerini bire bir hatırlıyorum. Güzel

¹ Albert Way, 1805-74. Antikacı, gezgin ve Promptorium Parvulorum'un editörü, 1843-65. – N.B.

² Sonrasında Sir H. Thompson, ilk Baronet.– F.D.

Panagæus crux-major o günlerde bir hazine değeri taşıyordu. Bir gün burada, Down'da, yolu hızla geçen bir böcek gördüm ve elime alır almaz *P. Crux-major* ile arasında çok az bir fark olduğunu anladım. Böceğin bu türün dahil olduğu ırktan ya da ya da yakın akrabalarından olan ve sadece anahatlarında hafif bir farklılık gösteren *P. Quadripunctatus* olduğu ortaya çıktı. O günlerde Licinius'u asla canlı olarak görmedim ki bu böcek bir aceminin gözüne diğer siyah Carabidous böceklerinin çoğu ile neredeyse farksız görünür. Fakat oğullarım burada o böceğin bir örneğini buldular ve son yirmi yıldır Britanya topraklarında yaşayan hiçbir böcek ile ilgilenmemiş olmama rağmen görür görmez böceğin daha önce karşılaşmadığım bir türe ait olduğunu fark ettim.

Kariyerimi en çok etkileyen ayrıntıdan henüz söz etmedim. Profesör Henslow ile olan dostluğumun kariyerime olan katkısı her şeyden önemlidir. Cambridge'e gelmeden önce ağabeyimden Henslow'un bilimin her dalından anlayan biri olduğunu duymuş ve daha o zamandan kendisine derin bir saygı besleyeceğimi biliyordum. Bilimle ilgilenen tüm lisans öğrencileri ve üniversitenin birçok kıdemli üyesi haftada bir akşam¹ Henslow'un evinde buluşurlardı. Kısa bir süre sonra Fox'un aracılığı ile ben de bir davetiye aldım ve toplantılara düzenli olarak katılmaya başladım. Çok geçmeden Henslow'u yakından tanıdım ve Cambridge'de geçirdiğim zamanın son yarısında hemen her gün uzun yürüyüşlere çıktık. Bu nedenle öğretim üyelerinden bazıları beni "Henslow ile yürüyen adam" olarak anarlardı. Akşamları da sık sık ailesi ile yemek yemeye davet edildim. Botanik, entomoloji, kimya, mineraloji ve jeoloji alanlarında engin bir bilgiye sahipti. Profesör Henslow

¹ 1887'de 15. yıldönümü kutlanan Cambridge Ray Derneği 1836'da toplantılar sonlandığında meydana gelen boşluğu doldurmak amacıyla kurulmuştur, yani Henslow'un evinde Cuma akşamları gerçekleşen buluşmaların devamı niteliğindedir. Bkz. Profesör Babington'un kitapçığı, *Cambridge Ray Derneği*, 1887. – F.D

uzun yıllar sürdürdüğü titiz gözlemlerden yola çıkarak sonuçlara ulaşmaktan büyük zevk alırdı. Güçlü yargılarda bulunurdu ve mantıklı fikirleri vardı. Öte yandan kimse-
nin Henslow'un dahi olduğunu söyleyeceğini sanmıyo-
rum.

Henslow inancına derinden bağlı bir ortodokstu. Öylesi-
ne bağlıydı ki bir gün bana Otuz Dokuz Şartın bir kelimesi
bile değiştirilecek olsa bunun kendisini kahredeceğini söy-
lemişti. Ahlaki nitelikleri her yönüyle takdire değerdi. Ki-
bir ya da benzeri ucuz duyguların zerresini taşıymıyordu.
Kendisi ve kendi sorunları hakkında bu kadar az düşünen
bir kimseyi daha tanımadım. Ağırbaşlı biriydi ve fevkala-
de tatlı ve kibardı. Fakat herhangi bir kötü davranış onda
derin bir infial uyandırır ve hemen harekete geçerdi. Bir
gün Cambridge sokaklarında Henslow'la birlikteyken an-
cak Fransız İhtilali esnasında karşılaşılabilir türde kor-
kunç bir olaya tanık oldum. Polisin yakalamış olduğu ceset
çalan iki hırsız hapse götürülürken hoyrat kalabalık tara-
fından polisin elinden çekip koparılmışlardı. Gördüğüm
en haşin adamlar hırsızları ayaklarından tutmuş çamurlu
ve taşlı yol boyunca sürüklüyorlardı. Baştan ayağa kadar
çamurla kaplanan hırsızların yüzleri atılan taşlar ve yedik-
leri tekmeler yüzünden kanamaktaydı. Cesedi andırıyor-
lardı ve kalabalık öyle yoğundu ki zavallı yaratıkları sade-
ce bir kaç saniyeliğine görebildim. Bu korkunç sahne karşı-
sında Henslow'un yüzünü saran hiddetin benzerini haya-
tım boyunca başka kimsenin yüzünde bir daha asla gör-
medim. Henslow defalarca kalabalığın arasına girmeye
çalıştı fakat bu imkansızdı. Bunun üzerine daha fazla polis
çağırarak üzere aceleyle belediye başkanına koştu ve bana
peşinden gelmemi söyledi. İki hırsızın da öldürülmeden
önce hapishaneye ulaştırılmış olmaları dışında ne oldu ne
bitti hatırlamıyorum.

Henslow iyiliksever biriydi ve bunu Hitcham'a yerleştik-
ten sonra kilisenin cemaatindeki fakirler için geliştirdiği
sayısız mükemmel proje ile kanıtladı. Böyle bir insan ile

dost olmamın bana sağladığı faydanın paha biçilemez olduğunu biliyorum. Henslow'un düşüncelerindeki nezaketi kanıtlayan ufak bir hadiseden bahsetmekten istiyorum. Birkaç polen tohumunu ıslak bir yüzey üzerinde incelerken tüplerinin dışarı fırlamış olduklarını gördüm ve bu şaşırtıcı keşfimi onunla paylaşmak üzere arunda yerimden fırladım. Böyle bir haberi paylaşmak için bir botanik profesörünün alelacele karşısına dikilsem kesin halime gülerdi. Henslow gülmedi ve bu fenomenin oldukça ilginç olduğu konusunda benle aynı fikirde olduğunu söyledi ve anlamını açıkladı. Bu arada bu hadisenin çok iyi bilinen bir olgu olduğunu da net olarak anlamamı sağladı. Bu tavrı sayesinde kendimden zerre utanç duymadan yanından ayrıldım ve hatta bu denli dikkate değer bir olguyu kendi başıma keşfetmiş olmaktan büyük memnuniyet duydum. Her keşfimi Henslow'la paylaşmak için bir daha bu kadar acele etmemem gerektiğini de anlamış oldum.

Dr. Whewell¹ Henslow'u arada sırada ziyaret eden yaşlı ve kıdemli kişilerden biriydi. Pek çok kez akşamları Dr. Whewell ile birlikte eve kadar yürüdük ve doktor da Sör Mackintosh gibi derin konular üzerine sağlam tartışmalar yürüten biriydi. Sonrasında doğa tarihi alanında birkaç iyi makale yayımlayan Leonard Jenyns² (ünlü Soames Jenyns'in torunu) de sık sık kayınbiraderi Henslow'da kalırdı. Başlangıçta yüz ifadesini gaddar ve alaycı bulduğum için ondan pek hoşlanmamıştım ve insan ilk intibanın etkisinden kolayca sıyrılamıyor. Fakat tamamen yanıltı-

¹ William Whewell, 1794-1866, Trinity College'ın Müdürü, Cambridge, 1841-1866. F.R.S. 1820. Filozof, teolog ve bilim adamı.- N.B.

² Mr. Jenyns (şimdi Blomefield) *Tazı Yolculuğu'nun Zooloji Günlüğü* için balıkları tasvir etmiştir ve zooloji alanında uzun bir makale dizisi yayımlamıştır. 1887'de özel olarak dağıtmak amacıyla otobiyografi olan *Hayatımdan Bölümler'i* ve ardından da eklerini (tarihi belirsiz) basmıştır. Ünlü Soame Jenyns Mr. Jenyns'in babasının kuzeniydi. - F.D. Darwin'in belirtmiş olduğu akrabalık bağı yanlıştır. Leonard Jenyns *Tazı'daki* bu görevi, görev daha Charles Darwin'e teklif edilmeden önce kabul etmiştir.- N.B.

şım ve sonradan Jenyns'in sevecen, iyi ve mizah anlayışı olan bir insan olduğunu gördüm. Onu Fens [Swaffham Bulbeck] sınırlarında bulunan kilise evinde ziyaret ettim ve birlikte pek çok kez yürüyüşe çıktık ve o sırada doğa bilimleri hakkında sohbet ettik. Bilimle pek ilgilenmeyen ama Henslow'un arkadaşı olan ve benden de yaşça büyük olan birçok başka insanla da tanıştım. Bunlardan biri Sör Alexander Ramsay'in kardeşi ve Jesus College'da eğitimci olan İskoç bir adamdı. Çok hoş bir insandı ancak uzun yaşamadı. Bir diğeri de Hereford'un Dekanı olan ve dar gelirlilere verdiği eğitim ile başarısından söz ettiren Bay Dawes'du. Bu kişiler ve onlarla aynı sınıfa ait olan başka insanlar da bazen Henslow ile birlikte taşrada uzun gezilere çıkarlardı. Bu gezilerde onlara ben de katılırdım ve hepimiz son derece iyi anlaşırdık.

Geriye dönüp baktığımda ve öteki gençlerin sıradanlıklarını düşündüğümde beni onlardan biraz da olsa üstün kılan bir şeyler olduğunu düşünüyorum. Eğer öyle olmasaydı bahsi geçen, benden çok daha yaşlı ve akademik mevkileri benden çok daha yüksek olan bu insanlar kendileri ile arkadaşlık etmeme izin vermezlerdi herhalde. O zamanlar böyle bir üstünlüğe sahip olduğumun pek farkında değildim. Av arkadaşlarımdan biri böcekler üzerinde çalıştığını görünce ileride Kraliyet Cemiyeti Üyesi (F.R.S.) olmam gerektiğini söyledi bana ve bu söylediği şey o zamanlar bana çok abes gelmişti.

Cambridge'deki son yılımda Humboldt'un *Kişisel Öykü'sünü* dikkatle ve büyük bir ilgiyle okudum. Bu eser ve Sör J. Herschel'in *Doğa Felsefesi'ne Giriş'i* doğa bilimlerinin soylu yapısına mütevazı da olsa bir katkıda bulunmak için yanıp tutuşmama neden oldu. Başka hiç kimse ya da başka hiçbir kitap beni bu ikisi kadar etkilemedi. Humboldt'tan Tenerife hakkında uzun pasajları kopyaladım ve yukarıda bahsettiğim gezilerden birinde Henslow, Ramsay ve Dawes'e bu pasajları okudum sanırım. Çünkü daha önce bir defa Tenerife'nin güzelliklerini övmüştüm ve gruptaki-

lerden bazıları Tenerife'ye gitmeye çalışacaklarını söylemişlerdi. Gerçi gitmek için o kadar da can attıklarını sanmıyorum. Bense gitmekte oldukça kararlıydım ve gemiler hakkında bilgi edinebilmek için Londra'daki bir tüccarla tanıştım. Fakat bu planımı *Tazı* ile çıktığım yolculuk yüzünden gerçekleştiremedim.

Yaz tatillerimi böcek toplamaya, okumaya ve kısa gezintilere çıkmaya ayırdım. Sonbaharda tüm vaktimi Woodhouse'da ya da Maer'de avcılık yaparak geçiriyordum. Bazen de Eyton doğumlu genç Eyton¹ ile ava çıkıyordum. Genel olarak Cambridge'de geçirdiğim üç yıl, mutlu geçen yaşantım içerisinde en neşeli olduğum yıllardı. Çünkü sağlığım çok iyiydi ve keyfim de çoğu zaman yerindeydi.

Cambridge'e Noel'de başladım ve 1831'in başında son sınavımı geçtim fakat sonra okula iki yarıyıl daha devam etmek zorunda kaldım. Henslow beni jeoloji çalışmaya ikna etti. Bu nedenle Shropshire'a döndüğümde kesitler inceledim ve Shrewsbury civarındaki bölgeye ait bir haritayı renklendirdim. Sedgwick meşhur jeolojik araştırmasını daha yaşlı olan kayalar üzerinde sürdürmek amacıyla Ağustos başında Kuzey Galler'i ziyaret etme niyetindeydi ve Henslow Sedgwick'ten beni de yanına almasını rica etti² ve Sedgwick benimle geldi ve araştırma sırasında babamın evinde konakladı.

Bir akşam Sedgwick'le ettiğimiz kısa bir sohbet zihnimi açtı. Shrewsbury yakınlarındaki eski bir çakıldaşı ocağını incelerken bir işçi bana o ocağın içinde yıpranmış bir tro-

¹ Thomas Campbell Eyton, 1809-1880. Darwin ve Agassiz ile mektuplaşmıştı ve Darwinciliğe karşıydı. – N.B.

² Bu gezi ile bağlantılı olarak babam Sedgwick ile ilgili bir hikaye anlattı: Bir sabah konakladıkları handan çıkıp bir buçuk ya da üç kilometre kadar yürüdükten sonra Sedgwick aniden durup geri döneceğine ant içmiş. Çünkü o "alçak herif"in (garson) kendisine oda hizmetçisine vermesi için emanet edilen altı peninin üzerine oturduğundan eminmiş. En sonunda garsonun iyi niyetini suistimal etmesi için bir neden olmadığını görerek bu tasarısından vazgeçmeye ikna olmuş. – F.D.

pik deniz salyangozu kabuğu bulduğunu söylemişti. Hani şu kır evlerinin şömine pervazlarını süsleyen türden. İşçi kabuğu satmak istemeyince gerçekten de ocağın içinde bu tür bir kabuk bulduğuna ikna olmuştum. Sedgwick'e bu olaydan bahsettiğimde o bir an olsun duraksamadan (şüphesiz samimiyetle) birinin kabuğu ocağa atmış olabileceğini söyledi ve kabuk gerçekten toprağa gömülü olsaydı bunun jeoloji açısından büyük bir talihsizlik olacağını da sözlerine ekledi. Çünkü böylesi bir bulgu içeride kalan bölgelerin yüzey tortuları ile ilgili tüm bildiklerimizi alaşağı ederdi. Bu çakıl yatakları gerçekten de buzul çağına aitlerdi ve sonraki yıllarda içlerinde parçalanmış kutup kabukları buldum. Fakat İngiltere'nin ortasında tropik bir deniz kabuğu bulunması kadar olağanüstü bir olayın Sedgwick'in hoşuna gitmemesi beni oldukça şaşırttı. Fakat o ana dek bilim alanında çeşitli kitaplar okumuş olsam da bu sohbet sayesinde bilimin, tanımladığı belli ilkelerden yola çıkarak genel yasalara ya da çıkarımlara ulaştığını derinlemesine kavrayabildim.

Ertesi sabah Llangolen, Conway, Bangor ve Capel Curig'e gitmek üzere Sedgwick'le yola çıktık. Bu gezinin işlevi bir ülkenin jeolojik yapısını nasıl anlayabileceğimi görmektir. Sedgwick beni sık sık kendisine paralel bir çizgide kaya numuneleri toplamaya ve katmanlaşmayı bir harita üzerinde işaretlemeye gönderiyordu. Şüphesiz bunu benim iyiliğim için yapıyordu, çünkü ben ona yardımcı olmayacak kadar cahildim. Bu gezide bir hadisenin, ne kadar aşikar da olsa, kimse tarafından fark edilemediği için kolayca dikkatten kaçabileceğini gösteren bir olay yaşadım. Sedgwick kayaların içlerinde fosil bulmaya can attığından, Cwm Idwal'deki tüm kayaları saatlerce büyük bir dikkatle inceledik. Ancak ikimiz de etrafımızı çevreleyen buzul çağından kalma olağanüstü olayların tekine bile dikkat etmedik. Belirgince çentiklenmiş kayaları, dengede duran dev taşları, yan ve uç morenleri fark etmedik. Fakat bu hadiseler öyle aşikarlardı ki, olaydan yıllar sonra *Felsefe*

*Dergisi'*nde¹ yayımlanan bir makalemde de belirttiğim gibi, yangında yıkılmış bir ev bile görüntüsü itibarıyla kendini bu vadi kadar net bir biçimde ele veremezdi. Eğer vadi hâlâ buzullarla dolu olsaydı bu hadiselerin hiçbirisi şimdiki kadar belirgin olmazdı.

Capel Curig'de Sedgwick'ten ayrılarak pusula ve harita yardımıyla dağlar boyunca düz bir çizgide ilerleyerek Barmouth'a gittim. Denk gelmedikçe hiçbir yolu takip etmedim. Karşıma yeni ve yabani yerler çıktı ve yaptığım bu yolculuktan büyük keyif aldım. Barmouth'ta okumakta olan Cambridge'den tanıdığım bazı arkadaşlarımı ziyaret ettim ve oradan da avlanmak üzere Shrewsbury'ye, Maer'e döndüm. O yıllarda jeoloji ya da herhangi bir bilim dalı uğruna keklik avının ilk günlerini kaçırmak benim için delilik olurdu.

¹ Felsefe Dergisi, 1842. – F.D.

Tazı Yolculuğu: 27 Aralık 1831'den 2 Ekim 1836'ya

Galler'in kuzeyine yaptığım kısa gezintiden sonra eve döndüğümde Henslow'dan bir mektup geldiğini gördüm. Mektupta Kaptan Fitz-Roy'un¹ *Tazı Yolculuğu*'nda kendisine gönüllü olarak, yani ücret almadan eşlik edecek genç bir doğa bilimciyle kamarasını paylaşmaya hazır olduğu yazılıydı. Sonrasında yaşadığım tüm gelişmeleri seyahat günlüğüme de not ettim. Burada ise sadece teklifi kabul etmeyi mektubu okuduğum andan itibaren arzuladığımı, ancak babamın bu fikre şiddetle karşı çıktığını söylemekle yetineceğim. Şansım vardı ki babam karşı çıkarken "... Sana gitmeni tavsiye eden akıllı selim bir tek insan bulursan ben de müsaade edeceğim" diye bir kelam etti. O akşam bir mektup yazarak teklifi geri çevirdim. Ertesi sabah, 1 Eylül'e hazırlanmak için Maer'e gittim ve dışarıda avlanırken amcam² beni yanına çağırdı. Beni arabasıyla Shrewsbury'ye götürmeyi ve babamla konuşmayı teklif etti. Amcam teklifi kabul etmemin akıllıca olacağını düşünüyordu ve onun dünyadaki en akıllı başında insanlardan biri olduğunu daima söyleyen babam derhal büyük bir nezaketle bana yola düşmem için müsaade verdi.³ Cambridge'de

¹ Robert Fitz-Roy, 1805-1865. Koramiral, hidrograf ve meteorolog. Lord Charles Fitz-Roy'un oğlu ve Grafton Dükü'nün torunu. Meteorolojik uyarı sistemleri kurdu. – N.B.

² Josiah Wedgewood, Çömlekçi Josiah Wedgwood'un oğlu.

³ Bkz. 2. Not, s. 204, Charles Darwin ve Josiah Wedgwood'dan Dr. Robert'ın yolculuğa itiraz etme nedenlerinin yersiz olduğunu gösteren mektuplar. Burada Dr. Robert Darwin'in yolculuğa olan itirazlarının

oldukça savurgan davranmıştım. O nedenle babamı teselli etmek için *Tazı*'nın güvertesinde harçlığımdan fazlasını harcamayıp cin gibi zeki davranacağım dedim. Babam gülümseyerek; "Bana herkes senin çok zeki olduğunu zaten söylüyor" dedi.

Ertesi gün Cambridge'de Henslow'u, oradan da Londra'da Fitz-Roy'u görmek için yola koyuldum. Tüm hazırlıklar da kısa sürede tamamlandı. Sonraları çok samimi olduğum Fitz-Roy'dan başvurumun burnumun şekli nedeniyle bir ihtimal reddedilebileceğini öğrendim! Fitz-Roy Lavater'in ateşli bir takipçisiydi ve bir insanın karakterini yüzünün hatlarına bakarak saptayabileceğine inanmaktaydı. Benim burnuma sahip bir kimsenin bu yolculuk için yeterli kuvvet ve kararlılığa sahip olabileceğinden şüphe etmişti. Fakat burnum yüzünden bana karşı duyduğu bu şüphenin boşa çıkmış olması Fitz-Roy'u daha sonraları pek memnun etti.

Fitz-Roy'un soylu nitelikler barındıran müstesna bir karakteri vardı. Görevine bağlı, ziyadesiyle cömert, cesur, kararlı biriydi, inadına güçlüydü ve komutası altındaki herkese tutkuyla bağlı bir dosttu. Yardımı hak ettiğini düşündüğü herkese yardım etmek için her türlü güçlüğe katlanırdı. Yakışıklı bir adamdı ve beyefendilere özgü olan edası ile göz kamaştırırdı. Rio'daki diplomatik temsilcimiz, Fitz-Roy'un fevkalade incelikli tavırlarının kendisine Fitz-Roy'un dayısını -ünlü Lord Castlereagh'ı- hatırlattığını söylemişti. Siması Fitz-Roy'a II. Charles'tan miras kalmış olmalıydı çünkü Dr. Wallich bana kendisinin hazırlamış olduğu bir fotoğraf koleksiyonu vermişti ve o koleksiyondaki fotoğraflardan birinde yer alan bir adamın çehresinin Fitz-Roy'a ne kadar çok benzediğini görüp hayrete düşmüştüm. Fotoğrafın Albany Dükü Charles Edward Sobieski Stuart'a ait olduğu yazıyordu ve araştırdığımda dü-

kün soyunun gayrimeşru olarak II. Charles'a dayandığını öğrendim.¹

Fitz-Roy'un çabuk parlayan öfkesi en büyük talihsizlikti. Sadece hiddetlenmezdi. Aynı zamanda kendisini rencide edenlere karşı sürekli olarak aksi davranırdı. Sinirleri sabahın erken saatlerinde ziyadesiyle gergin olurdu. Keskin gözleri ile bir kartal gibi gemide bulunan her kusu ru saptar ve insanları suçlardı. Astsubaylar öğleden önceki nöbet devri sırasında "Acaba bu sabah da bol bol sıcak kahve ikram edildi mi?" diye sorarlardı. Bu Kaptan'ın ruh halinin nasıl olduğunun sorulduğu anlamına gelirdi. Fitz-Roy aynı zamanda kuruntulu biri sayılırdı ve ara sıra iyice bozulan asabı onu bir defasında deliliğin eşiğine kadar getirmişti. Sağlıklı karar vermeyi ve sağduyulu davranmayı çoğu zaman beceremezdi. Bana karşı fazlasıyla nazikti ama aynı kabinde kaldığımız için mecburi olarak bir ortak alan paylaşmamız gerekiyordu ve olanları düşününce aslında birlikte yaşanması çok zor bir insandı. Sayısız münakaşamız oldu çünkü sinirleri bozuk olduğunda mantığı tamamiyle elden bırakırdı. Örneğin yolculuğun başlarında, Brezilya'da Bahia'dayken, öğrendiğim köleciliği bana müdafaa edip övdü. Bana az evvel büyük bir köle sahibini ziyaret ettiğini, sahibin de çok sayıda kölesini çağırarak hepsine mutlu musunuz yoksa serbest mi kalmak istersiniz diye sorduğunu, ve hepsinin de "Hayır" diye cevap verdiklerini söyledi. Bunun üzerine ona -biraz da alay ederek- "Kölenin efendisinin huzurunda verdiği cevabın bir değeri olduğunu mu düşünüyorsun?" diye sordum. Soruma aşırı derecede sinirlendi ve sözüne güvenmediğim için artık birlikte kalamayacağımızı söyledi. Bu tepkisi beni gemiden ayrılmaya mecbur bırakabilirdi. Mürettebat çok geçmeden olanları duydu. Kaptan üsteğmeni çağırıp ona

¹ Albany Dükü'nün kraliyet soyundan geldiği iddiasının hurafe olduğu kanıtlanmıştır. Bkz. *Üç Aylık Dergi*, 1847, 1xxxı. Cilt, s. 83 ve Hayward'ın Biyografik ve Eleştirel Denemeleri, 1873, ii. Cilt, s. 201.- F.D.

beni kötüleyerek öfkesini yatıştırmaya çalışırken o sırada tüm silah odası subayları kendileriyle yemek yemem için bana bir davet yolladılar ve beni yürekten onurlandırıdılar. Birkaç saat sonra Fitz-Roy o alışılagedik yüce gönüllülüğü ile bana bir subay aracılığı ile özürlerini ilettili ve benden onunla kalmaya devam etmemi rica etti. Fitz-Roy'un açık yürekliliğı ile ilgili bir başka olay daha hatırlıyorum. Plymouth'tan yelken açmadan önce, dükkanından satın alınmış olan birkaç eşyayı değıştirmeyi kabul etmeyen bir çanak çömlek satıcısına Fitz-Roy feci derecede kızmıştı ve adama çok pahalı bir porselen takımın fiyatını sordu. Sonra satıcıya, "Dikkafalılık etmeseydin bu takımı satın alacaktım" dedi. Kamarada herkese yetecek kadar çanak çömlek olduğundan takımı satın almaya niyeti olduğundan şüpheliydim ve yüz ifademle bu şüphemi belli ettim sarurım çünkü tek kelime etmemiş olsam da dükkandan ayrıldıktan sonra Fitz-Roy bana döndü ve "İçeride söylediğim şeye inanmadın sen!" dedi ve doğru bir tahminde bulunduğunu söylemeye mecbur kaldım. Birkaç dakikalığına sessiz kaldıktan sonra "Doğru, öfkeme yenildim ve o alçak adamın karşısında hatalı davrandım" dedi.

Şili'de, Concepción'dayken, zavallı Fitz-Roy çok çalışmaktan yorgun düşmüştü ve son derece keyifsizdi. Bölgenin sakinleri için büyük bir parti vermesi gerektiğinden bahsetti. İtiraz ettim ve mevcut koşullar altında böyle bir yükümlülüğü olmadığını söyledim. Birden öfkeden köpürdü ve benim her türlü yardımı kabul eden ancak hiçbirinin karşılığını vermeyen türden bir adam olduğumu haykırdı. Yerimden kalktım, tek kelime etmeden kamarayı terk ettim ve o zamanlar kalmakta olduğum Concepción'a geri döndüm. Birkaç gün sonra gemiye çıktığımda Kaptan beni her zamanki gibi sıcak karşıladı ve aramızdaki gerginlik dinmişti. Üsteğmen bana şunu söyledi: "Kahretsin be filozof, reis ile dalaşmazsan olmaz mı? Gemiden ayrıldığın gün yorgunluktan ölüyordum (gemi onarımdaydı), sana durmadan söverken beni de bir yandan gece yarısına

dek güvertede yürüttü.” Herhangi bir kimseye cevap verir gibi kaptana cevap vermek başkaldırı sayılabiliyordu ve kaptan gemideki herkesin gözünde yüce bir mertebedeydi -en azından ben gemideyken öyleydi. Bu tür durumlar bir savaş gemisi kaptanı ile dostça yaşamayı daha da zorlaştırıyordu. İlk yolculuğunda *Tazi*’ya eşlik eden *Adventure* adlı geminin kamarotunun yaşadığı bir vaka buna örnektir. Kamarot, Rio de Janeiro’daki bir dükkanda gemideki arkadaşları için rom alırken içeriye sade giyimli, ufak tefek bir beyefendi girmiş. Kamarot ona “Beyefendi, lütfen bu romun tadına bakın ve bana ne düşündüğünüzü söyleyin” demiş. Beyefendi kendisinden rica edileni yapmış ve kısa süre sonra da dükkandan ayrılmış. Bunun üzerine dükkanın sahibi kamarota dönmüş ve az evvel limana yeni varan bir savaş gemisi filosunun kaptanı ile konuştuğunun farkında mıydın diye sormuş. Zavallı kamarot dehşetten aptala dönmüş ve elindeki içki bardağını yere düşürüp anında gemiye dönmüş. *Adventure*’daki bir subay, kamarotun son derece laubali sayılan bu davranışından sonra kaptanla yeniden karşılaşmaktan çok korktuğunu ve korkusu yüzünden hiçbir kuvvetin onu tekrar karaya çıkmaya ikna edemediğini söyledi.

Eve dönüşümüzden sonra Fitz-Roy’u istemeden incitmekten korktuğumdan onunla sadece arada sırada görüştüm. Hatta bir defasında onu elimde olmadan incittim ve barışmamız imkansızdı. İlerde *Türlerin Kökeni* gibi dine aykırı bir kitap yayımlamış olduğum için (çünkü son derece dindar bir adam olmuştu) bana çok içerlemişti. Cömertliği yüzünden hayatının sonlarına doğru oldukça yoksullaşmıştı. Ölümünden sonra arkasında bıraktığı borçları ödemek için bir bağış kampanyası başlatıldı. Tavırları ve görünüşü ile amcası Lord Castlereagh’a çok benziyordu ve onun gibi intihar ettiğinden sonu amcasınınunki kadar hüznü oldu.

Ciddi kusurları olmasına rağmen, Fitz-Roy birçok yönden bakınca karakteri itibarıyla tanıdığım en asil insandı.

Tazı ile çıktığım yolculuk hayatımda yaşadığım en önemli olaydır ve kariyerimin bütün seyrini bu yolculuk belirledi. Fakat bu büyük olay dışında amcamın arabayla 50 kilometrelik yolu kat ederek beni Shrewsbury'ye bırakması kadar küçük bir ayrıntının da kariyerim açısından oldukça önemli olduğunu söylemeliyim. Burnumun şeklini düşünürsek böyle bir iyiliği az sayıda amca yapar. Bu yolculuk sayesinde zihnim ilk kez gerçek bir eğitim almış ve gerçek bir gelişim yaşamış oldu. Bu yolculuk aynı zamanda doğa bilimlerinin birçok dalı ile yakından ilgilenmemi sağladı. Oldukça gelişmiş olan gözlem gücüm böylelikle daha da kuvvetlenmiş oldu.

Jeolojik yapı araştırması yaparken işin içine akıl yürütme girdiği için yaptığımız tüm araştırmalar büyük önem taşımaktaydı. Yeni bir bölgeyi ilk kez incelerken karşılaşılan ve tam bir kaos niteliğinde olan kayalar karşısında önce ümitsizlik oluşur. Fakat sonra katmanlaşmayı ve kayalar ile fosillerin birçok noktadaki niteliklerini kaydedilir ve daima çıkarım yapılır ve başka yerlerde neler bulunacağı öngörülmeğe çalışılır ve bölgeyi kısa sürede çözümlersiniz ve bütünün yapısı az çok anlaşılır hale gelir. Lyell'in *Jeolojinin İlkeleri*'nin ilk cildini yanıma almıştım ve dikkatle çalıştığım bu kitap bana pek çok açıdan büyük fayda sağladı. İlk incelediğim yer olan Cape Verde adalarındaki St. Jago'da yaptığım çalışma bana Lyell'in jeolojiyi ele alış tarzının yanımda bulundurduğum diğer eserlerden ya da okuduğum diğer yazarlardan çok daha üstün olduğunu açıkça gösterdi.¹

Uğraşlarımdan bir diğeri de her sınıftan hayvan toplamak, onları kısaca tanımlamak ve denizden gelenleri kabaca parçalarına ayırıp incelemektir. Ancak çizim yapamadığımdan ve yeterli anatomik bilgiye sahip olmadığımından yolculuk boyunca tuttuğum koca bir yığın not neredeyse

¹ Lyell'in *Jeolojinin İlkeleri*'nin ikinci cildini 1832'de Monte Video'dayken edindi. – N.B.

boşa gitti. Bu yüzden kabuklu hayvanlar hakkında edinmiş olduğum bilgileri saymazsak aslında çok zaman kaybettim. Kabuklu hayvanlar hakkında öğrendiklerim ileriki yıllarda siripedler üzerine yürütülecek olan bir araştırmayı üstlendiğimde işime yaradı.

Günümün belli bölümlerini seyahat günlüğümü yazmaya ayırdım. Gördüğüm her şeyi dikkatlice ve canlı bir biçimde tasvir etmek için büyük bir çaba sarf ettim ve bu da benim için iyi bir alıştırma oldu. Seyahat günlüğüme not aldıklarımı ara sıra eve mektup olarak da gönderdim ve ne zaman uygun bir fırsat elime geçse günlüğün parçalarını İngiltere'ye yolladım.

Yolculuk sırasında meşgul olduğum her şeye karşı büyük bir çaba ve yoğun bir dikkat gösterdim ve bu bir alışkanlığa dönüştü. Edindiğim bu alışkanlık yukarıda bahsettiğim özel çalışmalarımın hepsinden çok daha önemlidir aslında. Üzerine düşündüğüm ya da okuduğum ne varsa hepsinin gördüklerimle ve görebileceklerimle hep bir bağlantısı oldu. Beş yıl süren yolculuğum boyunca çalışmama hep bu açıdan yaklaştım. Bilim alanında gerçekleştirdiklerimi sahip olduğum bu yaklaşıma borçluyum.

Geriye dönüp baktığımda bilime duyduğum sevginin aşama aşama geliştiğini ve diğer ilgi alanlarıma kıyasla daha baskın hale geldiğini görüyorum. Bilimle uğraştığım ilk iki yıl boyunca avcılığa olan tutkum neredeyse tüm şiddetiyle devam etti ve koleksiyonum için bütün kuşları ve hayvanları vurdum. Fakat tüfeğimi kullanmayı yavaş yavaş bıraktım ve en sonunda da tamamen uşağıma verdim çünkü avlanmak işime, özellikle de bir ülkenin jeolojik yapısını çözme işine, engel olmaktaydı. Farkında olmayaarak da olsa gözlem ve akıl yürütmenin verdiği zevkin el becerisi ve sporun verdiği hazdan çok daha üstün olduğunu keşfettim. Bir yabaninin ilkel içgüdüleri medeni bir insanın zamanla kazandığı zevklere yavaşça teslim oldu. Uğraşlarımın zihnimi geliştirmiş olması muhtemeldi ve usta bir gözlemci olan babam da durumu fark etmiş olacak

ki konu ile ilgili kendisi de bir yorumda bulundu. Şüpheli bir insan olmasına ve frenolojiye hiç inanmamasına rağmen yolculuğun sonunda beni görür görmez kız kardeşlerime dönerek "Baksanıza, kafasının şekli bayağı değişmiş" diye haykırdı.

Yolculuğa dönecek olursak, 11 Eylül'de (1831) Fitz-Roy ile Plymouth'ta bulunan *Tazı*'ya kısa bir ziyarette bulunduk. Oradan da babam ve kız kardeşlerimle uzun süre ayrı kalacağım için vedalaşmak üzere Shrewsbury'ye döndüm. 24 Ekim'de Plymouth'a yerleştim ve *Tazı* ile 27 Aralık'ta dünyanın çevresini dolaşmak için İngiltere'den ayrılana dek de orada kaldım. Bu son yolculuktan önce iki kere daha yelken açmaya kalkıştık fakat her defasında şiddetli fırtınalar bizi geriye döndürdü. Plymouth'taki kaldığım iki ay boyunca çok sıkıntılıydım. Yine de moralimi yüksek tutmaya çalıştım. Ailemden ve arkadaşarımdan uzunca bir süre ayrı kalacak olmam tadımı kaçırmıştı ve hava gözümü müthiş derecede kasvetli görünüyordu. Ayrıca çarpıntım vardı ve göğsümde bir ağrı hissediyordum. Özellikle de tıp konusunda sadece yüzeysel bilgiye sahip olan birçok cahil genç insanın yaptığı gibi kendimi kalp hastası olduğuma ikna ettim. Sağlığımın yolculuğa çıkmaya müsait olmadığı söyleyeceğine emin olduğum için doktora muayene olmadım. Her ne pahasına olursa olsun yolculuğa çıkmaya kararlıydım.

Yayımlanmış olan seyahat günlüğümde yolculuk boyu nerelere gittiğimize ve neler yaptığımıza yer verdiğim için yaşananlara tekrar değinmeme gerek yok. Tropik bölgelerde karşılaştığımız bitki örtüsünün görkemini şu anda bile capcanlı olarak hayal edebiliyorum. Patagonya'nın muazzam çöllerinin ve Tierra del Fuego'nun ormanlarla kaplı dağlarının uyandırdığı hayranlık duygusu belleğimde derin izler bıraktı. Kendi anayurdunda çıplak bir yerli görmek unutamayacağım bir anı oldu benim için. Uygarlaşmamış ülkelerde at sırtında ya da kayıkla yaptığım ve bazısı haftalarca süren keşif gezilerinin çoğunda ilgimi

çeken birçok şeyle karşılaştım. Bu yolculukların konforsuz ve tehlikeli olmalarını hiç sorun etmedim. Bilimsel çalışmalarımın bir kısmı, misal mercan resiflerinin gizemini çözmek ve St. Helena gibi bazı adaların jeolojik yapısını araştırabilmek beni çok mutlu etti. Galapagos Adalarının birçoğunda bulunan bitkilerin ve hayvanların birbirleriyle ve Güney Amerika sakinleri ile eşsiz bir uyum içinde olduklarını da belirtmeliyim .¹

Gezi boyunca sürdürdüğüm araştırmaların hepsinden büyük keyif aldım ve doğa bilimlerine ait bilgi birikimine katkı sağlayabilmiş olmayı derinden arzuladığım için de son derece sıkı çalıştım. Aynı zamanda önde gelen bilim insanlarının arasında kayda değer bir yer edinmek de istiyordum. Bilimsel alanda faaliyet gösteren arkadaşlarımla kendimi karşılaştırdıncaya çoğundan daha mı az yoksa daha mı fazla hırslıydım bilemiyorum.

St. Jago'nun jeolojik yapısı çarpıcı fakat aynı zamanda da basitti: Adanın üzerinde yükselmiş olduğu taban, deniz yatağı üzerine inmiş bir lav akıntısından meydana gelmişti ve yakın zamanda da yüzeyinde öğütülmüş deniz kabukları ve mercanlar olan koca beyaz bir taşla dönüşmüş sonra da deniz seviyesine kadar yükselmişti. Fakat gördüğüm bu beyaz kayalıklar dizisi yeni bir bilgiye daha ulaşmamı sağladı. Kraterlerin etrafında oluşan çökme bu kraterlerden sonradan da lav fışkırdığını göstermekteydi. İşte o an ziyaret ettiğim ülkelerin jeolojik yapıları üzerine bir kitap yazmam gerek diye düşündüm ve bu fikir bana öyle büyük bir heyecan verdi ki o anki hislerim hatırlanmaya değer benim için. Altında dinlendiğim alçak volkanik falezi, sımsıcak parıldayan güneşi, az ilerde yetişen birkaç tuhaf çöl bitkisini ve ayaklarımın ucundaki canlı mercanlar içeren gel-git havuzlarını gözlerimin önüne getirebiliyorum. Fitz-Roy bir ara günlüğümün bir kısmını okumak istedi ve okuduktan sonra da yazdıklarımın yayımlanmaya layık

¹ Paragrafın sonuna eklenmiş olan bir cümle. – N.B.

olduğunu söyledi. O anda yayımlanacak olan ikinci kitabım da doğmuş oldu!

Yolculuğumuzun sonlarına doğru Ascension'dayken bir mektup aldım. Ablalarım mektupta Sedgwick'in babamı ziyaret ettiğini ve ziyaret sırasında babamın benim bir gün önde gelen bilim insanları arasında yerimi mutlaka alacağımı söylediğini yazmışlardı. O zamanlar babam gidişatım hakkında nereden malumat aldı bilemiyorum ama (sanırım sonradan) duyduğuma göre Henslow kendisine yazdığım mektuplardan bazılarını Cambridge Felsefe Cemiyeti'nin¹ bir toplantısında okumuş ve mektupları özel olarak dağıtmak üzere bastırmış. Yine Henslow'a gönderilmiş olan fosilleşmiş kemik koleksiyonum da paleontologlar arasında kayda değer bir ilgi uyandırmıştı. Bu mektubu okuduktan sonra Ascension dağlarına sıçrayarak tırmanıp volkanik kayaları jeolog çekicimin altında çınlattım! Tüm yaptıklarım ne denli hırslı olduğumu gösteriyor. Fakat dürüst olmam gerekirse ahbap olduğum Lyell ve Hooker gibi insanlar tarafından takdir görmeyi müthiş derecede arzulamaktaydım ve halkın övgüsünü pek umursamadım. Bu kaleme aldığım bir inceleme yazısının ya da kitaplarının çok satmasının bana büyük zevk vermediği anlamına gelmiyor. Fakat bunlar geçici birer zevkti ve ünlenmek adına çizdiğim yoldan bir adım olsun şaşmadığıma eminim.

¹ 16 Kasım 1835'teki toplantıda okumuş ve 31 sayfalık bir kitapçıkta cemiyetin üyeleri arasında dağıtmak için basmıştır. ~ F.D.

2 Ekim 1836'da İngiltere'ye Dönüşümden 29 Ocak 1839'daki Evliliğime

Arada sırada hastalanıp zaman kaybetmiş olmama rağmen bu iki yıl ve üç ay hayatımın en faal dönemiydi. Shrewsbury, Maer, Cambridge ve Londra arasında defalarca gidip geldikten sonra 13 Aralık'ta Cambridge'de bir odaya¹ yerleştim. Tüm koleksiyonlarım burada, Henslow'un koruması altındaydı. Burada üç ay kaldım ve minerallerimi ve kayalarımı Profesör Miller'ın yardımıyla inceledim.²

Seyahatlerime ait günlükleri hazırlamaya başladım ki bu zor bir iş değildi çünkü ilk müsveddemi özenle yazmıştım. Başlıca uğraşım daha ilginç olan bilimsel bulgularımı özetlemektir. Ayrıca Lyell'in ricası üzerine Şili kıyılarının yükselişi üzerine gözlemlerimi içeren bir yazıyı Jeoloji Cemiyeti'ne³ gönderdim.

7 Mart 1837'de Londra'daki Great Marlborough Sokağında bir oda kiraladım ve evlenene dek aşağı yukarı iki yıl kadar o odada yaşadım.⁴ İki yıl boyunca çalışıp seyahat günlüğümü tamamladım, Jeoloji Cemiyeti'nin toplantılarında birçok makale okudum, *Jeolojik Gözlemler*'in taslağını hazırlamaya başladım ve *Tazı Yolculuğunun Zooloji Günlü-*

¹ Fitzwilliam Sokağı'nda. – F.D.

² William Hallows Miller, 1801 -1880. Mineraloji Profesörü, 1832-70. – N.B.

³ Jeoloji Cemiyeti Tutanakları ii. 1838, s. 446-44. – F.D.

⁴ Bkz. 3. Not, s. 207. "İşte Bütün Mesele Bu." – N.B.

ğü'nün basılması için gereken ayarlamaları yaptım. 1 Temmuz'da üzerinde uzun zaman kafa yormuş olduğum *Türlerin Kökeni* için gerekli olan bulguları not almak üzere defterimi açtım. Bunu takip eden yirmi yıl boyunca da bu çalışmamı aralıksız sürdürdüm.

Bu iki yıllık süre zarfında ara sıra da sosyal hayata katıldım ve Jeoloji Cemiyeti'nin fahri sekreterlerinden biri olarak görev yaptım. Lyell'le oldukça sık görüştüm. Lyell başkalarının işlerini hep manevi olarak desteklerdi ve bu onun başlıca özelliklerinden biriydi. İngiltere'ye döndükten sonra ona mercan resifleri üzerine görüşlerimi açıkladığımda gösterdiği ilgi beni çok şaşırttı ve bir o kadar da sevindirdi. Bu beni daha da yüreklendirdi ve onun tavsiyeleri ve emsalsiz desteği beni büyük ölçüde etkiledi. Yine bu zamanlarda Robert Brown,¹ nam-ı diğer "facile princeps botanicorum" ile de hayli sık görüştüm. Onu sık sık Pazar sabahları kahvaltısını ederken ziyaret ederdim ve birlikte otururduk. Bir hazine değerindeki ilginç gözlemlerini ve keskin görüşlerini benle paylaşırdı. Fakat bunlar hemen her zaman çok ince detaylar ile ilgili olurlardı ve benimle asla geniş ve genel bilimsel soruları tartışmazdı.

Bu iki yıl boyunca dinlenme amacıyla birçok kısa gezintiye ve bir de Glen Roy'a komşu yollarda uzun bir geziye çıktım. Bu gezinin hikayesi *Felsefi Etkileşimler*'de² yayımlandı ve yazı büyük bir başarısızlık örneğiymiş, çok utanmıştım. Güney Amerika'da karanın yükselişine dair gözlemlerim beni öylesine derinden etkilemişti ki, birbirine paralel çizgileri denizden gelen bir harekete bağladım. Fakat Agassiz buzul gölü kuramını öne sürdüğünde bu gözleminin hatalı olduğunu kabul etmem gerekti. O zamanki bilgi seviyemiz dahilinde başka bir açıklama mümkün olmadığından denizin hareketi kuramını savunmuştum ve

¹ Robert Brown, 1773-1858. Botanist, Linné Cemiyeti Kütüphanecisi. – N.B.

² 1839, s. 39-82. – F.D.

bu hatam bana bilime asla diğ er olasılıkları göz ardı edecek kadar g venmemem gerektiğini öğretti.

Tüm günümü bilimsel çalışmalara ayıramadığımdan bu iki yıl boyunca birkaç metafizik kitabı da dahil olmak üzere çeşitli konular üzerine kitaplar okudum. Ancak bu tür çalışmalar bana [hiç de] uygun değildi. Yine o sıralarda Wordsworth' n ve Coleridge'in şiirlerini okumaktan büyük keyif aldım. Hatta Wordsworth' n *Excursion*'ını iki defa baştan sona okuduğum için kendimle  v nebilirim. Önceleri Milton'un *Kayıp Cennet*'i en sevdiğim eserdi ve *Tazı Yolculuğu* esnasında çıktığım gezilerde yanıma sadece tek cilt kitap alacaksam daima Milton'u seçerdim.

Din  zerine

Bu iki yılda¹ din üzerine de bayağı kafa yordum. *Tazı* ile yolculuk ettiğim dönemde epey dindardım. Bir gün ahlaki bir mesele ile ilgili olarak eleştirilemez bir otoriteymiş esine İncil'den alıntı yapmam subayların çoğunu (kendileri de dindar olmalarına rağmen) güldürmüştü. Sanırım onların eğlendiren  ne sürdüğüm görüşün  zg nl ğ yd . Fakat zamanla Eski Ahit'e asılsız bir dünya tarihi içermesi - Babil Kulesi hikayesi ya da gökkuşağının bir alamet olması gibi- ve Tanrı'ya kindar bir zorbaya ait olan duyguları atfetmesi dolayısıyla Hinduizm'in kutsal kitaplarından ya da bir ilkel bir insanın sahip olduğu inançlardan daha fazla g venemeyeceğimi anlamaya başlamıştım. Aklımda sürekli olarak şu soru belirtmeye başlamıştı: şayet Tanrı Hindulara şu an vahiyde bulunacak olsa, bunun Vishnu, şiva ve benzerlerine olan inançla ilişkilendirilmesine müsaade eder miydi? Hristiyanlığın Eski Ahit'le ilişkilendirilmesi de tam olarak buna benziyordu ve böyle bir şey mümkün olamazdı.

Sonrasında da aklı başında bir insanı Hristiyanlığı destekleyen mucizelere inandırabilmek için apa k kanıtlar

¹ Ekim 1836-Ocak 1839. - F.D

sunulması gerektiğini düşündüm. Doğanın değişmeyen kanunları hakkındaki bilgimiz arttıkça mucizeler de bir o kadar inanılmaz görünmeye başlar. İnsanların o zamanlar cahil ve neredeyse bizim kavrayamayacağımız ölçüde saf olduklarını, İncil'deki mucizelerde bahsedilmekte olan olayların yaşanır yaşanmaz yazıya geçirilmiş olduklarının kanıtlanamayacağını ve görgü tanıkları arasında birçok önemli detayın birbirlerinden ciddi biçimde ayrıldıklarını düşündüm. Bu gibi şeyler düşününce de ki bunları en ufak bir yenilik ya da değer taşıdıkları için paylaşmıyorum, Hristiyanlığın ilahi bir vahiy olduğuna inancım giderek azaldı. Birçok asılsız dinin fırtınada çıkan bir yangın misali dünyanın büyük bir kısmına yayılmış olması bana ağır geldi. Yeni Ahit'teki ahlak ne denli güzel olursa olsun, Yeni Ahit kusursuzluğunu kısmen de olsa içerdiği mecaz ve alegorilerin günümüzde yapılan yorumlarına borçludur, bu inkar edilemez.

İnancımdan vazgeçme konusunda pek de istekli değildim. İstekli olmadığımı eminim çünkü sık sık seçkin Romalıların birbirlerine yazdıkları eski mektupların, Pompei'de ya da başka bir yerde bulunan el yazmalarının İncil'de yazan her şeyin doğru olduğunu net bir biçimde kanıtladığına dair gündüz düşleri kuruyordum. Hayal gücümün sınırları geniş de olsa kendimi ikna etmeye yetecek türden bir kanıt icat etmekte zorlanıyordum. Böylece inançsızlık yavaş yavaş çöktü üzerime. Bu öyle yavaş oldu ki herhangi bir endişe duymadım ya da çıkarımımın doğruluğundan bir an olsun şüphe etmedim. Herhangi biri Hristiyanlığın hakiki olmasını nasıl umut ediyor anlamakta güçlük çekiyorum doğrusu. Şayet hakiki ise metin yalın bir dille inanmayan insanların, ki bu babamı, ağabeyimi ve en iyi dostlarımdan hemen hepsini kapsayacaktır, ebediyen cezalandırılacağına işaret etmektedir.

Ve böylesi bir öğreti lanet edilesi bir öğretilerdir.¹

¹Bayan Darwin bu pasaja ("çıkartımımın doğruluğundan bir an olsun

Hayatımın epey sonraki bir dönemine kadar kişisel bir Tanrı'nın varlığı üzerine pek düşünmemiş olsam da vardığım muğlak çıkarımları burada paylaşacağım. Paley'nin doğanın tasarım içerdiğine dair eski iddiası bir zamanlar bana nihai gibi görünmüştü. Ancak doğal seleksiyon yasası keşfedilmiş olduğundan günümüzde bu savın hatalı olduğunu biliyoruz. Bu nedenle artık midye kabuğunun o güzelim eklem yerinin tıpkı bir kapının menteşesi gibi akıllı bir varlık tarafından yapılmış olduğunu iddia edemeyiz. Rüzgarın izlediği yol nasıl önceden planlamış bir yol değilse canlıların değişebilirliği ve doğal seleksiyon da aynı şekilde önceden planlanmamıştır. Doğadaki her şey sabit yasaların sonucudur. Fakat bu konuyu *Evcil Hayvanlar ve Bitkilerin Çeşitlemeleri*¹ adlı kitabımın sonunda tartıştım ve oradaki iddiamı hâlâ kimse yanıt vermedi.

şüphe etmedim" cümlesinden "Ve böylesi bir öğreti lanet edilesi bir öğretilerdir." cümlesine kadar) kendi el yazısıyla şu dipnotu düşmüştür: "Tırmak içindeki pasajın yayımlanması fikri hoşuma gitmiyor. Bana çiğ bir lafmış gibi geliyor. İnançsızlığa karşılık ebedi cezalandırma öğretisi hakkında bu kadar sert bir şey söylenemez. Fakat günümüzde cezalandırılma fikrini pek az insan 'Hristiyanlık' olarak adlandıracaktır (her ne kadar İncil'de bu kelimelere yer verilmiş olsa da). Ayrıca burada inançsızlığa sözlü olarak özendirme durumu söz konusudur. E.D." Ekim 1882. Bu satırlar Francis'in kocasının ölümünden 6 ay sonra, *Otobiyografi*'nin Francis'in kendi el yazısıyla yazılmış olan ikinci nüshasında yer almaktadır. Fakat bu pasaj yayımlanmamıştır. Bkz. Önsöz. – N.B.

¹ Babam, kaya parçalarının insanlar evlerini inşa ederken gereken yerlere yerleştirebilsinler diye önceden tasarlanarak oluşturulduğuna mı inanıyoruz derdi. Eğer kayaların bu şekilde oluşturulduğuna inanmıyorsak evcil hayvanların ya da bitkilerin onları yetiştiren kişinin yararına önceden tasarlanarak yaratılmış olduğuna neden inanalım? "Bu ilkeyi herhangi bir durumda görmezden gelsek bile, ... doğada birbirlerine yakın olan türlerin ve genel yasaların neticelerinin hem kasti hem de hususi olarak belli bir yönlendirilmeye tabi oldukları gerçeğinden asla şüphe edemeyiz. Bu genel yasalar aynı zamanda hayvan türünün -bu gruba insan da dahildir- doğal seleksiyona bağlı olarak yeryüzünde gerçekleştirmiş olduğu adaptasyonun temelini oluşturmaktadır." – *Evcil Hayvanlar ve Bitkilerin Çeşitlemeleri*, 1. Basım, ii. Cilt, s. 431. – F.D.

Her yerde karşımıza çıkmakta olan başarılı adaptasyon örneklerine bakarsak asıl sorulması gereken soru dünyanın sahip olduğu bu düzeni nasıl sağladığıdır. Doğrusunu söylemek gerekirse bazı yazarlar dünyadaki acılardan öylesine etkilenmişler ki, tüm hissedebilen varlıklara bakınca ızdırabın mı yoksa mutluluğun mu ağır basacağına, dünyanın genel olarak iyi mi yoksa kötü mü olduğuna karar verememişler. İspatlaması zor da olsa benim nezdinde acı değil mutluluk ağır basmaktadır. Doğru olduğunu varsayınca bu çıkarım doğal seleksiyondan beklenen etkilerle de uyum sağlamaktadır. Herhangi bir türün tüm bireyleri daimi olarak aşırı derecede acı çekiyor olsalardı, soylarını sürdürmeyi ihmal ederlerdi. Bu tür bir durumun yaşanmış olduğuna ya da sıkça yaşanmış olduğuna inanmamızı sağlayacak bir sebep yok ortada. Kalan etmenler ise tüm hissedebilen varlıkların genel kural olarak mutluluğun tadını çıkarabilecek şekilde biçimlendiklerine işaret eder.

Benim gibi her bir varlığın tüm bedensel ve zihinsel organlarının (sahiplerine ne faydası ne de zararı dokunan organlar hariç) kullanım ya da alışkanlıklarla birlikte doğal seleksiyonla ya da çevreye karşı sağladıkları adaptasyonla geliştiğine inananlar, bu varlıkların söz konusu organlarının diğer varlıklarla başarıyla rekabet ederek sayılarını arttırmalarına yardımcı olacak şekilde gelişim gösterdiklerini de kabul edeceklerdir.¹ Bir hayvan, türü için en faydalı olacak davranışa açlık, susuzluk ve korku gibi kendisine ıstırap veren; yemek, içmek ve soyunu sürdürmek gibi kendisini memnun eden ya da yemek ararken olduğu gibi kendisine hem ıstırap hem de memnuniyet veren etmenler neticesinde yönelebilir. Fakat her türlü acı ve ıstırap uzun sürdüğü takdirde depresyona neden olur ve canlının hare-

¹ “kullanım ya da alışkanlıklarla birlikte” sonradan eklenmiştir. Bu cümledeki birçok düzeltme ve değişiklik Darwin’in doğal seleksiyonun yanı sıra başka güçlerin de etkili olabileceği ihtimaliyle giderek daha fazla meşgul olduğunu göstermektedir. Bkz. s. 17 – N.B.

ket gücünü azaltır. Öte yandan acı ve ıstırap bir canlının büyük ya da ani bir tehlike karşısında kendini korumasını da sağlar. Zevk veren hisler ise herhangi bir depresif etki olmadan sürdürülebilirler ve hatta tüm sistemi hareketliliğini arttırması yönünde uyarabilirler. Bu nedenle hissedebilen varlıkların büyük bir kısmı ya da hepsi doğal seleksiyon yoluyla öyle gelişmişlerdir ki alışkanlıkları zevk veren duyumlar tarafından yönlendirilir. Bu durumu gayret etmekten, hatta bazen zihinsel ve bedensel olarak büyük güç sarf etmekten; günlük öğünlerimizden; bilhassa birliktelikten ve ailelerimize duyduğumuz sevgiden aldığımız zevkte görürüz. Bu tür alışkanlıktan gelen ya da sık sık tekrarlanan zevklerin toplamı hissedebilen varlıkların büyük bir kısmına -birçoğu bazen çok acı çekse de- ıstıraptan çok mutluluk vermektedir. İstırap ise doğal seçim inancıyla oldukça uyumludur. Doğal seleksiyon mükemmel işlemez. Doğal seleksiyon yalnızca müthiş karmaşık ve değişken koşullar altında verilen ölüm kalım savaşında her bir türün diğerine karşı mümkün olduğunca başarılı olmasını sağlamaya çalışır.

Dünyada çok fazla ızdırap olduğu konusunda herkes hemfikirdir. Bazıları bu durumu insana mal ederek açıklar ve acı çekmenin insanın ahlaki gelişimine hizmet ettiğini farz eder. Fakat dünyadaki insan sayısı diğer tüm bilinç sahibi varlıklarınkiyle kıyaslandığında neredeyse hiçtir ve bu varlıklar sıkça herhangi bir ahlaki gelişim göstermeksinin büyük ızdıraplar çekerler. Tanrı gibi evreni yaratabilecek kadar güçlü ve bilgili bir varlık bizim sınırlı zekamıza göre her şeye kadir ve her şeyi bilendir. Onun iyilikseverliğinin sınırsız olmadığını varsaymak bizi dehşete düşürür. Milyonlarca alt sınıf hayvanın neredeyse sonsuz bir süre boyunca ızdırap çekmelerinin ne faydası dokunabilir? 'Akıl sahibinin varoluşu için acı çekmek durumunda olması' yönündeki eski ve yerleşik fikir bana güçlü bir sav gibi geliyordu ancak az önce de belirttiğim üzere, ızdırabın bol olması tüm canlıların çeşitlere ayrılarak doğal seleksi-

yon yoluyla gelişmiş oldukları fikriyle uyum sağlamaktadır aslında.

Günümüzde akıllı bir Tanrı'nın var olduğu üzerine üretilmiş olan en alışlagelmiş sav temelini birçok insan tarafından tecrübe edilen derin manevi inançlardan ve duygulardan almaktadır. Ancak Hinduların, Müslümanların ve diğerlerinin tek Tanrı'yı, tanrıları ya da Budizm'de olduğu gibi Tanrısızlığı aynı şekilde ve eşit şiddetle savunabileceklerine şüphe yoktur. Ayrıca bizim Tanrı olarak adlandırdığımız şeye inandıklarını pek de söyleyemeyeceğimiz birçok ilkel topluluklar bulunmaktadır. Nitekim bu topluluklar ruhlara ya da hayaletlere inanırlar ve böylesi bir inancın nasıl doğduğunu Tyler ve Herbert Spencer da açıklamıştır.

Yukarıda değindiğim duygular (gerçi hiçbir zaman çok derin dini duygulara sahip olmadım) önceleri beni Tanrı'nın varlığına ve ruhun ölümsüzlüğüne kesin gözüyle bakmaya yöneltti. Günlüğüme, Brezilya'da bir ormanın görkemli güzelliğinin tam ortasında dururken "şu an zihnimi dolduran ve yücelten merak, hayranlık ve adanmışlık duygularının üstünlüğünü tam anlamıyla tarif edebilmenin mümkün olmadığını" yazmıştım. İnsanın içinde bedenini dolduran nefesten daha fazlasının olduğuna inanıyordum. Fakat en ihtişamlı manzara bile artık bu tür kanılara ya da duygulara kapılmama neden olamaz. Renk körü olan biriymişim gibi hissediyorum kendimi. İnsanların kırmızının varlığına olan evrensel inancı benim kırmızı renge karşı olan algı kaybımın kanıt değeri taşımasına engel olmaktadır. Eğer tüm ırklardan gelen tüm insanlar tek bir Tanrı'nın varlığına dair aynı manevi inancı taşıyor olsalardı bu sav geçerli bir sav olurdu. Ancak biliyoruz ki durum böyle olmaktan çok uzaktır. Bu nedenle bu tür manevi inançlar ve duygular gerçekte neyin var olduğunu kanıtlamak konusunda hiçbir değer taşımamaktadırlar. İhtişamlı manzaraların bende bir zamanlar uyandırdıkları ve Tanrı inancıyla yakından bağlantılı olduğunu düşün-

düğüm o ruh hali aslında içimizde uyanan yücelik hissin-den farklı bir his değildir. Bu hissin kaynağını açıklamak her ne kadar zor da olsa, bunun Tanrı'nın varlığına dair bir kanıt olduğu öne sürülemez. Ona bakarsak müzik de benzer şekilde güçlü ama anlaşılmaz duygular uyandırır.

Ölümsüzlüğe gelince,¹ bu inanç günümüzde fizikçilerin büyük bir kısmının üzerinde anlaştığı görüş kadar güçlü ve neredeyse içgüdüsel bir inanç. Fizikçilerin görüşüne göre şayet büyük bir kitle güneşe hızla çarpıp ona yeniden yaşam vermezse güneş ile birlikte tüm gezegenler bir gün buz kütlelerine dönüşecekler. – İnsanın uzak bir gelecekte şimdikinden kat kat daha mükemmel bir canlı olacağına inanan biri olarak, insanın ve diğer tüm hissedebilen canlıların böylesi uzun süren yavaş bir gelişim sonrasında tamamen yok olacakları fikrini katlanılmaz buluyorum. İnsan ruhunun ölümsüzlüğüne mutlak olarak inananlar için dünyanın yok olması o kadar da korkunç bir şey değildir.

Tanrı inancının duygularla değil de mantıkla ilişkisinin kurulması bana daha etkileyici geliyor. Uzak geçmişe ve uzak geleceğe bakma yetisi ile insan da dahil olmak üzere, böylesine uçsuz bucaksız ve harikalarla dolu bir evrenin kör bir tesadüfün ya da zorunluluğun bir sonucu olduğunu düşünmek insana aşırı zor hatta imkansız gelebilir. Bu şekilde düşündüğümde ilk ortaya çıkışımıza vesile olanın belli bir oranda insan zihnine benzeyen akıllı bir varlık olduğuna inanmaya mecbur hissediyorum kendimi ve bu nedenle Deist sıfatını hak ediyorum.

Hatırladığım kadarıyla vardığım bu sonuç *Türlerin Kökeni*'ni yazarken zihnimde güçlü bir yer edinmişti fakat zamanla yaşadığım bocalamalar nedeniyle giderek zayıfladı.² Sonra başka bir şüpheyeye kapıldım. İnsan zihninin başlan-

¹ Çizgi ile başlayan kısım paragrafın sonuna sonradan eklenmiştir. – N.B.

² Bu üç satır metne sonradan eklenmiştir. Charles'ın müsveddesinde araya bir sayfa ilâştirilerek eklenen bu kısım en büyük oğlunun el yazısıyla yazılmıştır. Francis'in elinde bulunan müsveddede ise bu kısım Charles'ın kendi el yazısıyla yazılmıştır. – N.B.

gıçta en alt sınıftaki hayvanlara ait bir zihinden yola çıktığını ve zamanla geçirdiği gelişim sonucunda bu hale geldiğine olan inancım tam. Peki bu şekilde gelişmiş olan bir zihnin yaptığı bu muazzam çıkarımlara ne kadar güvenilir ki? Bu tür çıkarımlar bize gerekli gibi görünse de büyük ihtimalle salt kalıtsal tecrübeye bağlı olarak kurulan sebep ve sonuç ilişkisinin bir neticesi olamazlar mı? Ya da kendilerine sürekli aşılana Tanrı inancının çocukların henüz gelişmemiş beyinlerinde çok güçlü ve hatta kalıtsal bir etki bırakıyor olma ihtimalini görmezden mi gelmeliyiz? Tıpkı bir maymunun yılanlara karşı beslediği içgüdüsel korku ve nefretten kurtulmasının zor olduğu gibi, insanların da Tanrı inancından kurtulması zor olabilir.¹

Bu tür anlaşılması güç meselelerin en ufak kısmını bile aydınlattığımı iddia edemem. Her şeyin en başta nasıl var

¹ Son iki cümle metne sonradan eklenmiştir. Emma Darwin 1885'te otobiyografisini yayıma hazırlamakta olan Frank'e yazarak bu cümleleri dahil etmemesini rica etmiştir. Mektubun içeriği şöyledir:

Emma Darwin'den oğlu Francis'e. 1885.

Sevgili Frank'ım,

Özgeçmişe dahil etmemeni gönülden istediğim bir ifade var. Şüphesiz bunun nedeni kısmen babanın tüm ahlaki öğretilerin evrim yoluyla geliştikleri fikrinin beni üzmesidir. Fakat dahası bu ifade metne sokulduğu noktada insanı sarsıyor ve her ne kadar haksız yere de olsa babanın, manevi inancı bir maymunun yılanlara duyduğu korku gibi salt kalıtsal bir tiksinti ya da beğeni olarak gördüğünü ilan etmiş gibi oluyoruz.

Bu varsayımın ilk kısmı korunur ve maymun örneği çıkarılırsa metnin saygısız yönü de yok olacaktır sanıyorum. Özgeçmişin esasını değiştirmeyeceğinden bu düzeltme ile ilgili olarak William'a danışman gerektiğini de düşünmüyorum. Babana gönülden bağlı olan dindar arkadaşlarına acı vermekten kaçınmanı diliyorum. Bu cümlenin onları içlerinden Ellen Tollet ve Laura gibi geniş görüşlü olanlarını bile; Amiral Sullivan'ı, Caroline Teyze'yi ve hele de eski hizmetkarlarımızı ziyadesiyle sarsacağını biliyorum.

Seni seven annen, sevgili Frank,

E. D.

Bu mektup 1904'te Cambridge University Press tarafından özel olarak basılan Henrietta Litchfield'in *Emma Darwin*'inde yer aldı. John Murray'nin 1915 tarihli gencl baskısında ise yer almadı. – N.B.

olduğuna dair mevcut sırtı çözemeyiz. Ben de artık Agnos-
tik olarak kalmakla yetinmeliyim.

Kişisel olarak bir Tanrı'ya inanmayan veya cezasıyla -
ödölüyle ölümünden sonraki yaşama karşı sarsılmaz ve dai-
mi bir inanç beslemeyen biri, en güçlü olanın ya da kendi-
sine en iyi görünen dürtülerinin ve içgüdülerin izinden
gidecektir. Bu şekilde bir davranışı köpekler de sergiler ve
bunu da körü körüne yaparlar. İnsansa ise hem ileriye ve
hem de geriye doğru bakar; türlü duygularını, arzularını
ve hatıralarını birbirleriyle kıyaslar. Bunun sonucunda
insan, en bilge insanların da hemfikir oldukları gibi, kendi-
sini en çok tatmin edecek olan şeyin sosyal içgüdüleri ol-
duğunu keşfeder. İnsan başkalarının iyiliğini gözeterek
hareket ederse diğer insanların takdirini ve birlikte yaşa-
dığı kimselerin sevgisini kazanacaktır. Bu kazanç şüphesiz
yeryüzündeki en yüce mutluluktur. Daha yüksek düzey-
deki dürtülerinin yerine duygusal tutkularına itaat etmek
ise insan için gittikçe katlanılmaz bir hal alacaktır. Bu dürtü-
ler adet halini aldıktan sonra onlara artık içgüdü de di-
yebiliriz. Mantığı insana zaman zaman başkalarının görüş-
lerinin aksi yönde davranmasını söyleyebilir ki öyle dav-
randığında başkalarının takdirini kazanamayacaktır. Fakat
yine de insan doğru olanı yapmanın ve vicdanını takip
ettiğini bilmenin yoğun tatmini yaşayacaktır. – Bana gelin-
ce, ben istikrarlı bir şekilde bilimin yolunu takip ederek ve
hayatımı bilime adayarak doğru davrandığıma inanıyo-
rum. Herhangi bir büyük günah işlemişim gibi bir suçlu-
luk hissi de yok içimde. Fakat insanlara daha fazla iyilik
edememiş olmaktan pişmanlık duyuyorum. Bu konudaki
tek ve gereksiz bahanem ise ağır sağlık sorunlarımın olma-
sı ve zihin yapımın bir konudan ya da herhangi bir uğraş-
tan diğerine yönelmemi son derece zorlaştırtıyor olmasıdır.
Tüm zamanımı hayırseverliğe adanmış olmayı isterdim
fakat hiç yapamadım. Zamanımın küçücük bir kısmında
dahi olsa hayır işi yapabilseydim çok iyi bir iş yapmış
olurdum.

Hayatımın ikinci yarısına¹ septisizm ve rasyonalizm hakimdi. Nişanlanmadan önce babam şüphelerimi dikkatlice gizlememi öğütledi bana, çünkü taşıdığım şüphelerin evli çiftler için mutsuzluk kaynağı olabileceğini biliyordu. Tecrübesine göre karı ya da koca hastalanıncaya kadar her şey gayet iyi giderdi fakat o noktadan sonra kimi kadınlar kocalarının kurtuluşa eremeyeceğinden şüphe ederek kendileri acı çekerler ve sonra da kocalarına acı çektirirlerdi. Babam yaşadığı uzun hayat boyunca yalnızca üç tane septik kadın tanıdığını söyledi. Yalnız burada babamın yığınla insan tanıdığını ve sıradışı bir güven kazanma becerisi bulunduğunu da unutmamalıyız. Bu üç kadının kim olduğunu sorduğumda Kitty Wedgewood isimdeki bir kadın hakkında elinde iyi bir kanıt yerine son derece muğlak ipuçları bulunduğunu itiraf etmek durumunda kaldı. Onun gibi zihni açık bir kadının iman sahibi olamayacağı kanısı babamın elindeki ipuçlarını destekliyordu. Pek de geniş olmayan çevremde kocalarının inandığından farklı bir inanca sahip olan bir kadın hiç tanımadım (hiç bilmedim). Babam kendisinin dindar olmadığını sezinleyen ve onu yeniden dine döndürmeyi uman Bayan Barlow adındaki yaşlı bir kadının karşılığında söylenecek söz bile bırakmayan lafını hatırlatırdı: “Doktor, ağzımdaki şekerin tatlı olduğunu nasıl biliyorsam, Mesihimin yaşadığını da öyle biliyorum.”

¹ Bu paragraf Charles’a ait bir not içermektedir: – “1879’da yazılmıştır – 22 Nisan 1881’de kopyalanmıştır.” Muhtemelen bu bir önceki paragraf için de geçerlidir. – N.B.

**29 Ocak 1839'daki Evliliğim ve Upper Gower
Street'teki Günlerimden 14 Eylül 1842'de
Londra'dan ayrılıp Down'a Yerleşmemize**

Hepiniz annenizi çok iyi tanıyorsunuz ve sizlere her zaman ne kadar iyi annelik ettiğini biliyorsunuz. Anneniz benim en büyük nimetimdi ve ömrüm boyunca bana işitmek istemeyeceğim tek bir söz bile söylemedi. Bana karşı ziyadesiyle merhametli ve anlayışlı davrandı. Hastalığımdan kaynaklanan ağrı ve sızılarımdan sık sık şikayet etsem de bana olanca sabrıyla katlandı. Yakınında bulunan herkese fırsat buldukça iyilik etti. Ahlaki nitelikleri açısından benden sonsuz derecede üstün olan annenizin benimle evlenmeye razı olması büyük bir şans ve şansıma hayret ediyorum. Ömrüm boyunca benim bilge danışmanım ve neşe veren tesellim oldu. Anneniz olmasaydı ömrümün çok uzun bir kısmını hastalık nedeniyle acınacak halde geçirecektim. Anneniz her zaman etrafındaki herkesin sevgi ve hayranlığını kazandı.¹

(Not: Evliliğimizden kısa bir süre sonra bana yazdığı ve sakladığım güzel mektubu ektedir.)²

Doğrusunu söylemek gerekirse ailemle geçirdiğim anlar en mutlu anlarımdı. Siz çocuklarıma, sağlık nedenleri hariç bana bir anlık dahi olsa endişe kaynağı olmadığınızı söylemeliyim. Bunu tüm samimiyetiyle oğullarına söyleyebi-

¹ Diğer Mektuplar'a (1. Cilt, s. 30) dahil edilmiştir ama Otobiyografi'de yer almamıştır.

² Bkz. 4. Not, s. 211.

lecek üç-beş baba ya vardır ya yoktur. Küçüklüğünüzde her birinizle oyun oynamak beni hep çok neşelendirirdi. O günlerin asla geri gelmeyeceğini bilmek içimi buruyor. Erken yaşlarınızdan şimdiki yetişkinlik günlerinize kadar hepiniz, oğullarım ve kızlarım, bize ve birbirinize karşı daima fevkalade cana yakın, anlayışlı ve şefkatli yaklaştınız. Hepiniz ya da birçoğunuz evdeyken (ki çok şükür mümkün olduğunca sık biraya geliyoruz) beni bundan daha çok mutlu eden bir şey daha düşünemiyorum. Böylesi anlarda başka hiç kimsenin dostluğunu aramıyorum. 24 Nisan 1851’de henüz on yaşındaki Annie’nin Malvern’de vefat etmesi yegane teessür kaynağımız oldu. Son derece tatlı ve sevecen bir çocuktur. Eminim ki yaşasaydı ve büyüseydi çok zarif bir kadın olurdu. Ölümünden kısa bir süre sonra Annie’nin karakterinin tasvirini yazdığım için burada karakteri ile ilgili bir şey söylememe gerek yok. Tatlı davranışları aklıma geldikçe hâlâ gözlerim dolar.¹

Londra’da yaşadığımız üç yıl sekiz aylık zaman dilimi boyunca elimden geldiğince çok çalışmama rağmen diğer çalışma dönemlerime kıyasla daha az bilimsel iş çıkardım. Bunun nedeni sağlığımın devamlı bozulması idi ve hastalığım uzun sürdü. Bir şey yapabilecek durumda olduğumda zamanımın büyük kısmını mercan resifleri ile ilgili çalışmama ayırdım. Bu çalışmaya evlenmeden önce başlamıştım ve metne son halini Mayıs 1842’de verdim. Kısa da olsa bu kitap için yirmi ay boyunca çok sıkı çalıştım çünkü Pasifik adaları üzerine yazılan her işi okumak durumundaydım ve birçok haritaya başvurmak zorunda kaldım. Bu çalışmam bilim insanları tarafından takdir gördü ve içerdiği kuram da günümüzde kendine sağlam bir yer edindi.

Pasifik ile ilgili yaptığım bu çalışma dışında hiçbir işime bu denli tündengelimci bir yaklaşım ile başlamadım. Zira kuramın tamamını Güney Amerika’nın batı kıyısındaiken

¹ Annie’nin daha kapsamlı bir hikayesi *Hayatı ve Mektupları*, 1. Cilt, s. 132’de bulunabilir. – N.B.

ve henüz gerçek bir mercan resifi görmemişken tasarlamıştım. Tüm yapmam gereken görüşlerimi canlı resifleri dikkatlice inceleyerek doğrulamak ve genişletmekti. Fakat atlanmaması gereken şey bu çalışmadan önce iki yıl boyunca hiç durmadan karanın aralıklı yükselişi ile denüasyon ve tortulaşmanın Güney Amerika kıyılarındaki etkilerini incelemiştim. Bu durum beni zorunlu olarak çökmenin etkileri üzerine düşünmeye itti ve zihnimde mercanların yükselişinin yerine tortulaşmayı koyuverdim. Böylece set resiflerinin ve mercan adalarının meydana gelişi hakkındaki kuramımı oluşturmuş oldum.

Londra'da yaşarken mercan resifleri üzerine çalışmanın yanı sıra Jeoloji Cemiyeti huzurunda *Güney Amerika'nın Sürüklenmiş Taşları*,¹ *Depremler*² ve *Solucanların Faaliyetleri Sonucunda Oluşan Küfler*³ üzerine makaleler okudum. O arada ayrıca *Tazı Yolculuğu'nun Zooloji Günlüğü'nün* yayımlanma sürecini denetliyordum. Türlerin kökeni ile bağlantılı kanıtlar toplamaya ise hiç ara vermedim ve hastalıktan hiçbir şey yapamadığım kimi anlarda bile kanıt toplamaya devam ediyordum.

1842 yazında sağlığım biraz düzelmişti ve tek başıma Galler'in batısında küçük bir tura çıktım. Amacım bir zamanlar tüm geniş vadileri dolduran buzulların etkilerini gözlemlemektir. Gördüklerimin kısa bir özetini *Felsefe Dergisi*'nde yayımladım.⁴ Bu gezinti bende derin bir merak uyandırmıştı ve bu tur jeoloji araştırması yapmak için dağlara tırmanacak ya da uzun yürüyüşlere çıkacak gücü kendimde bulduğum son çalışma oldu.

Londra'da yaşarken başlarda⁵ insanlarla bir araya gelmeye gücüm vardı hâlâ. Çok sayıda bilim insanıyla ve az

¹ Jeoloji Cemiyeti Tutanakları, iii. 1842.

² Jeoloji Tutanakları, v. 1840.

³ Jeoloji Cemiyeti Tutanakları, ii. 1838. – F.D.

⁴ Felsefe Dergisi, 1842.

⁵ Buradan "Down'a Yerleştikten Sonraki Yaşamım" bölümüne kadar (s. 105) olan anılar Nisan 1881'de eklenmiştir ve bu da görülen hafif tekrar

çok tanınmış kişilerle görüşüyordum. Söyleyecek pek değerli bir şeyim olmasa da bu kişilerden bazıları ile ilgili izlenimlerimi paylaşacağım.

Evlenmeden önce ve evlendikten sonra en çok Lyell'le görüştüm. Lyell düşünceleri berrak olan, temkinli, isabetli karar verebilen ve hayli özgün fikirlere sahip biriydi. Jeoloji alanında belirttiğim her bir görüşü tamamen açıklığa kavuşturana dek soluk bile almazdı ve konuyu benim de çok daha açık bir şekilde anlamamı sağlardı. Önerilerime tüm olası itirazları yöneltir ve itirazlar tükense bile şüpheli yaklaşımını sürdürürdü. Diğer bilim insanlarının çalışmalarını da manevi olarak desteklerdi.

Tazı ile çıktığım yolculuktan dönüşümde mercan resifleri ile ilgili görüşlerimi Lyell'e açıkladım. İkimizin de görüşleri birbirinden farklıydı ve gösterdiği yoğun ilgi beni fazlasıyla şaşırttı ve aynı zamanda da cesaretlendirdi. Bu tür durumlarda düşüncelere dalan Lyell şekilden şekle girerdi. Ayakta dururken başını da sandalyenin oturağına yaslardı. Lyell bilimden büyük haz duyardı ve insanların gelecekte göstereceği gelişime de tutkuyla inanırdı. Çok iyi yürekliydi ve dini inançları açısından ya da daha ziyade inançsızlığı açısından liberal fikirleri vardı ve aynı zamanda koyu bir deistti. Müthiş derecede açık yürekli bir insandı. Açık yürekli biri olarak türeme teorisine yönelmiş ve yaşı ilerledikten sonra da Lamarck'ın görüşlerine karşı çıkmış ve bu hususta da ün kazanmıştır. Yıllar önce bir gün gelenekçi jeologların Lyell'in görüşlerine karşı çıkışlarını tartışırken, her bilim insanının altmış yaşında ölmesi iyi olur zira o yaştan sonra her biri tüm yeni öğretilere karşı çıkar dediğimi bana hatırlattı. Fakat Lyell altmış yaşından uzun yaşamayı umuyordu. Sağlam bir mizah anlayışı vardı ve sık sık komik fıkralar anlatırdı. İnsanlarla, özellikle de saygın ve üst tabakadan kişilerle bir araya gelmeyi çok severdi. İnsanların toplumsal mevkisine değe-

rinden fazla kıymet verirdi ve bence Lyell'in en büyük zaafı buydu. Eşi ile bir daveti kabul edip etmemek konusunu sanki çok ciddi bir meseleymişçesine tartışırdı. Ancak zaman kaybetmemek için haftada üç defadan fazla dışarıda yemeğe çıkmadığı için aldığı davetleri ölçüp biçmekte haklıydı. Yaşı ilerlediğinde akşamları daha sık dışarı çıkabilmeyi umuyordu fakat iple çektiği o günleri hiç dilediği gibi yaşayamadı çünkü yaşlanınca çok güçsüzleşti.

Lyell'in jeolojiye katkısının muazzam olduğunu hatta tüm bilim insanlarının hepsinden çok daha büyük katkılar sağladığına inanıyorum. *Tazı* ile yolculuğa çıkmadan evvel diğer jeologlar gibi ardışık depremlerin etkisine inanan Henslow bana o zamanlar yeni yayımlanan *Jeolojinin İlkelere*'nin birinci cildini alıp okumamı ama içerdiği görüşleri katiyen benimsemememi öğütlemişti. Günümüzde ise herkes bu eserden nasıl da farklı bahsediyor! Jeolojik yapı incelemesi yaptığım ilk yer olan Cape Verde Takımadalarındaki St. Jago, Lyell'in görüşlerinin yapılan tüm çalışmalardaki görüşlere karşılık mutlak üstünlükte olduğuna ikna olduğum yerdir ve bunu gururla hatırlıyorum.

Lyell'in işleri Fransa'daki ve İngiltere'deki bilimsel çalışmaları zamanında oldukça etkilemiştir. Günümüzde Elie de Beaumont'un *Yükselti Kraterleri* ve *Yükselti Eğrileri* gibi çılgın hipotezlerinin (ki bahsi geçen ikinci hipotezi Sedgwick'in Jeoloji Cemiyeti'nde göklere çıkardığını duydum) kayıtsızlığı büyük ölçüde Lyell'den kaynaklanmaktadır.

Jeolojinin başarılı adımlarla ilerlediği dönemlerde önde gelen jeologların hepsini az ya da çok tanırdım. Güler yüzü ve iyi huylu görünüşüne rağmen gözüme bayağı ve neredeyse kaba saba bir adammış gibi görünen Buckland¹ hariç çoğu jeologla iyi anlaşıyordum. Buckland bilime olan aşkıdan çok şöhret olmak amacıyla soytarı gibi davrandı-

¹ William Buckland, 1784 – 1856, jeolog, Oxford'da mineraloji profesörü, 1813; Jeoloji Cemiyeti Başkanı, 1824 ve 1840. – N.B.

ğı için dikkat çekerti. Kendisi şöhret olma meraklısıyken bu konuda bencil de davranmazdı. Lyell gençken tanımadığı birinin kendisine gönderdiği içerik olarak zayıf olan bir makaleyi Jeoloji Cemiyeti'ne iletip iletmemeye konusunda Buckland'e danıştığında Buckland, "İletsen iyi edersin. Düşünsene, makalenin başlığı 'Charles Lyell tarafından iletilmiştir' ibaresini içerecek ve böylece insanlar senin adını duyacaklar!" demiş.

Murchison¹ da jeolojiye daha eski oluşumları sınıflandırarak muazzam bir katkı sağlamıştır. Fakat Murchison düşünceleri açısından olaylara pek de felsefi bakmazdı. Çok iyi yürekli bir insandı ve herkese yardım etmek için çaba sarf ederdi. Fakat toplumsal statüye saçma bir biçimde aşırı değer verirdi, bu yaklaşımını ve kendini beğenmişliğini çocuksu bir basitlikle sergilerdi. Jeoloji Cemiyeti'nin odasında çoğunu bizzat tanıdıklarının oluşturduğu geniş bir topluluğun ortasında büyük bir coşkuyla Çar Nicholas'ın Londra'dayken jeoloji alanında yaptığı çalışmalara atıfta bulunup sırtını sıvazladığını ve "Mon ami, Rusya sana minnettar!" dediğini anlatmış ve ellerini ovuşturarak bir de "En güzeli de Prens Albert'ın bu söylenenlerin her bir kelimesini duymasıydı" diye eklemiştir. Bir gün Jeoloji Cemiyeti Kurul'una Silüryen sistemi üzerine yazdığı büyük eserin nihayet yayımlandığını ilan etmiş ve orada bulunan herkese bakarak şanın doruk noktasındaymışçasına; "Hepiniz isimlerinizi kitabın dizininde bulacaksınız." demiştir.

Robert Brown'la ya da Humboldt tarafından takılan lakabıyla "facile Princeps Botanicorum"la pek çok defa görüştüm. Evlenmeden önce hemen her Pazar sabahı onu ziyaret ederdim. Brown keskin bir gözlemciydi ve isabetli gözlemler yapardı. Bana hiçbir zaman biyoloji alanındaki

¹ Roderick Impey Murchison, 1792-1871. İkincil kayaları incelemiştir. F.R.S. 1826. Kraliyet Jeoloji Cemiyeti Başkanı 1843; Rus Onur Nişanları almıştır; Şövalyelik Nişanı almıştır, 1846; Yüksek Şövalye Nişanı (K.C.B.), 1863; Baronet, 1866. – N.B.

büyük bir bilimsel görüş sunmadı. Bilgisi olağanüstü boyuttaydı fakat tek bir hata bile yapmaktan aşırı derecede korktuğu için bildiklerinin çoğu da onunla birlikte gömüldü. Karşımda bilgisini kayıtsız bir şekilde paylaşırdı ancak bazı hususlarda tuhaf bir kıskançlığı vardı. Onu *Tazı* ile yolculuğa çıkmadan önce iki üç defa ziyaret ettim ve bir defasında bana bir mikroskoptan bakarak gördüklerimi tarif etmemi istedi ve dediğini yaptım. Şimdi o gün gördüğüm şeyin bir sebze hücresinde bulunan mucizevi protoplazma akıntıları olduğunu düşünüyorum. Ona ne gösterdiğini sorduğumda ise o zamanlar neredeyse bir çocuk sayılmama ve İngiltere'den beş yıl boyunca ayrı kalacak olmama rağmen, bana "Bu benim küçük bir sırrım" demişti. Böyle dedi zira keşfini çalabileceğimden korkuyordu. Hooker bana Brown'un kurutulmuş bitkiler konusunda tam bir cimri olduğunu ve kendisinin de bunun farkında olduğunu söyledi. O zamanlar Tierra del Fuego'nun bitkilerini tanımlayan Hooker'a ülkenin koleksiyonunu asla kullanmayacağını gayet iyi bilmesine rağmen yine de numune ödünç vermek istememişti. Lakin son derece cömert davranışlarda bulunduğu da olurdu. Hooker'ın dediğine göre Brown yaşlılık döneminde adım dahi atamayacak kadar hasta düşmüş. Hastayken uzakta ikamet eden eski bir uşağını her gün ziyaret edip adama yüksek sesle kitap okuyormuş. Uşağın masraflarını da Brown karşılıyormuş. Bu davranışı bilimsel alandaki cimriliğini ya da kıskançlığını telafi etmeye yeter de artar. Bir de Brown anlamadığı bir konu hakkında yazı yazan herkesi küçümsemeye pek düşküncü. Ona Whewell'in *Tümevarımsal Bilimlerin Tarihi*'ni övdüğümde bana "Evet, Whewell bir sürü kitabın önsözünü okumuş belli" demişti.

Londra'da yaşarken Owen'la¹ sık sık görüştüm ve kendisine büyük bir hayranlık duyuyordum. Fakat karakterini

¹ Hugh Falconer, 1808-1865. Paleoantropolojist ve botanist. Çoğunlukla Hindistan'da çalıştı; 1844'te Hindistan fosillerini düzenlemesi için Bri-

bir türlü anlayamadım ve onunla hiç samimi olamadım. *Türlerin Kökeni* yayımlandıktan sonra aramızda herhangi bir tartışma geçmemesine rağmen Owen bana düşman oldu. Düşmanlığının sebebi sanırım kitabımın başarısına karşı duyduğu kıskançlıktı. İyi bir adam olan sevgili Falconer¹ da Owen hakkında hiç de iyi şeyler düşünmezdi ve Owen'ın sadece hırslı, kıskanç ve kibirli değil, aynı zamanda yalancı ve sahtekar olduğuna inanıyordu. Falconer'ın, Owen'a karşı duyduğu nefret emsalsizdi ve önceleri ben Owen'ı müdafaa ederken bana sık sık "Bir gün gerçek yüzünü göreceksin" diyordu ve öyle de oldu.

Az bir zaman sonra Hooker'la samimi oldum ve kendisi en iyi dostlarımdan biridir. Çok sevecen ve iyi kalpli bir arkadaş ve son derece saygıdeğer bir insandır. Keskin bir zekaya sahip olan Hooker tümevarımda da ustadır. Yorulmak nedir bilmez ve tüm gün mikroskop başında çalıştığı zamanlarda bile akşamları her zamanki gibi dinç ve keyifli olur. Fevri ve bir parça da asabi olmasına rağmen öfkesi saman alevi gibidir ve hemen dağılır. Bir keresinde başkasının komik bulacağı eften püften bir sebepten ötürü bana kaba sayılabilecek türden bir mektup gönderdi. Bir ara kömür katmanında kalıntıları bulunan bitkilerin denizin sığ sularında yettiğine dair saçma bir fikri savunuyordum. Sadece fosil halinde bulunmuş olan Mangrov (ve saydığım diğer birkaç deniz bitkisi) denizde yaşadığı için söylediğimden bir an da olsa şüphelenmişti ve şüphesini saklamayı beceremediği için duruma fena içerledi. Bir defasında da Avustralya ve Güney Amerika arasında bir zamanlar bir kıta uzandığı iddiasını eleştirdiğim için çok

tanya Müzesi'nde görevlendirildi. – N.B.

¹ Joseph Dalton Hooker, 1817-1911. Botanist ve gezgin, biyocoğrafya alanına katkı sağladı ve *Türlerin Kökeni* üzerine Darwin-Wallace kuramını destekledi. F.R.S. 1847. Kew Bahçelerinin Yöneticisi rolünü babasından devraldı, 1865. *Öğrenciler için Britanya Adalarının Florası'nı* ve diğer eserlerin yazarı. Ast Şövalye Nişanı (C.B.) 1869; Liyakat Nişanı (O.M.) 1907, vs. – N.B.

içerlemişti. Hooker kadar sevilmeğe layık birini daha tanımadım diyebilirim.

Kısa bir süre sonra Huxley ile samimi oldum. Huxley'nin zekası bir şimşek gibi hızlı ve bir jilet gibi keskindir. Tanıdığım en iyi konuşmacıdır. Asla yavan bir şey yazmaz ya da söylemez. Konuşmalarına bakıldığında Huxley'nin muhaliflerini şiddetle hezimete uğratabileceği kimsenin aklına gelmez. Benim yakın dostumdur ve benim için her zaman her türlü zahmete katlandı. Canlıların aşamalı evrimi ilkesinin İngiltere'deki temel dayanağı oldu. Zooloji alanında parlak işler çıkarmış olsa da resmi ve edebi işlerle, ülkedeki eğitimi ilerletme çabaları ile zamanını tüketmeseydi çok daha fazlasını yapabilirdi. Kendisine her türlü şeyi söylememe izin verirdi. Uzun yıllar önce haklı da olsa çok sayıda bilim insanına o şekilde saldırmasının pek de iyi bir şey olmadığını düşünüyordum ve bunu kendisine de söyledim. Bu suçlamaya şiddetle karşı çıktı ve ben de o zaman bu konuda yanıldığımı ve yanıldığıma da memnun olduğumu söyledim. Owen'a karşı getirilen hak edilmiş eleştiriler ile ilgili konuşuyorduk ve ona Ehrenberg'in falsolarını ne de güzel açığa vurdun dedim ve kendisi de benimle aynı şeyi düşündüğünü ve bu tür hataları gün ışığına çıkarmanın bilim adına gerekli olduğunu söyledi. Daha sonra zavallı Agassiz diline fena düştü dedim. Sonra birinden daha bahsettim. Bunun üzerine ısıltılı gözlerini şimşek gibi üzerime dikip peşinden de ürpertici bir kahkaha kopardı. Huxley muhteşem bir insandır aslında ve insanlığın iyiliği için çok çalışmıştır.

Ara sıra görüştüğüm diğer birkaç önemli isimden daha bahsetmek isterdim fakat bu kişiler hakkında söyleyecek pek de önemli bir şeyim yok. Sör J. Herschel'e¹ büyük saygı duyardım ve önceleri Ümit Burnundaki büyüleyici

¹ John Frederick William Herschel, 1792-1871, Astronom. F.R.S. 1813. Astronomi, Işık ve Doğa Bilimleri vb. alanlarda yazdı. Darphane Amiri, 1850-55. İlk Baronet, 1838. – N.B.

evinde sonra da Londra'daki evinde kendisi ile yemek yeme fırsatım oldu. Herschel'le farklı sebeplerden ötürü birkaç defa daha görüştük. Pek konuşkan biri değildi fakat konuştuğunda ise söylediği her söz dinlemeye değerdi. Çok çekingen biriydi ve yüzünde çoğunlukla endişeli bir ifade olurdu. Leydi Caroline Bell'in de Ümit burnunda bulunan evinde yemek yemişliğim vardır. Bayan Bell, Herschel'e derin bir hayranlık duymaktaydı. Herschel hangi ortama girerse girsin daima elleri kirliymiş gibi davranır derdi. Hatta Herschel karısının da kendisiyle aynı fikirde olduğunu düşünürmüştü.

Bir gün Sör R. Murchison'un evinde kahvaltıdayken meşhur Humboldt ile tanışma şerefine eriştim ve benimle tekrar görüşmeyi istediğini dile getirip beni onurlandırdı. Böylesi büyük bir isim beni biraz da olsa hayal kırıklığına uğrattı diyebilirim. Fakat beklentilerimi yüksek tutmuş da olabilirim. Aramızda geçen görüşmeye dair Humboldt'un gayet neşeli ve konuşkan olması dışında kayda değer pek bir şey hatırlayamıyorum.

Babbage'ı¹ oldukça sık ziyaret eder ve onun meşhur akşam davetlerine düzenli olarak katılırdım. Söylediklerine kulak verilmesi gereken bir biriydi. Aynı zamanda hayal kırıklıkları olan mutsuz da bir insandı. Yüzünde ekseriyetle kasvetli bir ifade olurdu. Görünüşte somurtkan olsa da gerçekte o kadar da mutsuz biri olduğuna pek inanmıyorum. Bir gün bana tüm yangınları etkili biçimde durdurmanın bir yöntemini bulduğunu söyledi ve "Yöntemimi kimseye bildirmeyeceğim – herkesin canı cehenneme, bırak hepsinin evleri yansın" demişti. "Hepsi" derken Londra'da ikamet edenleri kastediordu. Başka bir gün de İtalya'da yol kenarında bir tulumba gördüğünden tulumbanın üzerinde inançlılıkla alakalı birtakım sözler yazılı oldu-

¹ Charles Babbage, 1792-1871. F.R.S. 1816. Astronomi Cemiyeti (1820) ve İstatistik Cemiyeti'ni (1834) kurmaya yardım etmiştir. Matematikçi ve teknikçi, ancak icatları çoğu zaman başarısız olmuştur. – N.B.

ğundan bahsetti. Tulumbanın sahibi Tanrım ve ülkem aşkına, yorgun yolcular su içebilsinler diye bu tulumbayı buraya dikiyorum diye bir yazı bırakmış. Bu sözleri okuyan Babbage da tulumbayı yakından incelemiş ve fark etmiş ki herhangi bir yolcu kendisi için su pompaladığında aslında tulumbanın sahibinin evine daha çok su ulaşmasını sağlıyormuş. Babbage bu olayı anlattıktan sonra dindarlıktan daha çok nefret ettiğim tek bir şey var, o da vatanperverliktir deyiverdi. Babbage'ın kalkıp birine vurmasına hiç gerek yoktu zira insanı laflarıyla döverdi.

Herbert Spencer'ın muhabbetini ilginç bulurdum fakat kendisini çok da sevmezdim ve çabucak samimi olabileceğimizi de hiç düşünmedim. Çok bencil biriydi aslında. Fakat herhangi bir kitabını alıp okuyunca sahip olduğu üstün yetenek karşısında şapka çıkaracak kadar kendisine derin bir hayranlık duyardım. Çoğu zaman kendi kendime acaba ileride Descartes, Leibnitz vb. gibi büyük bir düşünür olabilir mi diye de sorardım. Descartes ya da Leibniz hakkında pek bir şey bilmezdim gerçi. Spencer beni bu kadar etkilemiş olsa da kendi eserlerimi yazarken onun işlerinden faydalanmadım hiç. Onun her konuya tümdengelimci bir yöntemle yaklaşması benim düşünce yapıma tamamen ters düşüyordu ve yaptığı çıkarımlar beni katıyen ikna etmiyordu. Spencer'ın ortaya attığı her bir tartışmadan yıllar sürecektir bir çalışma konusu çıkardı. Yaptığı temel genellemeler felsefi bir açıdan bakıldığında değerli olabilirler fakat bilimsel açıdan hiçbir işe yaramıyorlar (kimileri Spencer'ın yaptığı genellemeleri Newton kanunları ile bile karşılaştırdı!). Spencer'ın genellemeleri tanım ortaya koymaktan öte gidemiyor, hiçbirinin doğa kanunları ile alakası yok ve belirli bir konu hakkında tahmin yürütmek isteseniz söyledikleri size hiçbir şekilde yardımcı olmuyor. Söyledikleri en azından benim hiçbir işime yaramadı.

Spencer'den bahsedince Buckle'ı hatırladım. Hensleigh Wedgwood'un evinde karşılaşmıştım Buckle'la. Verileri

toplarken nasıl bir sistem kullandığını anlatmıştı bana. Okuduğu tüm kitapları satın aldığını ve her birini inceleyip işine yarayacağını düşündüğü verilerin hepsini eksiksiz bir dizin haline getirdiğini söyledi. Hafızası çok iyi olduğu için hangi kitapta neyi okuduğunu unutmuyordu. Hangi verileri kanıt olarak kullanacağına nasıl karar verdiğini sorduğumda ise bunu içgüdüsel olarak yaptığını söyledi. Bu endeks oluşturma yöntemi sayesinde Buckle, *Uygarlık Tarihi* adlı eserinde pek çok kişiyi hayrete düşürecek sayıda referans verebilmeyi başarmıştı. Bu eseri bana çok ilginç gelmişti ve kitabını iki kere okudum. Ancak içerdiği genellemelerin herhangi bir değer taşıdığı konusunda şüpheliyim. H. Spencer bana yazdığı bu kitabın tek bir satırını bile okumamış olduğunu söyledi! Buckle büyük bir konuşmacıydı ve onu ağızımı neredeyse hiç açmadan dinlerdim. Açamazdım da zaten, çünkü fırsat vermezdi. Bir gün Effie¹ şarkı söylemeye başladığında yerimden sıçrayıp Effie'yi dinlemem gerektiğini söyledim. Yaptığım bu hareket onu gücendirmiş olacak ki ben uzaklaştıktan sonra bir arkadaşına dönerek (abim kulak misafiri olmuş); "Bay Darwin'le muhabbet etmektense kitaplarını okumak çok daha iyi" diye bir laf etmiş. Sohbetini gerektiği kadar takdir etmediğim fikrine kapılmış olacak ki böyle bir kalam etmiş.

Diğer büyük isimlerden biri olan Sydney Smith'leyse Dean Milman'ın evinde tanıştım. İlginçtir Smith'in söylediği her sözde hep komik bir taraf vardı. Kim bilir belki de biz güldürülmeyi beklediğimiz için bu fikre kapılıyorduk. Tanıştığımız gün yaşlı bir kadın olan Leydi Cork hakkında bir şeyler anlattı. Bu ihtiyar hanım bir zamanlar Smith'in yardımseverlik üzerine verdiği vaazların birinden o kadar etkilenmiş ki bağış çanağına atmak için arkadaşından bir gine borç bile almış. Smith daha sonra ihtiyar dostunun

¹ 1873'te T. H. Farrer ile ikinci evliliğini yapan Euphemia Wedgewood.—N.B.

kıymetinin pek bilinmediğinin herkes tarafından kabul ettiğini dile getirdi fakat bunu öyle bir edayla söyledi ki sanki şeytanın ihtiyar dostunu es geçtiğini ima ediyor gibiydi. Bu şekilde bir imada bulunmayı nasıl becerdi hiç bilmiyorum.

Başka bir gün de Macaulay ile (tarihçi olan) Lord Stanhope'un¹ evinde karşılaştım. Akşam yemeğine bizim dışımızda bir kişi daha katılmıştı ve ortam kalabalık olmadığından Macaulay'ı rahat rahat dinleme fırsatım oldu. Kendisi oldukça hoş bir insan. Gerçi pek de çok konuşmadı. Eğer kendisi gibi başkalarının da konuyu sürekli değiştirmesine müsaade ederse belli bir konuda uzunca konuşabilmesi pek de mümkün olmaz tabi.

Lord Stanhope bir defasında bana Macaulay'ın hafızasının ne kadar güçlü ve derin olduğunu kanıtlayan bir olay anlattı. Birçok tarihçi Lord Stanhope'un evinde sıklıkla buluşurlarmış ve çeşitli konuları tartışırken bazen Macaulay'la fikir ayrılığına düşerlermiş. Önceleri kimin haklı olduğunu belirlemek için çoğunlukla şu ya da bu kitaba danışırken sonradan Lord Stanhope'un dikkatini bir şey çekmiş. Belli bir zaman sonra hiçbir tarihçi kitap karıştırma zahmetine girmemeye başlamış zira Macaulay her ne söylerse haklı çıkıyormuş. Lord Stanhope'un evinde aralarında Motley² ve Grote'un³ da bulunduğu bir grup tarihçi ve yazar ile de tanıştım. Öğle yemeğinden sonra Grote ile Chevening Parkı dolaylarında bir saat kadar yürüdük.

¹ Philip Henry Stanhope, 1805-1875. Stanhope'un 5. Kontu, tarihçi, yazar, muhafazakar partiden milletvekili, Dışişleri Müsteşarı, Ulusal Portre Müzesinin kurulmasında etkili olmuştur vs.- N.B.

² John Lothrop Motley, 1814-1877. Massachusetts, Dorchester'da doğdu ancak tarih üzerine yaptığı çalışmalar için ABD'de pek malzeme bulunmadığından uzun bir süre Avrupa'da yaşadı. 1856'da *Hollanda Cumhuriyeti'nin Tarihi*'ni yayımladı.- N.B

³ George Grote, 1794-1871. Tarihçi, Londra Üniversitesi'nin asıl kurucularından. 1857'de Londra Kraliyet Akademisi'nin üyesi ve 1862'de Londra Üniversitesi'nin Rektör Yardımcısı oldu.- N.B.

Grote'un hem güzel bir sohbeti var hem de tavırlarının sade oluşu çok hoşuma gitti. Hiç yapmacık biri değil.

Lord Stanhope'un Londra'daki evinde kahvaltıdayken başka büyük isimlerle de tanıştım. Bir gün tam da kahvaltı bitmek üzereyken, Monckton Milnes¹ (şimdiki Lord Houghton) içeri girip etrafına şöyle bir baktıktan sonra (Sidney Smith'in "akşamın serinliği" lakabını taktığı lafı da haklı çıkaracak şekilde) tutup "buradaki herkesi birer tıfıl ilan ediyorum" diye bağırıyordu bize.

Uzun yıllar önce, tarihçi Stanhope'un babası yaşlı Kont Stanhope ile arada sırada yemek yerdik. Demokrat olan baba Stanhope Fransız İhtilali zamanında tanınan biriymiş ve her adamın bir mesleği olmalı diyerek oğluna demircilik eğitimi aldirmiş. Tanıdığım ihtiyar Kont oldukça tuhaf bir adamdı. Pek sık görüşmesek de kendisini severdim. Açık yürekli, cana yakın ve latifti. Keskin yüz çizgileri vardı, esmerdi ve onu ne zaman görsem tamamen kahverengi giyinirdi. Başkalarının şaşırıp kaldığı ne varsa hepsine inanırdı. Bir gün bana; "Sen neden şu jeoloji-zooloji fasa fisonu bırakıp da sihirbazlıkla filan ilgilenmiyorsun?" diye sordu. O zamanlar hâlâ Lord unvanı taşıyan tarihçi Mahon bana bu şekilde hitap edilmesine çok şaşırmıştı. Bu soru Mahon'un alımlı karısını ise pek eğlendirmişti.

Son olarak, ağabeyimin evinde defalarca karşılaştığım ve iki üç kere de kendi evimde ağırlamış olduğum Carlyle'dan bahsedeceğim. Konuşması da yazıları kadar ateşli ve ilginç olan Carlyle kimi zaman aynı konu üzerinde sürekli dönüp dururdu. Ağabeyimin evinde bir akşam yemeğinde komik bir durum yaşamıştık. Birkaç kişi bir araya gelmiştik ve konuşmayı pek seven Babbage ve Lyell da yemektedirler. Carlyle yemek boyunca sessizliğin fay-

¹ Richard Monckton Milnes, 1809-1885. Tennyson, Hallam ve Thackeray'in yakın dostu. 1837'de Muhafazakar Milletvekili olarak görev yaptı. Peel'in Serbest Ticaret'e geçişinden sonra Liberal oldu ve reformları destekledi. 1863'te kendisi için yaratılan Baron Houghton ünvanını kazandı. Çeşitli eserlere imza atmış bir yazardır.- N.B.

daları üzerine uzun bir nutuk çekip o akşam herkesi susturdu. Babbage da yemekten sonra Carlyle'ın sessizlik üzerine verdiği bu nutuğu çok ilginç bulduğunu söyleyip kendisine asık bir suratla teşekkür etmişti.

Carlyle hemen herkese müstehzi bir tavırla yaklaşırdı. Bir gün benim evimdeyken Grote'un *Tarih* isimli eserini 'ruhanilikten yoksun kokuşmuş bir bataklık' olarak nitelendirdi. *Anılar*'ını yayımlatıncaya dek bu iğneleyici tavrılarında hep bir şaka payı bulunduğunu düşünmüştüm ancak sanırım yanılmışım. Yüzünde mutsuz hatta neredeyse bütününü umutsuzluğa kapılmış bir ifade olurdu hep fakat yüce gönüllü bir adamdı ve gülünce çok içten kahkahalar atardı. Kıskaç biri olsa da hakikaten yüce gönüllü biriydi, buna inanıyorum. Çevresindeki insanlar ve etrafında bulunan şeyler hakkında zihninde hep net bir fikir oluştururdu. Carlyle'ın bu konudaki olağanüstü kabiliyetini kimse inkar edemez. Sahip olduğu fikirler Macaulay tarafından belirlenmiş olan herhangi bir fikirden kat kat daha berrak olurdu. Tabi vardıği bu fikirler salt doğru olarak kabul edilebilir miydi o ayrı bir konu.

Carlyle insanların zihinlerine bir takım temel ahlaki değerleri işlemeyi hep becermiştir. Öte yandan kölecilik hakkında korkunç fikirleri vardı. Onun nezdinde güçlü olan hep haklıydı. Hakir gördüğü tüm bilim dallarını hesaba katmadan konuştuğunda bile ufku pek bir dar görünmüştü gözüme. Kingsley'nin böyle bir adamı bilimin ilerlemesini sağlayacak biri olarak görmesi ise hayret verici. Whewell gibi bir matematikçinin Goethe'nin ışık üzerine dile getirmiş olduğu görüşlerini yargılayabileceğini söylediğimde Carlyle bana gülüp sözlerimi eleştirmişti. Herhangi birinin bir buzulun hızlı ya da yavaş hatta buzulun salt ilerleyişi ile ilgilenmesinin komik bir şey olduğunu düşünüyordu. Bilimsel araştırmanın ne olduğunu zihni olarak kavramaya bu kadar direnen başka birini daha tanımadım diyebilirim.

Londra'da yaşarken çok sayıda bilimsel cemiyetin toplantılarına elimden geldiğince düzenli olarak katılmaya çalıştım ve Jeoloji Cemiyeti'nin sekreterliğini üstlendim. Ancak bu tür aktiviteler ve toplumsal faaliyetler sağlığıma kötü etkiledi ve kırsalda yaşamaya karar verdik. Bu ortak tercihimizdi ve bu karardan asla pişmanlık duymadık.

***Down'a Yerleştikten Sonraki Yaşamım:
14 Eylöl 1842'den 1876'ya***

Surrey'de ve başka yerlerde defalarca ev arayıp başarısız olduktan sonra oturduğumuz evi bulduk ve satın aldık. Çevremizdeki bitki örtüsünün görüntü olarak kireçtaşı bölgelerde yetişenlere benzer bir çeşitlilik gösteriyor olması beni memnun etti. Bu tür bitki örtüsüne ülkenin iç kısımlarında rastlamıştım hep. Çevredeki olağanüstü dinginlik ve sadelik de çok hoşuma gitmişti. Bir Alman dergisinde söylendiği gibi bu bölge sadece katır sırtında ulaşılabilecek kadar ücra bir yer de değildi üstelik! Her ne kadar çocuklarımız bizi ziyaret etme imkanı bulduklarında fırsatı asla kaçırmıyor olsalar da taşındığımız bu bölge bizi sık sık ziyaret etmeleri için daha elverişliydi. Evin bu açıdan da işimize yarayacağı hiç aklımıza gelmemişti doğrusu.

Bizim kadar inzivaya çekilmiş gibi yaşayan insan pek yoktur herhalde. Yakınlarımızın evlerine, deniz kenarına ya da başka yerlere arada sırada yaptığımız kısa ziyaretler dişında hiçbir yere gitmedik. Taşınmamızı takip eden ilk günlerde ara sıra insan içine çıktık ve bir iki tane yeni arkadaş edindik. Sağlığım hemen her defasında heyecandan olumsuz etkileniyordu ve rahatsızlanınca şiddetle titremeye ve kusmaya başlıyordum. Dolayısıyla seneler boyunca tüm yemek davetlerinden el ayak çekmeye mecbur kaldım. Bu tür davetler keyfimi yerine getirdiklerinden katılamamak benim için bir nevi mahrumiyetti. Hastalığım yüzünden eve bilimle ilgilenen tanudıklarımın pek azını

davet edebildim. Henüz genç ve kuvvetliyen insanları yürekten sevmeye muktedirdim. Ancak son yıllarda, birçok kimseye karşı dostça duygular beslememe rağmen, hiç kimseye derinden bağlanabilme gücüm kalmadı; iyi ve değerli dostlarım Hooker ve Huxley'e bile eskiden olduğu gibi derinden bağlı değilim. Bu elim duygu yitimi üzerime adım adım çöktü. Karım ve çocuklarım hariç bir başkasıyla bir saat görüştüğümde peşinden hissettiğim bitkinlik ve acının insanlarla yakınlaşmama engel olduğunu sanıyorum. Bilimsel çalışmalarım hayatım boyunca başlıca zevk kaynağım ve yegane meşguliyetim oldular. Bu işin verdiği heyecan günlük sıkıntılarımı geçici olarak unutturuyor ya da tümüyle başımdan savmamı sağlıyor. Dolayısıyla hayatımın kalan kısmında yazdığım birkaç kitabın yayımlanması dışında hedeflediğim başka bir şey yok. Bu kitapların ortaya çıkışlarına ilişkin bir iki ayrıntıyı burada paylaşmaya değer buluyorum.

Yayımlanmış Eserlerim

1844'ün başlarında *Tazı* ile yolculuk ederken gittiğim volkanik adalarda yapmış olduğum gözlemler yayımlandı. 1845'te, ilk olarak Fitz-Roy'un çalışmasının bir parçası olarak 1839'da yayımlanmış olan *Araştırma Günlüğü*'mün yeni baskısını bin bir zahmetle düzelttim. Bu ilk eserimde elde ettiğim başarı beni her zaman diğer kitaplarıma kıyasla daha çok gururlandırmıştır. Bu kitap günümüze dek İngiltere ve Amerika'da düzenli olarak satmıştır. Kitabım Almancaya tekrar çevrilirken Fransızcaya ve diğer dillere de çevrilmiştir. Özellikle de bilimsel bir gezi kitabının ilk baskısından yıllar sonra bu denli başarı göstermesi şaşırtıcıdır. Kitabın ikinci baskısı şu ana dek İngiltere'de on bin adet sattı. 1846'da *Güney Amerika'da Jeolojik Gözlemler*'im yayımlandı. Sürekli tuttuğum küçük bir günlüğe jeoloji üzerine üç kitabımın (*Mercan Resifleri* dahil) dört buçuk yıl boyunca süren düzenli bir çalışma sonucu oluştuğunu yazmışım ve şunu eklemişim: "ve şimdi İngiltere'ye döneli on yıl

geçti. Hastalığım nedeniyle ne kadar zaman kaybettim?" Şaşırtıcı gibi gelebilir ancak son zamanlarda yeni baskılarının talep edilmesi dışında bu kitaplar hakkında söyleyecek bir şeyim kalmadı aslında.¹

Ekim 1846'da Siripedler² üzerine çalışmaya başladım. Şili kıyılarındayken concholepas kabuklarına yerleşmiş çok ilginç formlar buldum. Bunlar tüm diğer siripedlerden öyle farklıydılar ki tek başlarına tanıtabilmek için yeni bir alttakım oluşturmam gerekti. Yakın bir zamanda Portekiz kıyılarında bu formun akrabası olan bir cins bulundu. Yeni siripedimin yapısını anlamak için yaygın formların çoğunu parçalarına ayırarak incelemem gerekti ve bu da beni aşama aşama tüm topluluğu ele almaya yöneltti. Takip eden sekiz yıl boyunca düzenli olarak bu konu üzerinde çalıştım ve nihayetinde bilinen tüm türleri tanımlayan iki kalın cilt³ ve soyu tükenmiş türler üzerine iki ince küçük kitap yayımladım. Sör E. Lytton Bulwer'ın romanlarının birinde deniz salyangozları üzerine iki koca cilt yazmış olan Profesör Long isimli bir karakter var ve yazarın bu karakteri yaratırken benden ilham aldığına eminim.

Bu araştırmaya sekiz yılımı ayırmış olsam da günlüğümde yazdıklarına göre bu sekiz yılın iki yılı hastalıkla geçmiş. 1848 yılında hidroterapi tedavisi görmek üzere Malvern'de sekiz ay kaldım ki bu bana çok iyi geldi ve eve döndüğümde çalışmaya devam edebildim. Öyle hastaydım ki 13 Kasım 1847'de⁴ babam öldüğünde cenazesine gidemedim ve vasilerinden biri olarak onu son yolculuğuna uğurlayamadım.

Siripedler üzerine çalışmamın hatırı sayılır bir değeri olduğunu düşünüyorum. Birçok yeni ve benzeri görülmemiş yaşam formunu tanımlamanın yanı sıra çeşitli organların

¹ Jeolojik Gözlemler, 2. Baskı 1876. Mercan Resifleri, 2. Baskı 1874.- F.D.

² Eklembacaklı kabuklu deniz hayvanı.- N.B.

³ Ray Derneği tarafından yayımlanmıştır.- F.D.

⁴ Dr. Rober't'ın ölümü *Hayatı ve Mektupları*'nda 1848 olarak geçmektedir. İlk müsveddede ise tarih açıkça 1847'dir - ilginç bir hata.- N.B.

homolojilerini ortaya çıkardım. Yapıştırıcı salgılayan bezeler hakkında fena halde yanılmış olsam da bu işlevi gören düzeneği keşfettim. Son olarak belirli cinslerde erilleri tamamlayan ve onların parazitleri olarak yaşayan çok küçük hermafroditlerin varlığını kanıtladım. Bir zamanlar Alman bir yazarın hayal gücümün yaratıcılığına atfettiği bu son keşfim en sonunda tamamen doğrulandı. Siripedler bir hayli çeşitlenen ve sınıflandırılması güç olan bir tür teşkil ediyorlar ve siripedler üzerine yaptığım bu çalışma *Türlerin Kökeni*'nde doğal sınıflandırmanın ilkelerini tartışmam gerektiğinde işime bir hayli yaradı. Fakat ortaya çıkan çalışmanın Siripedler için harcadığım onca vakte değip değmediğine emin değilim.

Eylül 1854'ten itibaren tüm zamanımı türlerin transmutasyonu ile ilgili bilgileri içeren dev not yığınımı düzenlemeye ve yine bu konuda gözlem ve deney yapmaya ayırdım. *Tazı* ile yolculuğum sırasında ilk olarak Pampa oluşumlarında fosilleşmiş halde bulunan ve armodillolarinkine benzeyen bir zırh taşıyan büyük hayvanları keşfetmek beni çok etkilemişti. İkinci olarak kıta boyunca güneye doğru ilerledikçe aynı türden hayvanların birbirlerinin yerini alma şeklini inceledim ve bu benim için oldukça önemli bir çalışmaydı. Son olarak Galapagos Adalarında bulunan bu formların çoğunun Güney Amerika'ya özgü karakterde olması, özellikle de, jeolojik anlamda çok yaşlı görünmeyen bu adaların her birinde bulunan formların hepsinin aralarında hafif farklılıkların olması beni oldukça etkilemişti.

Bu ve benzeri birçok olgu ve tür yavaş yavaş değişime uğradıkları varsayımı ile açıklanabilirdi. Bu konu aklımdan hiç çıkmıyordu. Fakat her bir organizmanın yaşam alanlarına adapte olduğunu gösteren sayısız vaka var. Ne çevresel koşullar ne de organizmaların iradesi (özellikle de bitkiler söz konusu olduğunda) bu vakaların her birini açıklayamaya yetmiyordu. Örneğin, bir ağaçkakanın ya da ağaç kurbağasının ağaca tırmanabilmesini veya bir tohu-

mun kancalar ya da tüyler ile yayılabilmesini açıklayamazdı. Bu tür adaptasyonlar beni her zaman  aşırtmı tı ve bu durumu açıklığa kavu turmadan salt dolaylı kanıtlara dayanarak türlerin de i mi  olduğunu ispatlamaya çalışmak bence beyhude bir çabaydı.

 ngiltere'ye döndüğümde Lyell'in jeoloji alanında açmış olduğu yoldan giderek hayvanların ve bitkilerin evcille tirme ve doğa koşulları içinde çeşitlere ayrılmaları ile bağlantılı tüm olguları belirleyip konunun tamamını aydınlatabilece imi düşünüyordum. İlk defterimi Temmuz 1837'de açtım. Bacon'ın prensiplerine sadık kalarak çalıştım ve herhangi bir kurama dayanmadan yazılı tahkiklerde bulunarak hayvancılıkta uzmanla mı  kimselerle ve bahçe i leri ile u ra anlarla konuşarak ve kapsamlı okumalar yaparak - özellikle de evcille tirilmi  ürünlere ilişkin okumalar yaptım- büyük miktarda kanıt topladım. Okudu um ve  zetledi im her türden kitabın, derginin ve kayıtların listesine baktığımda g sterdi im çabanın büyüklüğüne  a ırıyorum. Kısa sürede insanın faydalı hayvan ve bitki türleri üretmedeki başarısının temel taşının seleksiyona ba lı olduğunu belirledim. Fakat seleksiyonun doğada kendi hallerinde yaşayan organizmalara nasıl uygulanabileceği konusu benim için uzunca bir süre gizemini korudu.

1838 Ekim'inde, yani sistematik ara tırmama ba ladıktan 15 ay sonra keyif için Malthus'un *Nüfus*  zerine çalışmasını okudum. Hayvanların ve bitkilerin yaşam alanlarında uzun zamandır gözlem yaptığım için her yerde sürmekte olan varoluş mücadelesini takdir etmeye çoktan hazırlıklıydım. Fakat birden belli koşullara uyum sağlayabilen varyasyonların yaşamına devam edeceği ve sa layamayanların ise yok olma eğilimi göstereceği aklıma geldi. Bu tür bir sürecin sonunda yeni bir canlı türünün oluşması gerekir. Bu noktada elimde üzerinde  alı abilece im bir kuramım vardı, ancak önyargılardan kaçınmayı öylesine arzuluyordum ki, bir süreliğine kısa da olsa kuramın tas-

lağını bile yazmamaya karar verdim. 1842 Haziran'ında kuramımın 35 sayfalık çok kısa bir özetini yazmak beni oldukça tatmin etmişti. Bu yazı 1844 yazında uzayarak 230 sayfalık bir taslağa dönüştü. Harfi harfine kopyalamış olduğum bu taslak hâlâ elimde bulunmaktadır.

Ancak o zamanlar, Columbus ve yumurtası prensibi hariç, çok mühim bir problemi ve bu problemin çözümünü gözden kaçırmış olmama şaşıyorum. Problem; aynı soydan gelen organik varlıkların değişime uğrarken karakterlerinde farklılaşma eğilimi gösteriyor olmaları idi. Bu varlıkların büyük bir farklılaşma yaşadıkları tüm canlı türlerinin cinsler, cinslerin aileler, ailelerin alttakımlar ve böylece devam eden kategoriler altında sınıflandırılabilmesinden anlaşılmaktadır. Bu problemi açıklığa kavuşturacak olan ve beni de müthiş derecede sevindiren açıklama arabamda yol alırken aklıma geldiğini ve hatta tam da hangi noktadan geçerken probleme cevap bulabildiğimi oldukça net hatırlıyorum. Bu açıklama Down'a gelmeden çok önce aklıma gelmişti. Bence sorunun cevabı; baskın ve çoğalmakta olan formlara ait değişim gösteren soyların doğanın zenginliği içindeki çokça ve bir hayli çeşitlilik gösteren ortamlara uyum sağlamaya yatkın olmalarıydı.

1856 yılının başlarında Lyell bana görüşlerimin tamamını yazıya dökmemi tavsiye etti. Hemen başladığım bu çalışma daha sonra *Türlerin Kökeni* için yaptığımdan üç ya da dört kat daha kapsamlıydı. Yine de bu çalışma toplamış olduğum malzemenin salt bir özetiydi ve bu denli geniş ölçekteki bir çalışmanın ancak yarısı kadarını tamamlayabildim. Fakat 1858 yazı geldiğinde, o zamanlar Malay Takımadalarında bulunan Bay Wallace¹ bana "*Çeşitlerin Özgün Olandan Müphem Bir Biçimde Ayrılma Eğilimi Göstermesi Üzerine*" başlıklı bir makalesini gönderdi ve bu makale benimki ile birebir aynı kuramı içeriyordu. Bay Wallace

¹ Alfred Russel Wallace, 1823-1913, doğabilimci ve gezgin, biyocoğrafya ve evrim üzerine çeşitli eserlerin yazarı. F.R.S. 1893. – N.B.

makalesini beğenirsem incelemesi için Lyell'e göndermemi istedi.

Lyell'in ve Hooker'ın ricalarını kırmayıp metnimin bir parçasının 5 Eylül 1857 tarihinde Asa Gray'e gönderdiğim bir mektup ile birlikte yayımlanmasına razı oldum. Metnim Wallace'ın makalesi ile eş zamanlı olarak yayımlanacaktı. Hangi koşullar çerçevesinde bu teklifi kabul ettiğim 1858 yılında çıkan *Londra Linne Derneği'nin Bildiri Bülteni*'nin 45. sayfasında yer almaktadır. Başlangıçta bu teklife rıza göstermek istemedim zira bu hareketimi Bay Wallace'ın yersiz göreceğini düşünmüştüm ve o zamanlar Bay Wallace'ın yersiz göreceğini düşünmüştüm ve o zamanlar Bay Wallace'ın ne denli cömert ve asil bir insan olduğunu bilmiyordum. Ne metnim, ne de Asa Gray'e yazdığım mektup yayımlanmak amacıyla yazılmamıştı ve kötü de sayılırlardı. Bay Wallace'ın makalesi ise anlaşılır ve hayranlık uyandıracak şekilde kaleme alınmış bir metindi. Fakat birlikte yayımlanmış olan işlerimiz pek ilgi görmedi. Hatırladığım kadarıyla yalnızca tek bir yazar, Dublinli Profesör Haugton, bir şeyler söylemişti ve içlerinde yeni olan her şeyin yanlış ve doğru olan her şeyin eski olduğu hükmünde bulunmuştu. Bu da herhangi bir yeni görüşün insanların ilgisini çekebilmesi için uzun uzadıya açıklanması gerektiğini gösteriyor.

1858 Eylülünde Lyell ve Hooker'ın şiddetli tavsiyeleri üzerine türlerin transmutasyonu hakkında bir kitap yazmak için hazırlıklara başladım. Ancak sağlığımın bozulmasıyla ve Dr. Lane'in Moor Park'ta yer alan ve insanı rahatlatan hidroterapi tesisine yaptığım kısa ziyaretler çalışmama ara vermeme neden oldu. 1856'da çok daha geniş kapsamlı olarak yazmaya başladığım metni özetledim ve kitabı yine aynı daraltılmış ölçekte tamamladım. Kitap on üç ay ve on günlük ağır bir çalışmaya mal oldu. Kitap 1859 Kasım'ında *Türlerin Kökeni* başlığı ile yayımlandı. Sonraki baskılarında önemli oranda eklemeler yapılmış ve düzeltilmiş olsa da kitap esasen aynı olarak kaldı.

Bu kitap kuşkusuz hayatımın başyapıtıdır. Yayımlandığı ilk günden itibaren son derece başarılı olmuştur. 1250 nüshadan oluşan ilk küçük çaplı baskı, yayımlandığı gün satılmış, bunu 3000 nüshalık ikinci baskı takip etmiştir. Şu ana kadar (1876) İngiltere’de on altı bin nüsha satılmıştır ve bu rakam böyle ağır bir kitap için yüksek bir rakamdır. İspanyolca, Çekçe, Lehçe ve Rusça gibi diller de dahil hemen tüm Avrupa dillerine çevrilmiştir. Bayan Bird’e bakılırsa Japoncaya bile çevrilmiştir ve yaygın bir biçimde inceleme konusu olmuştur.¹ Hatta ortaya attığım kuramın Eski Ahit’te de yer aldığını gösteren İbranice bir makale dahi yayımlanmıştır! Eleştiri yazıları da çok sayıdadır. Bir süreliğine *Türlerin Kökeni* ve konuyla ilgili diğer eserlerim üzerine yazılmış olanların metinlerin hepsini (gazetelerde çıkan yorumlar hariç) topladım ve elimde şu an bu türde 265 tane eleştiri yazısı bulunmaktadır. Fakat bir süre sonra bu girişimden çaresiz vazgeçmek zorunda kaldım. Konu üzerine birçok ayrı makale ve kitap yayımlandı ve Almanya’da her bir ya da iki sene arayla Darwincilik üzerine bir kaynak dizini ya da kitap listesi basıldı.

Türlerin Kökeni’nin başarısının uzun zaman önce iki kısa taslak yazmış olmama ve sonunda da kendisi de zaten özet niteliği taşıyan çok daha uzun haldeki müsveddeyi yeniden özetlememe atfedebileceğini düşünüyorum. Bu çalışma sayesinde en çarpıcı olguları ve çıkarımları seçme imkanım oldu. Ayrıca yıllar boyunca altın kuralı takip ettim ve her ne zaman genel sonuçlarıma aykırı düşen yayımlanmış bir olgu, yeni bir gözlem ya da düşünce karşıma çıksa bunu mutlaka kısaca not ettim. Çünkü deneyimlerim bana bu tür karşıt olguların ve düşüncelerin hafızamdan lehimde olanlardan daha çabuk silinmeye başladıklarını gösterdi. Bu alışkanlık sayesinde görüşlerime

¹ Profesör Mitsukuri’den öğrendiğim üzere Bayan Bird yanılmaktadır. – F.D.

büyük itirazlar gelmedi ve her birini hiç önemsemedim ya da hiçbirini yanıtlamaya kalkışmadım.

Kimi zaman *Türlerin Kökeni*'nin başarısının "konunun insanların bilinçaltılarında çoktan yer etmiş" olduğunu ya da "insanların zihinlerinin kuramı kavramaya hazır" olduğunu herkese kanıtladığı söylendi. Bunun tam anlamıyla doğru olduğunu düşünmüyorum çünkü birçok doğa bilimciyi yokladım ve türlerin sürekliliğinden şüphe etmeyen tek bir kişiye bile rastlamadım. Lyell ve Hooker bile beni ilgiyle dinleseler de hiçbir zaman fikirlerime katılmıyormuş gibi de görünmediler. Bir ya da iki kere anlamaya muktedir olanlara doğal seleksiyondan kastımın ne olduğunu açıklamaya çalıştım ama hepten başarısız oldum. Doğru olduğuna tamamen inandığım şey şu ki doğa bilimcilerin zihinleri sayılamayacak kadar çok ve iyi gözlemlenmiş olguyla yüklüdür ve bu olgular onları kucaklayan herhangi bir kuram yeterli derecede açıklandığı an kendilerine ayrılmış yerleri kapmak için hazır beklerler.¹ Kitabımın başarısına katkıda bulunan bir diğer unsur da boyutunun kararında olmasıdır. Bunu da Bay Wallace'ın makalesinin ortaya çıkmış olmasına borçluyum. Kitabı 1856'da yazmaya başladığım uzunlukta yayımlamış olsaydım, eser şu anki halinden dört ya da beş kat daha uzun olacaktı ve pek az kimse o kadar uzun bir kitabı okuma sabrını gösterecekti.

1839 dolaylarında kuram açıkça ortaya çıktıktan sonra kitabı gecikmeli olarak 1859'da yayımlatmama dek geçen süre bana hiçbir şey kaybettirmedi, hatta çok şey kazandırdı. Zira insanların özgünlüğün çoğunu bana mı yoksa Wallace'a mı atfedecekleri beni pek de ilgilendirmiyordu ve Wallace'ın makalesi hiç şüphesiz kuramımın kabul görmesine katkı sağladı. Sadece tek bir önemli noktada

¹ Bkz. Ekler, 1. Bölüm, "Charles Darwin ve Büyükbabası Dr. Erasmus Darwin Üzerine", s. 133. Charles'ın "kuramın bilinçaltılarında çoktan yer etmiş" olması konusundaki şüpheleri burada tartışılmıştır. – N.B.

başkası benden önce davranarak önümü kesebildi ve kibir-
rim her zaman bu duruma içerlememe neden oldu. Uzak
dağların doruklarında ve kuzey kutbunda aynı türden
bitkilerin ve aynı türden birkaç hayvanın bulunmasını
buzul çağına dayandırarak açıklamıştım. Bu görüşüm beni
öylesine memnun etti ki üzerine ayrıntılı bir makale de
yazdım. E. Forbes'un tam da bu konu hakkında kaleme
almış olduğu o ünlü hatırat yazısı yayımlanmadan birkaç
yıl önce Hooker benim yazımı okudu.¹ Forbes'la çok küçük
detaylarda fikir ayrılığına düşüyoruz ve bu fikir ayrılıkla-
rının her birinde Forbes'un değil benim haklı olduğumu
düşünüyorum. Elbette ki basılı hiçbir metinde bu görüşü-
mü kendimin geliştirmiş olduğundan hiç bahsetmedim.

Türlerin Kökeni üzerinde çalışırken beni en çok tatmin
eden şey birçok cinsten embriyo ile yetişkin hayvan ara-
sındaki büyük farklılık ve aynı cinsten embriyolar arasın-
daki yakın benzerliği açıklamaktı. Hatırladığım kadarıyla
Türlerin Kökeni'ni ilk eleştirenler bu noktayı hiç dikkate
almadılar. Asa Gray'e bu mevzuyla ilgili şaşkınlığımı dile
getiren bir mektup yazdığımı hatırlıyorum. Son yıllarda
birçok eleştirmen aynı konuyu hiç şüphesiz daha kapsamlı
ve kimi yönleriyle daha kusursuz olarak işleyen Fritz Mül-
ler ve Hückel'a fikir babası olarak itibar etmektedir. Konu
üzerine elimde tam bir bölümlük malzeme vardı ve konu-
yu daha uzun irdelemeliydim. Zira okurlarımı etkilemekte
başarısız olduğum aşıkardır. Bunu başarabilen her kimse
itibarını tümüyle de hak ediyordur diye düşünüyorum.

Eleştirmenlerim tarafından hemen her zaman dürüstlük-
le eleştirildiğimi belirtmek isterim. Tabi bilimsel bilgiden
yoksun olanların yaptığı yorumları dikkate değer bulma-
dığımdan yok sayıyorum. Görüşlerim sıklıkla çirkin bir
şekilde saptırıldı, keskin bir şekilde eleştirildi ve alay ko-
nusu edildi, ancak bunun çoğunlukla iyi niyetle yapıldığı-

¹ Jeolojik Tetkik Raporları, 1846. – F.D.

na inanıyorum. Fakat Bay Mivart'ı¹ bu genellemenin dışında tutmak zorundayım. Bir Amerikalı olarak mektubunda da ifade ettiği gibi bana karşı "laf cambazı bir avukat" ya da Huxley'nin söylediği gibi bir "Old Bailey avukatı" tutumuyla davranmıştır. Eserlerimin genelde defalarca ve ziyadesiyle övüldüğüne dair şüphem yok. Tartışmalardan sakınmış olmam beni çok memnun ediyor. Bu memnuniyeti yıllar önce bana, jeoloji alanındaki işlerime istinaden, asla tartışmaya girmememi, çünkü bu tür çekişmelerin nadiren faydası dokunduğunu, zamanın boşa geçtiğini ve hepsinin sınır kaybına yol açtığını söyleyip beni uyaran Lyell'e borçluyum.

Ne zaman² bir hata yaptığının farkına varsam ya da işim kusurlu olsa ve aşağılanarak eleştirilsem; hatta utanmama neden olacak derecede aşırı övgü alsam, en büyük tesellim kendime yüzlerce kez şunu söylemek olmuştur: "Elimden geldiğince iyi ve sıkı çalıştım ve kimse bundan fazlasını yapamaz." Tierra del Fuego'daki Good Success Koyundayken hayatımı doğa bilimlerine küçük bir katkıda bulunmaktan daha iyi bir şekilde değerlendiremeyeceğimi düşündüğümü (eve de mektupta böyle yazmıştım) hatırlıyorum. Bunu da yeteneklerim elverdiğince yaptım ve eleştirmenler ne isterlerse söyleyebilirler ama bu konudaki fikrimi asla sarsamazlar.

1859'un son iki ayını tamamıyla *Türlerin Kökeni*'nin ikinci baskısını hazırlamakla ve çok geniş çapta yazışmalar yürütmekle geçirdim. 7 Ocak 1860'ta *Evcil Hayvanlar ve Bitkilerin Çeşitlemeleri* üzerine çalışmam için notlarımı düzenlemeye başladım ama bu kitap 1868'in başına kadar yayımlanmadı. Bu gecikmenin sebebi kısmen yedi ay süren sık aralıklarla tekrar eden hastalıklar, kısmen de o zaman-

¹ St. George Jackson Mivart, 1827-1900, biyolog. Katolikliğe geçmiştir fakat sonrasında kilisenin hakimiyetini reddetmiştir. Evrimcidir ancak Charles Darwin'e muhaliftir. F.R.S. 1869. – N.B.

² Bu paragraf metne büyük bir ihtimalle 1881'de eklenmiştir. – N.B.

lar beni daha çok ilgilendiren konularda da çalışmalar yayımlamayı arzuluyor olmamdı.

15 Mayıs 1862'de bana on aylık bir çalışmaya mal olan *Orkidelerin Döllenmesi* üzerine küçük bir kitabım yayımlandı. Kitabın içerdiği olgular geçmiş yıllar boyunca yavaşça biriktirilmişti. 1839 yazında ve, öyle sanıyorum ki, ondan önceki yaz da çiçeklerin böcekler yardımıyla çapraz döllenmesi konusu ile meşgul oldum. Beni buna iten ise türlerin kökeni üzerine tahminlerimin çapraz döllenmenin belirli formların sürekliliğini sağladığı sonucuna varmaktı. Konuyla takip eden hemen her yaz ilgilendim. Çapraz döllenmeye olan ilgim Kasım 1841'de Robert Brown'ın tavsiyesi üzerine C. K. Sprengel'in¹ harika kitabı *Das entdeckte Geheimnis der Natur'u* edinip okumamla büyük oranda arttı. 1862'den önceki birkaç yıl boyunca Britanya orkidelerimizin döllenmesi ile özellikle ilgilendim. Bu bitki grubu ile ilgili mümkün olduğunca kapsamlı bir araştırma kitabı hazırlamak diğer bitkiler hakkında yavaşça topladığım koca içerik yığını kullanmaktan daha iyi bir fikir gibi göründü.

Sonunda kararımın akıllıca olduğu ortaya çıktı. Zira kitabım yayımlandığından beri her tür bitkinin döllenmesi üzerine şaşırtıcı sayıda makale ve ayrı ayrı eserler yazıldı. Bu çalışmalar benim elde etmiş olabileceğim herhangi bir sonuçtan çok daha üstün şeyler. Zavallı yaşlı Sprengel'in çok uzun süre göz ardı edilen değeri ancak şimdi, yani ölümünden yıllar sonra tam anlamıyla anlaşılıyor.

Yine aynı yıl *Linne Derneği Bülteni*'nin *Çuhaçiçeğinin İki Formu, ya da Dimorfik Yapısı* üzerine bir makale ve bunu takip eden beş yıl süresince de dimorfik ve trimorfik bitkiler üzerine beş makale daha yayımladım. Bilim hayatımda bu bitkilerin yapısının anlamını çözmek kadar çok memnuniyet veren bir şey daha olduğunu sanmıyorum. 1838 ya

¹ Christian Konrad Sprengel, 1750-1816. Spandau'da okul müdürü. – N.B.

da 1839'da *Linum Flavum*'un dimorfisinin farkına vardım ve ilk bakışta bunun sadece anlamsız bir değişkenlik vakası olduğunu düşündüm. Fakat çuha çiçeğinin yaygın türlerini incelerken iki formun da böyle değerlendirilemeyecek kadar çok sıradan ve sabit olduklarını keşfettim. Bu nedenle altıntopu ve yabani çuha çiçeğinin dioik olma yolunda emin adımlarla ilerlediğine neredeyse ikna oldum. Kanımca bir formdaki kısa dişi organ ve diğerindeki kısa erkek organlar verimliliği sekteye uğratmaya meyilliydiler. Bu görüşe göre bitkiler yeni bir şeyi tecrübe ediyorlardı. Fakat kısa dişi organlı çiçekler kısa erkek organlardan gelen polenlerle döllenir döllenmez olası diğer dört birleşmenin tümünden daha fazla tohum ürettiler ve sekteye uğrama kuramım böylelikle suya düştü. Birkaç deney daha yaptıktan sonra iki formun da mükemmel erdişiler olmalarına rağmen birbirleriyle ilişkisinin sıradan bir hayvanın iki cinsiyeti arasındaki ilişkisiyle hemen hemen aynı olduğu ortaya çıktı. *Lythrum* ise üç formun benzer bir ilişkide bulunduğu gösteren daha da olağanüstü bir örnektir. Sonraları aynı formdan iki bitkinin birleşmesinden doğan mahsulün iki ayrı türün birleşmesinden doğan melez bitkilerle yakın ve ilginç bir benzeşim gösterdiğini keşfettim.

1864 sonbaharında *Tırmanıcı Bitkiler* üzerine uzun bir makale yazdım ve Linne Derneği'ne gönderdim. Bu makaleyi yazmak dört ayıma mal oldu. Fakat müsvedde elime ulaştığında öyle hastaydım ki birçok hata ve muğlak ifadeyi oldukları gibi bırakmak zorunda kaldım. Makale çok az ilgi gördü ama 1875'te düzeltilerek ayrı bir kitap halinde yeniden yayımlandığında iyi sattı. Bu konuya Asa Gray'in 1858'de yayımlanan ve kabakgillerden bir bitkinin bıyıklı uzantılarının hareketlerini ele alan kısa bir makalesini okuyarak yöneldim. Asa Gray bana tohumlar gönderdi ve birkaç bitki yetiştirdikten sonra bıyıkların ve sapların dairesel hareketlerine öyle çok büyülenmiş ve şaşırmışım ki -aslında bu hareketler başta karmaşık görünmelerine rağmen çok basitler- diğer türlerde çeşitli tırmanıcı bitkiler

edindim ve tüm konuyu çalıştım. Henslow'un derslerinde verdiği sarıcı bitkilerin bir sarmal halinde yükselme eğilimleri olduğunu açıklaması beni hiç tatmin etmediğinden bu tatminsizlik konuyu daha da çekici bulmamı sağladı. Sonunda bu açıklamanın oldukça yanlış olduğu ortaya çıktı. Tırmanıcı bitkilerin gösterdikleri uyum sağlama örneklerinden bazıları orkidelerin çapraz döllenmeyi temin ederken gösterdikleri kadar harikuladeler.

Evcil Hayvanlar ve Bitkilerin Çeşitliliği adlı kitabımı yazmaya daha önce de bahsettiğim gibi 1860'ın başında başladım, fakat 1868'in başına kadar yayımlamadım. Bu büyük bir kitap ve bana dört yıl ve iki ay süren sıkı bir çalışmaya mal oldu. Evcilleşme ile üretilenler hakkındaki tüm gözlemlerimi ve çeşitli kaynaklardan derlediğim muazzam sayıdaki olguyu içermektedir. İkinci cildi şu anki bilgimizin sınırları dahilinde çeşitlemenin nedenleri ve yasaları, kalıtım vb. konuları ele almaktadır. Epey yerden yere vurulan Pangenesis hipotezimi de eserin sonunda paylaştım. Doğrulanmamış bir hipotezin değeri ya çok azdır ya da yoktur. Ancak bundan sonra birileri bu gibi bir hipotezi kanıtlayan gözlemler yaparsa o zaman iyi bir iş çıkarmış sayılırım. Bu sayede şaşırtıcı sayıdaki münferit olgu bir araya getirilip anlaşılır kılınabilir. Kitabı ikinci baskıya hazırlarken yoğun bir çaba sarf ederek metinde büyük ölçüde düzeltmeler yaptım ve 1875'te kitabın ikinci baskısı yapıldı.

Şubat 1871'de *İnsanın Türeyişi* yayımlandı. 1837 ya da 1838'de, türlerin değişebilir ürünler olduğuna ikna olur olmaz, insanın da aynı yasaya tabi olduğu inancının önüne geçemedim. Buna bağlı olarak, uzun bir süre hiç yayımlama niyetim olmadan salt kendimi tatmin etmek adına konu üzerinde not biriktirmeye başladım. *Türlerin Kökeni*'nde herhangi belirli bir türün türeyişi asla ele alınmamış olsa da, saygıdeğer kişiler görüşlerimi sakladığımı düşünmesin diye söz konusu çalışmada "insanın kökeni ve tarihine ışık tutulacağını" belirtmeyi yerinde bulmuştum. Herhangi bir

kanıt sunmadan salt gösteriş olsun diye insanın kökeni hakkındaki inancımı *Türlerin Kökeni*'nde paylaşmam hem faydasız olurdu hem de kitabın başarısına zarar verirdi.

Ancak birçok doğa bilimcinin türlerin evrimi kuramını tamamen kabul ettiklerini öğrendiğimde, elimde bulunan notları geliştirerek insanın kökeni üzerine özel bir inceleme yazısı yayımlamak bana makul göründü. Beni daima fazlasıyla ilgilendirmiş olan cinsel seçilim konusunu ele alma fırsatını bulduğumdan büyük bir memnuniyetle çalışmaya başladım. Bu konu evcil üretim olanların çeşitlemeleri, çeşitlemenin nedenleri ve uyduğu kalıtım vb. yasalar ve bitkilerde çapraz döllenme hakkında topladığım tüm malzemeyi kullanarak eksiksiz olarak yazdığım yegane konulardandı. *İnsanın Türeyişi*'ni yazmak üç yılımı aldı ama bu zamanın bir kısmı her zamanki gibi hastalık nedeniyle boşa gitti ve diğer bir kısmını da yeni baskıları ve ikincil işlerimi hazırlamak için harcadım. *İnsanın Türeyişi*'nin ikinci ve büyük oranda düzeltilmiş bir baskısı 1874'te yayımlandı.

İnsan ve Hayvanlarda Duyguların Dışavurumu adlı kitabım 1872 sonbaharında yayımlandı. Başlangıçta niyetim *İnsanın Türeyişi*'nde bir bölümü bu konuya ayırmaktı, fakat notlarımı bir araya getirir getirmez bu konunun ayrı bir kitapta ele alınması gerektiğini fark ettim.

İlk çocuğum 27 Aralık 1839'da doğdu ve doğduğu günden itibaren sergilediği ifadeleri üzerine notlar tutmaya başladım. Çünkü bu denli erken dönemde bile en karmaşık ve ince ifadelerin bile derece derece geliştiğinden ve doğal bir kökeni olduğundan emindim. Bunu takip eden senenin yazında, yani 1840'ta, Sör C. Bell'in¹ *İfadeler* üzerine yazmış olduğu hayranlık uyandıran eserini okudum ve bu da konuya duyduğum ilgiyi oldukça arttırdı. Yine de

¹ Charles Bell, 1774-1842. Edinburgh Üniversitesi'nde eğitim gördü. Kraliyet Doktorlar Koleji Üyesi, 1799. Edinburgh Üniversitesi'nde Cerrahi Profesörü, 1836. Şövalyelik Nişanı ve Kraliyet Madalyası aldı, 1829. Sinir sistemi ve ifadelerin anatomisi konuları vb. üzerine yazdı. – N.B.

Bell'in bazı kasların özellikle ifadeler için yaratılmış olduğu iddiasına tam olarak ikna olmadım. O günden itibaren konunun hem insanla hem de evcil hayvanlarla olan ilişkisini ele alıp ara sıra konu ile ilgili çalışmalar yaptım. Kitabım ise fazlasıyla sattı. Daha yayımlandığı gün 5267 kopyası tükendi.

1860 yazında Hartfield yakınlarında hem zaman öldürüyor hem de dinleniyordum. Bu bölgede *Drosera*'nın iki cinsi de bol miktarda bulunmaktaydı ve çok sayıda böceğin bu bitkinin yaprakları tarafından yakalanmış olduğunu gördüm. Birkaç bitkiyi eve götürdüm ve böcek verdiğimde bitkilerin dokunaçlarının hareketlendiğine tanık oldum ve bu hareketlenme bana böceklerin özel bir nedenle yakalanmış olabileceğini düşündürttü. Deney yapmayı iyi ki akıl ettim ki çok mühim bir deney olacaktı bu. Büyük sayıda yaprağı eşit yoğunlukta nitrojen içeren ve hiç nitrojen içermeyen çeşitli sıvılara koydum. Sadece ilk bitkinin telaşla enerjik hareketlerde bulunduğunu gördüm. Önümde yeni ve iyi bir çalışma alanı belirmişti.

Sonraki yıllarda her vakit bulduğumda deneylerimi sürdürdüm ve *Böcekçil Bitkiler* adlı kitabım ilk gözlemlerimden on altı yıl sonra, Temmuz 1875'te yayımlandı. Bu defa da gecikme, diğer tüm kitaplarımda olduğu gibi, bana büyük bir avantaj sağladı çünkü uzun bir aradan sonra insan kendi yaptığı işi sanki başkasının işiymiş gibi iyi eleştirebiliyor. Yaptığım araştırmada bir bitkinin uygun şekilde uyarıldıktan sonra hayvanlardaki mide sıvısına benzer asit ve enzim içeren bir sıvı salgıladığı bulgusuna ulaşmam şüphesiz kayda değer bir keşifti.

1876 sonbaharında *Bitkiler Aleminde Çapraz Döllenme ve Özdöllenmenin Etkileri* üzerine bir kitap yayımlayacağım. Bu kitap, çapraz döllenme yöntemlerinin ne denli mükemmel olduğunu gösteren *Orkidelerin Döllenmesi* adlı çalışmamı tamamlayarak sonuçların ne denli önemli olduğunu gösterecek. Bu ciltte kayda geçirdiğim ve on bir yıl boyunca gerçekleştirdiğim çok sayıda deneyi kazara ger-

çekleştirdiğim bir gözleme borçluyum. Dahası bu gözlemimin dikkatimi tamamen çekmesi için bu kazanın tekrarlanması gerekti: Özdöllenme ürünü olan fideler, ilk nesilde bile, boy ve canlılık bakımından çapraz döllenme ürünü olan fiderlerden aşağı kalıyordu. Bugüne kadar yapmaya vakit bulamamıştım ama artık ilk önce orkideler üzerine olan kitabımı, sonra da dimorfik ve trimorfik bitkiler üzerine olan makalelerimi ve bağlantılı birkaç gözlemimi de bu makalelere ekleyerek her birini yeniden düzenlemeyi ve yeni baskılarını yayımlamayı umuyorum. Gücüm büyük bir ihtimalle tükenecek ve “Nunc dimittis” diye haykıracam.

*Çapraz Döllenme ve Özdöllenmenin Etkileri*¹ 1876 sonbaharında yayımlandı. Bu çalışmadaki sonuçların aynı türe ait iki bitki arasında polen aktarımını sağlayan sayısız harika mekanizmanın hepsini açıkladığına inanıyorum. Bu söylediğimi Hermann Müller’in gözlemlerine dayanarak dile getiriyor olsam da keşke özdöllenmenin bildiğim çoğu adaptasyonu üzerinde zamanında çok daha ısrarcı davranmışım diyorum. 1877’de de *Orkidelerin Döllenmesi*’nin genişlettiğim baskısı yayımlandı.

Yine aynı sene *Çiçeklerin Farklı Formları* yayımlandı ve 1880’de de kitabın ikinci baskısı yapıldı. Bu kitap, ilk olarak Linne Derneği tarafından yayımlanan heterostil bitkiler üzerine yazılmış olan makalelerden meydana gelmektedir. Bu makaleler kitap için düzeltilmiştir ve metne birçok yeni madde ve aynı bitkinin iki çeşit çiçek taşıdığı diğer bazı örnekler de dahil edilmiştir. Daha önce de belirttiğim gibi, diğer küçük keşiflerimin hiçbirisi bana heterostil çiçeklerin anlamını çözmek kadar zevk vermedi. Bu tür çiçekleri usul dışı yöntemle çaprazladıktan sonra elde edilen sonuçlar melez türlerin kısırlılığı ile de bağlantılı oldu-

¹ “Eski jeolojik düşünceler”e kadar süren bu uzun ek, metne 1 Mayıs 1881’de ilave edilmiştir. – N.B.

ğundan çok önemlidir. Çalışma sonunda elde edilen sonuçlar ise pek az kişinin ilgisini çekmiştir.

1879'da Dr. Ernst Krause'nin yazdığı *Erasmus Darwin'in Yaşamı'nın* çevirisini yayımlattım. Elimdeki kaynakları kullanarak kitaba onun karakteri ile alışkanlıkları üzerine kısa bir yazı da ekledim. Birçok insanın bu küçük hayatla çok ilgilenmesine rağmen kitabın sadece 800 ya da 900 nüsha satmasına şaşırdım. Çevrilmeden önce Dr. Krause'nin makalesini Almancada genişletmiş ve düzeltmiş olduğunu belirtmeyi ihmal ettiğimden Samuel Butler beni neredeyse şiddetle kınadı ve karaladı. Kendisini neden bu kadar rencide olmuş hissetti bir türlü anlayamamışımdır. Bu konu Athenæum gazetesinde ve *Doğa'da* ihtilafa yol açtı. Elimdeki tüm belgeleri Huxley, Leslie, Stephen ve Lichtfield'in¹ aralarında bulunduğu birkaç iyi hakemle paylaştım ve hepsi de saldırıyı öyle yersiz buldular ki kamu önünde bir yanıtı hak etmediğine hemfikir oldular. Ne de olsa ihmalimden duyduğum pişmanlığı Butler'a özel olarak ifade etmiştim. Goethe de bu şekilde bir saldırıya uğramıştı zamanında ve Huxley beni teselli etmek için kendisi Goethe'den Almanca bir iki satır alıntıladi: "Her balinanın bir biti vardır."²

1880'de Frank'ın yardımıyla *Bitkilerde Hareketin Gücü* adlı kitabı yayımladım. Bu zorlu bir çalışmanın sonucuydu. Bu kitabın *Tırmanıcı Bitkiler* başlıklı kitapla olan ilişkisi biraz da *Çapraz Döllenme'deki Orkidelerin Döllenmesi* konusuna olan ilişkisine benziyordu. Çünkü evrim ilkeleri doğrultusunda tırmanıcı bitkilerin bu denli çok sayıda ve geniş ölçüde farklı gruplar halinde gelişmesini açıklamak imkansızdı. Elbette ki bu, tüm bitkilerin az da olsa, benzeşen türde bir hareket gücü olmadığını kabul ettiğimizde geçerliydi. Ancak ben bunun aksini kanıtladım ve oldukça geniş

¹ Damadı R.B. Litchfield. – N.B.

² Bkz. Ekler, ii. Bölüm, s. 149. Yayımlanmamış belgeler ve Huxley'nin mektubu ile Darwin-Butler İhtilafı üzerine. – N.B.

çapta bir genelleme yapmaya yöneldim. Işık, yer çekimi vb. faktörler tarafından tetiklenen büyük ve önemli hareket sınıflarının hepsi temelde yatan kıvrılma hareketinin değişmiş biçimleriydi. Bitkileri düzenleri olan varlıkların derecesine yüceltmek bana her zaman keyif verdi. Bu nedenle bir kökün ucunun hareketlerinin pek çok kez ve fevkalade bir biçimde uyum sağlamış olduğunu göstermek bana özellikle zevk verdi.

Şimdi, yani 1 Mayıs 1881’de, *Solucanların Faaliyetinin Küf Oluşturması* üzerine kaleme aldığım küçük kitabımı yayımcıya gönderdim. Bu pek de önemli bir konu sayılmaz ve konu ile ilgilenen bir okur çıkar mı bilmiyorum¹ ama konu benim ilgimi çekmişti. Bu kitap kırk yılı aşan bir süre önce Jeoloji Cemiyet’ine okuduğum kısa bir makalenin tamamlanmış halidir ve kitabı hazırlarken jeoloji ile ilgili eski düşüncelerim zihnimde canlandı.²

Zihinsel Güçlerim Üzerine

Yayımladığım tüm kitaplardan bahsettim ve bunlar hayatımın milatları olduğundan söyleyecek çok az şeyim kaldı. Son otuz yılda şimdi paylaşacağım bir konu haricinde zihnimde pek bir değişim yaşadığımı sanmıyorum. Zaten genel anlamda bir aşınma dışında bir değişiklik de beklenemezdi. Babamın zihni ve duyuları seksen üçüncü yaşına kadar her zamanki canlılığını korudu ve ben de zihnim iyice zayıflamadan önce ölürüm diye umuyorum. Doğru açıklamaları tahmin etme ve tecrübeye dayanan deneyler geliştirme konusunda daha da hünerliyim. Fakat bu durum salt deneyimden ve sahip olduğum bilgi birikiminden kaynaklanıyor olabilir. Kendimi açık ve kısa bir biçimde ifade etme konusunda hâlâ her zamanki gibi güçlük çekiyorum ve bu güçlük bana çok zaman kaybettirdi.

¹ Kasım 1881 ve Şubat 1884 arasında 8500 nüshası satıldı. – F.D.

² 1881’de eklenen bölümün sonu. Bu bölüm s. 121’de “Çapraz Döllenme...” ile başlamaktadır. – N.B.

Ancak aynı güçlüğün beni her cümle üzerinde uzun uzun ve dikkatle düşünmeye sevk etmesi ve böylece sık sık hem kendimin hem de başkalarının akıl yürütme biçimlerindeki ve gözlemlerindeki hataları görmeye itmesi bu zararı telafi eden bir avantajdı.

Zihnimde uğursuz bir şey var ve bu şey iddiamı ve önermemi başta yanlış ya da tuhaf bir biçimde ifade etmeme neden oluyor. Eskiden yazmadan önce cümlelerim üzerine düşünürdüm. Kelimelerin yarısını atarak sayfaları çalakalem doldurduktan sonra dikkatle düzeltmenin bana zaman kazandırdığını keşfettim. Bu şekilde karaladığım cümleler öncesinde düşünerek yazabileceğim cümlelerden ekseriya daha iyiler.

Yazma yöntemimden bahsettim. Bu arada büyük kitaplar yazarken içeriği ana hatlarıyla düzenlemeye çok zaman ayırdığımı eklemeliyim. Başta iki ya da üç sayfalık ve oldukça kaba, sonrasında da birkaç sayfalık ve daha uzun bir özet çıkarırım. Bu özetle bazen birkaç bazen tek bir kelime bütün bir tartışmayı ya da bir dizi olguyu temsil eder. Tüm bu başlıkları yeniden genişletirim. Çoğu zaman ben ayrıntıları yazmaya başlamadan hepsi dönüşür. Kitaplarımın birçoğunda başkalarının gözlemlediği olguları sıkça kullandım ve her zaman birçok ayrı konuyu aynı anda ele aldım. Bu nedenle metnin içine herhangi bir referansı ya da bir notu çabucak ekleyebilmem için etiketlenmiş şekilde çekmecelerde duran otuz ile kırk adet arası dosyam var. Çok sayıda kitap satın alırım ve bunların sonlarına çalışmalarımı ilgili olan tüm olguları içeren bir dizin eklerim. Eğer kitap bana ait değilse ayrı bir özetini yazarım ve bu tür özetlerle dolu olan geniş bir çekmecem var. Herhangi bir konu üzerinde çalışmaya başlamadan önce tüm kısa dizinlere bakarak geniş kapsamlı ve bölümlere ayrılmış bir dizin oluştururum. Konuya uygun olan bir ya da birden fazla dosyayı elime alarak hayatım boyunca topladığım tüm bilgileri kullanıma hazır halde bulurum.

Zihnimin son yirmi ya da otuz sene boyunca tek bir açıdan değiştiğini söylemiştim. Otuz yaşına kadar Milton'ın, Gray'ın, Byron'ın, Wordsworth'ün, Coleridge'in ve Shelley'nin eserlerindeki farklı türlerdeki şiirleri okumak bana büyük zevk verirdi. Henüz talebeyken bile Shakespeare'den, özellikle de tarihi oyunlarından yoğun bir keyif aldım. Eskiden resimden ve müzikten de muazzam keyif aldığımı belirtmiştim. Fakat yıllardan beri tek satır şiir okumaya katlanamıyorum. Geçenlerde Shakespeare okumaya çalıştım ve bunu öyle dayanılmaz derecede sıkıcı buldum ki midem bulandı. Resim ve müzikten neredeyse hiç tat alamaz oldum. Müzik çoğu zaman bana keyif vermek yerine üzerinde çalıştığım bir konu hakkında daha hararetli düşünmeye yöneltiyor. Güzel manzaraları hâlâ beğeniyorum fakat hiçbirisi eskisi kadar yoğun bir haz vermiyor artık. Öte yandan birer kurgu yazısı olan romanlar çok değerli metinler olmasalar da benim için yıllardır fevkalade bir rahatlama ve zevk kaynağı oldular ve bu nedenle tüm romancılara sık sık şükrediyorum. Şaşırtıcı sayıda roman bana yüksek sesle okundu; az çok iyi oldukları ve kötü sonla bitmedikleri sürece -ki buna karşı bir yasa çıkarılmalı- hepsini beğendim. Benim zevkim doğrultusunda bir roman baştan sona sevillebilecek bir karakter içermediği sürece -ki bu güzel bir kadınsa daha ala- birinci sınıf sayılamaz.

Tarih kitapları, yaşamöyküleri, gezi yazıları (içerebilecekleri tüm bilimsel olgular bir yana) ve türlü konular üzerine yazılmış makalelerle hâlâ ilgilenmeme rağmen yüksek estetik zevklerimi bu şekilde kaybetmiş olmam çok tuhaf ve acı verici bir durum. Zihnim büyük bir olgular yığının- dan genel geçer yasalar öğütmeye yarayan bir makine haline gelmiş gibi görünüyor. Fakat bu durumun neden sadece beynin ince zevklerle ilintili olan kısımlarında körelmeye yol açtığını anlayamıyorum. Zihni benimkinden çok daha düzenli ya da daha iyi yapılandırılmış olan bir kim- senin aynı sıkıntıyı çekebileceğini sanıyorum. Hayatımı

yeniden yaşayabilecek olsam, en azından haftada bir kez biraz şiir okumayı ve müzik dinlemeyi kendime kural edindirdim. Belki bu sayede beynimin şu anda körelmiş olan kısımlarının faaliyetini koruyabilirdim. Bu zevklerin kaybı mutluluğun kaybıdır ve büyük olasılıkla bu durum zekaya da zarar vermektedir. Büyük bir olasılıkla insan doğasının duygusal yönünü zayıflatarak maneviyata da zarar vermektedir.

Kitaplarım İngiltere’de büyük oranda satıldı, birçok dile çevrildi ve yabancı ülkelerde birçok kez basıldı. Bir eserin değerinin kalıcılığını en iyi ölçen şey yurtdışında yakaladığı başarıymış. Ne kadar güvenilir bir söz bilmiyorum ama bu ölçüte bakılırsa ismim ben öldükten sonra birkaç yıl daha yaşayacak gibi görünüyor. Zihin özelliklerimi ve koşullarımı başarımın kaynağı oldukları için çözümlemeye çalışmam değerli bir iş olabilir. Gerçi hiçbir insanın bu tür bir çözümlemeyi doğru yapamayacağını da farkındayım.

Huxley gibi zeki insanlarda olduğu kadar göze çarpan türde yüksek kavrama hızına ya da zeka kıvraklığına sahip değilim. Bu nedenle de zayıf bir eleştirmenim. Bir makale ya da kitabı ilk okuduğumda genellikle hayranlık duyarım ve sadece üzerinde uzun bir süre kafa yorduktan sonra zayıf yönlerinin farkına varırım. Uzun ve salt soyut bir düşünce zincirini takip etme gücüm oldukça kısıtlıdır; dahası metafizik ve matematik konularında asla başarılı olamazdım. Hafızamengin ama pusludur. Bana vardığım sonucun aleyhinde ya da lehinde bir şey gözlemlediğimi veya okuduğumu belli belirsiz fısıldar ve böylece temkinli davranmama yardımcı olur. Genellikle bir süre sonra da aklımı nasıl toplayacağımı hatırlarım. Hafızam bir bakıma öylesine zayıf ki aslında bir tarihi ya da bir mısrayı birkaç günden fazla aklımda tutamamışımdır.

Eleştirmenlerimden bazıları hakkımda; “İyi bir gözlemci ama akıl yürütme gücünden yoksun.” demişler. Bunun doğru olduğunu düşünmüyorum çünkü *Türlerin Kökeni* başından sonuna kadar uzun bir savdır ve pek çok önemli

kişiyi de ikna etmiştir. Bunu kimse bir parça akıl yürütme gücü olmadan yazamazdı. Orta seviyede başarı gösteren bir avukatta ya da doktorda olması gereken kadar muhayyile gücüm ve sağduyum ya da muhakeme yeteneğim var.

Olumlu bir denge sağlayan şekilde, kolayca dikkatten kaçan şeyleri fark etmekte ve onları dikkatle gözlemlemekte sıradan insanlardan üstün olduğumu düşünüyorum. Olguları gözlemleme ve toplama konusunda oldukça hünerliyim. Daha da önemlisi doğa bilimlerine olan sevgim daimiydi ve güçlüydü. Yoldaş doğa bilimciler tarafından takdir görme gayesi doğa bilimlerine olan bu saf sevgimi hep desteklemiştir. İlk gençlik yıllarımdan beri gözlemlediğim her şeyi anlamaya ve açıklamaya yani tüm olguları bir takım genel geçer yasalar altında sınıflandırmaya karşı hep kuvvetli bir arzu duydum. Tüm bu nedenler açıklanmamış herhangi bir problem üzerinde yıllarca düşünebilmem için bana gereken sabrı verdi. Başkalarının önderliğini gözüm kapalı takip etmeye meyilli olmadığım kanısındayım. Kurduğum hipotezi sevmiş olsam da aleyhinde olgular ortaya çıktığı an zihnimi bu hipotezden vazgeçirecek kadar özgür tutmaya gayret ettim (her konu üzerinde bir hipotez geliştirmekten kendimi alamadığımı da belirttim). Aslında böyle davranmaktan başka bir seçeneğim yoktu, çünkü Mercan Resifleri hariç bir süre sonra vazgeçmediğim ya da büyük ölçüde değiştirmedığım bir hipotez hatırlamıyorum. Bu da karma bilimlerdeki fazlasıyla tündengelimci akıl yürütme yöntemine güvenmememe yol açtı. Öte yandan pek şüpheli bir insan değilim ve bu düşünce yapısını bilimsel ilerleme için yaralayıcı buluyorum.¹ Bir bilim insanının fazla zaman kaybetmemek adına bir hayli şüpheli olması makuldür. Bu sebepten ötürü doğrudan ya da dolaylı olarak faydası dokunabilecek de-

¹ Sonradan ilave edilen bölümün başlangıcı. Bu bölüm s. 130'da "bastırıldı" ile bitmektedir. – N.B.

ney ve gözlemlerden sık sık alıkoyulduklarına emin olduğum pek çok kişi tanıyorum.

Bu duruma örnek olacak bildiğim en tuhaf vakadan bahsedeceğim. Bir beyefendi (sonradan öğrendiğim üzere iyi bir yerel botanist) bana Doğu vilayetlerinden yazarak o sene her yerde ya fasulyelerin ya da baklalarının tohumunun kabuğunun yanlış tarafa doğru yetiştiklerini bildirdi. Ne demek istediğini anlamadığımdan daha fazla bilgi vermesini istedim ama uzun bir süre yanıt gelmedi. Sonrasında biri Kent diğeri Yorkshire'da yayımlanan iki gazete de şu ifadeleri içeren makaleler okudum: "Bu sene fasulyelerin hepsi yanlış tarafa doğru büyüdüler." Pek de açıklayıcı görünmeyen bu ifadenin mutlaka bir dayanağı vardır diye düşündüm. Bu sebeple Kentli bir ihtiyar olan bahçıvanıma gittim ve ona konuyla ilgili bir şey duyup duymadığını sordum ve şu cevabı aldım: "Ah, hayır beyefendi, yanlış olmalılar çünkü fasulyeler sadece artık yıllarda yanlış taraftan çıkarlar ve bu sene artık değil." Bunun üzerine adama fasulyelerin sıradan yıllarda ve artık yıllarda nasıl yetiştiklerini sordum ve bu konuya dair hiçbir fikrinin olmadığını fark ettim fakat inancına yine de sıkıca sarılıyordu.

Bir süre sonra başta konu ile ilgili bana mektup gönderen kişiden tekrar haber aldım. Bin bir kez özür dileyerek bu durumu çok sayıda aklıbaşında çiftçiden duymuş olmasa bana asla yazmayacağını, fakat o günden sonra çiftçilerle yeniden konuştuğunu ve hiçbirinin kendisinin ne demek istediğini anlamadığını yazdı. İşte böylece, bir inanç - belirli bir fikirden yoksun bir ifade ne kadar inanç sayılabilirse artık- zerre kadar delil olmaksızın neredeyse tüm İngiltere'ye yayılmıştı. Hayatım boyunca kasıtlı olarak uyduurulmuş üç yalan beyan duydum. Bunlardan birinin muziplik olsun diye söylenmiş olma ihtimali vardı (bilimle ilgili çok muziplik yapılır) fakat bir Amerikan dergisini tongaya bastırmıştı. Bu haber, Hollanda'da iki bağımsız sığır türünün melezlenerek yeni bir öküz soyunun oluşturulması (ki

bunlardan bazılarının bir araya geldiklerinde kısır olduklarını biliyorum) ile ilgiliydi. Yazar arsızca benle yazıştığını ve vardığı sonuçların beni derinden etkilediğini ifade etmişti. Bu makaleyi de yeniden yayımlamadan önce fikrimi almak isteyen bir İngiliz ziraat dergisinin editörü bana göndermişti.

İkinci vaka da çuha çiçeğinin birçok türünden elde edilen çok sayıda çeşitleme üzerine yazılan bir makale ile ilgiliydi. Makalede, ebeveyn konumundaki çiçeklerin böceklerden dikkatle korunduğu buna rağmen bu çiçeklerden türetilen çuha çiçeklerinin kendi kendilerine aynı anda bir bütün halinde tohum verdikleri yazıyordu. Bu hikaye ben heterostilizmin anlamını keşfetmeden önce yayımlanmıştı ve hikayenin tamamı düzmece olmalıydı ya da böcekleri uzak tutmak konusunda öylesine ihmalkar davranılmıştı ki itiraf edemediler.

Üçüncü vaka daha da ilginçti. Bay Huth Akraba Evliliği hakkındaki kitabında Belçikalı bir yazardan alıntılar vermişti. Belçikalı yazar tavşanları herhangi bir zararlı etki olmadan nesiller boyunca kendi aralarında melezleştirdiğini ifade etmekteydi. Bu hikaye Belçika Kraliyet Tıp Cemiyeti'ne ait son derece saygıdeğer bir dergide yayımlanmıştı. Yine de ben bu duruma şüphe ile yaklaşımdan kendimi alamadım. Nedenini tam olarak bilmiyorum fakat böyle rastlantısal bir şey hiç yaşanmamıştı ve hayvan yetiştirmekteki tecrübem bana bu tür bir melezleştirmenin imkansız olduğunu düşündürdü.

Böylece büyük bir tereddütle Prof. Van Beneden'e yazarak yazarın güvenilir bir kimse olup olmadığını sordum. Kısa bir süre sonra Cemiyet'in tüm hikayenin düzmece olduğunu keşfederek dehşete kapıldığı yanıtını aldım. Yazar dergide, tüm okurların huzurunda yıllarını alması gereken deneylerini sürdürürken nerede yaşadığını ve geniş tavşan sülalesini nerede barındırdığını açıklamaya davet edilmişti ve kendisinden yanıt alınamamıştı. Zavallı Bay Huth'a iddiasının temelini oluşturan hikayenin düz-

mece olduğunu bildirdim ve o da hemen son derece saygıdeğer bir şekilde, kitabın gelecekte satılabilecek olan tüm nüshalarına eklenmek üzere açıklayıcı bir sayfa bastırdı.¹

Alışkanlıklarım metodiktir ve bu durum seçtiğim iş kolunda bana çok fayda sağladı. Son olarak, ekmeğimi kazanmak zorunda olmadığım için bol miktarda serbest zamanım oldu. Hastalığım bile, hayatımın birçok yılını mahvetmesine rağmen, beni insanlardan ve eğlenceden uzak tutarak dikkatimin dağılmasını önledi.

Dolayısıyla, bir bilim adamı olarak başarımın boyutu her neyse, bu boyutun karmaşık ve çeşitlilik gösteren zihinsel nitelikler ve koşullar tarafından belirlendiği kanısındayım. Bunların arasında en önemlileri bilim aşkım, herhangi bir konu üzerinde sabırla düşünebilmem, olguları gözlemleme ve toplamadaki çalışkanlığım, gerektiği kadar yaratıcılık ve sağduyuya sahip olmamdır. Bu tür ortalama becerilerimle bilim insanlarının bazı önemli hususlardaki inançlarını kayda değer bir boyutta etkileyebilmiş olmam gerçekten de şaşırtıcıdır.

3 Ağustos 1876

Hayatımın bu kısa özetini yazmaya 28 Mayıs'ta Hopedene'de başladım ve o günden beri öğleden sonraları bir saatimi ayırarak özeti tamamladım.

¹ İlave edilen beş buçuk paragraflık kısmın sonu. – N.B.

Ekler

I. Bölüm

Charles Darwin ve Büyükbabası

Dr. Erasmus Darwin Üzerine

Seksen yedi yıl arayla doğan ve aralarında çalkantılı sosyal ve düşünsel bir tarih yatan Charles ve Erasmus Darwin arasındaki kişisel benzerlikler, onların düşünsel eserlerinin uğradıkları farklı sonların bir karşılaştırmasını yapmayı özellikle ilgi çekici kılmaktadır. Çünkü tıpkı torunu gibi Erasmus Darwin de devrim niteliği taşıyan yeni bir dünya düzeni geliştirmişti ancak yaygın inançlarda kalıcı bir iz bırakamadı. Charles, Erasmus'un yapamadığını başardı. Bunun nedenlerinden bazılarını bu bölümde göstermeye çalıştım.

Dr. Erasmus Darwin (1731-1802) kilisenin azalan haki-miyeti altında, bilim ve felsefenin insanın yaklaşan mü-kemmelleştirilebilirliğini duyurdukları bir zamanda yaşadı. Bu materyal gelişime inanılan bir dönemdi ve buhar makinesi, endüstrinin makineleşmesi, kanallar ve kanalizasyon çalışmaları insanın dış dünya üzerindeki gücünün sembolleri olarak görülmekteydi. Yeni keşfedilen fizik yasaları ve kimya dünyasında doğmakta olan yasalar insanın özgüvenini daha da arttırdı. Uyum sağlama konusundaki artan biyoloji bilgisini göz önüne almakla kalmayıp bu bilgiyi başlıca dayanakları haline getiren Paley ve diğerleri bir doğa teolojisi vaazı vermekteydiler. Dr. Darwin insan bedenindeki uyum sağlama olgularını 18. yüzyılda oldukça yaygın olan önyargıdan bağımsız olarak

ele aldı. Bu önyargı Yaratan'ın tüm işlerinde insanoğluna doğrudan fayda sağlama amacı bulunduğunu öngörmekteydi. Değişkenli Oluşum ya da Türeyiş başlıklı özgün kuramını 1974-6 tarihleri arasında *Zoonomi*'sinde ortaya koydu. Lamarck'ın daha iyi bilinen kuramını kısmen öngörmüş ve ondan on beş yıl önce davranmıştı.

Günümüzde Erasmus Darwin'in işlerinin zamanında gördüğü rağbeti kavramak zordur. Fakat Charles'ın gençliğinde dedesinin heybetli hatırası hâlâ canlılığını koruyor olmalı. Bugün *Zoonomi*'yi okumak çok zor bir iştir. Tekrar tekrar ilahları ve perileri çağıran beşli ölçüdeki beyitleriyle *Botanik Bahçesi* ile *Botanik* ise mizaha açık metinlerdir. Verimli düşüncelerini içeren sayfalarca yazdığı düz yazı şeklindeki notlar ise okunmaya değerdir. Charles doğmadan yıllar önce Coleridge, Erasmus'un çılgınca kuram geliştirme özelliğini tanımlamak için "darwinleştirme" tabirini türetmişti. Gerçi fikirlerin bir kısmı gençliğinde, bilimsel serüvene hâlâ destek verdiği günlerde Coleridge'i derinden etkilemiş olan fikirlerdi. Coleridge'i, Erasmus Darwin'in temsil ettiği her şeye karşı çıkmaya iten ve "Ah şu insanların acınası körlüğü!" diye feryat ettiren şey zamanının materyalizmine karşı sonraki yıllarda duyduğu hayal kırıklığı ve düşmanlıktı. Erasmus'un şiiri onu tiksindirmekteydi ve beyitlerini "zaman zaman Parnas Dağı'nın eteklerinde beliren sis perdeleri"ne benzetmekteydi. Dr. Darwin'in *Zoonomi*'deki felsefesi ile ilgili olarak İncil'deki "Yaratılış Kitabı'nın ilk bölümlerinin yerine konulabilecek Doğanın Hali ya da insan ırkının Orangutan Teolojisi" yorumunu yapıp eseri bu lafla yaftaladı. Bu olay iki kuşak sonra yayımlanacak olan *Türlerin Kökeni*'ne de yöneltilecek olan öfkeli itirazların tuhaf bir işareti gibiydi.

Türeyiş kuramının yanı sıra yaptığı yoğun çalışmalar içinde Charles'ın en sevdiği konular *Zoonomi*'de ele alınan konulardan oluşmaktaydı. Elbette ki her ikisinin de tartıştığı meselelerin kendilerinden öncesine uzanan bir tarihi vardı. Linnaeus, Buffon ve diğerleri evcilleştirilmiş hay-

vanlarda meydana gelen değişiklikler gibi belli hususlara dikkat çekilmesine katkı sağladılar. *Zoonomi*'de Erasmus bitkilerde sarılma ve diğer hareketler, bitkilerde çapraz döllenme, güzellik algısının kökeninin dişinin formu ile ilişkisi, uyumsal ve koruyucu renk değiştirme, kalıtım ve hayvanların evcilleştirilmesi konularını incelemişti. Charles Darwin ise bu konuları *Tırmanıcı Bitkiler*, *Bitkilerin Hareketinin Gücü*, *Bitkilerde apraz Döllenme ve zdllenme*, *Orkidelerin Döllenmesi*, *İnsanın Türeyişi*, *Evcil Hayvanlar ve Bitkilerin eşitlemeleri* ve *Türlerin Kökeni* isimli eserlerinde inceler.

Erasmus Darwin cinsel seçilim hakkında: "Erkekler arasındaki [cinsel seilimdeki] rekabetin nihai gayesi en gcl ve etkin olanının türünü sürdürebilmesi ve türünü de bu sayede geliştirebilmesidir" diye yazmıştır. Bu söz altmış beş yıl sonra Charles'ın kendisinin kaleme aldığı başka bir cümle ile karıştırılabilir çünkü Erasmus da bu ifadesinde Charles gibi seleksiyon fikrine yönelmektedir.

Ancak *Otobiyografi*'de Charles ne Lamarck'ın ne de büyükbabasının yazılarının kendisini biraz olsun etkilemediğini belirtir. Bu beyanını takip eden itirafa göre erken yaşta bu tür görüşlerin savunulduğunu duymak kendisinin bu görüşleri "farklı bir biçimde" benimsemesini kolaylaştırmış olabilir. Bu açıklamanın içerdiği görünüşteki çelişki "farklı bir biçimde" kelimelerini vurgulayarak anlaşılabilir. Çünkü Erasmus Darwin'in yöntemi büyük ölçüde yetersiz kanıt içeren bir temel üzerine inşa edilmiş ağırlıkla tahmin içeren bir üstyapıdan meydana gelmektedir. Bu yöntem Charles Darwin'in bakış açısına tamamen yabancıdır. Charles hayatın süreçlerine dair yeni sorular sormaktaydı ve doğal seleksiyonun etkisiyle ortaya çıkan ve tekrarlanan genel bir yapı gördü. Doğanın ve onun sayısız formunun kendi kendini düzenleyen bir sistem olması mümkündü, fakat yaşayan ve üreyen birim merkezdeki gizemini korudu. Charles doğal seçilimin hayvanlar ve bitkilerde çeşitlemenin evrenselliğini etkilediğine inanıyordu. Doğal sei-

limin gücüne olan inancı Doğa'daki her şeyin insanın ihtiyacına yönelik yaratılmış olduğunu düşünen a priori filozofların derinlikten yoksun düşüncelerini Charles reddediyordu. Charles'ı buna iten ise Doğal Seleksiyonun gücüne olan inancıydı. Charles kendi işlerinde kuramının daha sağlam kanıtsal bir yapı üzerine inşa edilmesi taraftarıydı. Doğa bilimlerinde kuram ile olguların daha büyük titizlikle gözlemlenmesi ve deneye daha büyük ciddiyetle başvurulması arasında kurulması gereken yeni bir dengeyi savundu. *Türlerin Kökeni*'ndeki -hatta tüm işlerindeki- savın gücü, genellemelerini konuyla ilgili yaptığı gözlemlerin azami denetimi altında yapmasında yatar. Genelleme "öngörü gücü yüksek kısa bir ifade"ye¹ dönüşmüştür.

Charles, Lyell'e 1859'da yazdığı bir mektupta Lamarck'ın işlerinin kendisine "ne bir olgu ne de fikir" kazandırmış olduğunu söyler. Lamarck'ın kuramını destekleyen kanıtların olmaması Charles Darwin'in gözünde kuramın tamamının çürümesi anlamına gelir ki kuramı bu şekilde reddetmesi de bunu göstermektedir. Büyük babasının kuramı da aynı sebeple geçersizdir. Fakat büyükbabasının "ağır basan kuramlaştırma ve genelleme eğilimi"ne karşı şüphe duymasına rağmen Charles, *Erasmus Darwin'in Yaşamı* isimli kitabında Erasmus'u över ve "Erasmus'un deneylerin ve varsayımların değeri üzerine ... söylediği sözler onun bir filozofun hakiki ruhuna sahip olduğunu gösterir" der.

Evrim kuramının keşfedilmek üzere olduğu iddiasını Charles da reddetti, eksik olan şey aslında "sayılamayacak kadar çok miktardaki iyi gözlemlenmiş olgu"lardı. Şüphesiz ki Down'da ücra bir yerde sürdürdüğü yaşamı diğer alanlarda çalışanların fikirlerinin kendi fikirlerine nüfuz etmesini önlemeye yardımcı olmuştur. Bu nedenle türlerin sürekliliğine olan inancın zayıflamakta olduğundan haberdar olmadığından durumu gözden kaçırmıştır. Bu nok-

¹ J. O. Wisdom. *Doğa Bilimlerinde Çıkarımın Temellendirilmesi*.

tada Amerikan elçisi olan babasının kişisel sekreterliğini üstlendiğinden özellikle de diplomatik İngiltere'yi ve 1860'ların İngiltere'sini yakından tanıdığından Bostonlu genç düşünür Henry Brooks Adams'ın sözleri alıntılanmaya değer. Genç Adams 1838'de Boston Üniterliğinin gölgesinde doğmuştu. Otobiyografideki *Darwincilik*¹ başlıklı bölümde Adams, "her on kişiden dokuzunun evrime içgüdüsel olarak inandığını" hissettiğini söyleyerek o zamanki genel kanıyı göz önüne serer. Şöyle yazar: "O günlerde ('67) Darwin toplumu sarsmıştı."

Darwin'in jeoloji alanındaki kahramanı Sör Charles Lyell'di ve Lyell ailesinin Elçilikle yakın ilişkileri vardı. Lyell Charles Darwin hakkında sürekli olarak Palgrave'in Tennyson hakkında söylediklerini söylerdi. Şehre gelir gelmez Adams Darwin'le tanışması için çağırılacaktı. Fakat hiçbir şehre gelmedi ya da genç bir Amerikalı ile tanışmaya ikisi de hiçbir zaman önem vermedi. Kalkıp yollarına da gidilemezdi çünkü davetsiz misafirlerden hoşlanmadıkları bilinirdi. Ziyaret etmelerine izin verilmeyen sadece Elçilikteki Amerikalılar bile yarım düzineydi. Adams Darwin'i, özellikle de *Türlerin Kökeni*'ni ve *Tazı Yolculuğu*'nu okumakla yetiniyordu. O daha bu kitaplar yayımlanmadan önce Darwinciydi ve akıntıyı takip edeceği önceden belliydi ancak eğitimi Darwin'in kanutlarını izleyebilmesi için yeterli değildi... Hiçbir zaman Darwin'i anlamaya çalışmadı ama Darwinciliğin en iyi kısmını, aylak zihinlere tarih dersi misali basitmiş gibi gelen jeolojiye çalışmaya uğraşırsa anlayacağını sanıyordu. İngiltere'deki her vaiz jeolojiyle amatörce ilgileniyor ve sadece Yaratılışın izlerini arıyordu. Darwin ise Doğal Seleksiyonun izlerini aramaktaydı ve Adams seleksiyona hiç önem vermediği halde vaizleri eğlence olsun diye sinirlendirmek dışında Darwin'in izinden gitti diyebiliriz. Her on kişiden dokuzu

¹ *Henry Adams'ın Eğitimi: Otobiyografisi*. 1918. Henry Adams kendisinden daima üçüncü kişi olarak bahsetmektedir.

gibi Adams da evrime karşı içgüdüsel bir inanç besliyordu ancak doğal seleksiyon ilgisini doğal olmayanından daha çok çekiyordu da denemez...”

Bu sözler Darwin toplumu “sarstıktan” sonra yazılmıştı ama konu ile ilgili sağlam fikirlerin evvelden beri ortada dolandığını gösteren belirgin örnekler var ve tabi ki Charles Darwin bu örneklerden bihaberdi.

Toplumsal tarih alanında Malthus, görüşleri nedeniyle ünlenmeden evvel varoluş mücadelesinin toplumları nasıl fiilen etkilediğini görebilen insanlar da oldu. *İngiliz Uluslarının Tarihi*’nde Halévy, 1786’da “İnsanoğlunun bir dostu” tarafından Yoksulluk Yasaları üzerine yazılmış müphem bir kitapçığa gönderme yapar. Yazar Rahip Townsend, Yoksulluk Yasalarını zayıfları güçlülere yarasınlar diye koruduğunu söyleyip suçlar ve kullandığı ifadeler doğal seleksiyonun işlemekte olduğuna inandığına işaret etmektedir. Dampier’in Juan Fernandez adasındaki keçi ve tazi toplulukları üzerine yaptığı analojiye değinir. Başlangıçta adanın yegane sahipleri olan keçiler kimi hastalıklar ve İngiliz yağmacılarının akınları arasında yaşamlarını sürdürebilmektedirler. Sonra İspanyollar keçilerin kökünü kurutmak ve İngilizlerin rahatını kaçırmak için adaya bir çift tazi bırakır. Bu tazıların sayısı “karşılaştıkları gıda miktarı oranında artar.” Keçiler azalır ve kayalıklara çekilirler. Böylece yeni bir denge kurulur: “Her iki türün de en zayıf üyeleri doğaya borçlarını ilk ödeyenler arasındayken en etkin ve kuvvetli olanlar yaşamlarını sürdürür. İnsan türünün sayısını denetim altında tutan gıdanın miktarıdır... zayıf olanlar güçlülerin güvencesiz ihsanına bel bağlamak zorundadırlar...”

Fakat Darwin *Otobiyoğrafi*’sindeki bir pasajda (s. 113) şu itirafta bulunur: “Doğa bilimcilerin zihinleri sayılamayacak kadar çok ve iyi gözlemlenmiş olguyla yüklüdür ve bu olgular onları kucaklayan herhangi bir kuram yeterli derecede açıklandığı an kendilerine mahsus olarak ayrılmış olan yerleri kapmak için hazır beklemektedirler.” Bu sözler

Darwin'in kendisinden genç fakat çağdaşı olan birinin durumuna tamı tamına uymaktadır. Wallace ve Darwin'in 1858 tarihli *Linne Bülteni*'nde ortak yayımladıkları makale Wallace için bir aydınlanmadır çünkü bu makale sayesinde biriktirdiği iyi gözlemlenmiş olgular yerli yerine oturur.

Alfred Newton 1866-1907 yılları arasında Cambridge'de karşılaştırmalı anatomi profesörüydü. Yeni doğal seleksiyon esasına dayanan evrim kuramını kabul eden ilk doğa bilimcilerden biriydi. Çünkü seleksiyon Newton'ı uzun zamandır düşündüren kuşların dağılımı, çeşitleme ve uyum sağlama ile ilgili sorunlara memnuniyet verici çözümler sunuyordu.¹

Alfred Newton 1858'de İzlanda'da John Wolley ile birlikteydi ve mecburen aylıklık ettiğinden içinde bulunduğu bu durum onu sık sık eski konular olan türler, kökenleri ve sınırları üzerine tartışmalar yapmaya itiyordu. Yıllar sonra, 1888'in Şubat'ında, *Macmillan Dergisi*'nde *İlk Zamanlarında Darwincilik* başlıklı bir makale yayımladı. Newton, Wallace ve Darwin'in ortak makalesini okumanın zihninde yarattığı ani ve yoğun etkiyi şöyle tarif eder: "Eve döndükten (İzlanda'dan) birkaç gün sonra Linne Derneği'nin *Bülteni*'nin 20 Ağustos 1858 tarihini taşıyan ve Bay Darwin ile Bay Wallace'ın makalelerini içeren sayısı elime geçti. ... Makaleyi okumak için o gece geç vakte kadar uyumadım ve üzerimde bıraktığı izlenimi asla unutamayacağım. İşte orada son aylarda bana sıkıntı veren tüm güçlüklerin basit bir çözümü bulunmaktaydı. Başta çözümün bulunmuş olmasına sevindim mi yoksa benim aklıma gelmemesine daha mı çok üzüldüm bilemedim. Bu makaleleri tekrar okuduktan sonra yatmaya giderken sorunlara çözüm bulunabildiği için kendimi memnun hissediyordum. Tüm kişisel duygular bir yana, bu durum gözüme daha yüce bir gücün doğrudan ifşası gibi göründü ve ertesi sabah o sade "doğal seleksiyon" ifadesindeki gizemin artık bir son bul-

¹ Bkz. *Alfred Newton'un Hayatı*, A. F. R. Wollaston, John Murray, 1921.

duğunun bilinciyle uyandım. O mutluluğun etkisiyle, beni ilgilendiren bilmeceler çözülmüş de olsa, yolun üzerinde daha düzinelerce, hatta yüzlerce güçlüğün bulunduğunu fark etmediğimi açıkça itiraf edebilirim. Dahası bu güçlüklere fark etmeye ne zaman başladığımı bile söyleyemem.”

Charles Darwin için asıl önemli olan evrim kuramını destekleyen kanıtların saptanmasıydı ve bilime bu açıdan katkı sağladığının bilincindeydi. Ne büyükbabası ne de çağdaşları -A.R. Wallace haricinde- güvenilir kanıtlar sunmak adına en küçük ayrıntılara gerektiği kadar yakın bir açıdan ve canlı formların muazzam gövdesine gerektiği kadar geniş bir açıdan bakmamıştır. Kanıtlar fikirleri etkiler.

Doğal olguları yakından gözlemleme aşkı ve gördüğü her şeyi açıklamak için bir kuram geliştirmeye duyduğu ihtiyaç Darwin’in dehasının biçildiği sık dokunmuş kumaşı oluşturur. Yıllar geçtikçe bilimsel düşüncesinin çözgü ve atkısında kesin bir vurgu değişikliği meydana geldiğini göz önünde bulundurmaya değer. Genç bir adamken spekülâtif filozoflara karşı duyduğu şüphe ehliyetsizdi, sonraki yıllarda gözlem ve deney ile tenkit edildiği takdirde spekülasyona saygısının arttığını itiraf etti. Bazen *genelleme* ve *spekülasyon* kelimelerini kabaca kullandı, ama olgusal kanıtlarla desteklenen *genellemeyi* yaşamının sonuna doğru saygıdeğer bir şey olarak gördü. Bu değişiklik, düşünsel gelişiminin rotasını izledi. Başta asla eksik olmayan kuramlaştırma içgüdüsünü sıkı sıkıya dizginledi. Bu dizginleri bilgi birikimi ile birlikte çıkarımda bulunma yetisi de geliştikçe gevşetti. Olgu arama ve kuramlaştırma zihninde neredeyse tek süreç olarak kenetlenmişti ama yine de bunları bazen birbirinden açıkça ayırdı. İyi gözlemlenmiş olguların eksikliğinde kuram değersiz de olsa, kendilerini kabul edecek bir kuramın yokluğunda olgular da işe yaramazdı. Buffon’ın o iyi bilinen şeylerin Neden değil de Nasıl olduğunu araştırma konusundaki tavsiyesine katılırdı, ama bir diğer tavsiyeye katılmazdı: “Ramassons des

faits pour nous donner des ideés.” Çünkü Darwin olgu bulmanın yegane değerinin kuramla ilişkisinde yattığına inanıyordu. Bu üzerinde ısrar ettiğim, onun bilimsel düşünceye bir tehdit olarak algıladığı spekülasyona güvenmemesi ile çelişkili görünebilir. Doğrudan gözlemlemeden ve koleksiyonculuktan aldığı gençlik tutkusunun kuramcının olgun zevkine dönüşmesinin bu tutarsızlığı büyük oranda açıklayabileceğine inanıyorum.

Bu vurgu değişikliğini temellendirmek için yaşamının farklı dönemlerinde yazdığı mektuplardan alıntılar vereceğim. Belirli bir tereddüt burada da görülmektedir, ki bunun aksi de düşünülemez çünkü tüm bilimsel çalışmalar hem kurama hem de olgu bulmaya ihtiyaç duyar. Dahası onun değişen muhataplarının farklı tavsiyelere ihtiyaçları vardı. Buna rağmen düşüncelerinde genel bir doğrultu olduğunu düşünüyorum: gençliğinde çılgın spekülasyona karşı duyduğu korku yerini olgulara dayanan kurama karşı duyduğu ince beğeniye bırakmıştır. Bu da verilecek alıntıları Eklerdeki tartışmanın bağlamına oturur: Darwin’in büyükbabasının etkisini ve kendinden önceki evrimcilerin önemini inkar etmesinin nedeni aslında bu kişilerin dayanaklarını ve hamle yöntemlerini reddettiği anlamına gelmektedir.

Alıntılar

Emma Darwin kocasının şu sözlerini tekrarlar dururdu: “Gözlemlerken akıl yürütmek vahim bir kusurdur, öncesinde çok gerekli ve sonrasında çok yararlı olmasına rağmen.” Bir ölçüde Charles’ın aşağıdaki alıntılarla verilen görüşlerini özetlemesi nedeniyle bu öğüt kayda değerdir.

1837’de, *Tazı* ile yolculuğundan döndükten kısa bir süre sonra, rastgele karaladığı notlar arasında (Bkz. 3. Not, s. 207) şunu yazmıştır: “...Doğrudan gözlem yapmaktan öyle çok keyif alıyorum ki Lyell gibi edindiğim yeni bilgileri düzeltip eski bir trene ekleyerek yola devam etmem mümkün değil. Londra’ya zincirlenmiş bir adamın nasıl bir yol

izleyebileceğini anlayamıyorum. ... Taşrada ... hayvanlar üzerinde gözlem ve deney yapma imkanı..." Aynı sayfa üzerindeki başka bir köşeye şunu yazmıştır: ..."Yapısal benzerlikleri dizgele ve araştır." Böylece 1837'de doğrudan gözlemlemekten aldığı zevkten gelen ve hayatının sonuna dek sürecek olan itkinin farkına varmıştır. Fakat "Yapısal benzerlikleri araştır" sözleri kuramsal bir alt yapının mevcut olduğunu ve zihninde evrimsel sorunların sancılarını çekmeye çoktan başlamış olduğunu gösterir.

1844'te J. D. Hooker'a şöyle yazar (*Diğer Mektupları*, I. Cilt, s.39): " 'Geniş çaplı görüşlerin iyi bir düzenleyicisi olma' ile ilgili sözlerini kendimce yorumlamama müsaade etmelisin ... bu çeyrek bilgi sahibi olan her gezgin koleksiyoncu tarafından kolayca başlatılan kaba spekülasyonlara kendini kaptırmadığın anlamına gelir. Güçlü bir genelleme eğilimine başlı başına bir kötülük gözüyle bakarım."

1850'de C.H.L. Woodd'a jeolojik katmanlaşmada ısı etkileri üzerine şunu yazar (*Diğer Mektupları*, II. Cilt, s.133): "Tüm genç jeologların büyük bir spekülatif eğilimi var. Ben ellerimi bu şekilde fena yaktım ve belki de artık gereğinden fazla temkinli davranıyorum. Spekülasyona bir sebebin doğrudan doğruya etkisini gösteremediğinde itiraz ediyorum... Kendilerine gem vurabildikleri takdirde spekülatif insanların açık ara en iyi gözlemciler olabildiklerinden katıyen şüphe edemem... Jeolojik çalışmalarına, spekülasyonlarına ve özellikle gözlemlerine devam etmeni en iyi niyetlerimle diliyorum."

1857'de kendisini genellemeye yeterince kaptırmadığını düşündüğü Asa Gray'e yazar (*Diğer Mektupları*, II. Cilt, s. 252). Söze gözlemlemenin güçlüğüne vurgulayarak başlar ki bununla kuramcının tarafsızlığını korumasının zorluğunu kastettiğini düşünüyorum. Olgular kuram bağlamında değerlidir ve dolayısıyla önyargılı yaklaşmak kolaydır.

"Henüz tamamlanmamış çalışman üzerinde mümkün olduğunca dikkatli davranarak genelleme yapmak göre-

vindir diyebilirim... Özenle gözlemlemek genelleme yapmaktan çok daha zor, ve spekülasyon yapmaktan daha da zor olduğuna göre, ona ederinden fazla değer verilmesi mümkün müdür sence? Gözlemcinin gözlemlerini kıyas kabul etmeksizin herkesten daha iyi genelleyebileceğini unutmamak gerekir. Ne çok sayıda gökbilimci hayatlarını tek bir sonuca varmadan salt gözlem yaparak harcamıştır! Sarırm Herschel'di şu tespitte bulunan: Fedakarlık ederek çalışanlar, çalışmalarına ara verip bunlardan ne sonuç çıkarabileceklerini görselerdi çok daha iyi olurdu."

1861'de Henry Fawcett'e yazdığı mektupta (*Diğer Mektupları*, I. Cilt, s.195) gözlemin ayırt edici bir beceri olduğunu kabul eder: "Bir işe yarayabilmeleri için tüm gözlemlerin bir görüş uğruna ya da bir görüşe karşı yapıldığını görememek ne tuhaf!" Burada gözlemden önce gelen bir görüş, yani olgu bulmayı gerektiren bir kuram ya da varsayım olması gerektiğini itiraf etmektedir.¹

1863'te J. Scott'a şu tavsiyede bulunur (*Diğer Mektupları*, II. Cilt, s.323): "Şimdilerde makalelerinde kuram öne sürme konusunda tutumlu davranmanın senin yararına olacağını düşünüyorum (Ben geçmişte jeoloji alanında bu yanılgıya düştüm): Kuramın gözlemlerine yol göstermesine müsaade et, fakat ismini kabul ettirene kadar kuram yayımlamaktan kaçınmaya çalış. Çünkü bunu yapınca insanlar yaptığın gözlemlere şüphe ile yaklaşıyor."

1870'te J. D. Hooker'a şöyle yazar (*Diğer Mektupları*, I. Cilt, s. 321): "Düzenin baştan kurulu geldiğine dair yürütülen tüm tahminlerin boşa zaman kaybı olduğunu söylüyorsun. Bu vardığın yegane akıllıca hüküm. Fakat varsayımında bulunmaktan kaçınmak ne kadar da zor! Benim teolojim ise adi bir bulamaç. Evrenin rastgele oluştuğuna inanmıyorum ancak ayrıntıların akıllıca olduğunu hatta

¹ J. O. Wisdom tarafından *Doğa Bilimlerinde Çıkarımın Temellendirilmesi*'de alıntılanmıştır.

ayrıntılarda herhangi türde bir tasarım olduğunu kanıtlayan bir şey de yok.”

Tümdengelimci makale yazımı ile ilgili görüşünü Herbert Spencer hakkındaki yorumunda özetler: “Onun her konuya tümdengelimci bir yöntemle yaklaşması benim düşünce yapıma tamamen ters düşüyor... İncelemelerini okuduktan sonra kendime defalarca ele aldığı bu konulardan beş yıllık bir çalışma çıkar dedim.”

Oğlu Francis *Hayatı ve Mektupları*’nda (I. Cilt, s. 149) babasının hayatının sonuna doğru kuram ve gözlem konusundaki tutumunun neye dönüştüğünden bahseder. Francis Darwin, babasının bir incelemeden ne zaman vazgeçmek gerektiğini bilmenin önemini defalarca tekrarladığını vurguladıktan sonra şöyle devam eder: “... Sık sık kimse- nin iyi bir kuramcı olamadan iyi bir gözlemci de olamayacağını söylerdi. Bu bana onun istisnaları yakalama içgüdü- sünü anımsatıyor. Sanki en küçük bir sarsıntıda herhangi bir kanala akmaya hazır olan bir kuramlaştırma gücüyle yüklüydü. Öyle ki hiçbir olgu bir kuram seli oluşturmaktan geri kalamıyordu ve böylece olgunun önemi artıyordu. Doğal olarak bu şekilde aklına savunulması mümkün olmayan birçok kuram da geldi. Neyse ki muhakeme yetisi hayal gücünün zenginliğine eşti ve zihninde doğan düşüncelerin kullanılamayacağına hükmedebiliyordu.”

Francis burada babasının zengin fikirleri olduğunu belirtmekte ve babasının spekülasyon üretmedeki gücünü resmetmektedir. Darwin bu özelliklere sahip olmasaydı olguları saptamak için çalışacak malzemeyi de bulamazdı. Kişi temellendirilmesi mümkün olmayan varsayımları ya da fikirleri yenileri uğruna kendisinde bu nitelikler mevcutsa terk edebilir ancak. “Doğru” olan en yüksek sayıdaki olguya uyandır.

Tarihlerine göre sıralanmış mektup dizininde bulunan son alıntı Charles’ın hayatının sonuna doğru birbirine anlaşılmaz şekilde kenetlenmiş bu iki süreç üzerine hâlâ kafa yordüğünü göstermektedir. Pasajı içeren ve en küçük oğlu

Horace'ın 1871'de, 20 yaşındayken, Cambridge'deki ön lisans sınavını geçmesinden dolayı ona yazılmış olan tipik mektubun tamamını paylaşıyorum. Horace ne okulda ne de üniversitede parlak bir öğrenci olmamıştı ve sınavlarının sonuçlarını korkuyla beklenmekteydi.

6 Q. Anne St. W.
Pazar sabahı saat 8:30
[15 Aralık 1871]

Sevgili Horace'im,

Çok sevinçliyiz çünkü daha şimdi Cambridge'deki pek güvendiğimiz arkadaşımız George'dan o uğursuz ön lisans sınavını sağ salım geçmiş olduğunu söyleyen bir kartpostal aldık... Pek mutluyum. Şimdi, sağlığın elverdiği ölçüde, yeteneklerinin eğilimini takip edebilir ve matematik ve bilime de aynı oranda sıkı çalışabilirsin.

Geçen akşam insanı neyin keşfedilmemiş şeylerin kaşifi yaptığı konusunda tahminler yürütüyordum ve bu oldukça kafa karıştırıcı bir sorun... Çok zeki -kaşiflerden çok daha zeki- olan birçok insan asla bir şey yaratmaz. Varsayımına göre onların sanatı, vuku bulan her şeyin sebeplerini ya da anlamını alışlageldik bir şekilde aramaktan ibarettir. Bu da keskin gözleme ve araştırılan konu hakkında mümkün olduğu kadar çok bilgiye işaret etmektedir.

Fakat tüm bunları şimdi neden yazdığım hakkında -yüreğimin yükü hariç- hemen hiçbir fikrim yok. Çünkü şu Charybdis'i yenmiş olmana gerçekten yürekten seviniyorum.

Seni seven Baban
C. Darwin

Charles'ın varsayım üzerine değişen görüşlerinin düşünsel gelişimine olan katkısını vurguladım çünkü fikrimce büyükbabasının ve babasının düşünce tarzına kendi bağımsızlığını karutlamak için karşı çıktığı gayet açık. Böyle bakarsak, Robert genç Charles'a karşı ağır eleştirilerlerde

bulunarak oğlunun gelişim hikayesine tamamlayıcı bir biçimde katkı sağladı diyebiliriz. Eğer Charles bağımsızlığını ilan etmeye acilen ihtiyaç duymasaydı Robert'ın *Tazı* ile çıkacağı yolculuğa karşı ettiği itirazların üstesinden gelmeyi arzular mıydı? O beş yıllık disiplin olmadan Charles'ın dehası meyve verebilir miydi? Böyle sonsuz tahminde bulunabiliriz ama ben Robert'ın tiranlığına ya da Charles'ın annesinin erken ölümüne yapılan hiçbir göndermenin bu bölümde yer verilen belirli sorunları çözebileceğini düşünmüyorum.¹ Olgun kuşağın kendisinden genç olan kuşağa bıraktığı çağdaş fikir ve düşüncelerin etkisine önceden kestirilemeyen belli duygusal tepkiler eşlik edecektir. Bu tepkiler çoğu zaman fark edilmez ve aile geleneğinden kaçmak için açık bir kapı oluşturacak kadar şiddetli bir bölünme yaşanmazsa ailede bu duygusal tepkiler belki çok daha kuvvetli olacaktır.

Charles'ın babasına olan adanmışlığı onu görüldüğünden çok daha uzun bir süre esir etmiştir. Babasının ölümünden sonraya kadar evrim üzerine herhangi bir şey yayımlamamış da olsa Charles özgürleşme yolunda ilerlemeye yıllar önce başlamıştı. Bilimsel kanıt arayışında kat ettiği yol ile dedesinin bilimsel yönteminden ve babasının baskın kişiliğinden bağımsız olduğunu kanıtlamak için kat ettiği yol aslında birdi. Bilimsel bir düşünce yapısı olmasa da Dr. Robert, tıpkı kendi babası gibi her konuda varsayımda bulunmaya düşküncü. Bu nederle atalardan birinin düşünce tarzını kabul etmeyerek aslında her ikisini de reddediyordu. Charles'ın tıp alanında çalışmayı da atalarının tavırlarını reddedişine bağlı olarak bıraktığı da ima edilmiştir. Tıp pekala Charles'a zihnin "varsayımçı" eğilimleri ile fazlasıyla yakından bağlantılı görünmüş de olabilir.

Son olarak Charles ve Erasmus Darwin arasındaki benzerlik ve farklılıkları yeniden vurgulamak isterim: İlgi

¹ Bkz. Charles Darwin'in Hastalığı Üzerine, 5. Not, s. 214.

alanları ve aile gelenekleri paraleldi ama temel karakter özellikleri ve çağlarının ilgi alanlarına tepkileri büyük farklılıklar gösteriyordu. Charles Darwin 18. yüzyılın akılcı ve faydacı anlayışının hâlâ hakim olduğu 19. yüzyılın ilk yarısının gelenek ve düşünceleri ile yetiştirilmişti. Dr. Erasmus Darwin artan ticaret ve seyahatler yoluyla bilinmeyen hayvan ve bitkilerin Avrupa'ya ulaştığı ve Linnaeus'un biyolojik tasniflemenin kaostan kurtarılmasına öncülük ettiği bir önceki coşkulu dönemin sözcüsü olmuştu. Avrupa'nın her yerinde canlı formları yakından incelenmeye başlanmıştı. Bilimin eski işaret direkleri işlevlerini yitirmişti ve Erasmus bunlardan evrime işaret eden bir yenisini yükselten öncülerden biri oldu. İki kuşak sonra yeni bilgiler üzerine kurulu fikirlerini ifade etme sırası torunu Charles'a geldi. Eski işaret direklerini yeniden boyama sırası artık ondaydı ve büyükbabasınınunki Charles'ın yeniden boyadığı birkaç direktan biriydi. Bu yeni işaret direği yine evrim yolunu gösteriyordu fakat üzerine oraya nasıl varılacağını gösteren bir tabela olan doğal seleksiyon eklenmişti. Herhangi bir hedefe varmak için yönden de önemli olan şey haritanın nasıl okunması gerektiğinin açıklanmasıydı.

II. Bölüm

Darwin-Butler İhtilafı

Samuel Butler ve Charles Darwin arasındaki bir zamanlar herkesçe bilinen çekişme neredeyse unutuldu. *Otobi-yografi*'nin eksiksiz nüshasında geçen ve burada ilk defa basılan kavganın kısa bahsi birçok okurun gözünde sadece hayal meyal anılar canlandıracaktır.

Bu hem içerik hem de zaman dizini bakımından karmaşık bir hikaye, ama Cambridge Üniversitesi Kütüphanesi-nin Darwin arşivinde bulunan zengin içeriği inceledikten sonra olayın tamamını yeni bir ışık altında gördüm ve tüm ayrıntıları ile yeniden anlatılması gerektiğini düşündüm. Bu geniş dosyadaki eski mektuplardan geçmişin Darwin'in Butler'a karşı davasını destekleyen ve sessiz kalmasını öğütleyen sesleri duyulmaktadır. Bu öğüt hakkında şimdi ne düşünülürse düşünölsün, Charles'ın vefalı arkadaşları ve akrabalarının sesleri hep birlikte Samuel Butler'ın saldırılarının haksız ve adi olduklarını ilan etmişlerdi.

Samuel Butler Charles Darwin'den yirmi altı yaş küçüktü ve Yeni Zelandalı bir koyun yetiştiricisi olarak *Türlerin Kökeni* yayımlandıktan sonra dindarlığa açılan savaşı inancını yeni değiştirmiş olan biri olarak hevesle izledi. Darwin'e bu dönemde yazdığı alçakgönüllü, içtenlik ve hayranlık dolu mektuplar da Cambridge'deki arşivde bulunmaktadır ve bu mektuplar sonradan yönelttiği suçlamalarının sertliği ile müthiş bir zıtlık oluşturmaktadır.

Karşılıklı beğeni ve dostane mektuplaşma bir süre sonra durulmaya başladı ve Darwin'in bilim dünyasındaki yıldızı yükseldikçe Butler'ın ona olan hürmeti de azaldı. Çünkü Butler, Darwin devriminin bilimsel düşünce için ne denli değerli olduğunu gerçekte asla kavramamıştı. Zihnin evrimsel istikametini denetçisi olduğuna inanarak Butler; Buffon, Dr. Erasmus Darwin ve Lamarck gibi erken dönem evrimcilerinin işlerini okumaya başladı. Onları ne kadar çok sevdiyse yeni yetme Darwin'i de bir o kadar az sevdi. Eski evrimcilere mevkilerini yeniden kazandırma çabası içine girerek 18. yüzyıl saflarına geçti. Böylece ihtilaf, Charles'ın daha önce irdelenmiş olan büyükbabasının görüşleri hakkındaki kanısıyla yakından bağlantılı hâlâ geldi. Onların aralarındaki çekişme aslında 19. yüzyılın ortalarında biyoloji alanında meydana gelen düşünsel değişimin bir başka yönüydü.

1879'daki bazı işlerin yayımlanma sırası Butler'ın artan düşmanlığının doruk noktasına ulaşmasını anlamak açısından önem taşır.

Şubat 1879'da Darwin'in 70. doğum gününde Almanya'da *Kosmos* dergisi doğum gününü kutlayan bir sayı yayımladı (II, Jahrg. Heft II). Bu sayıda Dr. E. Krause tarafından yazılan ve Dr. Erasmus Darwin'in türeyiş kuramı tarihine yaptığı katkıyı ele alan bir makale yer aldı. Mayıs 1879'da Butler, Krause'nin *Kosmos*'taki makalesinden habersiz olarak *Eski ve Yeni Evrim, ya da Buffon, Dr. Erasmus Darwin ve Lamarck'ın Kuramlarının Charles Darwin'in Kuramı ile Karşılaştırılması*'nı yayımladı. Bu esnada Krause makalesini çeviri için genişletiyordu ve bu çeviri Darwin'in aynı yılın Kasım ayında yayımlanan *Erasmus Darwin'in Yaşamı*'nın ikinci bölümünü oluşturuyordu. Bu işbirliği esnasında Charles, Krause'ye Butler'ın metninin bir nüshasını ve Krause'nin metne eklediği bazı ifadeleri gönderdi ve bu eklemelerde Butler'ın fikirlerine alçaltıcı atıflar yapıyordu. Butler'ı asıl rencide eden pasaj şuydu: "Erasmus Darwin'in sistemi torununun bizler için açtığı yolda başlı

başına önem taşıyan bir ilk adımdı. Fakat günümüzde onun görüşlerine, tıpkı bazılarının gerçekten de denediği gibi, yeniden geçerlilik kazandırmaya çalışmak kimsenin özenemeyeceği türden bir düşünce zayıflığının ve çağ dışı zihin yapısının göstergesidir.”

Ne yazık ki Charles Darwin *Erasmus Darwin'in Yaşamı'nın* Önsöz'ünde Krause'nin asıl metni değiştirdiğinden bahsetmemekteydi –bu ihmal daha sonra açıklanacaktır.¹ Butler çok geçmeden sözde doğru olan çeviriyi aslının bir nüshası ile kıyasladı ve aradaki farklar onu belirtilmeyen değişikliklerin kendisine üstü kapalı olarak yöneltilen bir saldırı olduğu sonucunu çıkarmaya itti. Henüz *Eski ve Yeni Evrim* yayımlanmadan herkes görüşlerinin, üstelik de Alman bir bilim adamı tarafından, ayıplandığını düşünecekti.

Charles ihmalinin farkına vardığında Butler'dan özür diledi, fakat Butler kendisine karşı gizlice kurulmuş bir tuzağın kurbanı olduğuna emindi. Onun gösterdiği şiddetli kin – ve Darwin'in akraba ve dostlarının tavsiyeleri – aslında bu hatanın nasıl meydana geldiğini kısaca açıklamak isteyen Darwin'i nihayetinde sessizliğe boğdu.

Bir kaşık suda çıkan bu fırtınanın ardında aslında ne yatıyordu? Viktorya Dönemi'nin geriye baktığımızda o çok sağlam görünen güveni sarsıntı yaşıyordu. Hem Darwin, hem de Butler takdir kazanmayı şiddetle arzuluyordu. Darwin Butler'ın saldırılarından kaynaklanan kaygı ve sıkıntı nedeniyle ailesinin ve yakın arkadaşlarının onayına ihtiyaç duyuyordu. Bu sayede ihtilafın verdiği kederden uzaklaşarak yirmi yıl kadar önce karşıt görüşlerle cesaretini yitirmeden mücadele ederek kazandığı evrim kalesine geri çekilebilecekti. Bilimsel sorular söz konusu olduğunda kendinden emindi ama insanların düşmanlığına karşı korunmaya ihtiyacı vardı. Butler tüm yaşamı boyunca muhalefetle karşılaştı ve doğası saldırgan olan herkes gibi buna

¹ Bkz. s. 154, *Festing Jones'un Kitapçığı*, Tasarlanan 1. Mektup.

davetiye de çıkarıyordu. Fakat Butler'ın da onaya ihtiyacı vardı ve sadık dostu Bayan Savage Butler'ın intikamını onaylamaya daima hazırdı. Bunu da Darwin'in yandaşlarının hainliklerinden ve onların çirkin yalanlarından dem vurarak yapıyordu. Butler'ın hislerinin yoğunluğu Athenæum'a yazdığı ilk mektupta, ki tamamını sonra paylaşacağım, şöyle ifade edilmiştir: "Yazarların işlerini yeniden düzenleme fırsatından faydalanmaları şüphesiz ki olağan bir uygulamadır. Fakat bir rakibin, makalenin gizlice yeniden düzenlenmiş bir baskısında aralara sıkıştırılarak üstü kapalı olarak ayıplanması, makalenin benim kitabımdan çok önce yazıldığıнын açıkça beyan edilmesi, ayıplamaların hedefi olan kitabımın ise bu makaleye bağlı olarak yazıldığıнын ima edilmesi ve okurların bu asılsız görüşün tarafsızlığına inandırılmaya çalışılması kabul edilemez bir durumdur."

Otobiyografi'nin 1887 tarihli basımını okuyanlar Charles'in bu anlaşmazlığı andığı tek bir satıra bile rastlayamaz. Francis Darwin'in 1887'de *Hayatı ve Mektupları*'nı düzenlerken *Otobiyografi*'den Charles'in bu anlaşmazlığı andığı tüm kısımları çıkarmış olması manidardır. Çünkü Butler'ın en acı saldırılarda bulunduğu zamanlarda Charles'in kamuya bir açıklama yapılması gerektiğinde ısrar eden Francis'ti. Belki de dini pasajlar üzerinde ihtiyatlı davranan aile sansürü burada da iş başındaydı. Belki 1887'de ailenin hisleri bu konuyu yeniden tartışmaya açamayacak kadar hamdı. Francis *Hayatı ve Mektupları*'nın III. cildinde s. 220'de bu olaydan şöyle bahseder: "*Erasmus Darwin'in Yaşamı*"nın yayımlanması Samuel Butler'ın babamı yalancılıkla suçlayan saldırısını da beraberinde getirdi. Babam dostlarına danıştıktan sonra saldırıyı dikkate almaya değmediğinden yanıtız bırakma kararı aldı... Bu olay babamı son derece üzdü ama fikirlerine saygı duyduğu insanların gösterdikleri yürekten anlayış bu tatsız anıyı tam da hak ettiği gibi kısa sürede unutmaya yardımcı oldu."

Cambridge Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan mektuplar, henüz yayımlanmamış olan T. H. Huxley ve Leslie Stephen'ın kanaatlerini içerenler de dahil, Darwin'in Samuel Butler'ın saldırılarını dikkate almasının gerekli olup olmadığı tartışılmaktadır. Darwin en başta şunu yazmıştır: "İhmalimin nedenini açıklayarak kendimi savunmak için tek bir yanıt göndermeye karar verdim." Bu durum Darwin'in kendisine tavsiyelerde bulunanların sözlerine boyun eğişinin hikayesidir, tavsiyede bulunanlardan da bahsettim. Darwin'in sessiz kalması zulmetme tutkusuna kapılmış olan Butler'ın kanısını teyit etmeye yaradı, öyle ki Butler şiddetli bir öfkeye kapılmıştır. Charles Darwin onun kurtarması adına saldırılara yanıt verecekken konuşmamaya ikna edilmiştir. Darwin için saygıdeğer olan her şeyi hedef almaya çalışan Butler bu durumu fark etmiştir. Sessizliği sefilce yorumlamış olan Butler'a *Erasmus Darwin'in Yaşamı'nın* Önsöz'ündeki hata ve karışıklığın nasıl meydana geldiğine dair saydam ve eksiksiz bir açıklamanın verilmediği gerçeği asla değişmemiştir.

Butler'ın biyografisinin yazarı olan arkadaşı Henry Festing Jones 1911'de şimdi baskısı tükenmiş olan *Charles Darwin ve Samuel Butler: Barışma Yolunda Bir Adım* adlı bir kitapçık yayımladı. Francis Darwin bildiklerini söyleyerek ve Festing Jones'un görmediği belgeleri ona vererek bu uzlaşmayı sağlamaya yardımcı olmuştu. Francis Darwin ise Butler'ın Nisan 1882'de Charles Darwin'in ölümünü duyduktan sonra yazdığı *Eski ve Yeni Evrim*'inin 2. baskısının Önsöz'ünü görmemişti. Burada Butler'ın düşmanlığı ve yaralanmış gururu müşterek yasın etkisiyle yatışmıştı. Festing Jones 1910'da kitapçığı tartışmak için buluştuklarında önsözü Francis Darwin'e okudu. Makul üslubu ile bu önsöz Francis Darwin'in dikkatine daha önce sunulsaydı, Butler'ın Darwin'e husumeti son yirmi yılı mutlaka farklı bir yön izlerdi. Fakat Butler 1902'de bu hüznü yanlış anlama düzeltilemeden öldü. Francis Darwin daha en

başında Butler'a gidip anlaşmazlığı yüz yüze çözmediğine daima pişman oldu.

Anlatının bazı noktalarda tekrara düşmesi pahasına kitapçığı buraya eklemenin gerekli olduğunu düşündüm. Fakat Butler'ın biyografisinin yazarı ve dostu tarafından kaleme alınan savunması, Viktorya dönemine ait bu kişisel tarihler ağıyla yakından ilgilenen kimse tarafından es geçilemez. Cambridge'deki yeni belgeler sadece kitapçıkta yer verilenden çok daha fazlasını ortaya çıkardı. Bu nedenle bu yeni mektupları kitapçığın sonuna toplu halde ekleyerek ve tarih dizinlerini dipnotlarda belirterek tüm hikayeyi ulaşılabilir hale getirdim.

Down'a giden ve Down'dan gelen mektuplar, ki bunlardan bazıları Londra'ya Down arabası ile kara yolu üzerinden gönderilmişti ve arabacı John yanıtları geri getirmek için bizzat beklemişti, Darwin'in güvercin evindeki telaşının ne kadar ciddi bir telaş olduğunu gösterir. Ailenin o zamanlardaki nakaratı olan

"Bir mektup yaz, iyi nasihat bir mektupla gelir,
Ve iyi nasihat bize çok daha iyi gelir,"

sözüne besbelli uyulmaktaydı.

Kitapçığın takip eden yeniden baskısında (s. 154-182) benim bütünleyici dipnot benzeri ilavelerim köşeli ayraçlar içinde verilmiştir. A'dan L'ye yeni ve daha önce yayımlanmamış olan mektuplar s. 182-196 arasında yer almaktadır. Son söz olarak da kısa bir özet verilmiştir.

Henry Festing Jones'un Kitapçığı
Charles Darwin ve Samuel Butler:
Barışma Yolunda Bir Adım
Yayımlayan A. C. Fifield, 1911

Samuel Butler'ın *Yaşam ve Alışkanlık*, *Eski ve Yeni Evrim*, *Bilinçdışı Hafıza* ve *Şans mı Zeka mı?* adlı kitaplarını okuyanlar evrim konusunda Charles Darwin'e tamamen ka-

ılmadığının farkındadırlar. Aynı zamanda *Bilinçdışı Hafıza'nın* IV. Bölümünde anlatıldığı gibi bu iki adam arasında kişisel bir anlaşmazlık yaşandığını da bilirler. Bu hikaye Butler'ın okurlarından bazılarına öyle tuhaf ve Darwin'in okurlarından bazılarına -özellikle de Butler'ın vardığı sonuçlara dayanarak- öyle olanaksız görünmüştür ki bunun bir açıklama hak ettiğini düşünmüşlerdir. Yakın zamanda Francis Darwin ile yazıştım ve o Butler'ın yaşamöyküsünü yazmakta olduğumdan bana bu anlaşmazlığa ışık tutan bazı mektuplar gönderdi. Bu mektuplardan ve aramızda geçenlerden yazmakta olduğum yaşamöyküsü için bilgi edindim. Ancak yaşamöyküsü bir süre daha tamamlanamayacağından ve Francis Darwin hem Charles Darwin'in hem de Samuel Butler'ın hakkını vermek için gerçekte ne yaşandığının en kısa sürede açıklanması gerektiği konusunda bana katıldığından bu sayfaları hemen yayımlanmak üzere yazdım. Francis Darwin ilk müsveddeyi okudu ve faydalanmam için bazı önerilerde bulunma nezaketini gösterdi. Burada aktarılan haliyle Francis Darwin, Butler'ın fikirlerinden neredeyse hiçbirine katılmamaktadır (katılmasını da beklemiyordum zaten). Fakat bana verdiği malzemeyi kabul ediş ve kullanım nedeniyle bana minnettar olduğunu ifade etti. Talihsiz bir yanlış anlaşılmayı açıklığa kavuşturma imkanını bana verdiği için ben de Francis Darwin'e minnettarım.

Darwin ve Butler aileleri arasındaki arkadaşlık uzun yıllar önce başladı. Butler'ın büyükbabası Dr. Butler Shrewsbury okulunun müdürüyken Charles Darwin'in babası Robert, Shrewsbury'nin önde gelen doktorlarından. Charles Darwin ve Butler'ın babası Canon Butler, Shrewsbury'de Dr. Butler'ın himayesinde okul arkadaşı ve Cambridge'de lisans öğrencisiydiler. 1828 yazını Barmouth'taki bir okuma etkinliğinde birlikte geçirdiler ve Canon Butler, Charles Darwin hakkında şunu söyledi: "Bana tüm yaşamım boyunca beslemeyi sürdürdüğüm bir botanik sevgisi

aşladı.” (*Charles Darwin’in Hayatı ve Mektupları*, Francis Darwin, I. Cilt, 168).

Türlerin Kökeni 1859’da yayımlandı ve Butler kitabı Yeni Zelanda’dayken okudu. “Bay Darwin’in çok sayıdaki coşkulu hayranlarından biri haline geldim ve *Türlerin Kökeni* üzerine felsefi bir diyalog yazdım (şiir türünü ve uzak ülkelere yapılan gezilerle ilgili kaleme alınan yazıları ayrı tutarsak bu diyalog edebiyat alanına giren en zelil iş). Bu çalışmam 1861 ya da 1862’de Canterbury’de *The Press*’te yayımlandı ama sahip olduğum tek nüshayı kaybedeli çok oldu.” (*Bilinçdışı Hafıza*, I. Bölüm, s. 17).¹ 1872’de Butler *Erewhon*’u yayımladığında, ki bu farazi bir ülke üzerine yazdığı bir gezi yazısıydı, Charles Darwin’e “Makinelerin Kitabı”ndan neyi kastettiğini açıklamak üzere şöyle yazdı: “Bazı eleştirmenlerin sizin kuramınıza güldüğümü düşündüğü için sizden içtenlikle özür dilerim. Böyle bir şey yapmayı asla istemedim ve eğer yapmışsam da bu beni dehşete düşürür.”

Bunun hemen ardından Butler, Darwin’i Down’da iki kere ziyaret etti ve tüm aile ile tanıştı. Francis Darwin ve Butler bu dönemden itibaren Butler 1877-8’de *Yaşam ve Alışkanlık*’ı yayımlayana kadar oldukça sık görüştüler. Butler kitabını yazarken Francis Darwin onu ziyarete gelip Butler’a Hering’in tüm yaşamı hafızaya dayandıran kuramından söz etti. “26 Eylül 1877’de geldi” (*Bilinçdışı Hafıza*, II. Bölüm). *Yaşam ve Alışkanlık*’ta (Aralık 1877) Butler’ın Charles Darwin’in yazılarındaki pek çok unsurdan memnuniyetsizlik duyduğu ortaya çıkmıştı ancak Butler ve Darwin ailelerinin arasındaki ilişkilerde henüz gözle görünür bir bozulma yoktu.

Şubat 1879’da Kosmos adlı Alman bir bilim dergisi Dr. Erasmus Darwin’in yaşamı ve işleri üzerine Dr. Krause’nin yazdığı bir makaleyi yayımladı.

¹ [R.A. Streatfield’in 1923 tarihli *Canterbury Meskeninde Bir İlk Sene* adlı kitabında yeniden basılmıştır (s.155)].

Mayıs 1879'da bu makaleden henüz haberi olmayan Butler *Eski ve Yeni Evrim, ya da Buffon, Dr. Erasmus Darwin ve Lamarck'ın Kuramlarının Mr. Charles Darwin'in Kuramı ile Karşılaştırılması'nı* yayımladı. Bu kitabın amaçlarından biri değişke ile türeyiş fikrini ortaya atanın Charles Darwin olmadığını göstermek, bir diğeri de evrene bilinci geri kazandırmaktı. Çünkü Butler, Charles Darwin'in evrim kuramını tasarlamak adına her şeyin tesadüf sonucu oluştuğu düşüncesine aşırı önem atfettiğini düşünüyordu.

Charles Darwin, Erasmus Darwin ile ilgili olduğundan Butler'ın kitabının bir nüshasını Dr. Krause'ye gönderdi. Dr. Krause o sıra İngilizceye çevrilmesi için makalesini yeniden gözden geçirmekteydi. Ancak "gerçekten değmediğinden Krause'nin Butler'ı hedef alıp da Butler'ın üzerinde fazla barut tüketmeyeceğini" umuyordu, çünkü "Butler'ın çalışması sadece gelip geçici"ydi.

Dr. Krause makalesini düzeltmeye devam etti ve Kasım 1879'da Mr. Murray Ernst Krause'nin *Kaleminden ve Charles Darwin'in Önsözü ile Erasmus Darwin, Almanca Aslından Çeviren W. S. Dallas* başlıklı kitabı yayımladı. Girişine bakılırsa kitabın Dr. Krause'ye ait olan bölümü onun daha önce *Kosmos'ta* yayımlanan ve Charles Darwin ile kardeşi Erasmus'un çevrilmesine müsaade ettikleri Erasmus Darwin konulu makalesinden ibarettir. Bununla ilgili şöyle bir dipnot bulunmaktadır:

Çeviriyi üstlenen Bay Dallas'ın bilim alanındaki itibarı ve Almanca bilgisi metnin aslına sadık olduğunun garantisidir.

Giriş, Charles Darwin'de Erasmus Darwin'in karakteri hakkındaki bilgileri tamamlayıcı nitelikte özel belgeler olduğunu ve Charles Darwin'in önsözü yazdığını belirterek devam eder. Ayrıntılara değinilir ve iki kitaptan bahsedilir (Bayan Seward'ın *Dr. Darwin'in Yaşamı* ve Dr. Dowson'un *Erasmus Darwin Üzerine Bir Konuşma'sı*) ve girişin sonunda ikinci bir dipnot görülür:

Dr. Krause'nin makalesinden sonra, 1879'da, Butler'ın *Eski ve Yeni Evrim* adlı çalışması yayımlandı. Bu kitap Dr. Darwin'in bahsi geçen kitaplardan derlenmiş bir yaşam hikayesini ve onun evrim üzerine görüşlerini içermektedir.

Butler, *Erasmus Darwin*'in İngilizce baskısını okudu ve düzeltmeler hakkında bilgisi olmadığından kafası karıştı. Almanya'dan *Kosmos*'un Şubat sayısını getirtti. 2 Ocak 1880'de Darwin'e yazarak bir açıklama yapmasını istedi. *Bilinçdışı Hafıza*'nın IV. Bölümünde Butler, Darwin'in yapacağı "açıklamayı kabul etmek için birçok isabetli noktayı seve seve göz ardı edebilecek" olduğunu yazar. Darwin ertesi gün yanıt verdi. Bu amaçla yazılan iki mektup bulunmaktadır:

Samuel Butler'dan Charles Darwin'e

2 Ocak 1880

Saygıdeğer Beyefendi,

Kosmos dergisinin Dr. Krause'nin Dr. Erasmus Darwin üzerine makalesinin W. S. Dallas tarafından çevrilen metnini içeren sayısı ile ilgili bir şey danışabilir miyim?

Elimde *Kosmos*'un geçen Şubat sayısı var. Önsözünüze bakılırsa bu Bay Dallas tarafından çevrilen metin gibi görünüyor. Fakat bu çeviri *Kosmos*'un Şubat sayısında bulunmayan uzun ve önemli pasajlar içeriyor ve asıl metindeki birçok pasajı da atlıyor.

İngilizce makaleye eklenen pasajlar arasında henüz yayımlanmamış olan *Eski ve Yeni Evrim*'de Erasmus Darwin ile ilgili fikirlerimi önceden ayıplar gibi görünen son altı sayfa bulunmaktadır. Bu fikirleri ilk öne sürenin ben olduğuma inanıyorum. Sizin herkesle paylaştığınız çeviriyi sonuçlandırın ve belki de bu nedenle en fazla göze çarpan cümle şöyle:

"Erasmus Darwin'in sistemi torununun bizler için açtığı yolda başlı başına önem taşıyan bir ilk adımdı. Fakat günümüzde onun görüşlerine, tıpkı bazılarının gerçekten de denediği gibi, yeniden geçerlilik kazandırmaya çalışmak

kimsenin özenemeyeceği türden bir düşünce zayıflığının ve çağ dışı zihin yapısının göstergesidir.”

Bana Almanya’dan gönderilen *Kosmos* dergisinde böyle bir pasaj yer almamaktadır.

Önsözünüzde belirttiğiniz gibi kitabım *Eski ve Yeni Evrim* Dr. Krause’nin makalesinden sonra yayımlandı. Ancak makalenin aslının değiştirildiğine dair herhangi bir ipucu vermezken, *Kosmos*’un Şubat sayısından yapılmış gibi görünen çevirinin “Bay Dallas’ın bilim alanındaki itibarı ve Almanca bilgisi” nedeniyle aslına sadık olduğunu bilhassa dile getirmektesiniz. Bu nedenle okurlarınız doğal olarak çeviride okudukları her şeyin en son Şubat’ta, dolayısıyla *Eski ve Yeni Evrim*’den önce, ondan bağımsız olarak ve doğal olarak bu kitaba atıfta bulunmadan yayımlandığını farz edecekler.

Meselenin aslının bu olduğundan şüphe etmiyorum ancak yukarıda bahsettiğim pasajı ve çeviride yer alan birçok diğer pasajı içeren baskıyı bir türlü bulamadım.

Bu konu beni kişisel olarak ilgilendiriyor ve bu sebeple bana seve seve vereceğinize inandığım bir açıklamayı talep etme cüretini gösteriyorum.

Saygılarımla, S. Butler

Charles Darwin’den Samuel Butler’a

3 Ocak 1880

Saygıdeğer Beyefendi,

Dr. Krause makalesi *Kosmos*’ta yayımlandıktan hemen sonra bana makalesini önemli ölçüde değiştirerek ayrıca yayımlatmaya niyetli olduğunu söyledi. Bunun üzerine değiştirilen müsvedde çeviri için Bay Dallas’a gönderildi. Bu öyle olağan bir uygulama ki makalenin değiştirilmiş olduğuna değinmek aklımın ucundan bile geçmedi, ama şimdi bunu yapmadığıma pişmanım. Metnin Almanca aslı pek yakında yayımlanacak ve inanıyorum ki İngilizcesinden daha kalın bir kitap olacak çünkü Bay Krause’nin müsaadesi ile Bayan Seward’a ait birçok uzun alıntının (bir-

çok diğ er i erigin yanı sıra) İngiliz okurları için fazla olduğunu d   nd  ğ mden bu alıntılar atlandı. Atlanan kısımların metnin Almanca baskısında dipnotlar halinde verileceğine inanıyorum. *Erasmus Darwin'in Yaşamı*'nın yeni bir baskısı olması durumunda makalenin *Kosmos*'ta yayımlanan aslının çevrilmeden önce Dr. Krause tarafından de iştirildiğini belirteceğim. A ıklamama  eviri için Dr. Krause'den onay aldığımı ve Bay Dallas ile sizin kitabınızın yayımlanacağı duyurulmadan önce anlaştı ımı da ekleyebilirim. Kitabınızın basımı ile ilgili bu detayı Bay Dallas kitabınızın tanıtımını g rd  ğ n  söylemek için bana yazmıştı, oradan hatırlıyorum.

Saygılarımla, C. Darwin

Bu yanıt Butler'ı memnun etmedi ve 31 Ocak 1880'de *Athenæum*'a yazdı. Mektupta biraz önce öne sürülen bulgulardan bazıları kısaca tekrarlanmaktadır, ancak üslubu bir sebeple değiştiğinden okurlardan tekerrür nedeniyle özür dileyerek mektubun tamamını paylaşıyorum. *Erasmus Darwin*'in ve *Eski ve Yeni Evrim*'in eleştirileri hakkında yorumlarını içeren sondaki notu ise atlayacağım çünkü mektubu incelemekteki amacımıza notun bir katkısı yok.

S. Butler'dan Athenæum'un Editörüne
Eski ve Yeni Evrim

Aşağıdaki bulguları dikkatinize saygıyla sunarım:

22 Şubat 1879'da *Eski ve Yeni Evrim* adlı kitabımın yayımlanacağı duyuruldu. Kitap 3 Mayıs 1879'da yayımlandı. Kitabım Dr. Erasmus Darwin ve torunu Bay Charles Darwin tarafından ortaya atılan evrim kuramları arasındaki karşılaştırmayı içermektedir ve karşılaştırma yapılırken tercih hiç şüphesiz adı geçen ilk yazardan yanadır. Kitap ayrıca ihmal edemediğim ama Bay Darwin ve arkadaşlarını gücendirmiş olmasından korktuğum başka meseleleri de ele alıyordu.

Kasım 1879'da Mr. Charles Darwin *Erasmus Darwin'in Yaşamı'nı* yayımladı. Dikkat çekmek istediğim işte onun bu kitapla ilgili takındığı tutumudur.

Bay Darwin önsözünde okurlara Dr. Krause'nin, o zamanlar henüz ikinci yılını kutlamış olan "ünlü bilim dergisi *Kosmos*'un Şubat sayısında yer alan" bir makalesinin çevirisini sunduğunu dile getirmektedir. Sözlerine bir de şu notu ekler: "Çeviriyi üstlenen Bay Dallas'ın bilim alanındaki itibarı ve Almanca bilgisi, metnin aslına sadık olduğunun garantisidir." Bunun çevirinin birebir doğru olduğu anlamına geldiğini sanıyorum.

Bunu takip eden sayfada yer alan ikinci bir notta benim *Eski ve Yeni Evrim* adlı çalışmamın "Dr. Krause'nin makalesinden sonra" yayımlandığını söylemektedir. Bu sözü ile okurların Krause'nin makalesinde karşılaşacakları tüm pasajların kitabıma ilişkin ya da kitabımın etkisiyle yazılmış olabileceği ihtimalini düşünmelerini engellemeye çalıştığı açıktır.

İngilizce çeviriyi okurken içinde *Eski ve Yeni Evrim*'den alınmış gibi görünen bir hususa ve kitabımdan alınmış olduğu apaçık ortada olan bir diğer hususa daha rastladım. Ayrıca bana yöneltilmemiş olduğuna inanmanın güç olduğu birden fazla paragraf da buldum. Özellikle de son paragraf bana yönelik yazılmıştı ve belki de okuyucunun aklında kalıcı bir izlenim bırakacağı için kitapta en fazla öne çıkan da bu paragraftı. Fakat bu unsurların *Eski ve Yeni Evrim*'den alınmış oldukları ne itiraf edilmişti ne de kitabıma açık bir atıfta bulunulmuştu.

İngilizce çevirisi dikkate alındığında, yazarın metni elinde benim çalışmam olmaksızın yazdığına inanmak çok zor. Önsöz dikkate alındığında ise Bay Darwin'in okurlarına bambaşka bir makale sunduğunu tamamen bilmesine rağmen farklı bir makale sunduğunu özellikle belirtmemesi ise yine inanılmaz bir durum.

Bu nedenle *Kosmos*'un Şubat sayısını sipariş ettim ve makalenin aslını, çevirisi gibi gösterilen metinle karşılaştım.

tırdım. Almanca metindeki pasajların birçoğunun atlandığını ve İngilizce metindeki pasajların birçoğunun metnin Almancasında yer almadığını gördüm. Bunların arasında benden alındığını sandığım ve bana karşı çıkıldığı açık olan pasajlar da bulunmaktaydı.

Dr. Krause'nin makalesi Darwin'in kitabında s. 131'den başlamaktaydı. S. 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139 ile s. 147-152'nin neredeyse tamamı ve son altı sayfanın tümü metnin sözüm ona aslında bulunmamaktaydı.

Bunun üzerine Bay Darwin'e mektup yazdım ve bana hakikatin kendisi gibi görünen bazı hususlara dikkat çektim ve bir açıklama yapmasını talep ettim. Dr. Krause'nin makalesinin yayımlandıktan sonra değiştirildiğini ve değiştirilmiş müsveddenin çeviriye gönderildiği yanıtını aldım. *Pall Mall Gazette*'in (12 Aralık 1879) Darwin'in ustası olduğunu ilan ettiği o "tatlı naifliğe" tekrar bürünerek Bay Darwin "bu öyle olağan bir uygulama ki makalenin değiştirilmiş olduğuna değinmek aklımın ucundan bile geçmedi ama şimdi bunu yapmadığıma pişmanım" diye yazmış. Buna ek olarak *Dr. Erasmus Darwin'in Yaşamı*'nın İngilizce-sinin bir baskısının daha yayımlanması durumunda metnin *Kosmos*'ta görülen aslının Dr. Krause tarafından değiştirilmiş olduğunu açıklayacağını da söylemiş. Fakat Bay Darwin söz konusu makaledeki değişikliklerin benim kitabım göz önünde bulundurularak ya da kitabımın etkisiyle yapılmış olduğunu ne inkar ediyor ne de kabul ediyor.

Yazarların işlerini yeniden düzenleme fırsatından faydalanmaları şüphesiz ki olağan bir uygulamadır. Fakat bir rakibin, makalenin gizlice yeniden düzenlenmiş bir baskısında aralara sıkıştırılarak üstü kapalı olarak ayıplanması, makalenin benim kitabımdan çok önce yazıldığının açıkça beyan edilmesi, ayıplamaların hedefi olan kitabımın ise bu makaleye bağlı olarak yazıldığının ima edilmesi ve okurların bu asılsız görüşün tarafsızlığına inandırılmaya çalışılması kabul edilemez bir durumdur.

S. Butler

Athenæum'daki bu mektubu okuduktan sonra Charles Darwin dosyalarına baktı ve 31 Ocak'ta Butler'a yazdığı mektupta bir şey unuttuğunu gördü. İçgüdüleri ona *Athenæum*'a yazmaya ve durumun ne olduğunu açıklamaya itti fakat bu gerçekleşmedi. Charles Darwin müsveddeleri Francis Darwin'in bana gönderdiği dosyalar arasında bulunan iki mektup daha tasarlamış.¹

Tasarladığı İlk Mektup

Charles Darwin'den Athenæum'un Editörüne

Down, Beckenham, 24 Ocak 1880

Saygıdeğer Beyefendi,

Bay Butler son sayınızda yer alan mektubunda beni *Erasmus Darwin'in Yaşamı*'nın önsözünde Dr. Krause'nin *Kosmos*'taki makalesini çevrilmek üzere Bay Dallas'a göndermeden önce önemli ölçüde değiştirdiğini belirtmediğim için kasten hile yapmakla suçlar gibi görünüyor. Bay Butler'a yazdığım hususi mektupta bir yazarın bir makaleyi yeniden yayımlanmadan önce değiştirmesinin son derece olağan bir uygulama olduğunu ve bu nedenle mevcut durumda da değişiklik yapıldığını açıklamanın aklımın ucundan geçmediğini söyledim. Ardından konuyla ilgili bir şey yazmış olduğumu hayal meyal hatırladım. Clowes-lardan aldığım ilk müsveddeye baktım ve içinde aşağıda birebir paylaştığım pasajı buldum:

Düzenleyenin dikkatine;

Aşağıda tırnak içinde verilen satırların tamamını metne ekleme nezaketini göstermenizi rica ediyorum:

"Dr. Krause büyük emek harcayarak makalesinin *Kosmos*'ta yayımlanan müsveddesini önemli ölçüde genişletmiştir ve benim önsözüm eklenen kısımları görmeden önce yazıldığından Dr. Krause'nin sözlerini fazlasıyla tekrarlamaktadır. Aslında bu cilt iki ayrı yaşamöyküsü içermektedir ve içlerinde en iyi olanın Dr. Krause'ye ait oldu-

¹ [Bkz. Mektup A, s. 182, Charles Darwin'den Kızı Henrietta Litchfield'a.]

ğundan hiç şüphem yoktur. Dr. Darwin'in bilim alanındaki, özellikle de evrimle ilgili çalışmalarını ele alma işini tamamıyla ona bıraktım."

Bu müsveddeyi Dr. Krause'ye gönderdim ve ilişkisinde, yeniden düşündüğümde aynı kitapta aynı adama ait iki ayrı yaşamöyküsü yayımlamanın bana yersiz görüldüğünü söyledim. Dahası önsözüm büyük oranda yayımlanmamış belgelere dayalı olduğundan İngiltere'de sadece Erasmus Darwin'in bilimsel çalışmalarının Krause'nin kaleme aldığı halini içeren ve hayatını anlatan kısımları ile ilgili de bana ait olan metnin yayımlanmasının en doğrusu olacağını ekledim. Ancak elbette ki Bayan Seward'dan alıntıları metnin Almanca baskısında yayımlayabilirdi. Bana karşı her zaman rahat ve nazik davranan Krause önerimi hemen kabul etti ama Almanca baskının İngilizce baskıya uyması gerektiğini ve alıntıları eke koyacağını ya da dipnotlara ilave edeceğini söyledi. Sonra da benden yukarıda alıntılanan pasajın üstünü çizmemi özellikle istedi ki bunu da yaptım. Ancak Krause'nin makalesinin muhafaza edilen kısımlarının fazlasıyla değiştirilmiş olduğundan bahsetmek aklıma maalesef gelmedi. Bana öyle görünüyor ki *Kosmos*'taki makaleyi çevirisiyle kıyaslayan herhangi biri, başlangıçta atlanan ve sonda eklenen pasajları gördüğünde altında bir tuzak yattığından şüphe etmek yerine yazarın asıl metni genişletip geliştirdiği sonucuna varacaktır. Son olarak, Bay Butler'a yazdığım mektupta da belirttiğim gibi makalesinin çevirisini İngiltere'de yayımlamak için Dr. Krause'den müsaade aldım ve Bay Dallas metni çevirmeyi kabul ettiğinde Butler'ın son kitabının yayımlanacağına dair herhangi bir şey duymamıştım.

Bu kitabın beni gücendirdiği varsayımında yanılıyor çünkü ben sadece Erasmus Darwin'in hayatı ile ilgili kısmına baktım. Evrimle ilgili kısmına bakmadım bile, çünkü önceki işlerinde fikirlerinin benim bildiklerimle bağdaşmayacağını görmüştüm. Elbette bu kısmın bana yönelik keskin bir istihza içerdiğini duydum ama bu durum kita-

bını okumamak konusundaki kararlılığımı daha da arttırdı.

Bay Butler, Dr. Krause'nin makalesini çeviriye göndermeden önce değiştirdiği yönünde bir beyanın kasıtsız ve kazara atlanmış olduğuna dair yaptığım açıklamayı kabul etmemektedir. Bu nedenle gelecekte Bay Butler'ın yönelteceği herhangi bir saldırıya yanıt vermeyi reddetmekle haklı bir şey yapıyor olacağım diye düşünüyorum.

Sadık hizmetkarınız,
Charles Darwin

"Bu kitabın beni gücendirdiği..." sözleri ile başlayan paragrafın tasvip edilmediğine ve mektubun tamamının Bay Darwin'in ailesinin tüm fertleri tarafından uygun görülmediğine dair bir not bulunmaktadır. Bu mektubun tarihinin neden 24 Ocak 1880 olduğunu açıklayamıyorum.¹ Butler'ın mektubu hiç kuşkusuz 31 Ocak'a kadar yayımlanmamıştı. *Athenæum*'un önceki sayısı için yayıma hazır olduğu halde (24 Ocak) dergide yer kalmadığından yayım ertelenmiş ve Bay Darwin mektubu derginin taslağında görmüş olabilir ancak bu pek muhtemel görünmüyor. Yine de bu olasılığın aksini gösteren bir kanıt da bulunmamaktadır.²

Önceki mektup "herkes tarafından tasvip edilmemiş" olduğundan ikinci bir müsvedde hazırlandı:

Tasarladığı 2. Mektup

Charles Darwin'den Athenæum'un Editörüne
Down, Beckenham, Kent, 1 Şubat 1880

¹ [Bayan Litchfield'a gönderilen mektubun aslı 1 Şubat tarihlidir. Cambridge Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan 1. mektubun müsveddesinin üzerindeki tarih sonradan eklenmiş gibi görünüyor. Büyük olasılıkla takvime mektup yazıldıktan sonra bakılması tamı tamına bir haftalık bir yanılmaya yol açmıştır. N.B.]

² [Bunu R. B. Litchfield ve Henrietta Litchfield'a ait olan mektuplar (B,C, ve D) takip etmektedir, bkz. s. 183, 184, 187.]

Eski ve Yeni Evrim

Saygıdeğer Beyefendi,

Bay Butler'ın geçen hafta yukarıdaki başlıkla derginizin sayfalarında yer alan mektubu ile ilgili olarak Dr. Krause'nin makalesini yeniden yayımlatmadan önce makale içinde yapmış olduğu değişikliklerden bahsedilmemesinin Bay Butler ile herhangi bir ilişkisi olmadığını belirtmek isterim. Cloweslardan aldığım ilk müsveddede şu sözleri buldum: "Dr. Krause, *Kosmos*'ta yayımlanan makalesini önemli ölçüde genişletmiştir." Bu sözler sonradan kazara atlanmıştır ve ben Bay Butler'a hususi olarak yazdığım da bu sözlerin yazıldıklarını bile unutmuştum. (Bu kazanın nasıl meydana geldiğini kesinlikle açıklayabilirim ama bu açıklamayı yapmaya değmezmiş gibi görünüyor.)¹ Daha önce de söylediğim gibi bu ihmalden büyük pişmanlık duyuyorum. Okurların Dr. Krause'nin makalesinin genişletilmiş ve değiştirilmiş olduğunu bilmemesinin benim için bir şeyler ifade ettiği salt Bay Butler'ın yanılsamasıdır. İlaveler benim herhangi bir önerim ya da arzum söz konusu olmaksızın yapılmıştır.

(Açıkça görüldüğü üzere Bay Butler yukarıdaki beyanın kasıtsız ve kazara atlanmış olduğuna dair yaptığım açıklamayı kabul etmediğinden onunla bu konuyu tartışmayı sürdürmeyi reddetmem gerekmektedir.)²

Sadık hizmetkârınız,
Charles Darwin

Bu mektup Darwin ailesinin tüm fertlerinin onayını almadı ve Profesör Huxley'e danışılmasına karar verildi.³

¹ Metnin aslında Charles Darwin tarafından parantez içine alınmıştır.

² Metnin aslında Charles Darwin tarafından parantez içine alınmıştır.

³ [Bkz. R. B. Litchfield ve C. Darwin arasındaki mektuplaşma: E, F, G, H, s. 188, 189, 189, 190].

Charles Darwin'den T. H. Huxley'e
Down, Beckenham, Kent, 2 Şubat 1880

Sevgili Huxley,

Bana büyük bir iyilik [yapmanızı] rica edeceğim. Bay Butler bana sert bir saldırıda bulundu. Daha doğrusu Krause'nin *Kosmos* makalesini çeviriye göndermeden önce genişlettiğini belirtmeyi ihmal ettiğim için beni yalancılık, hilekarlık ve Tanrı bilir daha nelerle suçladı. İlişikteki mektubu *Athenæum*'a yazdım [Tasarlanan 2. Mektup] ama Litchfield [Bay Darwin'in damadı] benim herhangi bir yanıt vermeme tamamen karşı ve onun mektubunu da vakit bulabilirseniz okumanız için ekte gönderiyorum. Ailemin diğer fertlerinden bazıları yanıt vermemden yana ve bazıları ise yanıt vermemem gerektiği kanısında. Bense ASIL maksadımın Krause'nin makalesini genişlettiğini açıklamak olduğunu gözler önüne sermeyi yeğliyorum. Öte yandan Bay Butler gibi kurnaz ve ilke yoksunu bir adamın söyleyeceğim her şeyi bana karşı kullanmak için saptıracağından eminim ve bu ihtilaf ne kadar uzun sürerse benim için o kadar küçültücü olacak. Mektubum yayımlanırsa her iki Litchfield de kurşun kalemle parantez içine alınmış olan iki cümleyi çıkarmamı istiyorlar ancak ben çıkarmam için bir neden göremiyorum.

Şimdi sizden bana ebedi bir iyilikte bulunarak saldırıyı ve yanıtlımı dikkatle okumanızı rica ediyorum çünkü sizin kanaatinize sonsuz güvenim var ve her ne önerirseniz onu yapacağım. Saldırıyı yanıtsız mı bırakmalıyım? Yoksa ekteki mektubu olduğu gibi göndermeli miyim? Ya da sadece parantez içindeki cümleleri çıkararak mı göndermeliyim?

Sonsuz saygılarımla,
Charles Darwin

P.S. Yukarıdaki satırları yazdıktan sonra Litchfield'den Butler'ın hayali yanıtını içeren ve mektubumu nasıl yerebileceğini gösteren şahane bir mektup aldım. Bana *Athe-*

næum'u Bay P[ollock]'a götürdüğünü ve ona Butler'ın saldırısının yanıtlanması gerekir mi diye (kendi fikri hakkında bir ipucu vermeden) sorduğunu ve onun da "Hayır" dediğini söylüyor. Fakat senin yanıtını büyük bir hevesle bekliyorum çünkü kararım buna bağlı olacak.

Kurşun kalemle parantez içine alınan cümleler şunlardır: "Bu kazanın nasıl meydana... değmezmiş gibi görünüyor." ve "Açıkça görüldüğü üzere... sürdürmeyi reddetmeliyim." Profesör Huxley mektubun gönderilmemesi gerektiği kanısındaydı. Ona göre *Erasmus Darwin*'in gelecek baskılarına eklenecek bir not işi görecekti. Tasarlanan 2. mektup da böylece reddedilmiş oldu.¹

Bay F. Darwin'in bana gönderdiği belgelere bakılırsa, Profesör Huxley'nin fikri hariç, Charles Darwin ve danışmanlarının kararını etkileyen başka bir şey daha vardı. Butler'ın *Athenæum*'a mektubu "öyle nezaketsizdi ki yanıtı hak etmiyordu." Okuyucuların elinde bu hususla ilgili kendi bağımsız fikirlerini oluşturabilmelerine yetecek malzeme bulunmaktadır.

*Charles Darwin'den T. H. Huxley
Down, Beckenham, Kent, 4 Şubat [1880]*

Sevgili Huxley,

Tanrım! Mektubunuz beni nasıl da rahatlattı! İdam cezasına çarptırılmış ve infazı ertelenmiş bir adam gibi hissediyorum kendimi. Geleceğe baktığımda sıkıntının ucunu bucağını göremiyordum ama kendimi onurum adına yanıt vermeye mecbur hissediyordum. Burada olsaydınız size bu ihmalin tam olarak nasıl meydana geldiğini gösterebilirdim... Bana gerçekten de ebedi bir iyilikte bulundunuz.

Sevgilerimle,
Ch. Darwin.

¹ [Bkz. Huxley'nin yanıtı, Mektup I. s. 190.]

Bay Francis Darwin ve kardeşlerinden bazıları Huxley'e katılmıyorlardı ve babalarının cevap vermesi gerektiğini düşünüyorlardı. Şimdi bunu söylemek nafile olsa da keşke Darwin oğlunun sözünü dinleyip Huxley'ninkini kulak ardı etseymiş diyorum. Butler onun bu sözleri yazdığı ancak dikkatsizlikten ötürü sildiği açıklamasını kabul etmekte zorlanmazdı. Darwin'in sözlerini ona karşı kullanmak için çarpıtmazdı, çarpıtamazdı. Belki "Dr. Krause'nin makalesini çeviriye göndermeden önce değiştirmiş olduğuna dair herhangi bir beyanın kasıtsız ve kazara atlanmış olduğuna dair yaptığı açıklama"ya inanmadığı konusunda söyleyecek bir sözü olabilirdi çünkü Darwin'in ona 3 Ocak 1880'de gönderdiği mektupta bu tür "net bir açıklama" bulunmamaktaydı. Orada bulunduğu bir makalenin yeniden yayımlanmadan önce değiştirilmesinin son derece olağan bir uygulama olduğu, öyle ki buna değinmenin Darwin'in aklının ucundan bile geçmediği yazıyordu. Butler da bu sözlerden sonra Darwin'in kasıtlı olarak bir şeyler yaptığını sandı. "Kasıtsız" ve "kazara" kelimelerinin bu duruma nasıl uyduğunu anlayabilmesi için 3 Ocak 1880 tarihli mektupta kendisine söylenenden daha fazlasını bilmesi gerekirdi. Darwin'in yaptığı dikkatsizliğin önsözden çıkarmaya niyetlendiklerinden fazlasını çıkarmış olduğunu fark edememek, bunu şimdi görebiliyoruz. Dr. Krause'nin makalesini Şubat ve Kasım tarihleri arasında değiştirdiğinden söz etseydi her şey tamam olacaktı: İlk dipnot *değiştirilmiş makalenin* çevirisinin doğruluğunun güvencesini verecekti ve ikinci dipnot Dr. Krause'nin değişiklikleri nasıl olup da Butler'ın kitabı elinde yokken yapabilmiş olduğunu açıklayacaktı. Ancak bu sözler çıkarıldığında her iki dipnotun da anlamı değiştirilerek beklenmedik bir sonuç ortaya çıktı. Bay Dallas ile ilgili ilk dipnot artık değiştirilmemiş bir makaleye işaret ediyordu ve düpedüz *Kosmos*'takinin de aslına uygun olarak çevrildiğini ilan ediyordu. *Eski ve Yeni Evrim*'in *Kosmos*'tan sonra yayımlandığına dair ikinci dipnot ise bu çeviriye hiçbir şeyin *Eski*

ve *Yeni Evrim*'den sonra girmiş olamayacağını ima ederek bu çıkarını destekliyordu.

Butler 1880'de *Bilinçdışı Hafıza*'yı yayımladı ve hikayeyi burada tüm ayrıntıları ile yeniden anlattı. Okurlar şunu sorabilirler: Bunu neden yapmalıydı? Bu onun için neden önemliydi? Yapılan ona nasıl bir zarar vermiş olabilirdi? Şu kabul edilebilir ki eğer Butler hukuki işlem başlatarak tazminat talep etse ve Darwin mahkemede bir kuruş vermeyi kabul etse, hiçbir jüri bu paradan daha fazlasını vermesi gerektiğini söylemezdi. Ancak Butler'ın derdi para değildi. *Bilinçdışı Hafıza*'nın IV. Bölümünde kendisinin uğradığına inandığı kişisel zarar şundan ibaretti: Eğer Dr. Krause'nin makalesinin çevirisinde *Eski ve Yeni Evrim*'i kınayan bir şey varsa bunun Dr. Darwin tarafından "tasarlanmamış bir tesadüf" gibi gösterilmesi ve onun "düşünceleri sözde tarafsız biri tarafından önceden çürütüldüğünden düşüncelerinin pek bir değer" taşımadıklarına işaret edilmesidir. Bu bölümün ilerleyen sayfalarında şu sözler yer almaktadır:

Eski ve Yeni Evrim'i en fazla önemseyen kişi Bay Darwin'in kendisiydi. Çünkü şu konudaki inancımda yanlışlıyorum olmam neredeyse imkansız; Bay Darwin'e dedesi hakkındaki suskunluğunu tam da o an bozması gerektiğini hissettiren bir şey olmasaydı Dr. Krause'nin makalesi ünlü bilim dergisi *Kosmos*'un sayfalarında hiçbir değişikliğe uğramadan öylece kalacaktı.

Bu (Darwin'in 3 Ocak 1880 tarihli mektubu) kabul edebileceğim bir mektup değildi. Eğer Bay Darwin mazur göremeyeceği ya da izah edemeyeceği bir dikkatsizlik sonucu büyük bir hata yaptığını; bunu derhal elinden geldiğince düzelteceğini; *Times*'a ya da *Athenæum*'a bir mektup yazacağını ve baskı hatası ile ilgili bir notun *Erasmus Darwin'in Yaşamı*'nın henüz satılmamış tüm nüshalarına ara kapak olarak ekleneceğini söyleseydi kimse benden bu konuyla ilgili bir şey daha duymazdı. Fakat Bay Darwin rakibine karşı üstü kapalı yergisini gizlice arasına sıkıştır-

mak için bir metni değiştirme fırsatından faydalanmayı ve yanlış tarih belirterek metnin saldırdığı içten aylar önce yayımlanmış olduğunu özellikle ifade etmeyi olağan bir uygulama olarak gördü. Tüm yazarların değişmez bir şart olduğunu bilmesi gerektiği bir şeye -yirmi küsur cildin yazarı olarak- değinmenin aklının “ucundan bile geçmedi”ęi iddiasında bulunduğunda bunun onurlu bir savaş olmanın çok ötesine geçtiğini düşündüm. Bu nedenle kendiminkinden ziyade yazınsal ve bilimsel ahlakın menfaati uğruna kamuoyuna danışma kararı aldım.

Butler bu konuyu açılmakken Charles Darwin’le kişisel çekişmesini onun Buffon’ı, Erasmus Darwin’i, Lamarck’ı ve *Yaratılışın Eserleri*’nin yazarını ele alışına değinmek için bir fırsat olarak kullanır. Böylece infiali “saydığı” bu yazarların adına da hissettiğini “Bay Darwin onlara da bana şu an gösterdiği muameleyi göstermiştir” diyerek açıklar. Butler’ın bencilce şikayette bulunduğu düşünölebileceğinden bu durumdan sadece kısaca bahsetmek gerek. Ancak konu ile ilgili daha fazla şey dile getirmek, *Eski ve Yeni Evrim*’de Butler’ın bakış açısıyla ayrıntılı olarak irdelenen bir meseleyi burada yeniden ele almak ve şu anda bizi ilgilendiren tek şey olan kişisel anlaşmazlığı ihmal etmek olacaktır.

Bilinçdişi Hafıza yayımlandığında akıllarda Butler’ın suçlamalarına devam etmesi ile ilgili ne yapılması gerektiği sorusu belirdi ve Darwin ailesinde fertler arasında yine fikir ayrılığı vardı. Bay Francis Darwin ve bazı kardeşleri “*Erasmus Darwin’in Yaşamı*’na henüz satılmamış nüshalarına baskı hatası ile ilgili bir ara kapak eklenmesini ve 1. sayfanın baştan 10. satırına Krause’nin makalesinin çeviri için Bay Dallas’a gönderilmeden önce değiştirildiğinin ve genişletildiğinin yazılmasını” arzu ediyorlardı. Ailenin diğer fertleri bu öneriyi kabul etmediler ve konu ile ilgili fikrini almak için *Bilinçdişi Hafıza* (sonradan Sör unvanı alan) Leslie Stephen’a gönderildi. Stephen ise hiçbir şey

yapılmamasını tavsiye etti ve verdiği bu tavsiyeye uyuldu.¹

Charles Darwin 19 Nisan 1882'de öldü. O sıralarda Butler *Eski ve Yeni Evrim*'in yeni bir baskısını yayımlamaktaydı. Bu baskı iki bölümlük bir Ekler kısmı içeriyordu ve bunlardan birincisi ilk baskının eleştirileri üzerineydi ve şu cümleyi içeriyordu:

Bay Charles Darwin'in *Eski ve Yeni Evrim*'i karşılama şeklini *Bilinçdışı Hafıza* kitabımda; 31 Ocak 1880 sayılı *Athenæum*'da; 8 Aralık 1880 tarihli *St. James Gazetesi*'nde ve 3 Şubat 1881 tarihli *Doğa*'da ayrıntılarıyla ele aldım. Bu nedenle konuya burada dönmeye gerek duymuyorum, özellikle de Bay Darwin suskunluğu ile kendisini savunacak bir sözü olmadığını itiraf ettiği için konudan yeniden söz etmek lüzumsuz olacaktır.

Bu da *Eski ve Yeni Evrim*'in ikinci baskısının 21 Nisan 1882 tarihli önsözüydü:

Bu kitabın Ekler bölümünün müsveddesini son düzeltmelerden sonra metinden çıkardım ve metni oluşturan iki bölümü yeniden düzenlemem için artık çok geç. Charles Darwin'in ölüm haberini derin bir üzüntü ile karşılıyorum.

Bu olaydan bir önsözde hâlâ bahsediyor olmak Bay Darwin'e yeniden saldırıyormuşum gibi bir izlenim yaratıyor ve bu durumun beni çok incittiğini söylemeliyim.

Evrimle ilgili her üç kitabımda da Bay Darwin'in büyük bir öneme sahip olan evrim kuramına sağladığı katkının çok büyük olduğu konusunda ısrar ettim. *Yaşam ve Alışkanlık*'ta şunu söyledim: "İnsanlara evrime inanmayı kim öğretti?" sorusunun cevabı daima Bay Darwin olarak kalacaktır." Hakikat budur ve herhangi bir filozof için bundan daha büyük bir övgü düşünmek güçtür.

Bay Darwin'in işlerine derinden borçlu olduğumu kendime daima itiraf ettim ve nefret duyduğumdan değil esasında istemeden onun muhaliflerinden biri haline geldim.

¹ [Mektup J ve K; H. Litchfield'den Leslie Stephen'a, s. 192 ve 193.]

Misafirperverliğinden istifade ettiğim Bay Darwin bana hep tavırlarının o büyüleyici sadeliği ile yaklaştı ve bu sadeliği kendisine hayranlık duyup da onu kıskanamayacak kadar çok tecrübe ettim. Bay Darwin'in bana kötü davrandığına inanıyor olduğum maalesef doğrudur ve bu durumu inkar edemem zira olay herkesin bildiği bir şey artık. Yine de hiçbir insanın kendi davasında haklılığını savunamayacağı kanısındayım. Sonuçta haklı olan benim yerime Bay Darwin de olabilir.

Şu an için bırakalım da Bay Darwin'in haklı olduğu ihtimali aklımda yer etsin ve Bay Darwin'in işleri ve karakteri ile ilgili hayranlarının ve muhaliflerinin fikir birliği ettikleri yönler üzerinde durayım.

Belki de Butler bu kitabın bir nüshasını Bay Francis Darwin'e göndermeliydi. Böyle bir zamanda onu kendi meseleleri ile rahatsız etmemek için bunu yapmaktan çekinmiş olduğunu sanıyorum. Şüphesiz ki kitabın onun eline öyle ya da böyle geçeceğine inanıyordu. Ancak Francis Darwin kitabı görmedi ve ona Kasım 1910'da önsözü okuyuncaya kadar da bu metinden haberdar değildi.

1887'nin sonunda Francis Darwin *Charles Darwin'in Hayatı ve Mektupları'nı* yayımladı. Bu kitap aşağıdaki pasajı içermekteydi (III, 220):

Erasmus Darwin'in Yaşamı'nın yayımlanması Samuel Butler'ın babamı yalancılıkla suçlayan saldırısını beraberinde getirdi. Babam dostlarına danıştıktan sonra saldırıyı dikkate alınmaya değmediğinden yanıtsız bırakma kararı aldı. (*Mr. F. Darwin'in dipnotu*: S. Butler'a bir mektubunda onu bu kadar rencide eden dikkatsizliğinden ötürü duyduğu pişmanlığı dile getirmişti.) Bu meseleyle ilgili daha fazla bilgi edinmek isteyenler gerçekleri Ernst Krause'nin *Charles Darwin'*inde bulabilirler. Bay Butler'ın şikayeti ise 31 Ocak 1880 tarihli *Athenæum'*da ve St. James Gazetesi'nin 8 Aralık 1880 tarihli sayısında yer almaktadır. Bu olay babamı son derece üzdü ama fikirlerine saygı duyduğu in-

sanların gösterdikleri yürekten anlayış bu tatsız anıyı tam da hak ettiği gibi kısa sürede unutmasına yardımcı oldu.”

Bunun üzerine Butler 26 Kasım 1887’de *Athenæum*’a yazdı ve Charles Darwin’in hatalı ifadesini alenen düzeltme yönünde hiçbir adım atmadığından yakınen ithamını yineledi.

Bu sıralarda Francis Darwin *Erasmus Darwin*’in yeni bir baskısını yayımladı ve önsözüne üçüncü bir dipnot ekleyerek babasının Butler’a verdiği sözü yerine getirdi:

Bay Darwin Dr. Krause’nin makalesini çevrilmeden önce yeniden düzenlediğini ve kısmen değiştirdiğini belirtmeyi kazara ihmal etmiştir. Eklenen kısımlar arasında Butler’ın *Eski ve Yeni Evrim*’ine gönderme yapılmıştır.

Butler bu üçüncü dipnotun diğer iki dipnotun ilk baskının önsözünde yazılmış olanların anlamı değiştirdiğini gördü ve 17 Aralık 1887’de *Academy*’ye şöyle yazdı: “Bay Francis Darwin babasının önsözünü şimdi etkisiz hale getirdi.” Butler bunları yazarken Francis Darwin’in üçüncü dipnotunun Charles Darwin’in asıl vermek istediği anlamı önsöze yeniden kazandırdığını bilmiyordu, bunu bilmesine imkan yoktu.

Butler Francis Darwin’in *Yaşam ve Alışkanlık*’ına çok sayıda aleni göndermelerde bulunmuştu. Bu aleni göndermelerden ikisini burada paylaşıyorum. Francis Darwin, Britanya Cemiyeti’nin 1891’deki Cardiff toplantısında bir makale okudu. Francis Darwin ve Dorothea F. M. Pertz’e ait bu makale *Botanik Tarihi* dergisinde (VI, 1892) *Bitkilerde Ritmin Suni Olarak Üretimi* başlığı altında yayımlandı ve içinde şu cümle yer alıyordu: “Bu yinelenen güç canlılara ait olan ve bir yandan kalıttan diğer yanda hafızaya kadar uzanan temel bir özellik olabilir (bkz. Samuel Butler’ın *Yaşam ve Alışkanlık*’ı).”

Francis Darwin 1901’de Britanya Cemiyeti’nin Glasgow toplantısında *Bitkilerin Hareketleri* üzerine bir konuşma yaptı. Konuşmanın 14 Kasım 1901 tarihli *Doğa*’daki haberi şu cümleyi içeriyordu: “S. Butler’ın (*Yaşam ve Alışkanlık*,

1878) ve Profesör Hering'in öngördüğü geniş hafıza anlayışını benimseyecek olursak bitkilerin de tüm diğer canlılar gibi bir tür hafızaya sahip olduklarına inanmak durumunda kalırız."

Butler 18 Haziran 1902'de öldü.¹

1908'de o zamanlar Britanya Cemiyeti'nin Başkanı olan Mr. Francis Darwin Dublin'deki açılış konuşmasında Hering'in *Hafıza Üzerine* adlı konuşmasının *Bilinçdışı Hafıza*'da yer alan S. Butler'a ait çevirisinden bir alıntı yaparak ve Butler'ın Heringinkine benzer bir kuramı bağımsız olarak geliştirdiğinden bahsederek ölümünden sonra ona saygı durumunda bulundu. (Bkz. *Doğa*'daki haber, 3 Eylül 1908.)

Butler'ın itibarı günümüzde Francis Darwin tarafından *Life and Habit*'e yapılan bu göndermeler sayesinde öncesine oranla biraz daha artmıştır ve en azından Butler'ın mizacı'nın ardında ciddi bir gaye yattığı sonunda anlaşılmıştır.

Butler'ın yazınsal alandaki vasiyet hükümlerini yerine getiren Bay Streatfield Mayıs 1910'da *Bilinçdışı Hafıza*'nın Profesör Marcus Hartog'un önsözünü yazdığı yeni bir baskısını yayımladı. Bu önsöz Butler'ın biyoloji alanındaki görüşlerini özetliyor ve bilim dünyasındaki yerini niteliyordu. Bu, yeni baskının yayımlanması için isabetli bir zaman gibi görünüyordu. İsabetli bir zaman olmasının sebebi ilk olarak Francis Darwin'in başkan olarak konuşacak olması, ikincisi kitabın özgün baskısının birkaç yıl önce Ballantyne'da çıkan bir yangında yok olması ve bu nedenle Hering'in söylevine atıfta bulunmak isteyen olursa Butler'ın çevirisini bulamayacak olması ve son olarak da bilim adamlarının biyoloji hakkında değişen görüşleri yani "Darwinism" denilen öğreti idi.

Francis Darwin Haziran 1910'da benimle iletişime geçti ve yukarıda bahsettiğim mektupları bana gönderdi. Eğer bu mektupları *Bilinçdışı Hafıza*'nın yeni baskısı yayımlan-

¹ [Mektup L, s. 196, Francis Darwin'den Henrietta Litchfield'e].

dıktan sonra değil de önce gönderseydi Streatfield bu sayfaların ana fikrini bir not ya da ek olarak kitaba eklerdi. Çünkü bu gerçeklerin kaydedilmesi gereken yer tam da burasıydı. Yazışmamız esnasında F. Darwin'e onun ve kardeşlerinden bazılarının Huxley ve Leslie Stephen'ın verdiği tavsiyeye karşı çıktıklarından bahsetmeme izin verip vermediğini sordum. Aynı zamanda ona bu belgeleri bana göndermesinin başka özel bir nedeni var mı diye de sordum. Yayımlamama izin verdi ve şöyle dedi: "Size gönderdiğim belgelerin uyandırdığı genel izlenimin size Butler'ın yanılmış olduğuna inandıracağını umuyordum, ancak durum böyle olmaktan teyşe de şikayet etme niyetinde değilim."

Francis Darwin yanılmaktan bahsederken Bay Darwin'in kitabı *Erasmus Darwin'i* yayımlamaya *Eski ve Yeni Evrim* yüzünden ya da ona atfen giriştiğini varsayabileceğimi düşündü sanırım. Olayların gelişmekte olduğu 1879-80 yıllarında Butler'ın bu konuda yanılmış olabileceğinden şüphe etmiştim zaten ve dolayısıyla Francis Darwin'e de böyle söyledim. O yüzden gönderdiği mektupları okuduktan sonra şüphelenmeye başladım diyemezdim kendisine fakat şimdi mektupları okuyunca ve üzerlerinde düşününce Butler'ın yanılmış olması gerektiğine ikna olduğumu söyleyebilirim. Dahası Butler bizim bildiklerimizi biliyor olsaydı *Eski ve Yeni Evrim*'in ikinci baskısının önsözünde yazdığı haklı olanın kendisi değil de Charles Darwin olabileceği kuşkusunu doğrulanmış olacaktı ve yanlış anlaşılmayı ortadan kaldırmak için bir fırsat yaratacak ya da böyle bir fırsattan faydalanacaktı.

Mesele şu şekilde doğrulanmış görünmektedir: Butler'ın suçlamasının  ayağı vardı:

1. Darwin'in kitabı *Erasmus Darwin'i* yayımlamaya *Eski ve Yeni Evrim* yüzünden ya da ona atfen giriştiğı
2. Onun yazdığı nszn hatalı olduğ
3. Bu hatayla yzleştirildiğinde takındığı tavır yanlıştı

F. Darwin üçüncü madde ile ilgili olarak meselenin ele alınma şeklini tasvip etmediğini itiraf etti. Butler'ın yanılmış olması gerektiğini itiraf ederek birinci maddeden ben vazgeçtim ve ikincisi üzerinde de hemfikir olduk.

Bu noktaya varmışken, F. Darwin sonraki bir mektubunda şöyle yazdı: "Münakaşa başladığında Butler'a gidip konuyu yüz yüze görüşmediğimden sık sık pişmanlık duydum. Dahası meselenin tamamını *Hayatı ve Mektupları*'nda yayımlamamakla hata ettiğimi düşünüyorum." Bu bana Butler'ın defterlerinde gördüğüm bir şeyi anımsattı. Butler'ın tanıdığı bir hanımefendi 1894'te F. Darwin'le Cambridge'de karşılaşmış ve ikisi Darwin ve Butler arasındaki münakaşa ile ilgili konuşmuşlar. F. Darwin ona hemen hemen bana yazdıklarının aynısını söylemiş. Hanımefendi bu konuşmayı Butler'a aktarmış ve Butler da F. Darwin'in olanlardan pişmanlık duyduğu ve barışmaktan memnuniyet duyacağı çıkarımında bulunmuş. Fakat *Eski ve Yeni Evrim*'in ikinci baskısında yer alan önsözünü hatırlayarak ve F. Darwin'in bu önsözü gördüğünü varsayarak kendisi için başka bir hamle yapmanın imkansız olduğunu düşünmüş. Ancak F. Darwin'in toplum önünde atacağı her türlü adımı memnuniyetle karşılayacakmış; böyle bir adım atılmayınca da hiçbir şey olmamış. F. Darwin tarafından bana sunulan bu imkan Butler'a sunulsaydı demek ki o da benim gibi bir tepki verecekti.

Darwin ve Butler artık buluşup aralarındaki uçurumu kapatamazlar yine de kendileri bilmese de Francis Darwin ile aramda geçen yazışmalarda buluştular, ayrıldılar ve yine buluştular. İkisinin arasında arabuluculuk yaparken ölümleri temsil edenler olarak elimizden gelenin en iyisini yaptığımıza inanıyorum. Uzun süredir zihnimde devamlı Butler'ın 1898'de ölümsüzlük üzerine yazdığı bir sone yankılanıyordu. Sonede ölümsüzlüğü geniş anlamda ele aldığını bilsem de öğrencisi olduğu ve düşmanı olarak gördüğü Charles Darwin ile ihtilafını unutmadığını biliyorum.

Μέλλοντα ταύτα

[İstikbalimiz]

Ne Styx nehrinin hüznü kuyusunda, ne de uzak
Bir cennet ovasının berrak parıltısında, buluşacağız
Ne ölülerin arasında öğrencisi olduklarımızla,
Ne de düşman bildiğimiz o yüce gölgelerle;
Ne ayaklarımız çiriş otlarıyla bezeli bir çayıra basacak,
Ne de bakacağız birbirimizin gözlerinin içine
Birbirini sevmek ya da birbirinden nefret etmek, ölümden
Biraz övgü umarak ya da ayıplanmaktan korkarak.
"Şöyle" ya da "böyle" oldu diyerek tartışmayacağız,
Tartışmamızın tüm ereğini unutacağız;
Kim haklı ya da kim haksız, fark etmeyecek bizler için;
Tartıştığımızı bile bilmeyeceğiz.
Ama buluşacağız, ayrılacağız ve yine buluşacağız
Ölülerin buluştukları o yerde, yaşayanların dudaklarında.

[Festing Jones'un kitapçığı burada biter]

Bunu takip eden Cambridge Üniversitesi Kütüphanesinden mektuplar kitapçığının zaten karmaşık olan yapısındaki boşlukları doldurmaktadır. Mektupların sayfalar arasındaki yerleri sırası ile belirtilmiştir. Samuel Butler'ın anlaşmazlık başlamadan önce hâlâ yürekten bir Charles Darwin hayranıyken yazdığı üç mektubu¹ paylaşarak başlayacağım. O zamanlar dargınlığı sağduyusunu henüz tahrif etmemişti.

15 Clifford's Inn, 1 Ekim 1865

Saygıdeğer Beyefendi,
...İşim sanatımdır, gerisi teferruattır;...

Türlerin Kökeni isimli eserinizi Yeni Zelanda'dayken okudum ve çok beğendim. Doğa bilimi ile ilgili bilgili oldu-

¹ Henry Festing Jones'un *Samuel Butler, Bir Yaşamöyküsü* adlı kitabında yayımlanmışlardır (Macmillan & Co., 1919, 1. Cilt, s. 123, 156 ve 189).

ğumdan değil, ama öyle çok sayıda ilginç soruya el atıyor ya da daha doğrusu öyle çok sayıda soruyu akla getiriyor ki kitabınız beni derinden etkiledi...

Altı yıl sonra Butler *Erewhon*'u yayımladı ve bazı eleştirmenler bunun *Türlerin Kökeni*'ne saldırı içerdiğine inandı. Aşağıdaki mektup bunu yalanlamaktadır.

15 Clifford's Inn, 11 Mayıs 1872

Saygıdeğer Beyefendi,

Anlayışınıza sığınarak size *Erewhon* adlı küçük kitabın bir kısmı ile ilgili bu satırları yazma cüretini gösteriyorum. Bu kitabı yakın zamanlarda yayımladım ve korkarım ki bir hayli yanlış anlaşıldı. Makineler ile ilgili olan bölümde makinaların insanların yerini alarak daha üstün bir yaşam türü haline geleceklerine dair saçma bir kuram geliştirdim.

Bu fikir aklıma ilk geldiğinde salt eğlence olsun diye geliştirdim, çünkü beni eğlendirdi ve başkalarını da eğlendireceğini düşündüm ama maksadım da zerre ciddi değildim. Ancak fikrimi geliştirdim ve şunu ima etmek için *Erewhon*'a ekledim: "Bakın, biraz yaratıcılık ve çarpıtma ile ve dar anlamıyla bilimsel yöntemlerden uzaklaşarak ne saçma önermeler savunulabilir ve mantıklı görünmek ne kadar da kolay olabilir." Hedef alınması gereken kitap olarak aklımda yazdığım *Benzeşim* isimli kitap vardı, fakat birçok nedenle amacımı gizlemeyi tercih ettim. İlk olarak kitap taşıyabileceği kadar din karşıtlığı taşıyordu zaten ve devenin belini bükmek için bir parça daha yük eklemeye cesaret edemedim. İkinci olarak bu durum savın inandırıcılığını da bozardı. Kitabın genel olarak kabul görmesine yardımcı olan şey de bu inandırıcılıktı zaten. Üçüncü olarak herhangi bir açıklama yapmayınca kitap daha da eğlenceli hale geldi ve öncesinde yer alan kuru kısmın açığa vurulmasına pek de gerek yoktu. Dahası bu türde bir şey ne kadar esrarengiz olursa, insanlar o kadar kendi namlarına düşünürler ve bu da reklamcıların "Eliza nere-

de?" ve "Griffiths kim?" diye sorarken temel aldıkları ilkeye dayanır. Bu nedenle amacımın, varlığı için sonsuz minnet duyduğum bir kitap olan *Türlerin Kökeni*'ne saygısızlık etmek olmadığını belirtmeyi gereksiz buldum. Gerçi bilimsel bir konuda fikir yürütmekten nasıl da büsbütün aciz olduğumun gayet farkındayım ki bunun üzerinde bir an durup düşünmeye de değer.

Diğer taraftan sizin hiçbir şeyin sarsamayacağı bir yeriniz var. Hiçbir alay, kuramlarınıza zerre kadar zarar veremez ve onlar *Erewhon*'da bulunan ne varsa hepsinden çok daha ciddi bir hicvi kaldırabilirler. Mesele benim kati suretle inandığım şeylere inanmıyor gibi gösterilmeye nereye kadar katlanabileceğimdir aslında... Bazı eleştirmenlerin sizin kuramınıza güldüğümü düşünmelerinden ötürü gerçekten üzgünüm, asla böyle bir şey yapma amacım olmadı ve yapmış olmak da beni dehşete düşürür.

Saygılarımla,
S. Butler

1873'te aralarındaki arkadaşça ilişki hâlâ sürmekteydi. *Güzel Liman* yayımlanmıştı ve Darwin Butler'ı takdir eden bir mektup yazmıştı. Butler'ın annesi ölmüştü ve onun ölümünün din karşıtı imalar içeren *Güzel Liman*'ın yayımlanması ile aynı zamana denk gelmesi Butler'ın şiddetli bir suçluluk duygusuna kapılmasına yol açtı.

Clifford's Inn, 15/4/73

Sevgili Bay Darwin,

Güzel Liman ile ilgili çok nazik mektubunuz Pazar sabahı erken saatlerde Mentone'a döndüğümde elime ulaştı. Şüphesiz ki yolculuğumun nedenini *The Times*'ın ölüm ilanları bölümünde görmüşsünüzdür.

Zavallı annemin ne kadar hasta olduğunu bilseydim kitabımı böyle bir zamanda yayımlamaz hatta yazamazdım ama ölümünden iki hafta öncesine kadar iyileşeceğinden emindik ve Mentone'a varmadan önce annemin gerçekte

ne kadar uzun süredir hasta olduğunu ve acı çektiğini bilmiyordum. Kitabımın ortaya çıkışının özellikle uygun-suz bir zamana denk geldiğini itiraf etmeliyim fakat kitap ben durumun farkına varmadan önce yayımlandı. Annemin bu durumdan haberdar olmayacağını bilmek içimi rahatlatıyor. Elbette ki geriye halkın kararının ne olacağını görmek kalıyor ama sizden ve Bay Stephen'dan aldığım mektuplar beni oldukça cesaretlendirdi... Bundan sonra pek az "amaç" taşıyan yalın ve sade bir roman yazmayı deneyeceğim ama bunu yapıp yapamayacağımı göreceğiz. Romanımda hiçbir "amaç" olmadığını söyleyebilirdim ama ben hâlâ et ve kemikten ibaretim ve korkarım ki ruhum ne kadar gayretli olursa olsun içimdeki şeytan kendisini zaman zaman ele verecek...

Bana gösterdiğiniz tüm nezaket için size tekrar yürekten teşekkür ederim, Bayan Darwin'e saygılarımla,

En içten dileklerle,

S. Butler

Bunu takip eden mektup dizisi Festing Jones'un kitapçığında tasvir ettiği olaylardan kaynaklanan şüphe ve kararsızlığın yayımlanmamış perde arkasını oluşturmakta (s. 154 – 178).

Charles Darwin tasarladığı 1. Mektubun bir müsveddesini -S. Butler'a yanıt olarak önerdiği ilk mektup- aşağıdaki ön yazı ile kızı Bayan Litchfield'e gönderdi (Mektup A). Down'daki aile yanıt konusunda kararsız kalmış görünüyor. 26 Ocak 1880'de Emma (Bayan Darwin) yurtdışında bulunan oğlu George'a şu satırları yazdı:

"S. Butler'ın *Athenæum*'da yayımlanması beklenen saldırısı babanın canını fazlasıyla sıktı. Babana "tüm gerçekleri" halkın gözü önüne sereceğini söyleyen bir not yazdı. Hepimiz endişeyle bunu dikkate almamasını umuyoruz."

Mektup A, bkz. s. 163
Charles Darwin'den Henrietta Litchfield'e
1 Şubat 1880. Down, Beckenham, Kent

Sevgili Henriettam,

Sen ve Litchfield'den *Athenæum*'daki makaleyi ve benim yanıtlımı okumanızı rica ediyorum. Bir yanıt gönderme kararı aldım çünkü ihmalkarlığımı mazur gösterecek şeyler söyleyebilirim. Mektubumun bir sonraki sayıda çıkmasını istiyorum ve bunun gerçekleştiğini görmek istiyorum. Eğer mektubun herhangi bir kısmına karşı çıkmıyorsan lütfen Pazartesi günü *Athenæum*'un editörüne hitaben benim kendisine yazdığım notla birlikte mektubu ona postala ve *Athenæum*'u da bana geri gönder.

Eğer sen ya da Litchfield herhangi bir şeye şiddetle karşı çıkarsanız lütfen mektubumu bana geri gönderin ki Salı günü postalayabileyim. *Athenæum* Cuma akşamı yayımlanıyor. Frank'ın eklememi önerdiği bir cümle var ama o cümle hakkında benim ve annenin bazı şüpheleri var. – Bu cümle ayrı bir kağıtta, eğer eklersen lütfen kesip 3. sayfada “Açıkça görüldüğü üzere Bay Butler yukarıdaki beyanın...” sözleriyle başlayan son paragraftan önce iki parça olarak yapıştır.

İkiyüzlülük ve yalancılık ile suçlanmak hiç de hoş bir şey değil.

Buradaki herkes mektubumu tasvip ediyor.

Yukarıdakileri yazdıktan sonra Frank ve Leonard'ın tavsiyeleri üzerine mektubumu yeniden yazdım ve kısalttım. Umarım sen ve L[itchfield] tasvip edersiniz. Eğer etmezseniz sizi dinleyeceğime söz veremem ama önerilerinizi dikkatle değerlendireceğim.

İkinizin de meseleyi dikkate alma zahmetine gireceğinize eminim. Bay Butler'ın mektubu çok iyi düşünülmüş. Başından sonuna kadar sanki Dr. Krause ilgili kısmı ben yazmışım gibi duruyor.

Sevgilerimle,
C. Darwin

Aşağıda Darwin'in damadı R. B. Litchfield ve Darwin'in kızı Henrietta'nın 1. Mektubu tasvip etmediklerini ifade eden yanıtları görülmektedir.

Mektup B, bkz. s.165
R. B. Litchfield'den Charles Darwin'e
Bryanston Sok. 4, Portman Place, W.
1 Şubat [1880]

Sevgili Bay Darwin,

Henrietta benden Butler'ın mektubu ve sizin tasarladığınız yanıt üzerine fikirlerimi yazmamı rica etti.

Dün dernekte Butler'ın beyanını okuduğumda, tam da tahmin ettiğim gibi, katiyen *herhangi bir yanıt* gerektirmeyen türde bir beyan olduğunu görmek beni çok rahatlattı. Ne tarz ne de içerik bakımından bir yanıt beklendiği ima edilmemiş. Siz de fark edeceksiniz ki, gazeteler üzerinden yapılan saldırılarda sıkça görüldüğü gibi, beyanda ne daha fazla bilgi ne de bir açıklama talep edilmiş. Saldıran kişi ne kendisinin ne de okuyucunun bir açıklamaya ihtiyaç duyduğuna değinmiş. Kısaca, bu benim meselem olsaydı emin olun hiçbir şey söylemezdim.

Beyanı bir de aranızdaki anlaşmazlık hakkında hiçbir şey bilmeden olaya dışarıdan bakan bir yabancı gibi okumaya çalıştım ve vardığım sonucun doğru olduğuna tamamen inandım.

Bin okurdan biri bile neye gücenildiğini anlayamayacaktır. Metin tamamen çeşitli eleştirmenlere karşı yapılan şikayetlerle birbirine karışmış. Salt bu durum bile metnin başka şartlar altında bırakabileceği etkiyi fiilen yok etmiş. Dahası dikkatli bir okur geriye dönüp şikayetin ne olduğunu görmek isterse sizin mevcut cevabınızı da (kısa da olsa) görecektir ve bu da maksadınız için yeterlidir. B'ın tüm kinayeleri bir yabancıнын gözüne sadece kendi kendisine dövünüp duran huysuz bir adamın öfkesi ve kini olarak görünecektir.

Eğer ona yanıt verirsiniz tam da istediği sonuca ulaşmasına, yani insanların aklına kitabınızın onun kitabına bir tür cevap ya da karşılık olduğu fikrinin sokulmasına yol açarsınız. Daha doğrusu bunu Fransızların dediği gibi bir "Darwin-Butler düellosu"na döndürürsünüz ki bu ona zevk verecek bir şeydir.

Şu haliyle ortada sizin hiçbir arkadaşınızın ya da konuyla tamamen ilgisiz bir kimsenin açıklanmasını ya da cevaplanmasını isteyebileceği bir şey bulunmamaktadır. Butler kullandığı *üslup* ile sadık ve dost canlısı bir muhataptan en küçük bir yanıtı dahi talep edemez, bu hakkını çoktan kaybetmiştir.

Bu mektupta meseleyi *soğukkanlı bir yabancı* gibi değerlendirdiğimi göstermek istedim ve sonucunda B'a yanıt verilmesine karşı olduğumu da bildirdim.

Fakat H.'nin müsveddeniz ile ilgili söylediği her şeye tamamen katılıyorum.

Sevgilerimle,
R. B. L.

Mektup C, bkz. s. 165

Bryanston Sok. 4, Portman Place, W. 1 Şubat 1880

Sevgili Bay Darwin,

Son postamızı gönderdiğimden beri karşılaştığım ilk tarafsız yabancıya Butler'ın mektubuna bir yanıt verilmesi gerekiyor mu, bu açıdan mektup ne tür bir intiba bırakıyor diye soracaktım. Sonunda gidip *Athenæum*'u bizim sokakta yaşayan Pollock'a gösterdim. Tecrübeli bir edebiyat adamı olarak fikrime katılıp katılmayacağını görmek istedim. Fakat elbette ki makaleyi okumadan önce ona hiçbir şey söylemedim. Sadece okuduktan sonra bir hususta fikrini almak istediğimi söyledim ve okuduktan sonra da mektup herhangi bir karşılık vermeyi gerektiriyor mu diye sordum. B.'ı tanıdığımdan taraf tutuyor *olabilirim* fakat mektubun yanıt *gerektirmediği* konusunda kararlıyım dedi (elbette ki sırf meraktan bunları soruyormuşum gibi yaptım).

Meğer Pollock Pall Mall makalesini kendisi yazmış ve Butler'ın kitabı üzerine *Cumartesi Dergisi*'nde yayımlanan bir makalesi de varmış. Bana Butler'ın tüm eleştirmenlerine tantanalı yanıtlar hazırlamakla tanındığını ve her birinin isimlerini elde etmeye de özen gösterdiğini söyledi. İsim öğrenmek için Butler *Cumartesi Dergisi*'ne yazmış ama *Cumartesi Dergisi* bu talebini resmi bir yanıtla geri çevirmiş. Tüm bunlar onun sonuna dek savaşıacak zehirli bir kertenkele olduğunu gösteriyor. Bu nedenle P.'un söylediği gibi Butler itibarlı bir kimseyle insanların gözü önünde tartışmaya girmekten eminim çok büyük keyif alacaktır.

Öte yandan P. karakterini bilmesine rağmen Butler'ın kitaplarına karşı katıyen önyargılı değildi (hepsini saçmalık olarak görüyor fakat zekice olduğunu da düşünüyor) ve cevap vermek konusundaki fikri şüphesiz net bir fikir. Pollock'la bir araya geldikten sonra müsveddenize eleştirel bir gözle baktım ve izlenimimde haklı olduğumu gördüm, çünkü yanıtınız özünde B.'ın mektubunuzdan alıntıladığı cümlede hali hazırda ne varsa ondan başka bir şey içermiyor. Yanıtınız açıklamanızın *özüne* bir şey katmazken B.'ın eline *yeni kozlar* veriyor ve başka bir çirkin mektup için de Butler'a çok güzel bir fırsat sunuyor. İhmale neden olan kazanın mekanik ayrıntısı ile ilgili Butler hiçbir şey bilmiyor, bilmesi de gerekmiyor. Siz ise ona tam da bu bilgiyi veriyorsunuz. Şu anki haliyle kalırsa durumla ilgili daha fazla bir şey *söyleyemez*. Bildiklerinden yola çıkarak en kötü çıkarımda bulunmuş zaten. Fakat mektubunuz onun gibi sefil ve ilke yoksunu bir kelime oyunu ustasına tamamen yeni bir saldırının yolu açıyor. Dahası eğer *Athenæum* mektubunuzu yayımlarsa davranışlarınızda şüpheli ve gizemli bir şeyler olduğu yorumu yapılabilir.

Butler alçak bir adam olduğu için böyle bir konu üzerine yazabileceği şeylerin sonu gelmeyecektir. Onun bir araya getirebileceği türden bir iki lafı örnek verme amacıyla aklıma geldikleri gibi yazdım.

Doğrusunu isterseniz böyle bir durumda müsvedde üzerinde yapılan değişikliklerin hikayesi tüm ayrıntıları ile anlatılmadığı sürece tatmin edici olamaz ve elbette ki hikayenin tamamını anlatmak saçma olacaktır.

Bu hikayenin ana fikri son derece önemsizdir ve onu anlatma işine *girişmek* kabul edilemez.

Tüm bu özel hususların yanı sıra böyle bir durumda bir yanıtın *ister istemez* özür dilemek anlamına geldiği de göz önünde bulundurulmalıdır ki sizin *özür dilemenizi gerektiren hiçbir şey yoktur*.

Sanırım yazdıklarımın büyük bir kısmı Henrietta'nın sözlerini tekrarlıyor. Henrietta'nın bana okuduklarına tamamen katılıyorum.

R. B. Litchfield

R. B. Litchfield'den Butler'ın Hayali Yanıtı

Beyefendi, geçen hafta size yazdığımda Bay Darwin'in kitabıma yaptığı sıra dışı muamele ile ilgili bilinebilecek her şeyi bildiğimi düşünüyordum ama size yazdığı mektup bu tuhaf hikayeye son derece çarpıcı ayrıntılar ekliyor. Bay D. bana makalenin değiştirilmiş olduğuna değinmenin "aklının ucundan geçmediğini" söyledi. Aklının ucundan geçmemiş! Şimdi ise bu hususa değinmek sadece aklının ucundan geçmekle kalmamış, fakat buna basılmış bir ön-sözde değinmiş ve sonrasında, esrarengiz bir şekilde, bu açıklama müsveddeden kaybolmuş! Belki de Bay D. hikayeyi tamamlayacaktır. Cümleler basılmış bir sayfadan *salt* kazara uçup gitmezler. Sözlerine bunun kendisi için bir şey ifade etmesinin benim bir "yanılsamam" olduğunu ekleyerek devam etmektedir. Bu bilgisizliğim nedeniyle bir yanılsama olabilirdi *belki* ama Bay Darwin tarafından nezaketen verilen ayrıntılar bunun *gerçekten* bir şey ifade ettiğini gösteriyor. Bir şey ifade etmese bu cümle neden çıkarılsın? Eğer kazara çıkarılmış olsaydı Bay Darwin'in bize bunun benle hiçbir ilgisi bulunmadığını belirtmesine de gerek kalmazdı. Kazalar genellikle böyle açıklamalar

gerektirmez. Büyük bir doğabilimci olduğunu düşündüğümüz bir adam kendi kasıtlı açıklamalarını sildiğini unutabilir mi?!

Sonra Bay D. bize ilavelerin kendisinden bağımsız olarak yapıldığını söylüyor. Seçkin bir yazarın bir başkasına böyle tatlı tatlı boyun eğmesi tuhaf. Bu bir başkasının kim olduğu ise, Dr. K. ya da bir başkası, bizimle paylaşılmamış. Son olarak Bay D. onun yaptığı bu açıklamaya inanmadığımı söyleyerek beni inanmamaya mecbur bırakmış. Bay D.'nin dürüstlüğünden şüphe duymadım ama elbette ki Bay Darwin bana şüphecilik ettiğimi söylerken kendisi şüphecilik yaratmak isterse bu sonuca ulaşmanın en iyi yolu Cumartesi'de bir örneğini sunduğu açıklamalardan daha fazlasını vermek olacaktır.

Mektup D, tarihsiz, bkz. s.165
Henrietta Litchfield'den Charles Darwin'e

Sevgili babam,

R. eve çok geç geldi, mektup ile ilgili ona alelacele danışabildim ve bize danışmayı arzu ettiğiniz için size de teşekkür edemedim. Fikrimizi aldıktan sonra ne yaparsanız yapın bize danıştığınız için size yürekten teşekkür ediyorum. Mektubunuzu almadan evvel yazmış olduğum ilk mektupta Butler'a cevap vermeyi düşünmeyeceğinizden ne kadar emin olduğumu göreceksiniz.

Mektubunuzu yayımlarsanız Butler daha sonra sizi başka bir kusur ile suçlayacak. Önce Butler'a Krause'nin makalesini değiştirdiğine değinmenin aklınızın ucundan bile geçmediğini söylediniz sonra da aslında bu bilginin müsveddede yer aldığını ve yayımlamayı kazara ihmal ettiğinizi ifade edeceksiniz. Şimdi Butler bu ifadelerden hangisinin doğru olduğunu soracak -böylece ona yeni bir hakaretler dizisi için fırsat çıkacak- ve o hünerli kalemi sayesinde bundan hiç de hoş olmayan bir sonuç çıkarabilir. Dünya siz ve Butler arasında son sözü Butler'ın söyleyeceği bir anlaşmazlık olduğunu bilecek ya da bu anlaşmazlığı

hep hatırlayacak. İnsanlar ne olduğunu zerre kadar anlarsa durumun sizin aleyhinize olmadığını göreceklerdir. Ancak tek bildikleri bir ileri bir geri gidip gelen mektuplar olursa insanlar Butler'ın sizi büyükbabanızı kıskanmakla suçlamakta haklı olduğunu düşünebilirler.

Mektubu kendi halinde bırakırsanız tüm gerçekler okumak isteyenler için mektupta zaten mevcut. Aldırış etmediğiniz çirkin ve kin dolu laflar eden Butler ettiği lafla kalacaktır. Hoşça kalın sevgili babacığım, umarım yeterli tavsiyelerde bulunmuşuzdur.

Sevgilerime,
H. E. L.

Yanıt verip vermemekle ilgili sorunun T. H. Huxley'e danışılması konusunda da Litchfieldlerin onayı alınmıştı.

Mektup E, bkz. s.166

R. B. Litchfield'den Charles Darwin'e

3 Şubat 1880 Bryanston Sok. 4, Portman Mey., W.

Sevgili Bay Darwin,

Fena halde kavgacı biri değilse ve doğası gereği kavga etmekten hoşlanan biri değilse eğer Huxley'nin Butler'a yanıt verme konusunda size vereceği fikir güvenilir bir fikir olacaktır.

Bence B.'a vermiş olduğunuz yanıtın salt tekrarı dışında daha yararlı ya da mantiken daha sağlam bir yanıt düşümlenemez. Eğer aynı yanıt işe yarayacaksa sayfanın arkasına yazdığımı bakabilirsiniz.

En önemli husus vereceğiniz yanıtta B.'ın sizi güvenilir biri gibi gördüğünü ima etmemenizdir ve verilecek herhangi bir yanıtın duygulardan arınmış olması gerekir.

Sonsuz sevgilerimle,
R. B. L.

Litchfield'in önerdiği yanıt aynı sayfanın arkasındadır
Eski ve Yeni Evrim

Beyefendi,

Bay S. Butler'ın geçtiğimiz Cumartesi sayfalarınızda yer alan ve yukarıdaki başlığı taşıyan açıklamasını okudum. Bu açıklama Dr. Krause'nin Erasmus Darwin üzerine kaleme aldığı makalesinin yakın zamanda yayımlanmış olan çevirisinde yer alan önsözde, Krause'nin makalesini yeniden yayımlamadan evvel makalede belli değişiklikler yaptığını belirtmeyi ihmal etmemle ilgiliydi. Bay Butler'ın mektubumdan da alıntıladığı üzere bu ihmal kazara meydana gelmiştir ve şayet bu küçük kitabın ikinci bir baskısı çıkarsa orada düzeltilecektir. Okuyucularınızı bu mesele üzerine daha fazla yorum yapıp onları meşgul etmek gereksizdir.

Mektup G, bkz. s. 166

*Emma'nın hâlâ yurtdışında bulunan oğlu George'a yaptığı
açıklama (kendi özeli olan mektup)*
Down, Pazartesi, 2 Şubat, 1880

Sevgili Georgeum,

...Butler'ın Ath.'un geçen sayısında yönelttiği saldırı yüzünden hepimiz çok telaşlandık. B.[aba]'n bir yanıt yazdı ve R.[ichard] ve Hen.[rietta]ya göstermek için John [arabacı] ile gönderdi. John, R.'dan babanın bu saldırıyı kale almaması için nedenler sıraladığı son derece mantıklı bir mektup getirdi. R.[ichard]'ın mektubu öyle kusursuz ki onun gibi mantıklı bir insanın nasıl olup da bazen saçmalayabildiğine hayret ettim... [Butler'ın Athenæum'a gönderdiği] iğrenç ve kindar bir mektup ayrıca suçlamalarında öylesine iç bayıcı ve muğlak davranıyor ki tarafsız bir kimse söylediklerini anlamaya uğraşmaz bile. B.[aba]'nın tatminkar bir yanıtı vardı, o yüzden yanıt vermesinden yanaydım ancak fikrimi değiştirdim ve B.[aba]'n yanıtını ve R.[ichard]'ın mektubunu Huxley'e gönderip onun vere-

ceği tavsiyeye göre davranacak. Butler'ı B.[aba]'nın vereceği hiçbir yanıt memnun etmeyecektir buna eminim ve babanın yanıtına tekrar karşılık vererek bir Butler-Darwin ihtilafı başlatacaktır. B.[aba]'nın canı başta çok sıkıldı ama artık bunu aklından çıkarıp atacaktır.

Mektup H, bkz. 166

Charles Darwin'in R. B. Litchfield'e Yanıtı

2 Şubat 1880 [Yanlış tarih atılmış] Down, Beckenham, Kent

Sevgili Litchfieldim,

Sana ve Hen.'ya tüm emeğiniz için yürekten teşekkür edebilmek için sadece bir iki dakika vaktim var. İlk mektubunuz okuduğum en akli başında mektuptu. B.'nin ağzından yazdığınız hayali yanıt muhteşemdi! Yanıt vermeye ikna oldum ve böyle bir şeyin mümkün olabileceğini hiç sanmıyordum. Ben dediklerinize ikna oldum bile -keza anneniz de ikna oldu sayılır, Leonard ise kısmen ikna oldu- ama F[rank] hâlâ bu sorun kendi meselesi olsa yanıt verirdim diye ısrar ediyor. Aklımıza bir de Huxley'e danışmak geldi. Posta ile *Athenæum*'u ve yanıtımı ona göndereceğim ve senin ilk mektubunu da ekleyeceğim (mektubunu göndermeme itiraz etmeyeceğini düşündüm). Huxley okumakla uğraşmasın diye ikinci mektubu ona göndermeyeceğim. Umarım Huxley de yanıt vermememi öğütler bana. Şayet yanıtım yayımlanacak olursa çıkarılması önerilen iki cümle konusunda aynı fikirde değiliz.

İkiniz de bana karşı büyük bir nezakette bulundunuz. Bu mesele canımı saçma bir boyutta sıktı.

Sevgilerimle, Ch. Darwin

Mektup I, bkz.168

South Kensington Bilim ve Sanat not kağıdı üzerine yazılmış

T. H. Huxley'den C. Darwin'e, Darwin Samuel Butler'ın Athenæum'daki saldırısına yanıt vermeli mi sorusuna cevaben.

Bkz. Henry Festing Jones'un Kitapçığı, s. 154.

3 Şubat 1880

Sevgili Darwin,

Dün akşam Butler'ın açıklamasını, sizin taslağınızı ve Litchfield'in mektubunu okudum. Bu sabah dinç kafa ile, küçük köpekbalıkları ve ateş püskürten mitolojik yaratıklar üzerine ders anlattıktan sonra (bunlar şüphesiz Butler'a ayrıca yakışan konular) mektupları yeniden okudum... Ve bir an olsun tereddüt etmeden taslağınızı yakmanızı ve kitabınızın bir sonraki baskısı yayımlanana dek - yayımlayınca kitaba durumu açıklayan mümkün olduğunca kısa bir not eklemek kafi olacaktır- Butler'a kesinlikle kulak asmamanız gerek. Litchfield'in lakabı da şu andan itibaren tıpkı Hooker gibi (Sör Joe'yu değil, Kutsal Joe'yu kastediyorum) "sağgörülü" olsun. Kanımca hiçbir şey onun verdiği öğütten daha sağlam olamaz, bana gelince "ben elemle tanışık kederli bir adamım."

Son kitabının fevkalade budalaca olduğunu düşünsem de bir beyefendi olduğunu sandığım Butler beni hayretler içinde bıraktı.

Mivart Butler'ı ısırda da ona Darwinofobi mi bulaştırdı acaba?

Darwinofobi korkunç bir hastalıktır. Etrafına tünemiş

oğullarını acımadan öldürürdüm.

Fakat siz kendinizi hiç tüketmeyin. Yaşlı Goethe'nin Butler ve Mivart gibiler hakkında söylediklerini hatırlayın:

"Hat doch der Wallfisch seine Laus

Muss auch die Meine haben."

Bizler bir haftadır karanlıkta yaşayan insanlar olarak ne kadar keyifli olabilirsek o kadar keyifliyiz ve hepiniz afiyyettesinizdir umarım.

Sonsuz sevgilerimle,

T. H. H.

1880'lerin ilerleyen günlerinde *Bilinçdışı Hafıza* yayımlandığında Butler'ın saldırıları tazelendi ve Darwin ailesinin

huzuru yeniden bozuldu. 1881'in başlarında bir kez daha başkalarına fikir soruldu.

Mektup J, bkz. s. 172

Henrietta Litchfield'den Leslie Stephen'a

Ocak 1881 Bryanston Sok. 2, Portman Place

Sayın Bay Stephen,

Aile arasında büyük bir meseleyi tartışmaktaydık ve sonunda öyle ümitsiz bir fikir ayrılığına düştük ki babam beni size danışmakla görevlendirdi. Kendisi sizden aşağıdaki soruyu değerlendirmenizi ve ona ne yapması gerektiği konusunda fikrinizi bildirme nezaketinde bulunmanızı rica ediyor...

Soru Butler'ın babamın *Erasmus Darwin'in Yaşamı*'nın önsözünde yalan söylediğine ve böylelikle Butler'a büyük zarar verdiğine dair suçlamalarına herhangi bir karşılık vermesi gerekip gerekmediğidir...

Erasmus Darwin'in Yaşamı'nın önsözünde Krause'nin asıl makalesinin çevrilmeden önce değiştirilmediği ya da genişletilmediği ima edilmiş ve bazılarımız babamın bu iddiaya yanıt vermesi gerektiğini düşünüyoruz...

Kardeşlerinden bazıları *Erasmus Darwin'in Yaşamı*'nın henüz satılmamış nüshalarının başına bir sayfa eklenmesini ve Krause'nin *Kosmos*'taki makalesinin çevrilmesi için Bay Dallas'a gönderilmeden evvel değiştirildiğinin ve genişletildiğinin belirtilmesini tavsiye ediyorlar.

Öte yandan eşim ve ben ise hiçbir şey yapılmaması gerektiğine inanıyoruz.

Ağabeyim Leonard şeytanın avukatlığını yapacak ve bu konuda düşündüklerini size yazacak...

Bundan sonra Henrietta Litchfield kendisinin ve eşinin görüşlerine üç sayfa daha ayırır.

Mektup K, bkz.172

Leslie Stephen'dan Charles Darwin'e

13 Hyde Park, Güney Kapısı, S. W.

Kitapları postayla geri gönderiyorum. 12.1.80 [doğrusu 81
olmalı]

Sevgili Bay Darwin,

Umarım ki mektubuma size faydam dokunabilirse bundan daima gurur ve zevk duyacağımı belirterek başlama itiraz etmezsiniz. Çalışmalarınıza (diğer seçkin insan gibi) ben de çok şey borçluyum ve naçizane yanıtımı size memnuniyetle iletiyorum. Size karşı (böyle söylememde bir sakınca yoktur umarım) özel bir saygım var ki sizi az da olsa tanıyan herkesin size saygı duyuyor olması gerekir zaten.

Yaşlılığınızda yalancı olarak yaftalanmanın sizi üzdüğünü söylemişsiniz, sizi oldukça iyi anlıyorum. Sizin bir yalancı olarak yaftalandığınızı duyduğumda bu yaftayı yapıştıranın suratına öyle bir tokat patlatmak istedim ki yediği tokadı ömrü boyunca unutamasın. Sizin ve dostlarınızın mevkini hatırlamanız lazım ve lüzumsuz ağız dalaşlarından kaçınmalısınız. Size bu şekilde hakaret eden birine kimse saygı duymayacaktır.

Bu meseleyle ilgili fikrim son derece belirgin ve net. Bay Butler'ı daha fazla dikkate almayın.

Konu ile ilgili bir şey söylememek daha akıllıca olacaktır. Gerekçelerimi sizinle başka bir sayfada paylaşıyorum. İsterseniz okuyun, isterseniz yakın.

Kitabınız kütüphanemde baş köşeye konulacak. Sizi görme imkanım olursa kitabı adıma imzalamanızı rica edeceğim sizden çünkü ileride babalarına verdiğiniz değerini nişanesini görmekten memnuniyet duyacak birkaç küçük Stephen var.

Sevgilerimle,

L. Stephen

Leslie Stephen'in gerekçeleri ayrı sayfalar üzerinde yer almaktadır.

Bay Darwin'in Bay Butler'ı daha fazla dikkate almaması gerektiğini düşünüyorum. Gerekçelerim aşağıdaki gibidir.

Butler genel saygı kurallarına uymayarak saygı talep etme hakkını yitirmiştir. Ona verilen herhangi bir zarar elbette ki tazmin edilmelidir. Fakat Butler neyin zarar teşkil ettiğine hüküm verebilecek yetide biriymiş gibi değerlendirilmemelidir. Saygı kuralları çerçevesinde hareket etmiş olsaydı, iddialarını da dikkate almak yerinde olurdu. Fakat bu çerçevenin kat kat dışına çıkmış olduğundan sorulması gereken tek şey ona bir haksızlıkta bulunulup bulunulmadığıdır. Kanımca, Butler'a bir haksızlık yapılmamıştır. Önsözdeki hata birini yaralıyorsa eğer o kişi Bay Darwin'dir çünkü Krause'nin makalesinin değiştirildiğini (ve muhtemelen geliştirildiğini) dikkate almamış olan odur. Değişiklik önsözde belirtilmiş olsun ya da olmasın Butler ile ilgili hiçbir ifade değişmeyecekti. Ben de bir makaleyi yeniden yayımladığımda değişiklik yaparım ve bunu belirtmem gerektiğini düşünmüyorum. Kanımca Bay Darwin'in mektubunun yayımlanması ve gelecek baskıda değişiklik yapılacağına söz vermesi yeterlidir. Butler hiçbir şekilde yaralanmamıştır. O sadece önsözde isminin anılmasını istemektedir. Sanırım bu isteği kendi kitabında daha açık olarak anlaşılmaktadır. Butler kendisine zarar verildiğini iddia bile etmemektedir. Şikayetin doğası aşıkardır. Bay Darwin'in kendisini dikkate almaya değer bulmadığını ve ona açıkça saldırmaya kalkışmadığını bizzat kendisi dile getirmiştir (s. 64). İddialarının tüm maksadı ve özü budur. Asıl gerçek Butler'ın gururunun incinmiş olduğudur. Kitabın tanıtımını gördüğünde resmi bir yanıt beklemiştir. Sadece Krause'nin makalesinin sonundaki imayı ve önsözde kitaba yapılan atfı görmüştür. Tutarsızlığı keşfettiğinde de hemen işin ardında kötü bir niyet olduğunu varsaymış, düzen kurarak onu yaralamak istedik-

lerini sanmıştır. Yoksa böylesine dehşet verici bir rakibe ciddi bir yanıtın verilmemiş olması başka nasıl açıklanabilir?

Tüm mesele bundan ibarettir. İleride makaleye açıklama eklense bile bu durum hiçbir şekilde Butler'ın işine yaramayacaktır. Yapılacak olan açıklamanın tek bir amacı olabilir o da Bay Darwin'i töhmet altında kalmaktan kurtarmaktır. Bu açıklamanın Butler'a faydası dokunmayacağı gibi Butler Bay Darwin'i iki yüzlülükle suçlamak için bahane de bulamayacaktır.

Bu nedenle benim nezdimde tüm mesele olası bir çarpıtmadan kaçınmak adına Bay Darwin'in hali hazırda yaptığından fazla bir şey yapmasına gerek olup olmadığıdır. Ben gerek olmadığını düşünüyorum, çünkü Bay Darwin'in şu ana dek yaptığı zaten yeterlidir ve gerçekleri kafi derecede gün ışığına çıkarmıştır. İkinci olarak bu çarpıtma öyle saçmadır ki gururu incinmiş kişiler dışında kimsenin bu çarpıtmaya inanma ihtimali bulunmamaktadır. Bay Darwin'in Butler'ın kendisine saldırdığını örtbas etmek istemesi akla yatkın bir durum değildir çünkü Darwin Butler'ın kitabından bahsetmektedir ve bundan bahsediyor olması Butler'ın ciddi bir yanıtı layık olduğunu göstermez çünkü Darwin aslında Krause'nin küçümseyici atfını yayımlamıştır sadece. Bu saçma kuruntunun dayanağı olan hata ise *Athenæum*'da ve Butler'ın kendi kitabında yayımlanan bir mektupta kabul edilmiştir. Dolayısıyla ister Bay Darwin'in çıkarı için olsun ister Butler'a karşı adil olmak için olsun herhangi bir düzeltme yapmaya gerek olmadığı kanısındayım. Dahası böyle değersiz bir ayrıntı üzerine daha fazla gürültü koparmak kayda değer bir haksızlık varmış ve herkes de bunun farkındaymış gibi bir durum oluşturmaktadır.

Leslie Stephen

Bunu takip eden mektup 1904'te, Bayan Litchfield *Emma Darwin*'i yayımlamaya hazırlarken yazılmıştır. Görünüşe

bakılırsa kitaba Samuel Butler ile ilgili bir özetin eklenip eklenmemesi tartışma konusu olmuş. Frank başından beri zamanında yapılandan çok daha kapsamlı bir açıklamanın gün ışığına çıkarılmasından yanayken bu tarihte -Butler ile Darwin'in araları açıldıktan yirmi dört yıl sonra- suskun kalmayı tavsiye ediyor. Muhtemelen eklenmesi düşünülen mektupların meselenin tamamına doğru bir şekilde aydınlatamayacağını düşündü.

Mektup L, bkz. 175

*Francis Darwin'den kız kardeşi Henrietta'ya
23 Ocak 04 Egerton Place 11, S. W.*

Sevgili Hen.,

...Butler tartışmasını kitaba dahil etmemek çok daha iyi olacaktır. Ben *Diğer Mektupları*'na bu konu hakkında hiçbir şey dahil etmedim. Butler ve aramızda bir tür ateşkes vardı ve Butler artık hayatta değil. Dahası Butler aklını yitirmiş ve berbat davranmış olsa da şikayet etmeye az da olsa hakkı vardı diye düşünüyorum. Huxley'nin mektubu önemli ve mektubu yayımlamak istemeni anlıyorum. Fakat yine de yerinde olsam dahil etmem... L. Huxley'nin *T. H. H.'nin Hayatı*'nda Butler'a değinip değinmemek konusunda bana danışmıştı ve ben de ondan konuya hiç değinmemesini rica etmiştim. Eğer değinilmediyse T. H. H.'nin mektubunu yayımlamak hiç uygun olmaz.

Şimdi baktım ve Huxley'nin *Hayatı*'nda Butler'ın adının geçmediğini gördüm...

Sevgilerimle,
F. D.

Emma Darwin'de ihtilaftan söz edilmemiştir.

Charles'ın yaşamöyküsünü yayımlayan Francis Darwin Butler'ın şikayet etmek için haklı bir gerekçesi olduğunu düşünmüş. Darwin birliğinin generalleri arasında el değiştiren yukarıdaki belgeler, gelecek nesillerin bu savaşın kahramanlarını savaş meydanının uzağında yargılamala-

rını sağlayacaktır. Mektuplarda geçen perde arkasında kalmış olan çalkantılı kararsızlıklar ve doğru olanı yapmaya duyulan o arzu geride kalmış bir dönemin tasviridir. Darwin'in Down'daki evinde sakın bir ortamda mektup yazarak geçirdiği günler de olmuştu. Ailesinin ve dostlarının ona destek vermek için sözbirliği etmesi Darwin'in ne kadar iyi biri olduğunun kanıtıdır.

Butler sonesinin son mısralarında Darwin ile çekişmesinin yankılarının süreceğini öngörmüştü. Zira bu iki Viktorya dönemi siması "yaşayanların dudaklarında" bile tamamen barıştırılmazlar. Her ikisi de çağlarının yerleşik düşünce yapısına başkaldırdılar. Butler karşımıza Darwin peygamber olarak kabul edildikten sonra Darwin'e başkaldıran daimi bir devrimci olarak dikiliverdi. Darwin zamanının biyoloji anlayışına başkaldırdı ve insanlığı evrim makinesinin ellerine teslim etti. Kolaycı kuramcılarının hepsini gelip geçici bularak her birini reddetti. Butler ve Butler'ın kuramları da Darwin'in nezdinde gelip geçiciydiler. Hatta Butler *Yaşam ve Alışkanlık*'ta inatla ve kasten bilim karşıtı konumunu açıkça belirtmiştir. Şöyle yazmıştır: "Bilimle ilgili hiçbir şey bilmiyorum ve bilmediğime de eminim. Konumla alakalı geniş ve kapsamlı bir bakış açısı sunmama imkan verecek olandan fazlasını ne bilirim ne de bilmek isterim."

Butler hicivdeki dehası ile döneminde sahtekarlık ve ikiyüzlülük edenleri taşıladı. Sözde bilimsel konular üzerine olan yazıları ve yaşam sanatı üzerine yürüttüğü felsefe Butler'ın manevi tecrübelerine dayanıyordu ve bu maneviyat materyalist olguların peşinde koşmasını engelliyordu. Butler doğal seleksiyonu ve doğal seleksiyonun etkin olabilmesi için tesadüfe bağlı çeşitlemelere dayandırılmasını -gerçi Butler'ın çok da iyi bildiği gibi Darwin'in kendisi de bu konuda tereddütlüydü- mekanik bir dünyaya koşulsuz bir teslimiyet olarak değerlendirdi. Bu dünyada insan en üstün makineydi ve zihnün tüm etkisinin ve insanın gayretinin öncü bir güç olduğu gerçeğinin göz ardı

edildiğini düşünüyordu. Zihin ve hafıza üzerine oluşturduğu kuramını bir önceki yüzyılın tahmine dayalı yaklaşımını benimseyip geliştirdi. Bunu yaparken Lamarck ve Dr. Erasmus Darwin'in fikirlerini genişletti ve çağdaşı olan Dr. Hering'e borçlu olduğunu da kabul etti. Butler eski kuramları yeni bir kılıfta sundu ve ölümünden sonra 18. yüzyıl fizikoteologlarının "yaramaz çocuğu" olarak mazlum rolünü üstlendi. Butler'ın bilimsel alana bu şekilde bilim ve felsefe karışımı bir tutumla müdahale etmesi Darwin ve Huxley'nin dahil olduğu yeni biyoloji ekolü tarafından hoş görülemezdi.

Bu ihtilaf ve Darwin'in daha önce ele aldığım iki yalanlaması -ilk olarak büyükbabasının kendi görüşlerini etkilediğini reddetmesi, ikinci olarak evrim fikirlerinin zaten yayılmakta olduğunu gönülsüzce inkar etmesi- arasında yakın bir bağ bulunmaktadır. Fakat bu üç meseleyi birbirine bağlayan Charles Darwin'in yalınlığının ve bilimsel olarak amaçladıklarına karşı göstermiş olduğu kararlılığın gücüydü. Büyükbabasının etkisini reddetti çünkü Erasmus Darwin'in bilimsel yöntemini reddediyordu. Evrimsel fikirlerin olgunlaşmakta olduğunu inkar etti çünkü ortalıkta uçuşan bu fikirlerin doğruluğu henüz kanıtlanmamıştı ve Butler'ın yazılarını değersiz buldu çünkü Butler kanıt göstermiyordu. Charles Darwin yeni bir şekle bürünen evrim kuramının bilinçli bir sembolü haline gelmişti ve son yıllarında kuramının daha geniş bilgi alanlarına tatbik edilmeye başlandığını gördü. Evrimsel anlamlarını kavramak için eski gerçeklerin yeniden sorgulanması gerekliydi. Darwin'in kendisi bu yeni anlamı botanik ayrıntılarda aramak adına botanik alanındaki çalışmasına girişti. Kuramlarını gerçeklere dayanan ayrıntılarla desteklemeyenleri reddeden Darwin bilimsel inancını da buna göre oluşturmuştu.

Yararlanılan Kaynaklar

Samuel Butler'ın Yaşamı, iki cilt. Yazar Henry Festing Jones. Macmillan & Co., 1919. İhtilaf burada çok ayrıntılı olarak ele alınmıştır, 1911 tarihli ve burada yeniden yayımlanan kitapçığın özünü içerir.

Charles Darwin, Parçalar Halindeki İnsan, yazar Geoffrey West. Routledge & Co., 1937.

Samuel Butler, Viktorya Döneminin Ortalarında Çağdaş Bir Yazar, yazar C. G. Stillman. Martin Secker, 1932. Her ikisi de ihtilafın iyi ve kısa özetlerini içerir.

Ciddi Ateist, Samuel Butler Üzerine Bir İnceleme, yazar Malcolm Muggeridge. Eyre and Spottiswoode, 1936.

Charles Darwin'in Hayatı ve Mektupları, üç cilt, yazar Francis Darwin. John Murray, 1887. İhtilafa sadece son derece kısa bir şekilde değinir (3. Cilt, s. 220) ve *Diğer Mektuplar*'da Butler'ın adı bile geçmez.

Samuel Butler görüşlerini *Athenæum* ve *Doğa*'ya yazdığı mektuplar dışında ayrıca şu kitaplarda belirtir: *Yaşam ve Alışkanlık*, 1877. *Eski ve Yeni Evrim*, 1879. *Bilinçdışı Hafıza*, 1880. *Şans mı Zeka mı?* 1885-6.

Notlar

Birinci Not

Dr. Erasmus Darwin'den Charles'ın babası olan oğlu Robert'a mektup

Aşağıdaki mektup Dr. Erasmus Darwin tarafından Charles'ın babası olan oğlu Robert'a yazılmıştır ve ilk kez burada yayımlanmaktadır. Mektup Erasmus'un pervasız ve dobra karakterine ışık tutmaktadır ve Erasmus'un bazı tıbbi meseleler ve alkol bağımlılığının yayılması hakkındaki görüşlerini de içermektedir. Baba ve oğul arasındaki ilişkiyi göstermesi bakımından mektubu buraya ekliyorum. Mektupta yazılanlar Robert'ın annesinin ve büyük-babası Bay Howard'ın ölümleri ile ilgili ortaya çıkan sorulara verilmiş birer yanıt gibi duruyor. Bu mektubun yazıldığı tarihte yani 1792'de Erasmus 61 yaşındaydı. Robert'ın annesi 22 yıl önce ölmüştü ve Erasmus yeniden evlenmişti. Robert 26 yaşındaydı ve Erasmus dört yıl sonra Charles'ın annesi Susannah Wedgewood ile evlendi. Bu yüzden oğlunun sorular içermekte olan mektubu Erasmus'un da fark ettiği gibi öjenik bir maksatla yazılmış olabilir.

5 Ocak [1792], Derby

Sevgili Robert,

Daha önce bana Bay Howard ve annen ile ilgili sorular yönelttiğini hatırlamıyorum. Eğer yöneltseydin bir an için tereddüt etmeden açık yüreklilikle bütün sorularını yanıtlardım. Bildiğim kadarıyla merhum Bay Howard zerre kadar deli değildi. Hem topluluk içinde hem de özel ya-

şamında hep alkol içerdi. Londra'ya gittiğinde bir kadınla ilişkisi oldu ve içki nedeniyle sefih bir yaşam sürdürdü ve alkol yüzünden ömrü boyunca çektiği gut hastalığına yakalandı. En ufak bir delilik ya da epilepsi belirtisi göstermedi, tıpkı diğer alkolikler gibi hazımsal zafiyet ve gut nedeniyle öldü.

Annene gelince, aşağıda hiçbir ayrıntıyı abartmadan ya da hiçbir şeyi indirgmeden senle gerçek hikayeyi paylaşıyorum. Senin de hayal meyal hatırlayabileceğin gibi annen gerçekten samimi biriydi ve iyi bir insandı.

Annen sol yanında, karaciğerinin alt köşesinde bir sancı duymaya başlamıştı. Bu sancıyı bir saat kadar sonra şiddetli kasılmalar takip ediyordu ve kasılmalar bazen yüksek dozda afyon ve biraz da şarap ile dinliyordu ki bu da annenin sarhoş olmasına neden oluyordu. Kimi zaman da yarım saat kadar süren geçici bir hezeyan hissi ya da bazıların adlandırdığı gibi delilik baş gösteriyordu. Sonrasında ise yine kendine geliyordu ve nöbet sona eriyordu. Bu hastalık bazı insanlar tarafından histeri olarak adlandırılır. Sanırım epilepsi ile aynı türde bir hastalıktır.

Bu türde bir hastalık 4 ile 6 yıllık bir zaman zarfında birçok defa tekrarladı ve annen acısını hafifletmek için içki ve su içmeye başladı ve ben içkiyi çok miktarda tükettiğini ve karaciğerinin şiştiğini fark ettim (çok geç kalmıştım). Annen gitgide çöktü ve ölümünden birkaç gün önce bazı hepatik hastalarda da görüldüğü üzere ağzından kan geldi ve derisindeki küçük bir çizik bile hemen kanamaya başladı.

Alkol bağımlılığına bağlı hastalıklar bir noktaya kadar kalıtsaldır, fakat ben epilepsi ve deliliğin içki içmekten kaynaklandığını düşünüyorum. Epilepsinin alkolden kaynaklandığına defalarca şahit oldum. Çoğu zaman ayık nesil bir sarhoştan türeyen alkolik bir nesli iyileştirebilmektedir.

Atalarında delilik olan birçok aile tanıdım ve bu insanların bugün yaşlanmış olan çocuklarında ise delilikten eser

yok. *Olsaydı herhalde ülkede her ailede epileptik, gutlu ya da deli insanlara rastlardık.*

Annen histeri nöbetleri sırasında bayılınca (ki bu sıkça yaşanırdı) o zamanlar iki ya da iki buçuk yaşındaydın ve mutfağa koşarak hizmetçiyi yardıma çağırdığını söylediğini çok iyi hatırlıyorum.

Her şeyi hatırladığım haliyle aktardım ve bu durumun sen de kardeşin de iki ayrı uçta mütevazı hayatlar sürdürürken bu durumun ne seni ne de kardeşini etkileyecek bir durum olduğunu düşünmüyorum.

İki ay kadar önce zayıf düşmeye başladığımı fark ettiğimden son zamanlarda yemeğin yanında iki bardak ev yapımı şarabı suyla içmeye başladım. Artık iyileştim ve yaşlılık dönemimin yaklaştığını hissediyorum.

Mektubundan Erasmus'a bahsetmeyeceğim. İhtiyacın olduğu sürece şeyi sır olarak saklayacağıma emin olabilirsin.

Yeni kitabım Mayıs'ta yayımlanacak. *Adieu.*

Seni seven baban,
E. Darwin

İkinci Not

Dr. Robert'ın Yolculuğa İtirazlarının Üstesinden Nasıl Geliydi?

*Tazı'*dayken yazdığı günlüğün başında Charles Darwin Wedgwoodların -özellikle Josiah Amcanın- dengeleri nasıl değiştirdiğini ve Kaptan Fitz-Roy'un teklif ettiği mevkiyi nasıl kabul ettiğinin hikayesini yazmış.

"Profesör Sedgwick ile Kuzey İrlanda'da jeolojik araştırma yapmak için çıktığımız geziden 29 Ağustos Pazartesi sabahı döndüm. Ablamlar Profesör Henslow'un ve Bay Peacock'un *Tazı'*da bana mevki teklif ettiklerinin yazılı olduğu bir mektup aldıklarını söylediler. Derhal mevkiyi kabul edeceğimi söyledim fakat ertesi sabah babamın bu fikre karşı olduğunu görünce teklifini reddetmek üzere Bay Peacock'a mektup yazdım. Ağustos ayının son gü-

nünde Maer'e gittim ve burada her şey kısa bir süre sonra gözüme çok farklı görünmeye başladı. Ailenin her ferdinin beni şiddetle desteklediğini gördüğümünden şansımı bir kez daha denemeye karar verdim. O akşam babamın itirazlarının listesini çıkardım ve listeye Amca kendi fikrini ve yanıtını da ekledi. Mektubu ertesi sabah erkenden Shrewsbury'ye yolladık ve ben ava çıktım. Saat 10 civarında Jos Amcanın Shrewsbury'ye gitmeye niyetlendiğini ve beni de yanına götürmeyi istediğini öğrendim. Shrewsbury'ye vardığımızda her şey yoluna girdi ve babam büyük bir nezaketle yolculuğa çıkmama izin verdi."

Bu sözleri Maer'den Shrewsbury'ye, Dr. Robert'a gönderilen mektuplar takip etmektedir.

(Maer) 31 Ağustos 1831

Sevgili baba,

Korkarım ki sizi tekrar rahatsız edeceğim ama etraflıca düşündükten sonra yolculuk ile ilgili teklif üzerine size fikirlerimi yeniden açıklamamı mazur göreceğinizi sanıyorum. Mazeretim ve sebebim tüm Wedgwoodların konuyu siz ve kız kardeşlerimden çok daha farklı değerlendirmeleridir.

Jos Amcaya sizin itirazlarınızı içeren doğru ve eksiksiz olduğuna inandığım bir liste verdim ve Jos Amca da listedekiler hakkında fikrini belirtme nezaketi gösterdi. Söz konusu liste ve amcamın yanıtları ekte yer alacak fakat sizden bana bir iyilik yapmanızı rica ediyorum. Evet ya da hayır şeklinde kesin bir cevap verebilerseniz bana en büyük nezaketi göstermiş olursunuz. Şayet yanıtınız olumsuz olursa kendimi sizin sağduyulu kararınıza ve bana hayatım boyunca gösterdiğiniz o içten hoşgörüyü tamamen teslim edeceğim, aksini yapmak nankörlük olacaktır. Sonra bu mevzuyu bir daha asla aramayacağımdan emin olabilirsiniz. Yanıtınız olumlu olursa doğrudan Henslow'a danışmaya gideceğim ve sonra Shrewsbury'ye geleceğim. Wedgwoodlar da ben de ortada tehlikeli bir durum oldu-

ğunu düşünmüyoruz, bu yolculuk benden ciddi şeyler götürmeyecektir ve evde kalırsam zamanımı boşa harcama ihtimalim daha yüksek. Ancak gitmeye öyle çok kararlı olduğumu filan düşünmeyin lütfen, eğer kısa bir süre sonra tekrar durumdan rahatsızlık duyacağınızı düşünüyorsanız tekliften vazgeçmekte bir an için olsun tereddüt etmem. Yolculuktan döndükten sonra belli bir yere kök salmış olan bir yaşamın bana uyacağını düşündüğümü bir kez daha ifade etmeliyim. Bu mektubun sizi fazla rahatsız etmeyeceğini umarım. Mektubu yarın sabahki araba ile size göndereceğim. Eğer kararınızı hemen verirseniz bana ertesi gün aynı yolla bir cevap gönderebilir misiniz? Eğer bu mektup geldiğinde evde olmazsanız sizden en kısa sürede bana bir cevap vermenizi rica ediyorum.

Jos Amcanın nezaketi hakkında ne diyeceğimi bilemiyorum, benimle yakından ilgilendiğini için ona minnettarım.

Bana inanın, sevgili babam,

Sizi seven oğlunuz,

Charles Darwin

Aşağıdaki liste Charles'ın Jos Amcaya aktardığı haliyle Dr. Robert'ın yolculukla ilgili itirazlarının listesidir:

1. Bir din adamı olarak karakterime yakışmayacağını düşünüyor.
2. Ona göre bu çılgın bir plan!
3. Benden önce başkalarına de gemideki doğabilimci mevkisini teklif etmiş olmalılar.
4. Bu teklif başkaları tarafından geri çevrilmişse bu gemiye ya da geziye ciddi bir itirazın bulunduğunu gösterir.
5. Yolculuktan sonra asla köklü bir yaşam kuramayacağım.
6. Kalacağım yer son derece rahatsız olacak.
7. Doktor olmama rağmen bu yolculuğu yeniden meslek değiştirmek olarak değerlendireceğim.
8. Bu da işe yaramaz bir girişim olacak.

Yine ekte, üzerine Charles'ın el yazısı ile "Bunu en son okuyun" yazılmış olan, Josiah'nun Dr. Robert'a mektubu bulunmaktaydı.

Maer, 31 Ağustos 1831

Sevgili Doktor,

Charles'a yapılan teklif ile ilgili sorumluluk hissediyorum... Charles sizin temel itirazlarınız olarak gördüğü hususları kağıda döktü ve izleyebileceğim en iyi yolun her bir hususla ilgili aklıma gelenleri ifade etmek olduğunu düşünüyorum.

1. Bunun din adamı olarak Charles'ın karakterine yakışmayacağını asla düşünmüyorum. Aksine teklifin onu onurlandırdığını düşünüyorum ve doğa bilimleri ile ilgilenmeyi bir din adamına çok uygun buluyorum, ancak elbette ki meslek olarak değil.

2. Bu itiraza nasıl karşılık vereceğimi bilemiyorum, ama üzerinde çalışacağı belirli konular olacaktır; dikkatini bir konuya verme alışkanlığı edinecek ve geliştirecektir ve gelecek iki seneyi evde nasıl geçirecekse yine yolculukta da öyle geçirecektir.

3. Mektupları okurken bende böyle bir fikir oluşmadı ve itirazınızı aklımda tutarak mektupları yeniden okuduğumda düşündüğünüzü haklı çıkaracak bir gerekçe bulamadım.

4. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın böyle bir göreve kötü bir gemi gönderebileceğini aklım almıyor. Geziye karşı itirazlara gelince, bu kişiden kişiye ve duruma göre farklılık gösterecektir ve diğerlerinin itiraz ettiği bilinse de bundan Charles'ın durumu ile ilgili bir anlam çıkarmak imkansız.

5. Charles'ın karakterini benden daha iyi biliyorsunuz. Gezi ile gelecek olan iki yılı, burada kalınca geçireceği zaman ile karşılaştırdığınızda Charles'ın daha istikrarsız duruma geleceğini ve kök salamayacağını düşünüyorsanız, elbette ki bu ciddi bir itirazdır. Fakat denizcilerin ev-

cimen ve sakin alışkanlıklar edinip yerleşmeye yatkın insanlar olduklarına dair söylentiler de mevcut.

6. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı tarafından atanan bir geminin mümkün olduğunca iyi bir konaklama sağlayacağına eminim.

7. Eğer Charles tüm dikkatini mesleği ile ilgili derslere veriyor olsaydı eğitimini yarıda kesmenin makul olmadığını düşünürdüm. Fakat dikkatini vermiyor ve sanırım vermeyecek de. Charles'ın şu ara peşinden koştuğu bilgi ile gezi boyunca izinden gideceği bilgi aynı.

8. Bu girişim mesleğine bir katkı sağlamayacaktır, fakat bu gezi, meraklı biri olan Charles'a çok az kişinin görebileceği yerleri ve insanları görme imkanı sunacaktır. Lütfen düşünmek için çok az zamanım olduğunu ve kararı vermesi gerekenlerin siz ve Charles olduğunu göz önünde bulundurunuz.

Sevgilerimle,
Josiah Wedgwood

Üçüncü Not

1837-38 Yıllarının Kurşun Kalemle Tutulan Notları: "İşte Bütün Mesele Bu"

Aşağıda görülen ve Charles Darwin'in el yazısıyla tutulmuş notlar kurşun kalemle acele içinde karalanmıştır. Notlardan biri Great Marlborough Sok. 36'da yaşarken ona gönderilen bir mektubun üzerine karalanmıştır. Bu nedenle notlar büyük bir ihtimalle ya 1837 ya da 1838 yılında yazılmıştır. Darwin 29 Ocak 1839'da Emma Wedgwood ile evlenmiştir. Bu gençliğe özgü sorgulamaların yok edilmekten nasıl kurtulduklarını bilen yok. Acaba notlar Emma'nın eline mi geçmişlerdi?

Tamamlanan İş

Evlenmesem de seyahat mi etsem? Avrupa... Evet? Amerika????

Eğer seyahat edersem bu salt jeolojik amaçlı olmalı... Amerika Birleşik Devletleri... Meksika.

Sağlık durumuma, gücüme ve zooloji meraklısı olup olmama bağlı. Eğer seyahat etmezsem... türlerin yayılması üzerinde çalış... mikroskop... Jeoloji? En eski oluşuklar? Birkaç deney... alt sınıf hayvanlarda fizyolojik gözlemler.

(B) Londra'da yaşa... çünkü başka nerede yaşamak mümkün olabilir... Regents Park yakınındaki küçük bir evde... atların olsun... yaz gezintilerine çık zoolojinin bir alanında örnekler topla... Coğrafi tahminler: sıra dağlar ve genel jeolojik çalışmalar... yapısal benzerlikleri dizgele ve araştır.

Tamamlanan İş

Eğer evlenirsem ... kısıtlanmak demek... para için çalışmak zorunda olacağım. Londra hayatı, sadece toplum hayatı, kırsal yok, gezintiler yok, geniş zool. toplama yok, kitaplar yok... Cambridge Profesörlüğü... Jeolog ya da Zoolog... yukarıdaki tüm koşullara uymak... zoolojik dizgelemeyi pek iyi yapamam.

Fakat kırsalda kış uykusuna yatmaktan iyi... ve nerede? Londra'ya yakın kır evinden de iyi... tembelce kır evini seçerek hiçbir şey yapmadan duramam... Londra'da bir mahkum gibi yaşayabilir miyim? Orta karar bir zengin olsam Londra'da büyük güzel bir evde yaşardım ve (B) gibi yapardım... Ancak çocuklar ve fakirler arasında böyle çalışabilir miydim? Hayır... Peki Londra'ya yakın kırsalda yaşasam nerede yaşanır ki, daha iyi olurdu, fakat fakirliği de bilimi de engeller.

Öyleyse Cambridge, daha iyi, ama sudan çıkmış balık gibi, Profesör olmamak ve fakirlik.

Öyleyse Cambridge'de Profesörlük... ve bu imkanı en iyi şekilde değerlendir... görev olarak yap ve boş zamanlarında çalış- Kaderimde Cambridge Profesörü ya da fakir adam olmak var, Londra civarı... küçük bir meydan vs... ve elinden geldiğince iyi çalış.

...Doğrudan gözlem yapmaktan öyle çok keyif alıyorum ki Lyell gibi edindiğim yeni bilgileri düzeltip eski bir trene ekleyerek yola devam etmem mümkün değil. Londra'ya zincirlenmiş bir adamın nasıl bir yol izleyebileceğini bilemiyorum... Taşrada ...hayvanlar üzerinde gözlem ve deney yapma imkanı... daha fazla alan..."

İkinci sayfanın başlığı *İşte Bütün Mesele Bu'dur.*

EVLENMEK

Çocuklar (eğer Tanrı isterse)... bana karşı ilgi duyarsa sevinecek ve birlikte oynanacak daimi bir yoldaş (yaşlılıkta da arkadaş) olur... çocuk her haliyle bir köpekten daha iyi... Ev, ve eve bakacak birisi... müziğin cazibesi ve kadının sohbeti... Bunlar insanın sağlığına iyi gelir. Akrabaları ziyaret etme ve onları ağırlama mecburiyeti, *korkunç bir zaman kaybı.*

Tanrım, birinin tüm yaşamını cinsiyetsiz bir arı misali çalışıp durarak ve başka bir şey yapmadan geçirmeyi düşünmesi katlanılmaz bir şey midir? Hayır, hayır demek olmaz...

Tüm günlerini dumanlı bir Londra evinde yalnız geçirdiğini hayal et... Gözlerinin önüne koltukta oturan güzel, uysal bir eşi ve iyi bir ateşi, kitapları ve bir de müziği getir... bu hayali Great Marlborough Sokağı'nın soluk gerçekliği ile karşılaştı. Evlen... Evlen... Evlen Q.E.D.

EVLENMEMEK

Çocuklar yok, (ikinci bir yaşam yok) yaşlandığında ilgilenen kimse yok... Yakın ve candan dostların anlayışı olmadan çalışmanın anlamı ne... bir yaşlının akrabalarından başka yakın ve candan dostları olur mu?

Birinin istediği yere gidebilme özgürlüğü... görüşeceğin kişileri seçebilme özgürlüğü ve *az görüşebilmek.* Derneklerde zeki adamlarla sohbet...

Akrabaları ziyaret etmek zorunda olmamak ve her önemsiz meseleye boyun eğmek... çocukların masrafları ve kaygısı... belki de münakaşa etmek.

Zaman kaybı... akşamları okuyamam... şişmanlık ve aylaklık... kaygı ve sorumluluk... kitaplara daha az para ayırabilirim vs... çok çocuk olursa ekmeğimi kazanmak zorunda kalırım... (o kadar çok çalışmak da kişinin sağlığı için epey zararlı)

Belki de eşim Londra'yı sevmeyecek, öyle olursa uyuşuk bir budala ile sürgüne mahkum edileceğim...

Bu düşünceler sayfanın arka yüzünde özetlenmiştir:

Evlenmem gerektiği sonucuna vardığıma göre... Ne zaman? Erken mi geç mi? Amir yakın zamanda diyor çünkü ileride çocuklarım olursa kötü olurmuş. Gençken insanın karakteri daha esnek... duyguları daha canlı ve insan erkenden evlenmezse saf mutluluğu kaçırabilir...

Fakat yarın evlenirsem bir ev bulup dayayıp döşeme ile ilgili pek çok güçlük ve masrafla karşılaşacağım... İnsan içine çıkmama konusunda kavga etmek... sabah ziyaretleri... can sıkıcı durumlarda kendini tuhaf hissetmek... her gün zaman kaybı (eğer karın bir melek değilse ve çalışma gayretini kamçulamıyorsa)... Eğer her gün karımla yürüyüşe çıkmak zorunda kalırsam tüm işlerimin üstesinden nasıl gelebilirim... Eyvah! Asla Fransızca öğrenemeyeceğim... ya da Kıta Avrupa'sını göremeyeceğim, ya da balonla gezemeyeceğim, ya da Galler'de yalnız başıma bir gezintiye çıkamayacağım... zavallı bir köleden bir zenciden beter olacaksın... Ve dahası berbat bir yoksulluk (eğer karın melekten de iyi değilse ve parası da yoksa)... Takma bunları kafana oğlum... Neşelen biraz... İnsansın, hayatını dermansız, arkadaşsız ve çocuksuz yaşlılığında kendisine bakmaya çalışan hatta ilk kırıksıklıkları görünmeye başlamışken yapayalnız kalmış biri olarak yaşamını sürdüremezsin.

Takma kafana, şansına güven... gözünü açık tut... Şu hayatta birçok mutlu köle var...

Dördüncü Not

Bayan Darwin'in Din Üzerine Yazıları

Bayan Darwin'in kocasına yazdığı ve açıklamalar içeren iki mektup Bayan Darwin'in ölümünden sonra kalan evraklar arasında bulundu. İlkinin üzerinde tarih yoktu ve eski moda bir not defteri sayfasının üzerine yazılmıştı. Bu mektup Charles Darwin'in *Otobiyografi*'sinde belirttiği gibi evliliklerinden sonra yazılmıştı. İkincisi ise Charles Darwin'in notunu eklediği tarih olan 1861 yılında ya da öncesinde yazılmıştı. Bayan Darwin'in yazısı düzgün ve yazım hataları düzeltilmemiş. Yazı taslak izlenimini uyandırıyor. Her iki mektubun sonunda da Charles Darwin tarafından yazılmış birkaç satır bulunuyor.

Birinci Mektup

Seninle ilgili düşüncelerim şu yönde; vicdanlı davranıp içtenlikte gerçeği öğrenmek istiyorsun. Bunu istemekte haklısın fakat kendimi rahat hissetmemi engelleyen bazı sebeplerim var. Senin bu sebeplere sıklıkla kafa yordüğünü tahmin edebiliyorum, fakat sevgili eşimin bana hoşgörüyü göstereceğini bilerek aklımdan geçenleri kağıda dökemedim. Zihnini ve zaman ilgin çeken konularla ve seni sürükleyen şeylerle yani kendi keşiflerinin peşinden giden düşüncelerle dolu. Ancak bu durum, peşine düştükleriyle uzaktan yakından ilgisi olmayan düşünceleri zihninden uzaklaştırmanı, bu düşünceleri başından savmanı ya da meselenin her iki yanına da aynı şekilde dikkatle yaklaşmanı zorlaştırıyor.

Bir kadın üzerinde etkisi büyük olan ancak bir erkeği de o kadar etkiler mi bilmediğim bir diğer mesele daha var. Zekasını çok takdir ettiğin ve çok sevdiğin E.'nin senden önce bu yola girmesi, aynı şeyi yapması senin için işi kolaylaştırmış. Böylece şüpheciliğin başlangıçta verdiği man-

tıklı ve gerçekçi olan o dehşet duygusu çok daha hafif gelmiş sana. Ayrıca meşgalelerinde izlediğin çizgi seni temel olarak tek yöndeki zorlukları görmeye itmiş olabilir. Bu nedenle de diğer taraftaki zorluklar silsilesini değerlendirme ya da inceleme vakti bulamamış olabilirsin ama sanırım fikrin tam olarak şekillenmiş de değil. Bilimsel meşgalelere özgü şu kanıtlanana dek hiçbir şeye inanma alışkanlığı seni o kadar etkilemiş ki kanıtlanamayacak ve eğer gerçekse de kavrayışımızın ötesinde yer almaları muhtemel olan konulara da aynı bakış açısıyla yaklaşıyor olabilir misin acaba? Dahası varolmayan bir şeyi ifşa etmeye çalışmaktan vazgeçmek de tehlikeli. Çünkü bundan vazgeçtiğinde kendinin ve tüm dünyanın faydasına yapılacak olan bir şeyi reddettiğini düşünüp nankörlük etmiş olmaktan korkacaksın ve şayet doğru kanıya varmak için yeterli özeni göstermemişsen bu seni daha temkinli kılacak belki de daha çok korkutacak. Bu bir tarafın doğru ve diğer tarafın yanlış olduğunu iddia etmek istemiyorum, bunu yapmaktan kaçınmaya çalıştım fakat sanırım beceremedim. Bir defasında insanın nasıl davranması gerektiğinin belli olduğunu ve bu konuda şüphe bulunmadığından şanslı olduğumuzu belirtmiştin. Bu konuda sana katılmıyorum. Dua etmek insanın nasıl davranması gerektiğini bilmediğini gösteriyor. Bazen iyi şeyler için dua ederken bazen de olumsuz bir durumda kalınca dua ederiz. Galiba bu sözlerinle başkalarını ilgilendiren davranışları kastettin ve öyleyse eğer senle bir bakıma aynı fikirdeyim diyebilirim.. Tüm bu yazdıklarına bir yanıt beklemiyorum... bunları yazmak beni tatmin etmeye yetiyor. Seninle konuyla ilgili konuşmaya çalışınca söylemek istediklerimi tam olarak söyleyemiyorum ve bana -sevgili karına- karşı sabır göstereceğini biliyorum. Bunun benim meselem olmadığını ve benim için bir anlam ifade etmediğini düşünme sakın. Seni ilgilendiren her şey beni de ilgilendiriyor ve sonuza dek birbirimize ait olamayacağımızı düşünmek bile beni çok mutsuz ediyor. Benim biricik zencim, onu rahat-

sız etmemek üzerine kendisine verdiğim sözü unuttuğumu düşünecek diye pek bir korkuyorum ama onun beni sevdiğine eminim ve ona beni ne kadar mutlu ettiğini ve onu nasıl yürekten sevdiğimi anlatamam. Bana gösterdiğin ve yaşamımdaki mutluluğu her geçen gün daha da arttıran şefkatin için sana çok teşekkür ederim.

Ölürsem bil ki
yazdığın bu satırları defalarca öpüp
üzerlerinde göz yaşı döktüm.
C. D.

İkinci Mektup

Geçtiğimiz haftalarda bu kadar çok acı çekmen beni ne kadar çok üzdü anlatamam. Feci derecede rahatsız olmana rağmen bana neşeli ve şefkatli davrandığın için sana minnettarım.

Yüreğim çoğu zaman öyle çok ağır ki ne konuşabiliyorum ne de durumun farkına varabiliyorum. Seni çok sevdiğimi ve acını kendi acımmışçasına sahiplendiğimi iyi bildiğine eminim. Zihnimi rahatlatmak için bu acının Tanrı'nın eliyle verildiğini düşünüp tüm acıların ve hastalıkların zihinlerimizi yüceltmemiz ve geleceği umutla beklememiz için bize verildiğine inanmaya çalışıyorum. Sabrını, başkalarına gösterdiğin derin merhameti, kendine olan hakimiyetini ve her şeyden öte sana yapılan en küçük yardıma karşı duyduğun minneti gördüğümde bu değerli duygularını Tanrı'ya da sunmanı ve mutlu olmanı arzulamaktan kendimi alamıyorum. Tanrı'ya bu şekilde yaklaşmak benim için bile oldukça zor. Hep şu sözler geçiyor aklımdan: "Sana inananın iç huzurunu her zaman koru." İnsanı dua etmeye iten akli değil hisleridir.

Bu sözleri ederek sana küstahlık ediyormuşum gibi geliyor. Hayranlık uyandıran özelliklerini ve duygularını içtenlikle takdir ediyorum. Ben yalnızca bu hisleri yukarıya yani onlara bu dünyadaki her şeyden fazla değer verecek olana yöneltmeni umuyorum. Bu satırları senin adına ye-

niden neşeli ve huzurlu hissedinceye kadar yanımda taşıyacağım. Bu konular son dönemde zihnimi o kadar çok meşgul ettiler ki bu satırları az da olsa kafamı rahatlatılabilmek için yazdım.

...

Tanrı sizi kutsasın C. D. 1861

Bu mektuplar *Emma Darwin*'de yayımlanmışlardır (2. Cilt, John Murray, 1915, s. 173-176). Bayan Litchfield annesi ile ilgili şunları yazmıştır:

Çocukluk ve gençlik yıllarımızda annem yalnızca tam anlamıyla bir dindar olmakla kalmayıp aynı zamanda inançlarında sabit davranan bir insandı. Düzenli olarak kiliseye giderdi ve Tanrı'nın Sofrası ayinine katılırdı. İncil'i bizimle beraber okurdu ve bize İngiltere Kilisesi'nde vaftiz edilmiş ve o cemaate kabul edilmiş olmamıza rağmen yalın bir üniteryen inancı aşıladı. Gençliğinde din hayatının büyük bir bölümünü kaplamıştı. Geride bıraktığı yazılarda evlilik hayatının başlarında babamın onun inancını paylaşmamasının onu üzdüğünü gösteren kanıtlar bulunmaktadır. Babama bu konu ile ilgili iki mektup yazdı. Babam otobiyografisinde mektuptan "evliliğimizden kısa bir süre sonra bana yazdığı ve sakladığım güzel mektup" diye bahseder.

Beşinci Not

Charles Darwin'in Hastalığı Üzerine

Otobiyografi'nin sayfalarında sık sık sağlıkla ilgili endişeleri belirir. Charles Darwin'in doktorları hiçbir zaman onun uzun süren hastalık nöbetlerinin nedeni ile ilgili kesin bir sonuca varmadılar. Geçici bir organik bozukluk teşhisi de asla koyulmadı. Ölümünden beri hem yaşamöyküsünü yazarlar hem de doktorlar kendisinin ve karısı Emma'nın özel yazışmalarında hastalık üzerine yapılan bu belirgin vurguyu tartıştılar fakat belirtilerin nedeni üzerinde hâlâ bir anlaşmaya varılamadı. Çektiği mide bulantı-

sı, baş dönmesi, uykusuzluk ve halsizlik Viktorya dönemi-
nin diğer ünlü kişilerinde de görülen günümüzde bize
tanıdık gelen belirtilerdir ve hastalığın devamında hidrote-
rapi tesisi ziyaretleri başlar ve günler koltukta üzerine şal
alıp oturmakla geçer. Charles Darwin'in kırk yıl süren has-
talığı gençliğindeki coşkusunun beklenmedik şekilde yok
olmasına neden oldu. Çünkü Kaptan Fitz-Roy'un *Tazı Yol-
culuğu* sırasında gerçekleşen çeşitli olaylar sırasında da
belirttiği gibi Charles'ın kuvveti ve dayanıklılığı ortalama-
nın çok üzerindeydi.

Charles Darwin'in sağlığı ile ilgili sıkıntılar yolculuğa
çıkmadan evvelki günlerinde kendini endişelendirmeye
başlamıştı bile. Hastalığı kendisine derin bir şefkatle bağ-
lanan bir kadınla evlenince daha da arttı. Karısının göster-
diği aşırı ihtimam hastalığın belirtilerinin biraz daha abar-
tılarak algılanmasına sebep olmuştur. Çocuklarının çoğu
yetişkinliklerinde de Darwin'e aşırı ihtimam göstermişler-
dir.

Darwin'in yıllar süren sıkıntılarını açıklayan pek çok
varsayım öne sürülmüştür. Varsayımlar sırasıyla apandi-
sit, duodenal ülser, diş eti iltihabı ve son olarak da yolcu-
luk sırasında yaşadığı deniz tutmasının yıpratıcı etkileri
olarak belirlenmiştir. Ancak son zamanlarda rahatsızlığı-
nın sinirsel ya da psikotik kaynaklı olduğu vurgulanmak-
tadır.

Birbirinden farklı olan bu görüşleri tartışabilecek vasıfla-
ra sahip değilim ama konuyu daha fazla araştırmak iste-
yenler için kaynaklar ve çok kısa özetler önereceğim.

1. ALVAREZ, Walter C., M.D., *Sinirlilik, Hazımsızlık ve
Ağrı*. Paul B. Hoeber Inc. Medical Book Department of
Harper Bros., New York ve Londra. 7. baskı. 1947.

Dr. Alvarez Darwin'in hastalığının belirtilerini sorgular
ve hiçbir hekimin organik bir kaynak bulamaması sonucu
şu çıkarımda bulunur: "Darwin'in sıkıntıları işlevseldi ve

sinir sistemindeki kalıtsal bir bozukluktan kaynaklanıyordu." Darwin'in atalarında psikolojik dengesizlik bulgularına rastlamıştır ve onun "her iki tarafta da zayıf bir sinirsel kalıtım"ın mirasçısı olduğu sonucuna varılmaktadır.

2. BARLOW, N. *Neşter*, i, 1954, s. 414. Ayrıca bkz. 3(a) ve 4, (c) ve (d).

3. GOOD, Dr. Rankine. (a) *Neşter*, i, 1954, s. 106. Ayrıca (b) "Kökenin Kökeni." *Biyolojik ve Beşeri Sorunlar*, Ekim 1954.

Dr. GOOD "Devrimcinin Psikolojisi" başlıklı metninin *Biyolojik ve Beşeri Sorunlar*'da kısaltılmış halini yayımlamadan önce nezaket gösterip metni okumama müsaade etti.

Dr. GOOD'a göre Charles Darwin'in hastalığı "büyük oranda hepsi bir arada görülen depresif, obsesif, anksiyete ve histeri belirtilerinden meydana gelmişti..." Bu belirtilerin "Darwin'in zorba babasına karşı bilinçaltında beslediği saldırganlık, nefret ve içerlemenin çarpık bir ifadesi"ne işaret ettiğine dair "şüphe götürmez kanıtlar" bulmuştu. Dr. Good Darwin'in kırk yıl süren hastalığının bu başkaldırının bir cezası olduğunu düşünmektedir.

4. HUBBLE, Dr. Douglas. (a) *Neşter*, 1943, i, s. 129. (b) *Ufuk*, LXXX, 1946, s. 74. (c) *Neşter*, ii, 1953, s. 1351. (d) *Neşter*, i, 1954, s. 467.

1946'da Dr. Hubble şöyle yazmış: "Charles Darwin'in hastalığına acı veren bir duygunun bastırılması ve kabul edilememesi yol açmıştır. Böyle bir duygu daima korku, suçluluk ya da nefretten kaynaklanır... Charles Darwin'de ise bu duygu babasıyla olan ilişkisinden kaynaklanmaktadır." Yukarıda verilen son iki kaynakta Dr. Hubble bu konudaki görüşlerini genişletmiş ve "Şalın Hayatı" başlıklı

kaynak (c) *Neşter*'de yer alan aynı başlıklı tartışmanın konusu olmuştur.

5. KEMPF, E. J. *Psikopatoloji*. Londra, 1921, s. 208.

Dr. Kempf Charles Darwin'in sağlık tarihini, ebeveyn baskısına karşı koymasının doğurduğu duygusal açlığın yol açtığı anksiyeteyi dışa vurması olarak yorumlar. Bu Kempf'in nezdinde "uzun süren duygusal ihtiyaçları yüceltme" mekanizmalarına işaret eder. Dr. Kempf Charles'ın sekiz yaşındayken annesini kaybettiğine dikkat çeker. Kempf, Dr. Robert Darwin'in ailesine karşı otoriter bir tutumu olduğunu da vurgular ve hastalarına ise olağandışı bir içgörü ile yaklaştığından bahseder ve şöyle der: "Dr. Darwin hastalarında duygusal bastırılmışlığın yol açtığı anksiyeteyi tedavi etmek için günümüzde kullanılan ve yeni koşullara alışmak için duygusal bir boşalmayı tetiklemeyi öngören psikanalitik ilkeyi benimsemiştir."

Charles Darwin'in rahatsızlığı konusunda nihai bir söz söylenmemiş gibi görünüyor. Açık olan tek bir şey var o da *Otobiyoğrafi*'nin sonuna doğru Darwin şu satırları yazdığında hastalığının getirdiği kazancı ve kaybı nasıl hesap etmesi gerektiğini derinden kavramıştı artık: "Hayatımın birçok yılını mahvetmesine rağmen hastalığım insanlardan ve eğlenceden uzak durmamı sağladı ve böylece dikkatim hiç dağılmadı."

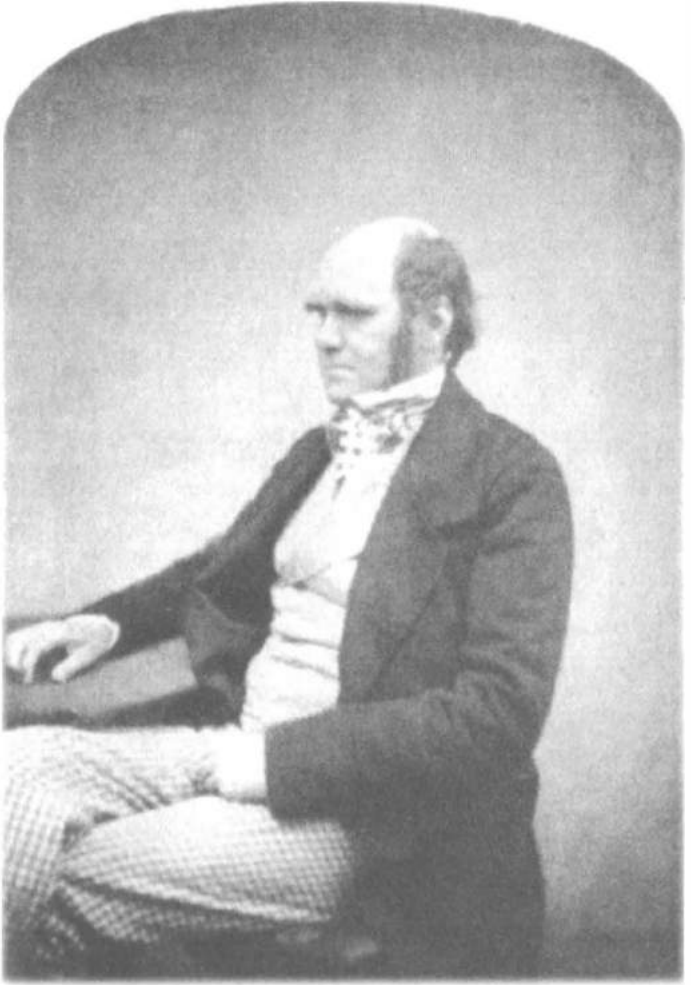
Charles'ın babası ve annesi

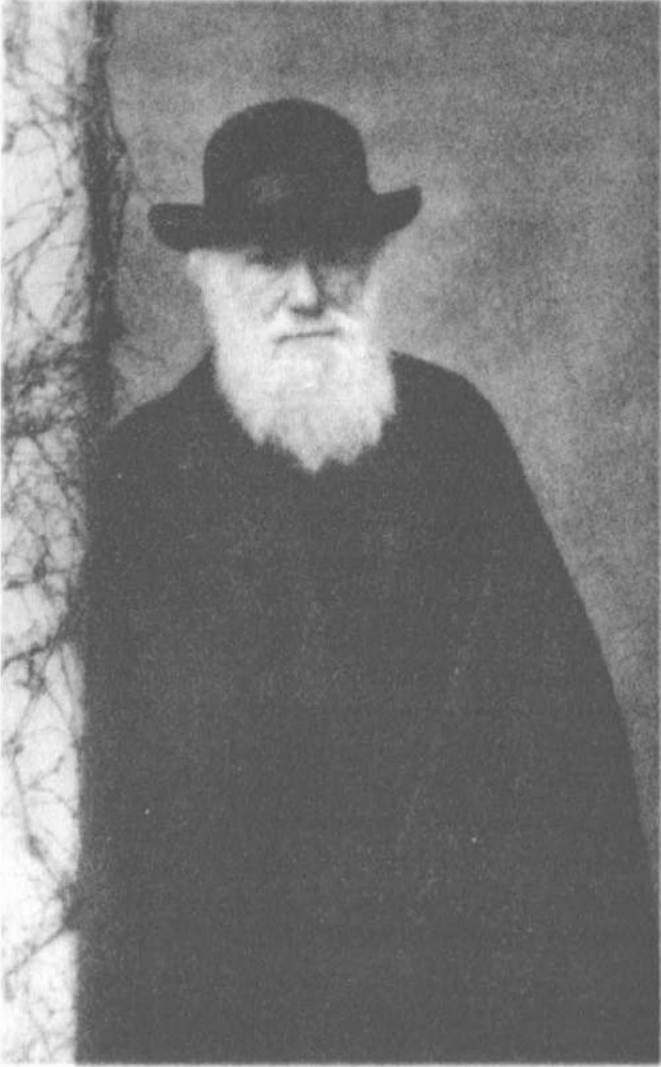
Charles ve annesi

33 yaşındaki Charles Darwin en büyük oğlu William ile
Sör Charles Darwin'e ait bir fotoğraf, Cambridge

Charles Darwin, 51 yaşında
(Mauil ve Fox'tan bir fotoğraf)

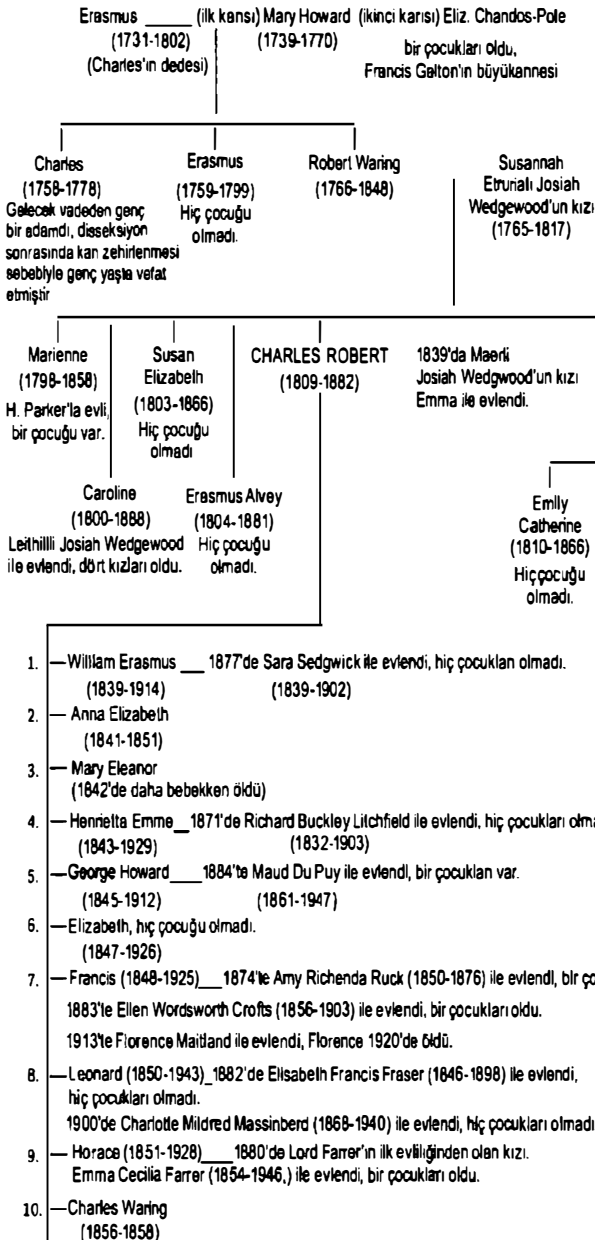
**Charles Darwin 72 yaşında,
Down'daki verandasında düzenli olarak yaptığı
Sandwalk yürüyüşüne çıkmaya hazır
(Elliot ve Fry'dan bir fotoğraf)**

Oğlu Francis Darwin

Kızı Henrietta Litchfield

Otobiyografi

Charles Darwin

Charles Darwin'in otobiyografisi 1887 yılında yayımlandı, yani ölümünden 5 yıl sonra. Fakat bu baskı, yoğun sansüre maruz kalmıştı. Darwin'in ailesinin girişimiyle sansürden arındırılan *Otobiyografi, Türlerin Kökeni*'nden tam 100 yıl sonra, 1969 yılında yeniden basıldı. 20. yüzyılın en saygın bilim insanlarından Loren Eiseley, kitap hakkında şunları der:

"*Otobiyografi*'yi okumayan, Darwin'i bildiğini iddia edemez. Dünyanın en büyük bilim insanlarından birinin yaşamını ilk defa sansüre takılmadan tam bir şekilde okuyabiliyoruz. Burada Darwin'in, aile arşivini didikleyen torunu Nora Barlow'un editörlük faaliyetini de unutmamak gerek. Notları ve düzenlemesiyle bize harika bir okuma sunuyor."

Otobiyografi, Darwin'in kişiliği ve karakterinin yanı sıra aile ilişkilerini, aldığı eğitimi, doğal dünyayı nasıl keşfettiğini, din ve felsefeyle nasıl bir ilişki kurduğunu da aydınlatıyor.

ISBN : 978-605-9460-18-7

23 ₺

🏠 pinhanyayincilik.com

📘 [/pinhanyayincilik](https://pinhanyayincilik)

🐦 [/pinhankitap](https://pinhankitap)